

849к7

П 39

ГРИГОРІЙ ПЛОТКІН

ТОМ
ДРУГИЙ

ГРИГОРІЙ ПЛОТКІН

ВИБРАНІ ТВОРИ
В ДВОХ ТОМАХ

ТОМ
ДРУГИЙ
ПЄСИ

КИЇВ
ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
«ДНІПРО»
1987

Политическая острота,
утверждение гуманистических идеалов,
соединение героического и лирического,
комического и сатирического, динамизм
действия — таковы особенности
вошедших во второй том произведений —
героической комедии «На рассвете»,
музыкальной комедии
«Четверо с улицы Жанны»,
пьес «Киевская баллада»
и «Небо остается с нами»,
драматической повести
«Потерянный горизонт».

П'ЄСИ

A decorative flourish consisting of symmetrical, ornate scrollwork and floral motifs, centered below the text.

НА СВІТАНКУ

ГЕРОЇЧНА КОМЕДІЯ НА ТРИ ДІЇ

ДІЙОВІ ОСОБИ

Григорій Котовський — легендарний комбриг
(він же робітник Григорій, а також Поло-
сухін, Білібонський, Розгуляй-Бас-
каков).

Іван Кошуба — матрос.

Марина — його наречена.

Луковець — підпільник (він же ад'ютант Роз-
гуляй-Баскакова).

Рибак

Нечай

Петрик

Ремінник

} — підпільники.

Соня — дружина Ремінника.

Жанна Лябурб — французька комуністка.

Франсуа.

Делямар.

Роже.

Віра Холодна — знаменита артистка.

Мосєєннo — французький консул.

Мадам Еннo — його дружина.

Мишка Япончик — король одеських нальотчиків.

Рудий (Шпоня)

Носатий (Кука)

} — його ад'ютанти.

Мартинoв — комерсант, дядько Марини.

Гришин-Алмазов — генерал, начальник гарнізо-
ну.

Арбатов — жандармський полковник.

Халупський — генерал, представник Директорії.

Продавець цигарок.
Лейтенант.
Снейк — американський офіцер.
Сміт — англійський чиновник.
Філер.
Мажордом.
Конферансьє.
Слуга.
Таперша.
Офіціант.
Дідок у пенсне } — відвідувачі кабачка «Весела
Огрядна дама } канарейка».
Піп
Юнак.
Підпільники, російські солдати, французькі моряки, місцеві обивателі.

Дія відбувається в Одесі навесні 1919 року.

ДІЯ ПЕРША

Картина перша

На інтермедійній завісі напис: «Одеса, 1919...» Вихоплені з темряви тривожним променем прожектора, на березі Чорного моря стоять учасники революційного підпілля. Вони напружено вдивляються в далечінь, намагаючись розгледіти знайомі обриси рідного міста, загарбаного в ці дні військами іноземних інтервентів та денікінської білогвардійщини.

Підпільники (*співають*) *.

Хто зуміє цей біль передати?

В чорнім небі не видно зірок,

* Музику до п'єси написав заслужений діяч мистецтв УРСР О. Сандлер.

А в Одесі ворожі солдати
По дорогах карбують свій крок.

Рідне місто, вставай,
Грізну силу збирай,—
Незагоєна рана пече.
Одягнися в броню,
Йди пазустріч вогню
І гвинтівку візьми на плече!

Над гаванню знов наїжачені леза
Сталевих заморських штиків,
Та буде щаслива красуня Одеса
І вільна навіки-віків!

Промінь прожектора гасне, і, коли за якусь мить скелястий берег осяває перша світанкова заграва, ми бачимо тут тільки Марину та Івана. Поблизу від них, на триножнику, над вогнищем у казанку парує рибальська юшка. Іван та Марина співають.

І в а н .

В далекім плаванні, згубивши спокій здавна,
В чужих морях, в обіймах самоти
Я серцем знав: ти десь існуєш, славна,
І я тебе не можу не знайти.

М а р и н а .

Коли в пітьмі засяє зірка рання,
Поклич мене, і я прийду сама,
Бо перешкод немає для кохання,
Для мрій крилатих відстані нема.

І в а н
М а р и н а } (співають разом).

Світанку наш, ласкава наша зоре,
Скрізь буду я повторювати знов:
Раптово може обміліти навіть море,
Та не міліє наша віддана любов!

Іван обіймає Марину. З'являються Петрик і робітник Григорій.

Петрик. Ганьба! У такий час!

Григорій. Не сполохай. Нехай долюбляться.

Петрик. Ех, дядю Гришо! Люди воюють, а вони... ганьба! (*Хоче свиснути*).

Григорій. А навіщо воюють? Щоб життя було, щоб любов...

Марина. Ой, хто там?

Іван. Свої. Знайомтесь. (*Киває у бік Григорія*). Вони для мене як батько рідний. А це Петрик. Він для мене як...

Петрик демонстративно відвертається.

Тьху!

Марина (*робить кніксен*). Марина.

Григорій. Гм... цікаво. (*Розглядає її*).

Іван. Вона для мене все одно, що... Я вам говорив.

Петрик. Говорив, говорив! Терпіти не можу говорунів. І кисейних панночок теж!

Марина. А я не кисейна панночка!

Петрик. Вдома, либонь, ляльки без вас скучають, а ви з матросом пісень співаєте.

Григорій. Петрику!

Петрик. Та й матрос не кращий! В порту через нього дівчата сохнуть: зітхання, видихання... і все — кохання! А він...

Марина. Що він каже, Ванечко?

Іван (*до Петрика*). Замовкни, босото!

Григорій (*відводить Івана убік*). Ти їй сказав, куди ведеш?

Іван. Ні. Та я за неї головою поручитись можу!

Григорій. Давно познайомились?

Іван. Давно. Завтра тиждень буде.

Григорій. Так можна і провокатору стежку вказати!

І в а н. Не довіряєте? Я вам доведу, хто вона така.

П е т р и к. Хто? Мамзеля!

І в а н. Петько!

М а р и н а. Ваню, проведіть мене, будь ласка!

Іван робить крок.

Г р и г о р і й. Назад!

І в а н. Людину провести треба.

П е т р и к. Кавáлер знайшовся!

І в а н. Пішли, Марино!

М а р и н а. До побачення! *(Робить кніксен)*. До побачення, хлопчику! *(Виходить)*.

Іван іде за Мариною.

Г р и г о р і й *(кричить)*. Ваню! Матросе Кошуба!

П е т р и к. Дядю Гришо, нехай долюбляться!

Г р и г о р і й. А ти, мальок, помовч!

З'являються Нечай, Рибак і Луковець.

Н е ч а й. Ну й діла! Незабаром в Одесі й дихати можна буде лише з особливого дозволу Антанти! *(Похмуро кидає сіль у казанок)*.

Всі, не звертаючи уваги на Нечая, роблять те ж саме. Поквапно підходить Р е м і н н и к.

Р е м і н н и к. Ледве втік! Я кажу моїй Соні: мені треба піти по цигарки. А вона: «Я тобі сама все куплю, минулого разу ти пішов до тютюнової крамнички, і тобі одразу дали прикурити, — повернувся з кулею в боці». Здрастуйте! *(Солить юшку)*.

Всі сміються. Повертається І в а н.

П е т р и к. Дивіться, дядю Гришо: кавáлер повернувся.

І в а н. Григорію Івановичу, ви ж самі казали: люди-
ні вірити треба. А я люблю її!

Г р и г о р і й. Що ж, якщо любиш — вір, а якщо ві-
риш — люби! *(До всіх)*. Так-от... Ревком схвалив
план збройного виступу.

В с і. Ура-а!

Г р и г о р і й. Тихше! *(До Петрика)*. Марш на пост!
Що зі зброєю? Як у вас, залізничники?

Петрик іде від гурту.

Н е ч а й. Зброї у нас... кіт наплакав.

Г р и г о р і й *(до Рибак)*. А у вас в порту?

Р и б а к. Не краще.

Г р и г о р і й *(до Луковця)*. А у вас, на заводі?

Л у к о в е ц ь. Самі знаєте.

І в а н. Треба відняти зброю у ффранцузів.

Н е ч а й. У ффранцузів? Голими руками?

Г р и г о р і й. Так! Щоб здобути зброю... потрібна
зброя! Голова ревкому, товариш Ласточкін, пого-
дився: для початку купимо трохи зброї у Мишки
Япончика.

І в а н. Дожилися! Купувати зброю у Мишки Япон-
чика, короля одеських бандитів! Іти в бій за чисте
діло революції з гвинтівкою, купленою у брудних
нальотчиків! Все у мене закипає. Не можу!

Н е ч а й. Гадаєш, ця гвинтівка гірше стрілятиме?

Р е м і н н и к. Слухай, Ваню. Колись моя Соня сказа-
ла, якщо на тебе нападуть погромники, не заду-
луйся, яким саме дрючком від них відбиватись.

Г р и г о р і й. Прошу до столу.

Всі пробують юшку.

І в а н. Хто солив?

В с і *(підіймають руки)*. Я... Я...

Сміються. Підбігає П е т р и к.

Петрик *(до Григорія)*. Якась шаланда.

Нечай. Жандарми?

Григорій *(до Івана)*. Перевірити охорону!

Іван. Єсть. *(Виходить)*.

Григорій. Всім зникнути!

Підпільники розходяться по сховищах. Залишаються Григорій, Нечай і Петрик. З'являються Рудий і Носатий.

Рудий. Щось я не бачу покупців.

Носатий. Ця контора мені взагалі не подобається! Чи не мишоловка?

Рудий. Припадочний!.. *(Озирається)*. Ось вони.

Григорій. Привезли?

Носатий. Ви не знаєте нашого торгового дому.
Слово і діло — метал.

Григорій. Два ящики? Небагато!

Рудий. Товар наш, гроші ваші. Сума відома. Дешевше не можна. Ми з цього живемо.

Григорій *(передає гроші)*. Тут точно.

Носатий *(радує гроші)*. Ці бомажки чомусь люблять щот!

Рудий *(зриває дошку з ящика)*. Свіженькі бички, щойно з моря. Стріляють, як в аптеці.

Григорій і Нечай підіймають ящики.

Нечай. Чиста вага!

Григорій. Ходімо.

Підпільники роблять кілька кроків. Несподівано вихопивши пістолети, Рудий і Носатий перетинають їм дорогу.

Носатий. Маленький перепочинок!

Рудий. Ящики на землю! Руки вгору!

Григорій *(до Нечая)*. Клади.

Нечай *(опускаючи ящик)*. Та ми ж заплатили чесно!

Носатий. Сірйй чоловік! Ми можемо це добро продати ще раз!

Григорій. Спритно!

Петрик. Це нечесно!

Рудий. Щезни, пуп'янок... цить!

Григорій свистить. Вбігають Рибак, Ремінник та інші підпільники.

Рибак. Руки вгору!

Ремінник. Ну, молоді люди! Моя Соня каже: краще на одну хвилину підняти руки, ніж на все життя витягнути ноги!

Контрабандисти злякано виконують наказ.

Носатий. Та ми пожартували! Це Мишка Япончик наказав.

Григорій. Так-от! Вашому Япончику скажіть: якщо він робитиме такі фокуси, Котовський йому морду поб'є!

Носатий (*вражений цими словами*). Григорій Іванович! Боже мій, яка зустріч!

Григорій (*глузуючи*). А... Кого я бачу! Прошу до столу! Пригощайтесь!

Носатий (*ковтнувши юшки, скривився*). Григорію Івановичу! Ми вам ці ящики донесемо до самого дому.

Рудий. Франко-квартира.

Григорій. Їжте!

Рудий (*теж ковтнувши юшки, скривився*). І зовсім безплатно!

Григорій (*суворо*). Їж!

Рудий. Григорію Івановичу! Йому не можна солоного!

Носатий. У мене діабет!

Григорій. Діабет? Тоді геть звідсіля! Даю дві хвилини.

Рудий. Навіщо так багато? *(Тікає)*.

Носатий кидається за приятелем.

Нечай. Чортова шантрапа!

Ремінник. Якби моя Соня це побачила! *(Сміється)*.

Іван вводить французького матроса, на голову якому він накинув свій бушлат.

Іван. Давай, давай! Парле франсе!

Григорій. Хто це?

Іван. Швендяв тут, придивлявся. *(Знімає бушлат)*.

Франсуа. О мон амі! *(Б'є себе в груди)*. Же се революсьйон, революсьйонер!

Григорій. Якщо не помиляюсь, він нібито про революцію говорить.

Франсуа. О вотр шеф, команде?

Ремінник. Командира питає.

Григорій *(показує на себе)*. Я командир, я...

Франсуа. О-ля-ля! Гранд тріумф! Транспóрт, арме е фобум-бум, сомбре фі! *(Щось показує на мигах, його не розуміють)*.

Ремінник. Зброя? Про якусь він зброю згадує.

Франсуа. Ле транспóрт франсе... пур ля Денікін...

Всі дивляться на Ремінника, чекаючи перекладу.

Ремінник. Ви гадаєте, я Еміль Золя або принаймні моя Соня? Я тільки театральний кравець, колишній гример...

Франсуа знову щось пояснює на мигах. Всі намагаються відгадати, що він має на увазі.

Він каже, незабаром прибуде зброя для денікінців.

Григорій. Коли? Хай скаже, коли саме?

Всі (*перебиваючи одне одного*). Коли прибуває?
Коли?

Ремінник. Мосьє!

Франсуа прислухається.

(*Підшукує потрібні слова*). Кьоли? Куан?

Франсуа. Куан? Се... секре мілітер...

Ремінник. Він не знає, військова таємниця.

Григорій. Як тебе звати? Ім'я, розумієш? (*Показує на себе*). Я — Григорій, Григорій.

Франсуа (*зрозумівши*). О, Франсуа... Франсуа Шанель. (*Козиряє*).

Звертаючись до Франсуа, всі голосно кричать, наче розмовляють з глухим. Франсуа розгублено посміхається.

Транспорт бум-бум та-та! Сомбре фі! (*Жест*).

Ремінник. На дно? Транспорт піде на дно. Вибух.

Григорій. Хто його висадить? Спитайте. Ну!

Ремінник (*напружено підшукує слово*). Хьто? Хтьоу? Куа?

Франсуа (*вказує на себе*). Се селя! Же нон ля політік!

Ремінник. Він все зробить сам. Так і є. Хоч він і не політик!

Іван. Провокатор! Нам потрібна ця зброя, а він її на дно! (*Кидається до Франсуа*). До стінки його! Провокатор!

Григорій (*до Івана*). Назад. (*До Франсуа*).

Транспорт нищити не треба! Не треба! (*Гаряче жестикулює*). Зброя потрібна нам. Нам!

Франсуа. О нон! Нон! (*Заперечливо хитає головою і щось енергійно пояснює Реміннику*). Бум-бум нуа... ля марен ф'рансе?

Ремінник. Він боїться, що ця зброя тоді стрілятиме у французьких солдатів.

І в а н *(кидається до Франсуа)*. Вас ніхто сюди не запрошував!

Ф р а н с у а *(до Івана)*. Ту бум-бум... муа?

І в а н. Ти мій ворог, ворог, розумівш?

Ф р а н с у а. Же ффрансез...

Г р и г о р і й. Французи різні бувають.

І в а н. Паризьку комуни пам'ятаєш?

Р е м і н н и к *(пояснюючи)*. Пер-Лашез.

Франсуа мовчить.

І в а н *(розлютовано)*. А... забув, гаде! *(Замахується на нього)*.

Р е м і н н и к. Ваню, не насідайте на нього, будь ласка. Все ж таки — іноземець.

Г р и г о р і й. Французи, росіяни, українці... Друзів треба шукати по мозолях на руках. Парле ффрансе?

Ф р а н с у а. Мо-зо-лях?

Г р и г о р і й *(притягує до себе Франсуа та Івана, оглядає їхні руки)*. Ви не вороги. Ви брати.

Ф р а н с у а. Бра-ти?

І в а н. Пролетарі всіх країн, єднайтеся! *(Хоче обняти Франсуа)*.

Франсуа злякано сахається.

Г р и г о р і й *(до Івана)*. Проведи його. *(До Ремінника)*. І ви, Якове Семеновичу, підіть з ними. Знаєте, який наш Іван дипломат...

І в а н. Я його культурно відведу, кістки будуть цілі.

Г р и г о р і й *(до Ремінника)*. Розпитайте у ффранцуза, де його можна знайти в разі потреби.

Р е м і н н и к. Єсть.

І в а н *(до Франсуа)*. Ну, братику, давай!

Ф р а н с у а *(злякано підіймає руки)*. Вів ля революсьйон!

Р е м і н н и к. Він думає, що його поведуть на розстріл.

І в а н. Дивак! Ми дипломатично. (*Накидає французів на голову свій бушлат*).

Г р и г о р і й. Своїй красуні очі не зав'язував!

І в а н. Глузуєте? (*До Франсуа*). Топаї, франсе!

Франсуа, Іван і Ремінник виходять.

Н е ч а й. Якби ж знайти шлях до їхнього серця!

Г р и г о р і й. Сьогодні з Москви має прибути один товариш, фахівець у французьких справах.

Вбігає П е т р и к.

Л у к о в е ц ь. Сьогодні все вороння до Воронцовського палацу злітається. Французький консул, мосьє Енно, гульню влаштовує.

Н е ч а й. Розважаються, чортові душі!

Г р и г о р і й. Отам і про транспорт довідатись можна.

Р и б а к. Ти що задумав?

Г р и г о р і й. Завітати в гості до пана Енно.

Н е ч а й. Чортові в зуби?

П е т р и к. Дядю Гришо, візьміть мене з собою.

Р и б а к. Тобі не можна.

Г р и г о р і й. Тобі іншу справу довірено. Пароль не забув?

П е т р и к. «З моря дме холодний вітер».

Г р и г о р і й. А відзив?

П е т р и к. «Не хвилюйтесь, незабаром буде спека!»

Г р и г о р і й. Молодець. Ех, небо сьогодні похмуре... Та нічого: розвіємо хмари, і таке сонце над нами засяє!.. (*Співає*).

Хай ночі мла
 немов смола,
А далина
 лежить смутна
В густім тумані...

Нема шляху,
 нема тепла,
Лише сльота
 і тишина,
Лише дрімання...
 Гей, друзі!
 Ми ніколи зроду
Не губились у тривожний час!
Сідають чайки вже на воду,
Погожий день чекає нас!
Гей, чайки —
 грай-вода!
Хай виснуть хмари —
 не біда!

Григорій залишає товаришів. Повертаються І в а н і Р е-
м і н н и к.

І в а н. Куди він?

Н е ч а й. Француза твого перевірити.

Л у к о в е ц ь. У палац до консула.

І в а н. Що-о? Вони ж тільки й чекають, щоб його
схопити. А він сам до них... Один? Ех, ви! Друзі
називається! (*Вибігає*).

Р е м і н н и к (*до Нечая*). Товаришу Федір, зайдіть,
будь ласка, до мові Соні та скажіть їй, що ми
з вами пішли грати на більярді. Вона все одно не
повірить, але ви скажіть!

Картина друга

Приморський бульвар. На старомодній тумбі — афіша:

Ілюзіон «ВЕЛИКИЙ РИШЕЛЬЄВСЬКИЙ»

до уваги одеситів
КОРОЛЕВА ЕКРАНА

ВІРА ХОЛОДНА
у новій фільмі
«ШЛЯХ ДО ПАРИЖА»

Під звуки військового маршу бульваром проходять до Воронцовського палацу представники Антанти, денікінці, гайдамаки та інші. Оглушені духовим оркестром, місцеві обивателі розгублено коментують цю подію.

Обивателі *(співають хором)*.

Що у місті робиться!
Штандартами огидними
І стягами розцвічена
Одеса тут і там:
Царськими, французькими
І жовто-блакитними,
Широкими британськими,
Вузькими білопанськими, —
Всюди веремія
І всюди тарарам!

Голос. Ой Одесо-мамо, що тепер з тобою?

Хор.

В гавані зібрались військові кораблі,
Лондонська гостиниця оглушена стрільбою,
А на Дерібасівській ходять патрулі...

Можна тільки охкати
І сплескувати долонями,
Коли на кожній вулиці

Свій лад, свої війська!
Раптом опинилися
в цьому Вавілоні ми,
Розтоптувані конями,
Прибиті беззаконням...
Нам, скажіть, за віщо
Халепа отака?!

Продавець цигарок.

«Сальве» і «Циганка», «Графські», «Старовинні»!
Є у нас махорочка — подих забива!

Голос.

Ой Одесо-матінко, ну, що з тобою пині?
Ти в ці дні від паніки просто ледь жива!

Входить Петрик, одягнений, як чистильник взуття.

Петрик.

Почистим!

Роблю військовим знижку!
На всю Одесу фірма славиться моя:
Сюди, будь ласка, ви поставте вашу ніжку,
І ваша піжка, як новенька, засія!

Про свій вигляд, так, так,
треба дбати, так, так,

Отакий закон життя.

Чи на це вам, так, так,
наплювати, так, так?

Чи до вподоби вам брудне взуття?!

Почистим!

Лише за дві монети!
І рідна мама не впізнає більше вас!
Людині дзеркало замінюють штиблети,
Облагороджені мастилом «Дерібас»!

Про свій вигляд, так, так,
треба дбати, так, так!

Отакий закон життя.

Чи на це вам, так, так,
наплювати, так, так?
Чи до вподоби вам брудне взуття?

Поважно ведучи під руку Марину, входить Гришин-Алмазов. За ними, гордо похитуючись, іде Мартинів. Назустріч їм прямує поміщик Полосухін.

Полосухін (*кидається до Гришина-Алмазова*).
Ваше превосходительство! Дозвольте у вашій особі вітати оплот імперії! Ур-ра!

Мартинів. Що таке? (*До жандармів*). Візьміть його!

Полосухін. Ширше коло! Бессарабський поміщик, одеський комерсанти Степан Полосухін зараз у піжки впаде!

Марина. Він п'яний!

Гришин-Алмазов (*задоволено*). Але меткий! (*До жандармів*). Не заважайте виявленню патріотичних почуттів. Нехай більшовики знають, з ким тепер населення! (*До Полосухіна*). Радий познайомитись. Начальник Одеського гарнізону генерал-майор Гришин-Алмазов.

Полосухін. Хто не знає полководця землі руської, захисника наших дум і нашої власності! Боже, царя храни...

Гришин-Алмазов (*рекомендуючи Марину*).
Моя наречена.

Марина (*робить кніксен*). Марина!

Полосухін. Яка красуня!

Гришин-Алмазов (*рекомендуючи Мартинова*).
Її дядя.

Мартинів. Глава торгового дому «Мартинів і К°».

Полосухін. Дуже приємно.

Мартинів. Що ж це ви, батечку, завчасно, або точніше...

П о л о с у х і н. З горя, братику мій! З горя. Сьогодні вночі Гришка Котовський спалив мій південний маєток.

Г р и ш и н - А л м а з о в. Я оголосив за голову цього розбійника двадцять тисяч золотом.

П о л о с у х і н. Ур-ра! Рятівникові Росії слава! (До одного з обивателів). Чому не кричиш ура?

О б и в а т е л ь (злякано). Ура!

Г р и ш и н - А л м а з о в (до Полосухіна). Сподіваюсь, ви з нами?

П о л о с у х і н. Звичайно, з вами! Від картуза до підметок!

Г р и ш и н - А л м а з о в. Ходімо. Ви прикрасите сьогодні наше товариство.

П о л о с у х і н. Вважатиму за честь... Боже, царя храни!

У супроводі Гришина-Алмазова, Марини і Мартинова Полосухін проходить до Воронцовського палацу. З'являється Ж а н н а.

Ж а н н а (до Петрика). Чистильнику!

П е т р и к (стежачи за натовпом). Жіночим взуттям не цікавимось!

Ж а н н а. Не зарікайся, хлопчику! У тебе ще все попереду.

П е т р и к. Ви, дамочко, того...

Ж а н н а. Диви... А з моря дме холодний вітер!

П е т р и к (вражений). Що-о? Нічого, незабаром буде спека!

Проходить загін французьких моряків. Серед них — Ф р а н с у а.

Ф р а н с у а (помітивши Жанну). Жанно! Який сюрприз! Ти тут? Невже ти не впізнаєш мене?

П е т р и к. Що таке?

Ж а н н а (до Франсуа). Що вам завгодно?

Лейтенант. Капрал Шанель, не відставати!

Петрик (до Жанни). Ідіть вздовж алеї. Я наздожену. (Прикріплює до тумби плакат, на якому намальовано величезну дулю й написано: «Гади, Одеса вам ще покаже!» Озираючись, вибігає).

Обиватель. Боже мій, що він повісив!

Свистки. Натовпи злякано розбігається. З'являється французький патруль — Франсуа, Делямар і Роже.

Делямар (читає). Гади... Одеса...

Франсуа. Нам дасть по шиї!

Роже. За віщо?

Франсуа. Щоб не втручалися в їхні справи!

Роже. У мене в Ліоні — Тереза і двоє малят. Я жити хочу!.. Що ж мені робити? Чому ти мовчиш, Франсуа?

Франсуа. Ти мусиш повернутися до Ліона... до своєї Терези і дітлахів.

Делямар. Але ж це зрада!

Франсуа. Це життя. Се ля ві!

Делямар. Не забувай, що наш обов'язок...

Франсуа. Затопити кров'ю одеські майдани? Зробити вдовою його Терезу?

Делямар (розгублено). Але ж... це життя. Се ля ві.

Франсуа. Ні, це не життя! Це зрада!

Роже. Як же мені жити?

Франсуа. Сьогодні я зустрів одну людину, якій міг би повірити. Міг би віддати своє життя.

Делямар. Де ж вона?

Франсуа. Вона пройшла мимо... Се ля ві!

Делямар

Роже (співають).

Франсуа

В час, коли, бува, тривога невмолима
Затискає серце стомлене твоє

І твоя любов проходить мимо,
Як чужа, тебе не впізнає...

Посмутилось, посмутилось,
Все пробач, як колись,—
Ще співатимуть нам солов'ї!
Це життя, се ля ві! (*Тричі*).

А якщо зустріти шквал вогню і сталі
Доведеться нам з тобою в смертний час,

І усі навколо підуть далі,
Десь, колись пригадуючи нас,—
Посмутилось, посмутилось,
Та тримайсь, як колись,
Коли навіть душа вся в крові...
Це життя, се ля ві! (*Тричі*).

Картина третя

Воронцовський палац. Подружжя Енно приймає гостей.

Гості (*танцюють і співають*).

Офіцери з комерсантами,
Всі ми славимось талантами,—
Живемо без тривоги,
З нами бог, з нами бог,
Слава, слава французьким штикам!

В цій блискучій резиденції,
В штаб-квартирі інтервенції,
Завдяки небесам
Буде затишно нам,
Розважайтесь, мосьє і мадам!

Хай панікує мужик-неотеса,—
Час не відкинути знову назад:
Наша Одеса, Одеса, Одеса
Вже на французький співатиме лад!
Будем жити-поживати,

Купувати, продавати,—
Завдяки небесам
Буде затишно нам,
Розважайтесь, мосьє і мадам!
(Танцюючи, проходять до сусіднього залу).

М а ж о р д о м доповідає про нових прибульців.

М а ж о р д о м. Начальник Військової місії Північно-Американських Сполучених Штатів полковник Снейк.

Увіходить С н е й к.

С н е й к. Хелло, панове!

М а ж о р д о м. Надзвичайний уповноважений Великобританії сер Чарлз-Невіл Сміт.

Увіходить С м і т.

С м і т. Гуд івнін, ледіз енд джентелменз!

М а ж о р д о м. Повноважний представник Директорії генерал Халупський.

У дверях з'являється Х а л у п с ь к и й.

Халупський (вносить хліб-сіть). Честь і слава французьким рятувальникам нашої багатостраждальної...

Гришин-Алмазов (підказує). Росії!

Халупський (підкреслено). України!

Гришин-Алмазов. Ваш сепаратизм призведе до того...

Халупський. Ми самостійно з'ясуємо, до чого він призведе!

Сміт (до Снейка). Гризуться, як у вас в південних штатах!

Снейк. Йес! Ха-ха!

Вальсуючи, наближаються Мартинов і Марина.

М а р т и н о в. О дитя моє! Генерал тебе кохає до нестями, тобто до повної втрати свідомості або точніше...

М а р и н а. Але ж мені він зовсім не подобається.

М а р т и н о в. Дурненька! Ти просто ніколи ще не виходила заміж і не знаєш, що для сімейного життя це не обов'язково!

Г р и ш и н - А л м а з о в (*підходить*). Сподіваюсь, наступний вальс — мій?

М а р т и н о в. Ах, Андрію Аскольдовичу, навіть наступний, я ладен зараз же передати її до надійних рук або точніше...

Г р и ш и н - А л м а з о в. Радий повідомити, майбутній тестю, що всі підряди на постачання армії союзників — ваші!

М а р т и н о в. Я піклуюсь тільки про ваше щастя, діти мої, тобто або точніше...

Гришин-Алмазов і Марина, танцюючи, зникають. Мартинів іде за ними.

М а д а м Е н н о (*провівши їх ревнивим поглядом, до мосьє Енно*). Ти весь час пожираєш очима це дівчисько і облизуєшся!

М о с ь є Е н н о. О Марго, невже консулові і облизнутися не можна? Гадаєш, твої манери в усьому аристократичні?

М а д а м Е н н о. Мені набридли твої натяки. Так, я була шансонеткою! Та коли я виступала в шантані «Весела канарейка», а біля моїх ніг валялась уся Одеса, ти бігав до мене за куліси збувати духи і рум'яна фірми Коті.

М о с ь є Е н н о. Я не соромлюсь, що був комівояжером. Завдяки мені ти опинилася в Парижі.

М а д а м Е н н о. Завдяки моїм високим зв'язкам ти став консулом!

М о с ь є Е н н о (*багатозначно*). Високі зв'язки! О!

Мадам Енно. Який зв'язок між твоїм «О» і моїми зв'язками?

Мосъє Енно. Зв'язківка! Не дружина, а прямий провід!

Мадам Енно. Жюль, не мели дурниць! (*Вказуючи на гостей*). Краще поясни, навіщо тобі знадобився увесь цей набрід?

Мосъє Енно. Ми повинні об'єднати всі верстви населення, зробити їх нашою опорою проти червоних.

Мадам Енно. Ах, Жюль, якщо місто захоплять червоні, нам не допоможуть ні білі, ні жовто-блакитні чи смугасті! Від червоних лише один порятунок — ось! (*Виймає схований на грудях медальйон*).

Мосъє Енно. Ха-ха! Сподіваєшся відкупитись цією дрібничкою?

Мадам Енно. В медальйоні — отрута. Діє негайно: раз — і нема! Якщо більшовики схоплять нас, у них залишаться два трупи!

Мосъє Енно. Утішила, мерсі!

Мадам Енно. Але це таємниця! Ти мене розумієш?

Мосъє Енно. Як ніхто інший! Усі твої фокуси розумію!

Мадам Енно. Жюль!

Мосъє Енно. Марго!

Повернення танцюючих гостей перериває цю розмову.

Мадам Енно (*відводить убік Гришина-Алмазова*). Андре, скажіть правду. Ви дійсно вирішили одружитися з цим дівчиськом?

Гришин-Алмазов. Лише з ділових міркувань. Але хіба це може змінити щось у наших взаєминах?

Мадам Енно. Андре, я повідаю вам свій секрет...

Я підглядала за вами... так, підглядала, і мені зда-
лось...

Г р и ш и н - А л м а з о в. Ах, Марго, для мене ви
завжди будете Манечка!

Загальна мазурка.

З а т е м н е н н я

Картина четверта

Петрик підводить Жаппу до огорожі Воронцовського
палацу.

Петрик. Ось він, Воронцовський палац. Пушкін
тут бував, буржуїв чихвостив. Шкода тільки — вір-
шами...

Жанна. А треба прозою?

Петрик. Ні, бомбою.

Жанна. Войовничий ти хлопець, Петрику!

Петрик. Ви ще не знаєте одеситів! Один Суворов
чого вартий! А Кутузов!

Жанна. Яке ж вони мають відношення до Одеси?

Петрик. Найпрямісіньке! Ідуть вони якимсь вранці
біля Привозу...

Жанна. Привозу?

Петрик. Ви нашого базару не знаєте? Звідки ж ви
родом?

Жанна. Я народилася в Парижі.

Петрик. Париж, кажуть, теж пристойний городок,
але Одеса... Хіба у вас є скумбрія? А бички? А бу-
блики з сіметаттю? Звісно, парижанам всього цьо-
го не треба, вони, я чув, годуються жабами. Але де
іще є такі жаби, як в Одесі?

Жанна. Ти мене переконав. Одеса — не Париж,
і Париж — не Одеса!

Петрик. Клас! Хоч ви, пробачте мене, жінка, а все ж, бачу, дещо кумекаєте!

Жанна. Дякую, Петрику, за таку високу оцінку.

Петрик. Піду на пост! *(Ховається за деревом)*.

До огорожі підходить Полосухін.

Полосухін *(удаючи з себе н'яного, наспівує)*.

Боже, царя храни! Пам-та-рим-пам-пам! *(До Жанни)*. Не лякайтесь, я Котовський.

Жанна *(озирається)*.

Петрик з-за дерева схвально кивас.

Здрастуйте. Так он ви який! Я Жанна Лябурб.

Полосухін. Так он ви яка! Саме вчасно. Щойно мені вдалося встановити: завтра прибуває французький транспорт, зброю везе для денікінців. Вночі будуть розвантажувати. Ми їх захопимо зненацька.

Жанна *(замислилась)*. Цього не можна робити! Зав'яжеться перестрілка, проллється кров французьких солдатів. Кожен ваш постріл використає ворог, почнеться виття: «Більшовики убивають дітей паризьких комунарів».

Полосухін. Що ж ви пропонуєте?

Жанна. Французькі моряки повинні самі вивести свою ескадру з Одеського порту.

Полосухін. Це було б здорово, але...

Жанна. Ми з вами їм допоможемо в цьому.

Полосухін. Гадаю, вам треба негайно завести серед них знайомства. У нас тут завівся один француз. Матрос. Франсуа...

Жанна. Шанель? З Марселя?

Полосухін. Ви його знаєте?

Жанна. Здається...

Полосухін. У нього чесні очі... Жаль, ми його зобидили.

Жанна. І я теж.

Петрик *(глянувши у бік завулка)*. Патруль!

Полосухін, знову удаючи з себе п'яного, виходить.

Жанна *(вдивляється у бік, вказаний Петриком)*.

Це він. Іди, Петрику. Я тебе знайду на бульварі?

Петрик. Я чекатиму... хоч би цілу ніч! *(Залишає Жанну)*.

Іде Франсуа.

Жанна *(тихо)*. Франсуа!

Франсуа *(кидається до неї)*. Жанно! Я не міг помилитись!

Жанна. А ти не змінився... Такий, як в Марселі!

Франсуа і Жанна співають дует.

Франсуа.

Десь бриніли трелі

Солов'я...

Стрілись у Марселі

Ти і я,

О любов моя,

Де ті дні веселі?

Жанна.

Не журись, не сердься,

Все бува,

Та любов у серці

Ожива,

Чуєш, вона співа!

Франсуа

Жанна

} *(співають разом)*.

Сьогодні знов щаслива і ясна

В моїй душі цвіте весна.

Зустрілись ми з тобою в добрий час,

Ласкава доля знов з'єднала нас.

Картина п'ята

Зміна світла повертає нас знову до Воронцовського па- лацу. Входить І в а н. На ньому елегантний костюм з чу- жого плеча, лакові штиблети. Іван ніяково відчуває себе в цьому вбранні.

М а ж о р д о м *(до Івана)*. Ваше ім'я, звання?

І в а н. Ач, який ви інтересант, папашо! Некрасиво!

Я ж не питаю, як звати вас!

М а ж о р д о м. Розумію. Ви, мабуть, від нового ку- пецтва. Фамілія?

І в а н. Он як! А може, безфамільний я?

М а ж о р д о м *(оголошує)*. Представник нового оде- ського купецтва, його степенство пан Безфаміль- ний.

М о с ь є Е н н о *(підбігає до Івана)*. Радий позна- йомитись. Від душі поважаю купецтво і розрахо- вую на вашу руку.

І в а н *(міцно стискає його руку)*. На мою руку?

М о с ь є Е н н о *(кривлячись від болю)*. Дуже при- ємно.

Іван тисне ще дужче.

Приємно до болю...

І в а н. До болю? *(Відпускає руку мосьє Енно)*.

А після болю?

М о с ь є Е н н о. Ще приємніше! *(Вклоняється і від- ходить)*.

Входить слуга з підносом в руках.

С л у г а. Коньяк, вино, оранжад!

І в а н. Годиться! *(Випиває все, що є на підносі. Ви- кинувши соломинку, п'є оранжад)*.

П о л о с у х і н *(хитаючись, підходить до Івана)*. Ори- гінал! *(Пошепки)*. Це п'ють через соломинку! *(Вголос)*. Васю, чортів купчику! Рік обіцяв за- їхати!

І в а н *(здивовано)*. Куди заїхати?

Полосухін (*пошепки*). Ти чого сюди прийшов?
Іван (*упізнавши*). Григорій Іванович! Та не міг же
я вас лишити самого...

Полосухін. Гесь звідсіля... Тільки швидко!

Іван. Швидко не можу — штиблети печуть!

Полосухін. Ти у мене дограєшся!

В танці проходять Гришин-Алмазов і Марина.

Іван. Марина! Вона тут?

Полосухін. Ходімо!.. Ти помилився.

Іван. Ні, я не міг помилитись!

Полосухін. Облиш!

Іван. Та що ж це, дядю Гришо? Марино! (*Кидає-
ться за нею*).

За сценою лунають постріли. Гості перелякано завмирають. Входить Мишка Япончик. На ньому солом'яне канотье, фіолетовий піджак, з-під якого виглядає жовтогарячий жилет, Рудий і Носатий супроводять свого «короля», на ходу обстрілюючи його з карнавальних хлопавок і обсыпаючи різноколірними конфетті.

Мишка. Шанування вам, панове! Спитаєте, від кого? Від незалежних громадян Одеси. Мене забули запросити, але я не такий обидчивий. Все одно жодне темне діло у цьому місті не обходиться без моєї найближчої участі!

Ма жордом (*підбігає до нього*). Як накажете об'явити?

Мишка. Мишка Япончик завжди сам об'являється!
(*Співає*).

Не один в пістолеті пантрончик,

Не один є в Одесі блондин,

Та повірте, що Мишка Япончик,

В своїм роді, звичайно, один.

Знав красунь я в житті, просто чудо!

Кожна в серці сліди залиша.

Та коли який-небудь паскуда

Мені не вірять, — придушим — і ша!

Я, панове, король, а не Фенька,
Через те і живу я отак.
Щоб дільце змаклювати чистенько,
Треба мати солідний чердак!
Чорний ф'раєр у розпачі в'яне,
Бо у мене широка душа:
Коли хтось на путі мені стане,
Я придушу, мов козявку, — і ша!
В тебе є проти мене ідеї?
Попрощайся зі складом сім'ї!
Ні, не жаль мені юшки твоєї,
Жалко руки бруднити свої!
Молдаванка, бувало, тріпоче,
Коли я захоплю лягаша.
Пристав нам заважати не хоче,
А як захоче, — придушимо — і ша!
(Танцює).

Вкрай перелякані гості розбігаються.

Мишка (тихо свистить).

З'являється **Носатий**.

Ну?

Носатий. На палубі повний порядок! (Виймає з кишені з десяток різних годинників). Якщо спитати в гостей, котра година, вже ніхто не зможе відповісти.

Мишка. Дрібний жлоб! Чи я не попереджав...

Носатий (жалісливо). Миха, «счастливые часов не наблюдают»!

Мишка. Барахло! На всіх бімберах поставити точное время і негайно повернути законним власникам. І не переплутати, де чий бімбер!

Носатий (благально). Дарувати їм це добро?

Мишка. Кука, ти мене трошки знаєш. Кишки випущу! Мені в цьому домі треба скласти з Котов-

ським угоду про невтручання або в крайньому разі заробити на ньому двадцять тисяч. А ти... Хімік! Ти його впізнав?

Носатий *(зігхаючи)*. Гадаєш, Котовський принесе сюди своє справжнє обличчя?

Мишка. А ти гадаєш, я тобі даром плачу стипендію? Гуляй!

Носатий зникає. Мишка свистить двічі. Входить Рудий.

Ну?

Рудий. Всі кутки обшукав, усіх гостей перещупав. У якогось господинчика навіть шмат справжньої бороди помилково відірвав. Усе даремно. Його тут нема.

Мишка. І це все, що ти можеш мені сказати руським язиком?

Рудий. Все, Миха. Я сьогодні чистий, мов ангел. Аж самому противно!

Мишка. Шпоня, ти мене трошки знаєш. Я умію робити характері!

Рудий. Іще тільки це, клянусь твоїм здоров'ям! *(Показує медальйон)*.

Мишка. Міндальйон? Де ти його позичив?

Рудий. В хазяйки дому. І знаєш, де вона його носила? На грудях.

Входить мадам Енно.

Мадам Енно *(задумливо)*. Невже я його загубила назавжди?

Мишка *(до Рудого)*. Вона думає, що вона його таки да загубила.

Мадам Енно. Він так холодно глянув на мене...

Мишка. Хто глянув? Міндальйон?

Мадам Енно. Ви про що?

Мишка. Про те, що ви носили на своєму серці. Він у мене тут! *(Вказує на кишеню)*.

М а д а м Е н н о. Хто?

М и ш к а. Тільки без паніки! (*Виймає медальйон*).
Ваше майно?

М а д а м Е н н о. О боже! Мій медальйон! Як ви ді-
стали?

М и ш к а (*вказує на Рудого*). Це він. Поїмел удо-
вольствіє. Дозвольте? (*До Рудого*). Шпону, від-
вернись! (*Вішає їй на шию медальйон*).

М а д а м Е н н о. О, я тепер буду перед вами у віч-
ному боргу.

М и ш к а. У вічному! В наші дні, крім боргів, здає-
ться, піщо не вічне!

Входить слуга з підносом в руках.

(*Критично оглянувши піднос*). І це все? На Мол-
даванці живуть багатше!

М а ж о р д о м оголошує танець. Всі танцюють, озираю-
чись на Мишку та його супутників. І в а н поквално
підходить до М а р и н и.

І в а н.

Світанку наш, ласкава наша зоре,
Це буду скрізь повторювати знов...

М а р и н а.

Тебе благаю: тихше! Просто горе!

І в а н.

Скажи: давно ти крутиш з ним любов?

М а р и н а.

Не тут! Я все скажу... Пусти, прошу!

І в а н.

Тебе, його, себе... всіх порішу!
Такий обман! Мені казали люди:
Не женихайся з нею ти...

М а р и н а (*удаючи, ніби веде мирну бесіду*). Ха-ха!
(*Пошепки*).

Твоїх дурниць не чую!

І в а н.

Ти глуха?

М а р и н а.

Ванюшо!

І в а н.

Ти клялась! Така облуда!
Навіщо були ті побачення?

М а р и н а.

Нас чують! Отямся! Неначе ми...

Х а л у п с ь к и й.

Який ведмідь!

М а р т и н о в.

Бірюк!

Х о р г о с т е й.

Скандал любовний!

М а р т и н о в.

Облиште мою дівчину, шановний!
Або точніше, ти не смій...

(Озирається).

А де ж це зять майбутній мій?

Входять Гришин-Алмазов, мосьє Енно і па-
труль.

Г р и ш и н - А л м а з о в.

А де ж він?

М о с ь є Е н н о.

Бачите, кульгас.

Х а л у п с ь к и й.

Це він?

Г р и ш и н - А л м а з о в.

Виконуйте! Зайти з усіх сторін!

М а д а м Е н н о.

Котовець! Боже! З отаким лицем!

Х о р г о с т е й.

Котовець він?

Гришин-Алмазов.

Беріть його живцем!

Марина.

Не може бути! Слухайте...

Гришин-Алмазов.

Ми радо

Повірили б, але, на жаль, це так!

Марина.

Біжи, Ванюшо! Що ж ти став? Дивак!

Іван.

Ах, ви отак!

(Озирається і виймає гранату).

Ану, лягайте, гади!

Хор гостей.

Так життя у людей віднімають!

Просто в п'яти сховалась душа!

Мишка *(лежачи).*

Їколи бомбу на вас піднімають,

Їкраще зразу лягайте — і ша!

Входить Полосухін.

Полосухін.

У чому справа?

Мартинов.

Бачите, голубчик,

Котовець упіймався... Цей лайдак!

Полосухін.

Який же він котовець? П'яний купчик!

(Вихоплює у Івана гранату).

А з ними слід поводитись отак!

(Дужим ударом відкидає Івана убік).

Іван зникає.

Торгує дитячими іграшками! *(Ховає гранату).*

Мишка *(підводиться і уважно оглядає Полосухіна).*

Королівський удар! Так в Одесі може стукнути лише один чоловік!

Котовський *(дивиться йому у вічі)*. Хто?

Мишка. Наївне питання! Ви на нього можете відповісти не гірше, ніж я. Тільки ша! *(Відходить убік, продовжуючи оглядати Полосухіна)*.

Гришин-Алмазов.

Як добре, що тривога помилкова!

Халупський. Котовець втік! Ха-ха!

Мосье Енно *(до Полосухіна)*. Я підіймаю

Свій тост за вас!

Хор гостей.

За вас! За вас! За вас!

Полосухін. Я вам іще Котовського впіймаю!

Мосье Енно. Наш бал триватиме!

Панове, прошу — вальс!

Завіса

ДІЯ ДРУГА

Картина шоста

На березі моря, біля скелі, стоїть схвилюваний Іван.

Іван *(співає)*.

Ой ти, вітре чорноморський штормовий,

Мою тугу понад хвилями розвій!

Не знайти мені причалу, —

Горем душу закачало,

І ходжу я від тривоги сам не свій!

Нащо слухав я ті лагідні слова,

Нащо зопалу повірив у дива?

Див на світі не буває,

І життя того карає,

Хто про це, немов хлопчисько, забува!
Я кажу собі: забудь її, відстань!
Серце зболене химерами не рань!
Ніж отак тепер страждати,
Краще було б і не знати
Ні любові, ні тих мук, ні сподівань!
(Сідає на камінь, похнюпився).

Підходить П е т р и к.

П е т р и к. Доплигався!

І в а н. Ех, Петрику...

П е т р и к. Скажи спасибі, що з організації не ви-
гнали!

І в а н. Мовчи!

П е т р и к. А все вона, мамзеля!

І в а н. Мамзеля...

П е т р и к. І що ти в ній знайшов? Медуза.

І в а н. Медуза...

П е т р и к. Контра, вона завжди контролю залишає-
ться!

І в а н. Контра...

П е т р и к. А може, генерал її спеціально до тебе
підіслав?

І в а н (схоплюється). Що-о?

З'являється М а р и н а.

М а р и н а. Ваню!

І в а н. Ти? Навіщо прийшла сюди?

П е т р и к. Підіслали! Ніякого сумнівательства!

І в а н. Іди! Я з нею сам поговорю.

П е т р и к. Ми тобі цього довірити не можемо!

І в а н. Кому я сказав? Чи ти людини не бачив?

П е т р и к (глянувши на Марину). Не бачу й зараз.

І в а н (грізно). Відчалуой, кажу!

П е т р и к. Що ж, погибай! (Зітхнув і, махнувши
рукою, іде геть).

І в а н. Де вони?

М а р и н а. Хто?

І в а н. Гади, яких ти привела з собою.

М а р и н а. Ванечко...

І в а н. Мене ласкою не візьмеш! Хто тебе послав?
Відповідай, або ж я тебе... *(Виймає пістолет)*.

М а р и н а. Убий мене! Ну! Що ти знаєш про мене?
Племінниця багатія Мартинова?! Звучить пишно,
а справді... «Предобрий» дядечко звів у могилу мою
матір, дорікає мені за кожен шматок хліба, а те-
пер, заради своїх махінацій, вирішив віддати Гри-
шину-Алмазову.

І в а н. Чому ж ти цілий тиждень мовчала про це?

М а р и н а. Ти не питає. А я сама не наважилась,
боялась — розлюбиш.

І в а н. Чому я повинен тобі вірити?

М а р и н а. Глянь мені у вічі. Невже я обманюю?

Іван та Марина починають співати.

І в а н.

Це нікого тепер не цікавить!
Мати б серце мені кам'яне!

М а р и н а.

Як ти міг так подумати навіть?
Ні, ти зовсім не любиш мене!
Хочеш, кинусь я в море з укусу?
Обійму, розцілюю при всіх?!

І в а н.

Над любов'ю невдахи-матроса
Вам, панянкам, сміятись не гріх!

М а р и н а.

Тільки вчора світанок туманний
Нам здавався яскравим без меж...
Заирни в моє серце, коханий,
І тоді — все збагнеш!

І в а н.

Розтоптала мій світлий порив ти,
Поміж нами віднині бар'єр.
І тобі я цієї кривди
Не пробачу тепер!

М а р и н а.

Тебе кохаю.

І в а н.

Я все втрачаю!

М а р и н а

І в а н

} (*співають разом*).

Невже нам не сховатись від химер?
Ти поглянь, над схвильованим морем
Чорні хмари злітаються знов,—
Ми довіку заручені з горем,
Гинуть щастя і любов!

Вони довго дивляться у вічі одне одному. Несподівано, притягнувши до себе Марину, Іван гаряче цілує її. В цю хвилину з'являється Петрик і Григорій.

П е т р и к. Ось, будь ласка!

І в а н (*відсагнувшись від Марини, виструнчується і доповідає*). Наречену генерала Гришина-Алмазова заарештовано!

М а р и н а. Заарештовано? (*Від образи заплакала*).

П е т р и к. Бачили? Очима дощик пускає. Дайте її мені на допит.

Г р и г о р і й. Сподобалось вам тут гуляти, панночко?

М а р и н а. Не називайте мене панночкою.

П е т р и к. Ах, пробачте, мамзеля-медуза!

М а р и н а. Я прийшла до вас, щоб усе пояснити.

П е т р и к. Справа ясна. До стінки її! У мене рука не здригнеться.

Підходять підпільники.

Н е ч а й (*до Григорія*). Від берега до Білої дачі — нікого.

Луковець. Все оглянули.

Рибак. На нашій ділянці — тихо.

Ремінник. Пустеля. Жодного верблюда!

Нечай. Мабуть, прийшла сама.

Марина. Я пішла з дому назавжди.

Іван (*радісно*). Правда?

Марина. Я готова вмерти за революцію!

Григорій (*посміхаючись*). Ви знаєте, що таке революція?

Марина. Так. Вона змиє з нашої землі всіляку погань. Люди вільно зігхнуть, а золоту і, взагалі, капіталу буде гріш ціна!

Григорій. Хто вам сказав про це?

Марина. Ванюша.

Григорій. Ах, Ваня...

Луковець (*сміючись*). Тоді це дійсно!

Марина. Дайте мені будь-яке завдання, і я доведу...

Григорій (*лукаво*). Хто я такий, щоб давати завдання? Ось генерал твій, той може. Він і знає більше... Хотів би я знати все, що він...

Марина. Я його терпіти не можу. Навіть бачити гидко.

Григорій. Он як! А сама казала, дайте будь-яке завдання!

Петрик. Мене пошліть! Я все зроблю!

Григорій. Це може зробити тільки вона.

Марина. А що саме?

Григорій. Бути красивою і подобатись жениху.

Марина (*радісно*). Справді? Я тобі подобаюсь, Ванечко?

Петрик. Сорому нема!

Григорій. Головне, і дім свій не кидати, і дуже подобатись женихові — генералу Гришину-Алмазову. Це нам дуже знадобиться.

І в а н. Григорію Івановичу, а чи не можна їй легше завдання? Я люблю її...

Г р и г о р і й. Це ти їй наодинці поясниш. Проведи дівчину.

І в а н (*зітхнувши*). Пішли, Марино!

М а р и н а. Я все зроблю. Клянусь!

І в а н. А чи не можна все ж таки щось легше?

Г р и г о р і й. Ідіть!

Іван і Марина виходять.

Р е м і н н и к. Якби моїй Соні доручили таке, я б теж нервував.

П е т р и к. Навіщо її відпустили?

Г р и г о р і й. Якщо підіслана, нехай думають, що ми їй повірили. Нікуди вона не дінеться, а знадобитись може.

Р е м і н н и к. Моя Соня каже: з'їсти курку ти завжди встигнеш, головне, щоб вона у тебе була.

П е т р и к. Буржуйську курку жаліти нічого, до стінки, в розход! Ех, мені б шаблю в руки, на коня,— і в атаку!

Г р и г о р і й. Не горячкуй, Петрику. Ми ще навоюємось. Але мрія в мене інша. Чуєш: земля кличе, парує, хвилюється... (*Співає*).

На землі росла в імлі,
а тепер нам серце гріє
Та, земна,
усім ясна

заповітна й горда мрія:

Щоб сяяв славою
кожен дім, як повна чаша,
Чуєш нас —
в грізний час
ми з тобою, земле наша!

У боях

суворий шлях
нас веде назустріч мріям,

Дні минуть,
і проростуть
зерна ті, що ми посієм!

Співай, товаришу,
небеса цвітуть зірчасті...

Вдалині
у вогні
наше вимріяне щастя!

Картина сьома

Зміна світла. В одному з кутків міського парку, біля руїн старовинної фортеці, в різних позах сидять Франсуа, Делямар і Роже. Франсуа заспівує жартівливу пісню, його супутники підтягують.

Франсуа (*співає*).

Казали друзі щирі і тверезі:
Спокус на світі, мабуть, є мільйон,
Тож бережись, моряче, бо в Одесі
Без бою ти потрапиш у полон!
З тією мудрою порадою
Тепер я згоджуюсь, либонь,—

У трьох.

В Одесі клімат серце радує,
І одеситки — як вогонь!

Франсуа.

Шумить, вирує сонячна Одеса,
Гуде людська весела карусель,
Й мені назустріч гордо, як принцеса,

Іде якась струнка мадмуазель.
Від хвилювання ледь не падаю,
А кров тріпоче біля скронь...

У т р ь о х.

В Одесі клімат серце радує,
І одеситки — як вогонь!

Ф р а н с у а.

Я їй, моргнувши, ніжно посміхаюсь,
Здається, серце вистрибне моє:
Мадмуазель обняти я збираюсь,
Але красуня... ляпаса дає.
Коли про це сьогодні згадую,
Горять сліди її долонь...

У т р ь о х.

В Одесі клімат серце радує,
І одеситки — як вогонь!

З'являється Ж а н н а.

Ж а н н а. Мої земляки захоплюються одеситками?

Я ревную.

Д е л ь м а р. Даремно! Таку жінку, як ви, ми ніколи
не зрадимо.

Ф р а н с у а. Конспірація! *(Доповідає)*. Транспорт
ще на рейді. Розвантаження знову відклали.

Ж а н н а. Може, вони щось підозрюють?

Д е л ь м а р. Ні! Нашого фейерверка ніхто не чекає.

Ж а н н а. А підричники — люди надійні?

Д е л ь м а р *(до Жанни)*. Наказуйте! Клянусь па-
м'яттю загиблих комунарів, я з честю виправдаю...

Ж а н н а. Навіщо так урочисто? Мова йде не про
окремих сміливців. Вибух має стати справою всієї
ескадри. Потопивши зброю, вони повірять у свої
сили.

Франсуа. Усе це не так просто. Ніхто у політику лізти не хоче. У молодих на мислі лише вино і дівчатка, а старші бережуть свою шкуру заради сім'ї. Фотографії цієї королеви екрана Віри Холодної мають більший успіх, ніж ваші листівки.

Делямар. Вигадуєш!

Франсуа. Он як! А чим у тебе набито кишенью? *(Кидається до Делямара і після короткої боротьби витягує з його кишені й шпурляє у повітря пачку фотознімків)*. Хто продавав їх по гривенику штука?

Делямар *(підбираючи картки)*. Я ж не заради ідеї. Просто солдатський заробіток.

Він не встигає зібрати усіх карток: йому перешкоджає прихід Григорія, Івана і Петрика.

Григорій. Привіт, камради!

Жанна. Добрий день, друзі! Довго нас шукали?

Петрик. Я повів найкоротшим шляхом. Як ми умовились.

Жанна *(до Григорія)*. Чудовий хлопчисько — ваш Петрик.

Петрик *(незадоволено)*. Не такий вже й хлопчисько!

Жанна. Прошу пробачення: дід Петро!

Григорій *(упізнавши Франсуа)*. О, ми, здається, знайомі.

Франсуа *(тисне руку Григорію)*. Бонжур, камрад!

Григорій *(вказуючи на Івана)*. А його впізнаєш? Це Іван.

Франсуа. Іван! Ру-ки вго-ру! *(Жартома накидає Іванові на голову свою куртку)*. До стін-ки! Вів ля революсьйон!

Іван *(звільняючись)*. Ну, ну! Давай без натяків!

Григорій *(до Жанни)*. Ревком ознайомився з планом операції. План сміливий. Як тільки вони закладуть міни, ми на катері підійдемо до них, заберемо до себе і висадимо в іншому кінці порту. Я прийшов домовитись про деталі.

Жанна. А як ви проберетесь до порту? Туди тепер і птах не пролетить.

Григорій. Завтра в порту концерт для французьких моряків. Єдина можливість — пройти разом з артистами. Звичайно, для Євгенія Онегіна комплекція у мене трохи важкувата. Доведеться задовольнитися скромнішою роллю. Зате Іван — типовий принц з «Лебединого озера».

Жанна. Чудово! Концерт відверне увагу від транспорту, та й ми зможемо зустрітись з матросами... Я зйду за Віолетту? Чи за Кармен?

Григорій. З нашою допомогою, навіть за Руслана. *(Помітивши, що Іван підняв фотокартку)*. Що це в тебе?

Іван. Світова красуня.

Григорій *(глянувши)*. Віра Холодна. *(До Петрика)*. А в тебе?

Петрик. Вона ж.

Григорій *(киваючи в бік розкиданих карток)*. І он Холодна. У вас тут, бачу, пройшов холодний дощ!

Жанна. Віра Холодна — загальний кумир. Масове божевілля!

Входить захеканий Ремінник.

Ремінник. Нарешті я вас розшукав. За вами угнатися — треба мати запасні ноги!

Григорій. Що трапилось?

Ремінник. Нічого особливого. Я щойно з театру. Власті заборонили концерт в порту.

Жанна. Заборонили? Чому?

Ремінник. Ви питаєте мене! Я поки що не Гришин, і навіть не Алмазов. Я тільки Ремінник.

Григорій. Довідатись про наш план вони не могли.

Жанна. Дивно.

Григорій (*тримаючи в руках фотокартку*). Віра Холодна! Ось хто мусить виступити в концерті. Їй відмови не було б!

Жанна (*запально*). Треба її переконати. За будь-яку ціну. Від концерту залежить усе.

Григорій. Не усе, але ж багато.

До Жанни підходить Франсуа і щось каже їй пошепки.

Жанна. Сюди повертається їхній лейтенант.

Всі виходять, крім Жанни і Франсуа. З'являється лейтенант. Підозріло оглядає їх.

Франсуа (*удаючи з себе гульвісу*). Ах, мадмуазель, ваші очі... Такі очі тепер модні в Парижі.

Лейтенант проходить.

Жанна (*зриває квітку*). Візьми, це російська ромашка.

Франсуа. Жанно! (*Ховає своє обличчя в її долонях*).

Жанна. Що з тобою? Чому ти сьогодні такий...

Франсуа. Я хочу додому. Хочу, щоб у мене був дім, родина, діти.

Жанна. Я теж хочу цього, Франсуа.

Франсуа. Я боюсь, Жанно.

Жанна. Ми можемо тебе звільнити від цього завдання.

Франсуа. Я не боягуз, ти знаєш. Я боюсь за тебе.

Довкола — стільки ворогів.

Жанна. І друзів.

Франсуа *(підіймає квітку до рівня своїх очей)*.

Ромашка! *(Цілує Жанну, співає з Жанною дуєт)*.

Ми удвох, і не треба нам раю,

Але знову душа сумтна,

Бо сюди, до чужого краю,

Закинула нас війна.

Жанна.

Хай ця думка відряду тобі принесе!

Наша доля достойна хвали,—

Там, у Франції, ми загубили усе,

А в Росії кохання знайшли!

Франсуа

Жанна

} *(співають разом)*.

Нехай вона в ці дні насуплена,

І навкруги — вогонь і грім,

Росія...

Росія, мов пісня улюблена,

Зостанеться в серці моїм!

Жанна.

Вічно б так серцем линуть до тебе

І, згадавши далекий шлях,

Цілувати сталеве небо

В лукавих твоїх очах!

Франсуа.

Хай затихне гроза, зникнуть крові

сліди,

Ми до Франції прийдемо знов,

І, як вірні супутники, з нами завжди

Будуть щастя, і мир, і любов!

Жанна
Франсуа } (*співають разом*).

Нехай вона в ці дні насуплена,
І навкруги — вогонь і грім,
Росія...

Росія, мов пісня улюблена,
Зостанеться в серці моїм!

Знову поблизу проходить лейтенант. Взявши одне одного за руки, Жанна і Франсуа тікають від нього. Радісні й веселі біжать вони по авансцені. Це їхня остання щаслива зустріч. Такими їх і повинен запам'ятати глядач.

Картина восьма

Вітальня у квартирі Віри Холодної. Біля рояля, освітлена непевним полум'ям свічки,— Віра.

Віра (*співає*).

Знову дощ, знову дощ, знову сльози дороги
пустинної,
І сирена в порту щохвилини бентежить серця,
А у мене в душі звуки пісні тремтять лебединої,
В лабіринті тривоги ми стрічаєм початок кінця.
Є на світі Париж, є вино, є туманна Туреччина,
Кажуть, є і любов, що приходить немов бурелом.
Так чому ж я пливати течією сьогодні приречена
Серед хвиль гомінких, наче птиця з підбитим
крилом?

Повірила прикметі я,
Розбила свій бокал...
Фініта ля комедія
Давайте світло в зал!

(*Опустивши голову, плаче*).

Ремінник, що стояв у темряві, вмикає електрику. Поруч з ним стоїть Жанна. В її руках — коробка з платтям.

Ремінник. Що таке? Віра Холодна, королева скрана, плаче? Ви мені дуже нагадусте мою Соню: вона вважає, що хороші сльози — це краще, ніж поганий сміх.

Віра (*отямившись*). Пробачте... Ви принесли костюм?

Ремінник. Найкраще з того, що я коли-небудь шив. Усі кажуть: чого ти так стараєшся для Віри Холодної? Що я можу відповісти? Що я вас люблю? Я цього не приховую навіть від Соні.

Жанна. Якове Семеновичу, наближається комендантська година.

Ремінник. Так, так. (*До Віри*). Приміряйте, будь ласка. Як щось не так, наша кравчиха виправить, французенка.

Жанна. До ваших послуг, мадмуазель.

Входить слуга.

Слуга. Його превосходительство консул Франції мосьє Енно.

Віра (*зрадивши*). Просіть!

Жанна. Ми дуже поспішаємо.

Віра (*нервово*). Зачекайте в приймальні.

Ремінник (*на тривожний погляд Жанни*). Нічого не вдієш!

Ремінник і Жанна виходять до однієї з кімнат.

Віра. Боже, мені треба ж причепуритися!

Входить мосьє Енно.

Мосьє Енно. Радий вітати вас!

Віра. Ваш прихід мене схвилював.

Мосьє Енно. Хвилювати дам — для мене найвища насолода. (*Падає перед Вірою навколішки*).

Віра. Що з вами, пане консул?

Мосьє Енно. О боже! Чомусь усі дами, навіть власна дружина, трактують мене лише як консула і не хочуть трактувати як мужчину!

Віра. Я вам співчуваю.

Мосьє Енно. Співчувати треба з усіма належними висновками. Ву компрене, ма шер?

Віра. Але моє серце належить мистецтву.

Мосьє Енно. А все інше — Гришину-Алмазову?

Віра. У нас з ним немає ніяких взаємин.

Мосьє Енно. Отже, мусять бути!

Віра. Що ви маєте на увазі?

Мосьє Енно. Штовхати вас в його обійми для мене, як для мужчины, — просто нестерпно, але, як для консула... трагічна необхідність.

Віра (*жахаючись*). Ні, ні!

Мосьє Енно. Вашому генералові, у випадку катастрофи... Ви мене розумієте? Доручено переправити за кордон цінності одеського банку. Ви повинні довідатися, куди саме і де вони зараз.

Віра. Я артистка, а не шпигунка.

Мосьє Енно. Фі! Навіщо такі слова? Йдеться про невеличку послугу для країни, яка стане для вас другою батьківщиною.

Віра. Моя батьківщина — Росія, інша мені не потрібна!

Мосьє Енно. Дурниці! Росії ви не потрібні! Хіба можуть тут зрозуміти ваш талант, вашу душу?!

Віра. Годі!

Мосьє Енно. Гришин-Алмазов підозріло заграє з американським полковником Снейком і британським уповноваженим Смітом. Боюсь, що цінності одеського банку він передасть їм.

Віра (*зневажливо*). Ідіть геть!

Мосьє Енно. Я допоможу вам виїхати до Парижа. Вас там жде слава, успіх!

Віра. Залиште мене!

Мосьє Енно. Ні!
Віра. Сюди хтось іде!
Мосьє Енно. Нехай сам чорт!

Входить слуга.

Слуга. Дружина французького консула, мадам Енно.

Мосьє Енно. Це гірше за чорта! Сховайте мене!
Віра. Прошу сюди. *(Вказує на одну із кімнат)*.

Вбігає розлючена мадам Енно.

Мадам Енно. Де він?

Віра *(розгублено)*. Мадам Енно!

Мадам Енно. Найпринизливіше для жінки — бути обдуреною!

Віра. Але ж я зовсім не зазіхаю на вашого чоловіка.

Мадам Енно. Причому тут цей старий осел! Де Андре?

Віра. Андре?

Мадам Енно. Я одержала записку. *(Читає)*.
«Сообщаю, сьогодні ввечері у Віри Холодної буде ваш малахольний генеральчик на фаміліє Гришин-Алмазов. Якщо це вам не лоскоче нервену систему, можете радуватись — і ша!» Де Андре? *(Прямуює до кімнати, в якій сховався мосьє Енно)*.

Віра. Робити обшук я не дозволю!

Мадам Енно. Поверніть мені його! Благаю вас.

Віра. Отямтесь, мадам Енно!

Мадам Енно. Хитруєте? Я дружина консула, та дипломатії не потерплю. *(Співає куплет)*.

Я не раджу зі мною сваритись,
Хто це робить, той долю кляне,
Всім на світі я готова поділитись,
Їколи подруга просить мене.

Так чому ж, так чому ж ти не дуже
Поспішаєш мовити «мерсі»?
Я охоче віддам тобі мужа,
Та любовника... ні, не проси!
Можу скласти угоду з тобою,
Справедливість — у кожній графі.
Поділюся я і радістю й журбою,
Та коханим ділитися... фї!
Коли сту... коли сту... коли сту жа
Заморозить залишки краси,
І тоді я віддам тобі мужа,
А любовника... ні, не проси!

Входить слуга.

С л у г а. Пан Мартинов з племінницею. (*Виходить*).
Мадам Енно. Якщо вони мене побачать в такому
стані... Підуть розмови... Розумієте, я не в формі.
В і р а (*вказує*). Прошу сюди! Ні, сюди!

Мадам Енно покvapно проходить до вказаної кімнати.
Входять Мартинов і Марина. Зодягнена за остан-
ньою модою, з «розкішною» зачіскою, Марина тепер вже
нагадує не гімназистку, як колись, а великосвітську
«тигрицю».

М а р т и н о в. Бонжур, мадмуазель. Ми прийшли,
тобто з'явилися або точніше...

В і р а. Чим я зобов'язана вашому візитові?

М а р и н а (*читає записку*). «Сообщаю: ваш неаполі-
танський жених з голубими ушами на фаміліє
Гришин-Алмазов сьогодні ввечері буде у Віри Хо-
лодної. Якщо це вам не лоскоче нервену систему,
можете радуватись — і ша!»

В і р а (*глянула на записку*). Знайомий почерк.

М а р т и н о в. Заспокойся, дитя моє. Бачиш, його
тут немає.

Входить Ж а н н а.

Жанна. Дозвольте?

Віра (до Мартинова і Марини). Пробачте, мені треба міряти костюм.

Мартинов (до Марини). Ходімо, дитя моє, або точніше...

Марина. Ні, розмову не закінчено. Я зачекаю тут. (Запалює папіроску і йде до однієї з кімнат).

Віра. Туди не можна! Прошу сюди. Ні, сюди. Я вже сама не знаю куди...

Мартинов і Марина виходять до вітальні.

Віра. Сьогодні мій дід нагадує ноїв ковчег.

Жанна (показує плаття). Остання паризька модель.

Віра (не дивлячись). Можете йти! Ця сукня мені не знадобиться. Концерт для французьких моряків заборонено.

Жанна. Шкода! Вони безумовно оцінили б вас... і ваше вбрання.

Віра (розводить руками). На жаль!

Жанна. А ви ж могли б домогтися дозволу, і, на загальну втіху, концерт відбувся б. Моряки були б раді побачити таку артистку і почути з її вуст правду про Росію, про революцію.

Віра. Про революцію?

Жанна (запально). Ваша революція відкриває шлях до великої мрії, до щастя.

Віра. Гм... допіру мене тут умовляли виїхати до Парижа, чимдалі від цієї революції.

Жанна. А я покинула Париж, щоб бути тут, ближче до неї!

Віра. Хто ви?

Жанна (по паузі). Модистка.

Віра. Розумію.

Жанна. Французькі моряки знають і люблять вас.
Кожне ваше слово залишить слід в їхніх серцях.
Ви нам дуже допоможете.

Віра. Гаразд, я спробую домогтися дозволу. Так...
я мушу це зробити заради Росії, заради революції...
Заради себе, нарешті!

Жанна. Я знала, що ви зрозумієте мене. Дякую!
(Виходить до кімнати, де на неї чекає Ремінник).

Прихилившись до роля, Віра плаче. Несподівано входить
Мишка Япончик.

Віра. Чого вам треба?

Мишка. Я прийшов, нарешті, з'ясувати: ви переходите до мого палацу на М'ясоїдівській чи я залишаюсь у вас?

Віра. Як це розуміти?

Мишка. Як вступи до шлюбу. Ви королева з екрана, я король з Молдаванки. Хіба погана династія?

Віра. Я не збираюсь заміж.

Мишка. Так відповідають всі дами, перед тим як сказати «да». Я вам влаштую розкошную жизнь, за яку ви не будете боятись, схована збройна охорона і повний порядок! Персональний візник і відкритий рахунок в будь-якому магазині міста Одеси. Ви сильно хочете зніматись у кіно? Я вам усю кінофабрику загорну в газетку і принесу до цієї кімнати. Не годиться? Можна до сусідньої.

Віра. Облиште мене, прошу вас.

Мишка. У мене є суперник? Де він? (Шукає).

Віра. У мене нікого немає... (Заспіває дует з Япончиком).

Дивлюсь, як падає з дерев осіннє листя,
І часто думаю: отак і ти згорин!
Ночами сниться Сен-Жерменське передмістя
І весь, любов'ю зачарований, Париж.

Під звуки танго встає у пам'яті пожежа,
Яка в душі моїй буяла на біду.
Не тут, а тільки там, де Ейфелева вежа,
Я несподівано любов,
я несподівано любов знайду!

М и ш к а.

Потрібна дуже вам ця Ейфелева штучка!
Це ж, безумовно, розумієте — психоз,
Коли в Одесі непогана є товкучка
І абсолютно потрясаючий Привоз.
Заживете ви, як славетний Чижик-Пижик,
Від насолоди квітуватиме душа,
На Молдаванці я влаштую вам Парижик,—
Ви тільки пальчики оближете,
ви пальчики оближете — і ша!

Танок, після якого вони виходять. До вітальні вбігає полковник Арбатов у супроводі жандармів і філера.

В і р а (*повертається*). Що це означає?

Арбатов і Віра співають дует.

А р б а т о в.

З'явилися ми в цей час,
Бо криється у вас
Мамзель з протизаконними
Листівками червоними.
Я, іменем закону,
Сказати прошу прямо:
Де саме в вашім домі
Заховалася ця дама?

В і р а.

Ви вдерлися дарма,
У домі я сама,
Іще не причепурена,
Нахабством я обурена.

Від тупоту такого
Затріпотіли стелі.
Нема в моєму домі
Підозрілої мамзелі!

А р б а т о в.

Та на прикмети вказані
Натрапили пости,
І обшук зобов'язані
Ми зараз провести!

В і р а.

Не заважатиму я вам,
Ви тільки не лякайте!
Шукайте тут, шукайте там,
Шукайте, шукайте!

А р б а т о в (до жандармів).

Шукайте, шукайте!

Жандарми виводять мадам Енно.

Ось бачите: прихована
Підпільниця вона!

М а д а м Е н н о.

Зухвальством я шокована,
Я консула жона!

Арбатов і мадам Енно співають водночас кожен своє.

А р б а т о в
О, не чекав цього я сам,
Будь ласка, вибачайте!
Шукайте тут, шукайте
там!

М а д а м Е н н о
Себе ганьбити я не дам,
Нахаби, так і знайте!
Ви краще пошукайте
там,

Шукайте, шукайте! Шукайте, шукайте!

Жандарми виводять Марину. За нею плентається
М а р т и н о в.

А р б а т о в.

Признатись раджу зразу вам,
Що ви і є вона!

М а р и н а.

Я Гришина-Алмазова,
Без трьох хвилин, жона!

Марина і Арбатов співають водночас.

М а р и н а	А р б а т о в
Себе ганьбити я не дам,	О, не чекав цього я сам!
Кретини, так і знайте!	Будь ласка, вибачайте!
Шукайте тут, шукайте	Шукайте тут, шукайте
там,	там,
Шукайте, шукайте!	Шукайте, шукайте!

А р б а т о в.

Ми зараз не жартуємо:
Червону — до тюрми!

Жандарми вводять мосьє Енно.

М о с ь є Е н н о (*обурено викрикує*).

Отут репрезентуємо
Французький уряд ми!

Арбатов та мосьє Енно співають водночас.

А р б а т о в	М о с ь є Е н н о
О, не чекав цього я сам,	Себе ганьбити я не дам,
Будь ласка, вибачайте!	Падлюки, так і знайте!
Шукайте тут, шукайте	Шукайте тут, шукайте
там,	там,
Шукайте, шукайте!	Шукайте, шукайте!

А р б а т о в. Це просто фанаберія!

Входить Гришин-Алмазов.

Г р и ш и н - А л м а з о в.

Тут що за баловство?
Осел від жандармерії!

А р б а т о в.

Так точно, ваше ство!

Гришин - Алмазов.

Зганьбили ви порядний дім,
То ж філерам віддячте!

Арбатов.

Наряде, стоп! Відбій! Ходім!
Пробачте, пробачте!

Гришин - Алмазов *(до Віри)*.

В домі більше ви нікого не маєте?

Віра.

Ах, даремно про це ви питаєте!

Жандарми виводять Жанну і Ремінника.

Гришин - Алмазов. Це хто така? Ну? Нам цікаво!

Віра. Моя кравчиха.

Гришин - Алмазов *(дивиться на «горохове пальто»)*. Кравчиха?

Філер підходить впритул до Жанни, але, не витримавши її погляду, опускає очі.

Горохове пальто *(розгублено)*. Кравчиха.

Мосьє Енно. Вам ясно сказано.

Гришин - Алмазов *(розгублено)*. Спитати — наша справа.

Ремінник *(тихо до Жанни)*. В таких випадках моя Соня каже: «Хапай ноги в руки і тікай від гадюки!»

Жанна і Ремінник виходять.

Арбатов. Пробачення складаю всім,
Бо потривожив мирний дім!
(Козиряє й виходить).

Мартинов і конвоїри ідуть за Арбатовим. У дверях з'являється слуга.

Слуга. Пан Єжи Білібонський.

Віра (здивовано). Хто?

Слуга (знижуючи плечима). Білібонський Єжи.
(Виходить).

До вітальні майже вбігає елегантний молодий чоловік.

Білібонський (рекомендуючись). Єжи Білібонський, молодший співвласник варшавської фільмкомпанії «Вісла». Цілую ручки прекрасної пані. Сподіваюсь, моя крулева чула про нашу фірму?

Віра. Не мала честі.

Білібонський. Цо пані муві? Наші фільми — триумф екстра: Париж — так, Лондон — так, Рим — так і, частково, Уругвай. Гвязди екрана польського чарують талантом нетлінним. Серця шляхетного панства — бац-бац!

Віра. Чого вам треба?

Білібонський. Цо пані муві? А? Варшавська фільмкомпанія «Вісла» шкодувати затрат на увазі не має. Фільмувати бажаємо акторку оригінальну Віру Холодну в картині грандіозній «Крулева екрана». Сценарій пана Білібонського, режисура так само, імпресура так само. Зйомки: Париж — так, Лондон — так і, частково, Парагвай. (До Марини, тихо). Захоплюйтесь.

Марина. Боже, як цікаво: Париж — так, Лондон — так!

Білібонський (до Віри). Пані бендзе бардзо задовольона. Гонорар частково у валюті польській, частково французькій.

Віра. Це так несподівано!..

Білібонський. О пані, контракт лшез хвилечке! Ролик рекламний зйомка завтра. Плац фільмування — порт одеський. Тема: матроси французькі гратулюють чарівницю вельку, гендлярки базарні

- ридати зволють, кобети так само, цурéчки — так само. Серця панства шляхетного — бац-бац!
- Марина (до Віри). Ах, невже ви відмовитесь? Про це можна лише мріяти.
- Віра. Я згодна.
- Мосьє Енно. Але ж... це неможливо.
- Білібонський. Цо пан муві?
- Мосьє Енно. Зараз порт закрито.
- Білібонський. Закрито? О, пан ест такий жар-тівник! Ха-ха! (Обходить гостей, збуджено жестикулюючи і перераховуючи скоромовкою). Париж — так? Лондон — так? Рим — так? І, частково, Гонолулу! А порт Одеський закрито! Ха-ха!
- Марина (примхливо). Я хочу бачити цю зйомку.
- Гришин-Алмазов. Я заборонив навіть концерт.
- Марина. І концерт хочу!
- Гришин-Алмазов. Порядок існує для всіх.
- Віра. Що ж, Віра Холодна змушена відмовитись.
- Марина. Доблесний генерал і французька ескадра злякались... І навіть не війська польського, а сінематографа! Ганьба!
- Білібонський (до мосьє Енно, багатозначно). Заради фільмування наша фірма шкодувати затрат на увазі не має.
- Мосьє Енно (пошепки, діловито). Готівкою? В якій валюті?
- Білібонський. Частково ффранцузькій... (Передає пачку грошей).
- Марина (до Гришина-Алмазова). Невже ви мені відмовите?
- Гришин-Алмазов (помітивши поведінку мосьє Енно). Звичайно, ні. Але що скаже мосьє консул?
- Мосьє Енно (покvapно сховавши гроші). Що ж... я дозволяю.
- Білібонський. Бардзо дзенькую, вельми бардзо. (Дає Вірі на підпис контракт).

Віра *(підписавши)*. Прошу зі мною відзначити мій новий контракт. *(До слуги)*. Шампанського!

Всі проходять до їдальні. Білібонський затримується, помахуючи контрактом, щоб висохло чорнило.

Білібонський *(услід Вірі)*. Момент!

Несподівано з'являється Мишка Япончик.

Мишка. Ви, здається, маєте інтерес до хазяйки цієї халупки? Я розіслав підкидні листи, щоб відшити від неї генерала, а ви мені ламаєте весь базар! Все одно ця дама буде моя!

Білібонський. Цо пан муві?

Мишка. Годі, мотай звідсіля! *(Виймає пістолет)*. Ну!?

Білібонський *(спритно вихоплює з його рук пістолет і направляє в його бік)*. Ось тобі й ну!

Мишка. Смішняк! Ця пушка без голосу!

Білібонський *(швидко перевірівши цей пістолет і побачивши, що в ньому немає патронів, виймає з кишені свій)*. Але ця б'є без промаху. Руки вгору!

Мишка *(грає переляк)*. Боже ж мій! Навіщо так сурйозно?

Білібонський. Ну!

Мишка. Цо пан муві? *(Підіймає руки вгору, з кожного рукава з'являються пістолети)*. Думаєте, будемо балуватись!

Білібонський. Ні, я цього не думаю. *(Дужим ударом шпурляє його на підлогу)*.

Мишка. Кюролівський удар! Якщо тепер ви будете запевняти, що ви не Котовський, а папа римський, я вам все одно не повірю. *(Підводиться)*. Але попереджаю: ця місцевість прострілюється. *(Тихо свистить)*.

З-за ширми висувається Носатий з двома пістолетами в руках. З-під рояля виповзає Рудий, штовхаючи перед собою кулемет.

Білібонський. Здорово! Признаюся, не чекав.

Чому ж ти не стріляєш?

Мишка. Щоб Мишка Япончик таким чином дав сигнал вашим людям? За кого ви мене тримаєте?

Білібонський. Я прийшов сюди сам.

Мишка. Навіщо це кокетство! Я теж усіх запевняю, що ходжу сам, але ж ми з вами розуміємо, що це означає.

Білібонський. Що тобі від мене треба? Хочеш продати мене за двадцять тисяч?

Мишка. До цього часу іще жодна скотина не могла сказати, що Мишка Япончик дешовка. Двадцять тисяч вони дають за таку голову! Тьху!.. На їхню голову! Є речі, які не купиш. Мені потрібні не гроші, а сама голова. Давайте працювати разом, Григорію Івановичу!

Білібонський. Разом грабувати людей?

Мишка. Боже ж мій, навіщо такі мислі? Ви знаєте, чому в моєму загоні дев'ятсот дев'яносто вісім чоловік, а не повна тисяча? Двох ффраєрів я послав у небесну командировку за мелочность. Думаєте, Мишка Япончик вор? Мишка — нальотчик! Мені потрібна крупна гра. Я не лізу у ваші фантазії, але навіщо брехати, довго винохував — хто сильніший, чия буде зверху.

Білібонський. І що ж ти вирішив?

Мишка. Чума його знає! Їх багато, у них армія, у них гроші... Але щось у самій нутрі мені каже: «Миха, не будь чудиком, це не влада для Одеси!»

Білібонський. Тобі не можна відмовити в далекоглядності.

Мишка. За мною піде весь город. Французи, денікінці та всі інші турки сказали б Япончику спа-

сибочко... Але Мишка не такий лопух, щоб іти на змову з трупами!

Білібонський. Навіщо ти прийшов у цей дім? Мишка (*опустивши очі*). Для освідчення в коханні.

Білібонський. А ці пістолети, кулемет?

Мишка. Я вирішив узяти її серце штурмом.

Білібонський. Що ж — це діло для тебе і для твоєї шпани.

Мишка (*протягає руку*). Краще я працюватиму на вас, на революцію.

Білібонський (*гідливо відвертається від його руки*). Революцію треба робити чистими руками! (*Виходить*).

Мишка. Така гордість при такій бідності? (*Вихопивши пістолет, кидається услід за Білібонським, але, отямившись, зупиняється*). Мишка Япончик вже не товар? За віщо ви мене обидили, «товаришу» Котовський? Так... Мирні переговори, як і завжди, не дали наслідків. Що ж, ви про це пожалієте: договору про ненапад між нами нема! Гей, Шпоня, Кука! За мною! Тільки — ша!

Картина дев'ята

Одеський порт. На причалі — імпровізовані підмостки. Довкола у різних позах розмістились французькі моряки. Серед почесних гостей мосъє Енно з дружиною, Гришин-Алмазов, Марина, Мартінов та інші. Тут відбувається концерт артистів опери та балету. Зараз короткий антракт. До Гришина-Алмазова підходить Філер.

Філер (*озираючись*). Вони підуть на транспорт, як тільки почнеться друга частина концерту.

Гришин-Алмазов. Не прогавте цю мить. Негайно, слідом за ними, ви поведете загін французьких

стрільців. Діяти рішуче, але не привертати нічиєї уваги!

Ф і л е р. Розумію! (*Козиряє і виходить*).

До Гришина-Алмазова підходить Арбатов і передає записку.

Гришин-Алмазов (*читає так, щоб чув мосьє Енно*). «Сообщаю: якщо ви думаєте, Білібонський це Білібонський, можете радуватись — і ша! А хто ж тоді Котовський?» (*До Арбатова*). Негайно запросіть сюди поляка з усіма асистентами.

Арбатов. Їх ще немає. Мабуть, прибудуть на виступ Віри Холодної.

Гришин-Алмазов. Посилити охорону. «Запросити» їх живцем.

Арбатов. Слухаюсь! (*Козиряє і виходить*).

Гришин-Алмазов. Браво, Мишка Япончик! Браво!

Мосьє Енно. Приготуйте для нього двадцять тисяч.

Гришин-Алмазов (*досадливо*). Якраз ту суму, яку ви одержали від Білібонського, тобто від Котовського!

Мосьє Енно. Я не підраховую, яку суму ви вкрали у свого уряду.

Конферансьє (*на підмостках*). Починаємо другу частину нашого концерту. Танго... пробачте, смерті.

Франсуа (*до Роже*). Нам пора. За мною.

Роже. Есть!

З різних місць крадькома підіймаються французькі матроси і поодинці виходять.

Філер (*до капрала*). Пора. Підіймайте стрільців — і за мною! (*Виходить*).

За філером, авансеною, йде група стрільців. На підмостках артисти балету виконують свій номер.

Конферансьє. Новинка двадцятого віку. Американський танок кек-уок.

Мосьє Енно. Після цього, здається, Віра Холодна.

Гришин-Алмазов *(до Арбатова)*. А де ж Білібонський?

Арбатов. І досі не з'явився.

Мосьє Енно. Він ще раз вас обдурив!

Гришин-Алмазов. І вас теж.

Мосьє Енно. А це ми ще побачимо.

Оплески після балетного номера зливаються з глухим гуркотом далекого вибуху. Вбігає зовсім очманілий філер.

Гришин-Алмазов. Що трапилось?

Філер *(у розпачі)*. Французькі стрільці перейшли на їхній бік. Транспорт висаджено в повітря!

Мосьє Енно *(схоплюється)*. Тихше, мерзотнику! Розстріляю!

Гришин-Алмазов *(до Арбатова)*. Мерщій!

«Почесні гості» покvapно виходять. Серед матросів гомін.

Конферансьє *(перекрикуючи присутніх)*. Зараз виступає... *(Спинається, помігивши що мосьє Енно прямує до виходу)*.

Мосьє Енно. Продовжуйте! Не звертайте на мене уваги!

Конферансьє *(розгублено)*. Але зараз виступає...

Мосьє Енно. Я вам сказав — продовжуйте! *(Виходить)*.

Матроси теж збираються розійтись, але слова конферансьє зупиняють їх.

Конферансьє. Ваша любимиця, королева екрана Віра Холодна!

На підмостки виходить Віра у супроводі трьох п'єро.

В і р а (*співає*).

Моє серце завмерло ізнов,
Наче гавань, покинута богом!
Ти назустріч туманним дорогам,
Серед ночі, матросе, пішов!
Тільки смуток лишився мені,
Вітер сушить непрохані сльози...
Ой матросе, пройшовши крізь грози,
Ти загинеш в любовнім вогні!

Супроводжувана дружними оплесками, Віра залишає під-
мости. Несподівано до неї підходить Ж а н н а.

Ж а н н а (*гаряче*). Дякую!

В і р а. Ви? Тут?

Ж а н н а. А тепер ідіть. Все інше я зроблю сама.

В і р а. Ні, я залишусь! Я мушу сказати їм усю
правду!

Ж а н н а. Ні, ні! Це для вас небезпечно! Ви й так
зробили багато. (*Співає*).

Ти бачиш, чайки, чайки невеселі
Удалині кружляють знов.
Матросе, родом ти з Марселя,
Навіщо ти сюди прийшов?
Чи, може, збитий з пантелику,
Ти все блукаєш у пільмі?
Тебе сюди ніхто не кликав,
Вернись в Марсель,
вернись в Марсель,
вернись в Марсель, мон шер амі!
Згадай свій порт і хвили тонкорунні!
О, хвиль таких нема ніде...
Ти поки тут, твою красуню
В таверну інший поведе!
Загроза, друже, є велика,
Ми розуміємо самі...
Тебе сюди ніхто не кликав,

Вернись в Марсель,
вернись в Марсель,
вернись в Марсель, мон шер амі!
Ти не ходив, ти не ходив ніколи зроду
У ворогів на повідку!
Замордувать чужу свободу —
Невже тобі це до смаку?!
Щоб не кляли тебе довіку,
Не будь паглядачем в тюрмі!
Тебе сюди ніхто не кликав,
Вернись в Марсель,
вернись в Марсель,
вернись в Марсель, мон шер амі!

Матроси оточують Жанну і схвильовано підтягують її. Ремінник і Петрик роздають листівки. Матроське коло зростає, і, нарешті, охоплені єдиним пристрасним поривом, усі присутні рушають за Жанною.

Світло пригасає, і в темряві лунає істеричний крик філера: «Я знаю, це вона усе підстроїла! Це Жанна Лябурб!» Свистки, гомін.

Мосьє Енно. Жанна Лябурб! Хапайте її!
Гришин-Алмазов. Це Жанна Лябурб!

Освітлюється інша ділянка порту. Жандарми оточують Жанну.

Петрик (*кидається на допомогу, закриваючи собою Жанну*). Не дам! Не дам! Назад, звірюки!

Жандарми викручують йому руки. В темноті чути вигуки.

Ремінник.

Облиште хлопчика! Геть руки!

Арбатов.

Підпільник тут! Тепер потрапиш в рай!

Мосьє Енно.

В'яжіть їх!

Гришин-Алмазов.

Так, зв'яжи і обшукай!

М а р т и н о в.

Їх шомполами треба відшмагати
Або, точніше, покінчити враз!

Ж а н н а.

Ганьба! Ви накажіть їх не чіпати!

Г р и ш и н - А л м а з о в.

Назад! Назад!

А р б а т о в.

Вперед, солдати!

Увага, взводе! Балачки в строю!

Р е м і н н и к.

Вам не укритись від розплати!

П е т р и к.

Стріляйте, я на вас плюю!

Ж а н н а (*співає*).

Хай не дожити, не дожити до світання,

Дійти до щастя — не судьба,

Та не страшить,

та не страшить нас катування,—

Триває далі боротьба!

Р е м і н н и к (*підхоплює*).

Хай прапор наш у цю хвилину

Засяє полум'ям у тьмі!

У музиці — грім, що зливається з залпом розстрілу. Ремінник замовкає.

П е т р и к (*підхоплює*).

І прийде ночі цій на зміну

Світанок наш...

Знову грім. Петрик замовкає, притулившись до Жанни.

Ж а н н а.

Світанок паш,

світанок паш, мон шер амі...

Розпачливо звучить за кулісами хор. Розстріляних Жанну, Ремінника і Петрика на мить освітлює останній про-

міль прожектора. Коли сюди прибігають вкрай збентежені Григорій, Іван, Франсуа та Марина, вони вже нікого не застають на спорожнілому причалі.

Завіса

ДІЯ ТРЕТЯ

Картина десята

На тому місці, де відбувся розстріл,— Григорій, його бойові друзі, Франсуа та інші французькі моряки клянуться помститися ворогам за смерть Жанни, Ремінника і Петрика.

Григорій (*співає*).

Ми не здамось! Це тільки передгрозя,
Та заgrimить невдовзі і грозя!
Хай серце нам обпалює сльоза,
Помститися клянїться!

Всі.

Клянемося!

Хай лютий гнів
Вогнених днів
Нас в бій веде,
Хай шторм гуде,
Хай вітер свище!
За рідний край
На бій рушай!
В руці багнет,—
Вперед, вперед
І прапор вище!
(*Виходять*).

Підіймається інтермедійна завіса. На бульварі Марина продовжує розмову з Іваном.

Марина. Ванечко! Передай Григорію Івановичу: Гришин-Алмазов натякає, ніби золотий запас Одеси тимчасово переховується у «Веселій канарейці». Знаєш цей кабачок?

Іван. А насправді?

Марина. Всі цінності в порту, на сімнадцятому причалі, в контейнері номер 13—58. За ним сьогодні прибуде посланець від самого Денікіна.

Іван. 13—58! Запам'ятаємо цей номер! Усе, що в цьому контейнері,— належить народу! (*Передає їй пістолет*). Візьми, знадобиться.

З'являється Нечай.

Нечай (*радісно*). Телеграф наш!

Підходить Рибак з перев'язаною головою.

Рибак. Ми оточили Воронцовський палац.

Вбігає Луковець.

Луковець. Гайдамаки тікають з Новорибної.

З'являється літня жінка, голову якої вкрито старомодною шаллю. Це Соня.

Соня. О мосьє Луковець, здрастуйте! Бачу, вам теж дали прикурити, як колись моему Якову...

Луковець (*опустивши очі*). Дійсно.

Соня. Може, ви знаєте, де він? Пішов, як завжди, до тютюнової крамнички, і, як завжди після цього, я його третій день шукаю. (*До Рибак*). А ви його не бачили?

Рибак мовчить.

Дивно. (*До Нечая*). А ви, мосьє Нечай?

Нечай теж мовчить.

І в а н. Ви мусите знати правду...

С о н я (*стрепенулась*). Що трапилось?

Н е ч а й. Товариш Ремінник, Яків Семенович...

С о н я (*все зрозумівши*). Яшенька...

Н е ч а й. Ви можете пишатись своїм чоловіком. Голова ревкому товариш Ласточкін і весь наш комітет глибоко співчують вам.

С о н я. Спасибі. Передайте мосьє Ласточкіну, хай він бережеться. І маленька куля може обірвати велике життя.

М а р и н а (*стримуючи сльози*). Заспокойтесь!

С о н я. Тільки не треба плакати! Яшенька не любив, коли плачуть. (*Виходить разом з Мариною*).

Підпільники відходять в інший бік, споглядаючи схвильованих Снейка і Сміта.

С м і т. Цінності одеського банку — у «Веселій канарейці»! Неймовірно!

С н е й к. Я певен: Гришин-Алмазов розраховує саме на цю неймовірність. Чи не тому він переніс до «Веселої канарейки» штаб евакуації, виставив там подвоєну варту?!

С м і т. Ця варта мене й тривожить. Ви певні, що цей джентльмен прийде?

С н е й к (*знижує плечима*). Я плачу доларами! (*Дивиться на годинник*).

Несподівано ззаду підходить Мишка Япончик.

М и ш к а. Заховайте ваш бімбер, містер Снейк! Мишка Япончик може запізнитись хіба що на власний похорон!

С н е й к. Хелло, містер Япончик!

С м і т. О, сер Мишка! Гуд дей!

М и ш к а (*захоплено*). Япончик, британчик і американчик! Міжнародна артіль «Напрасный труд»! Не вистачає лише представника Франції.

Снейк. Цей комівояжер нам ні до чого! Ділити на три завжди вигідніше, ніж на чотири.

Мишка. Bravo, Америко! (*Лясає Снейка по плечу*). Люблю кмітливих компаньйонів. Гарантую ажур-бонжур. Адресок?

Сміт. «Весела канарейка».

Мишка. Он як! (*Свиснув*). Для цього старий аванс... малокалорійний. «Канарейка» потребує додаткового проса. Цип-цип?!

Снейк (*робить жест, мовляв, «за цим діло не стане!»*, і передає пачку грошей). Але, сподіваюсь, ніхто не дізнається, що ми до цього причетні...

Мишка. Своїх наводчиків я ніколи не продаю. Гуд бай, сери!

Кивнувши Япончику, Снейк і Сміт покvapно виходять. З другого боку до тумби наближається Гришин-Алмазов. Це вже не блискучий шаркун-серцеїд, а очманілий від катастрофи, розгублений телепень, неголений, із запалими божевільними очима.

Гришин-Алмазов (*до Мишки*). Приходили? Говорили?

Мишка. Як по нотах! Тільки ша, не треба паніки! Їм кортить, щоб я з хлопчиками відвідав «Веселу канарейку». Звичайно, ви не хочете, щоб я так упав, опустився до якогось шантана...

Гришин-Алмазов. Диявол з вами, опускайтесь!

Мишка (*вражений*). Що-о? Така генеральська щедрість? Чи, може, ви хочете постригтись у монахи? А-а... (*Здогадуючись*). Ясно: кидаєте мені кістку, щоб собі — увесь навар?! Антанті — дуля: пробачте, панове, до нас тут побував Мишка Япончик, він усе захопив і зник, «утопая в сияннї голубого дня!» Генерал Гришкін-Алмазов симулює банкрутство і залишає собі на чорний день жовтий метал!

Гришин-Алмазов. Тихше! За це ви одержите

стільки... Вам вистачить на три життя. А зараз аванс! *(Передає)*.

Мишка *(поглядом оцінивши розмір «авансу»)*. Аванс на аванс — подвійний баланс. Слухайте, превосходительство! Ми з вами ягоди з однієї конюшні. Я довіряю вам, ви — мені. Де справді золотий запас?

Гришин-Алмазов. Якщо дворянин вам каже, що в «Канарейці»...

Мишка *(убік)*. Це означає, що його треба шукати у зовсім іншому місці. *(До Гришина-Алмазова)*. Ви мені пробачте, але наше дворянство так забрехалось... *(Помігивши незадоволений погляд Гришина-Алмазова, свистить)*.

З'являються Рудий і Носатий.

Шпоня, Кука! Тривога номер один. «Весела канарейка!»! *(Виходить)*.

Ад'ютанти йдуть за Япончиком. Поквапно вбігає Арбатов у супроводі жандарма.

Арбатов *(до жандарма)*. Зайняти пост! *(До Гришина-Алмазова)*. Ваше ство! Прибув! Такий делікатний, такий лагідний... аж страшно!

Гришин-Алмазов. Хто?

Арбатов. Особистий представник Антона Івановича Денікіна...

З відчуттям власної гідності, поважно підходить літній чоловік, одягнений у чорну черкеску з перехрещеними кістками і черепом на рукаві. За ним, на деякій відстані, йде його ад'ютант.

Чоловік у черкесці *(рекомендуючись)*. Полковник контррозвідки Розгуляй-Баскаков.

Гришин-Алмазов *(козиряючи)*. Начальник гарнізону, генерал...

Розгуляй - Баскаков (*м'яко*). Не треба, Андрію Аскольдовичу.

Гришин - Алмазов. Ви мене впізнали?

Розгуляй - Баскаков (*протираючи пенсне*). Ви одержали депешу від верховного?

Гришин - Алмазов. Так точно.

Розгуляй - Баскаков. І не вважали за потрібне зустріти мене?

Гришин - Алмазов. В депеші не було вказано, коли саме ви зволите... Пробачте!

Розгуляй - Баскаков. Це в першій депеші.

Гришин - Алмазов. А другої ми не одержали. Телеграф захоплено більшовиками.

Розгуляй - Баскаков. Ситуація вигідна для будь-яких виправдувань! Сподіваюсь, ми можемо... е-е... наодинці?

Гришин - Алмазов (*до Арбатова*). Залиште нас, полковнику!

Розгуляй - Баскаков. Е-е, хвилиночку! (*Натягує на праву руку рукавичку, розправляє її і підходить до Арбатова*). Мені соромно за вас, Арбатов! (*Гидливо зриває з його мундира погони*). Генерал вам так довіряв, а ви... (*Б'є його по щоках погонами*). Шкура!

Арбатов. Так точно, ваше ство. Винуват, ваше ство... Та насмілюсь запитати...

Розгуляй - Баскаков. Запитувати буде хто? Мій ад'ютант. А ви, колишній полковнику, що? Відповідати. (*До ад'ютанта*). Якщо заарештований захоче помолитись перед останньою дорогою, можна... що? Дозволити! Ідіть!

Ад'ютант, в якому глядач ледве впізнає Луковця, виводить Арбатова.

Гришин - Алмазов (*зовсім спантелечений*).
Прошу пояснити...

Розгуляй-Баскаков. Пояснень ми чекаємо від вас. Котовський дізнався про все і збирається сьогодні зробити наскок... Хто йому міг розповісти про сімнадцятий причал? Або ви, або хто? Полковник Арбатов. Хто йому міг розповісти про контейнер номер 13—58? Або полковник Арбатов, або... хто?

Гришин-Алмазов. Він! Я ніколи не думав...

Розгуляй-Баскаков. А жаль! Інколи думати не завадить! На ваших очах полковник жандармерії продає свою честь, а ви... що! Про це потім! Доки не з'явився Котовський, треба відвести контейнер в затишне місце. Я поставлю там свою охорону.

Гришин-Алмазов. Але...

Розгуляй-Баскаков (*простягнув руку до погона Гришина-Алмазова*). Пробачте, генерале, люблю... що? Акуратність. (*Поправляє погон, рукавичкою струшує з нього порошинку*). Чи не бажаєте, ваше превосходительство, прогулятись зі мною... куди? На сімнадцятий причал.

Гришин-Алмазов (*скоса дивиться на свій погон*). До ваших послуг, полковнику!

Шанобливо пропустивши перед собою Розгуляй-Баскакова, Гришин-Алмазов покійно йде за ним по східцях униз, до порту. Схвильовані обивателі здивовано дивляться, як у паніці тікають з Одеси інтервенти, білогвардійці, петлюрівці. Разом з ними, ледве тягнучи важкі валізи, мало не топчучи один одного, біжать колишні фабриканти, фінансові тузи, царські чиновники.

Обивателі (*співають хором*).

Ой Одесо-мамо, що тобі скажу я?

Пеклом обертається закордонний «рай»!

В Лондонським готелі перелякані буржуї,

А на Дерібасівській — просто ай-я-яй!

Можна тільки охкати

І сплескувати долонями,
Коли на кожній вулиці
Тече брудна ріка!
Скільки ще пробудемо
В цьому Вавілоні ми,
Розтоптувані конями,
Прибиті беззаконцями,
Нам скажіть, за віщо
Халепа отака?!

Картина одинадцята

Кабачок «Весела канарейка». Останній притулок колишніх можновладців. Чекаючи на евакуацію, деякі з них сидять біля столиків, інші просто на своїх валізах. Метушаться офіціанти, подаючи клієнтам вино і каву. На підмостках, загримована під красуню, літня та перша атакує пошарпаний роаль.

Та перша *(співає, ледь стримуючи позіхання)*.
Я охоче віддам тобі мужа,
Та любовника... ні, не проси!

Входить мадам Енно.

Мадам Енно. Я знову тут... Знову ми з тобою зустрілися, «Весела канарейко»! І... знову, коли мені зовсім невесело! *(До офіціанта)*. Окремий столик!

Офіціант. Жодного місця, мадам!

Мадам Енно. Звільніть!

Офіціант. Це неможливо.

Мадам Енно. Я заплачу.

Офіціант. Все одно...

Мадам Енно *(гнівно)*. Все одно? Ніяких «все одно»! Я мадам Енно!

Офіціант. Пробачте, мадам! *(Звільняє для неї столик)*.

Мадам Енно (*сідаючи*). Коньяку!

Вклонившись, офіціант зникає. На вулиці чути постріли. Вбігають Рудий і Носатий, а за ними — Мишка Япончик у напіввійськовому костюмі.

Рудий. Руки вгору!

Носатий. Чемайдани і весь багаж сюди!

Мишка. Боже ж мій! Прийшов кінець світу, останній день Одеси, змінюються власті, горить земля під ногами, а ви тримаєтесь за ваші паршиві чемайданчики!

Рудий (*зневажливо*). Буржуї!

Носатий. Миха, можеш уявити, що за товар у цій шкаралупі!

Рудий. А на їхніх фігурках, якщо трохи потрусити?

Голоси. Це казна-що!

— Ви не маєте права!

— Ми будемо скаржитись!

Носатий (*обурено*). Наше золото вивозять за кордон і ще погрожують!

Рудий. Грабуєте отечество? Де ваша совість?

Мишка (*стріляє вгору*). Панове, ша! Прошу всіх організовано парочками пройти у сусіднє приміщення наліво. Буде невеличка таможенна перевірка. Життя гарантуємо кожному... хто не буде порушувати дисципліночки!

Дідок у пенсне. Я хочу вам пояснити... Я лідер правих...

Мишка. Наліво!

Огрядна дама. Пане Япончику, я готова...

Мишка. Наліво, мадам!

Піп. Сину мій...

Мишка. Наліво, папашо!

Всі виходять. З-за рояля виповзає мадам Енно.

Мадам Енно (*сідає до свого столика*). Раз у житті я можу собі дозволити... не піти наліво! (*Наповнює чарку і п'є*).

Входить мосьє Енно. Він напідпитку. Волосся розкуйовджене, ноги заплітаються, язик теж.

Мосьє Енно. Бонжур, мадам!

Мадам Енно (*жахаючись*). Жюль! Що з тобою!

Мосьє Енно. Розторгувався! Товару більше нема!

Мадам Енно. Поглянь на себе!.. Що ти собою представляєш?

Мосьє Енно. Я представляю... велику Антанту!

Мадам Енно. Де наш багаж?

Мосьє Енно. На крейсері «Вальдек Руссо».

Мадам Енно. А де крейсер?

Мосьє Енно (*в стані прострації*). У морі. (*Спиває*). «Раскинулось море широко...»

Мадам Енно. Як же ми повернемось до Франції?

Мосьє Енно. До Франції повернення нема! Там на мене чекає гільйотина.

Мадам Енно. За віщо? Ти ж виконав свій обов'язок!

Мосьє Енно. Так, виконав! Транспорт зі зброєю злетів у повітря, ескадра пішла у Францію, наші моряки — тепер більшовики, а в Одесі ми їм залишаємо Радянську владу.

Мадам Енно. Що ж робити, Жюль?

Мосьє Енно (*рішуче*). Стріляйтесь! (*Вихоплює пістолет і приставляє його до скроні, потім встромляє у рот і, нарешті, лизнувши, опускає*). Не можу! Ти мала рацію: я завжди був тільки консул, а не мужчина!

Мадам Енно. Все життя я з тобою мучилась!

Мосьє Енно (*помітивши у неї на грудях медальйон*). Отрута! Діє одразу! Раз — і нема!

Мадам Енно (*жахаючись*). Ти хочеш?..

Мосьє Енно. Ти сама казала: якщо придуть червоні, у них в руках залишаться два трупи!

Мадам Енно. Я жити хочу!

Мосьє Енно (*зриває з її шиї медальйон, всипає отруту у два бокали*). Поцілуємось на прощання!

Мадам Енно. Ти збожеволів!

Мосьє Енно. Тоді я... подвійну дозу! (*Цокається сам з собою і випиває*). Так помирають герої Антанти! (*Починає співати*).

Я в фірмі парфюмерній
Служив не без підстав,
Та долі перст химерний, —
І консулом я став.
Мої діяння мудрі,
Боровся, наче лев,
Хоч без рум'ян і пудри
Політика — це блеф.
Я все куплю і все продам,
Адью, мосьє! Пардон, мадам!

Крутивсь, як чорт на блюді,
Та скочив у кільце:
Не можна більше людям
Припудрювати це. (*Вказує на голову*).
Кінець моїм кар'грам,
Гірких зазнав я втрат:
Був комівоєжером,
Помру, як дипломат!
Красиво я життя віддам,
Адью, мосьє! Пардон, мадам!

(*Після танцю вибігає*).

Мадам Енно. Я знов тепер вдова! (*До офіціанта*). Генерал Гришин-Алмазов ще не приходив?
Офіціант. Ні, мадам! (*Виходить*).

Мадам Енно. Що ж, я чекатиму! (*Сідає і заку-
рює*).

Входять Рудий і Носатий. Помітивши мадам Енно,
підкрадаються до неї ззаду і пробують схопити під руки.

Рудий. Миха, ще одна не перевірена!

Носатий. І чомусь б'є у морду!

У дверях з'являється Япончик.

Мишка (*входить*). Хаами! На моїх очах? Чи ви не
знаєте, що моральність для мене усьо? (*Упізнав-
ши*). Це ж дружина пана консула!

Носатий. Ми дуже просто можемо за неї одер-
жати викуп.

Мадам Енно (*показує дулю*). Ось!

Мишка. Ви не хочете, щоб порядні люди чесно
заробили?

Рудий. За таку розкіш консул не буде скупитись!

Мадам Енно. Консула більше нема. Він пішов
умирати... до сусідньої кімнати.

Мишка. Недовго музика тут грала, недовго ф'раєр
танцював. Кука, Шпоня, у квартирі покійник. Ша!
(*Вказує на двері*).

Рудий і Носатий виходять навшпиньках.

Мадам Енно. Я знов шансонетка! Цікаво, чи бу-
дуть потрібні більшовикам люди моєї професії?

Мишка. Що я можу вам сказати, коли не знаю, що
буде з моєю професією! (*Сідає до її столика*).

Мадам Енно. О боже! Де Гришин-Алмазов?

Мишка. Якщо я міг вирвати зі свого серця Вірочку
Холоднесеньку, ви на вашому генеральчику теж
можете поставити хрестик. Ви — королева шансо-
нет, я — король з Молдаванки. Хіба погана династ-
тія? Коротше, ви переходите у мій палац на М'ясо-
їдівській!

Мадам Енно. Я матиму вас на увазі!

Тривала пауза. Обое сидять похнюплені, кожен думає про своє. Мадам Енно тяжко зітхає.

Мишка *(на її зітхання)*. Вона мені розказує! Коли вперше я зустрів тут вас, я одразу зрозумів, що ви за птичка! *(Співає дует з мадам Енно)*.

Ковтнув я кави чашечку,
Зігрілася душа:
Таку жовтеньку пташечку
Украв би я — і ша!

Мадам Енно }
Мишка } *(співають разом)*.

Йй-бо, хороша ідейка,
Хоча і не дуже нова,—
Танцює ж і пісню співа
Весела... (ех!) канарейка!
Весела... (ех!) канарейка!

Мадам Енно
Для кавалера модного
Ви зберегли вогонь.
Я певна: одне одного
Ми знайдемо, либонь!

Мишка }
Мадам Енно } *(співають разом)*.

В нас буде тоді сімейка
Весела і ділова,
Танцює ж і пісню співа
Весела... (ех!) канарейка,
Весела... (ех!) канарейка!..

(Танцюють і виходять).

Мадам Енно повертається і сідає до свого столика.
Раптом у дверях з'являється мосьє Енно.

Мосьє Енно. Пардон, мосьє! Бонжур, мадам!

Мадам Енно (*відмахуючись, як від примари*).

Жюль, ти?

Мосъє Енно. Що ти мені дала?

Мадам Енно (*знижує плечима*). Отруту.

Мосъє Енно. Де ти її дістала?

Мадам Енно. Купила... у людей Мишки Япончика. Ця отрута діє одразу...

Мосъє Енно. Діє... але як! А я випив подвійну дозу! (*Вибігає*).

Мадам Енно. Боже мій! Герої Антанти! (*Виходить за чоловіком*).

Входить Марина.

Марина (*до офіціанта*). Генерал Гришин-Алмазов ще не приходив?

Офіціант. Всі дамочки сьогодні про нього питають! Хе-хе!

Марина. Йолопе, я його наречена!

Повертається Мишка.

Мишка. Скажіть, будь ласка! Хто це з'явився! Давня знайома!

Марина. Пробачте, але ми, здається, ніколи...

Мишка. Хочете взяти на понт? Я вас впізнав одразу.

Марина. Ах, так... Я вас бачила у пана Енно.

Мишка. Скажіть мені чесно, що буде, коли ваш генеральчик довідається, що ви до нього прикріплені товаришем Котовським?

Марина. Ви жартівник!

Мишка. На задушевність іти не бажаєте?

Марина. Що вам від мене треба?

Мишка. Якщо завтра ваша буде зверху і прийде Радянська влада, Мишка Япончик і його фірма не повинні іти на дно. Передайте вашому Котовсько-

му. За це ви персонально продовжуєте дихати повітрям — і ша!

Марина. Злякався, бандите?

Мишка. Навіщо такі слова? Ви не можете інтелегентно? *(Відштовхує Марину від дверей)*.

Марина. Котовський роззбрить вашу банду, а вас розстріляє. Персонально!

Мишка *(оскаженіло)*. Ти мене агітуєш? Дівчисько! Я вже наагітований по самісінькі коліна! Та все одно вашої Радянської влади не буде! Не буде! *(Бажаючи залякати її, стріляє в повітря)*.

Входять Гришин-Алмазов і Мартинов.

Гришин-Алмазов. Що тут робиться?

Мартинов. Мариночко! Бідна моя дитинко!

Гришин-Алмазов *(до Мишки)*. Як ви смієте? Це моя наречена!

Мишка *(кричить)*. Гірко! Чого ж ви її не цілуєте? Вона шпигунка з загону Котовського!

Марина *(виймає пістолет, подарований Іваном)*. Падлюка!

Мишка *(спритно вихоплює в неї пістолет)*. Ша! Так можна випадково у людину влучити! *(До Мартинова)*. Старий недотепа! *(До Гришина-Алмазова)*. Мовчите? Неаполітанець!

Гришин-Алмазов *(до Марини)*. Це правда?

Марина мовчить.

Мартинов *(до Марини)*. Дитинко моя, ти трошки... продалася більшовикам або точніше...

Марина мовчить.

Сволота! *(Дає їй ляпаса)*.

Гришин-Алмазов. Ад'ютанте! Негайно повісити її... тут, при вході до «Веселої канарейки»!

Ад'ютант кидається до Марини. Несподівано Мишка закриває її собою.

Мишка. Не дам! Нехай спочатку скаже, де Котовський. Він мені потрібен живий чи мертвий! Де він?

Гришин-Алмазов *(до Марини)*. Ви ще можете себе врятувати. Де Котовський? Востанне питаю вас, де Котовський?

Входить Котовський, одягнений у свою бойову форму.

Котовський. Я тут, ваше превосходительство.

Гришин-Алмазов *(вражений)*. Ви?

Мишка

Рудий

Носатий

} *(разом, шукаючи, де сховатись)*.

Боже ж мій!

Мартинов. Котовський... особисто або точніше...

Котовський. Я. Точніше бути не може! *(Голосом Розгуляй-Баскакова)*. Чи не бажаєте, генерале, зі мною прогулятися... куди? На сімнадцятий причал!

Гришин-Алмазов *(люто)*. Що-о! Це були ви?!

Взяти його! *(До Котовського)*. Тепер ви, нарешті, в моїх руках. Навколо будинку — подвійне кільце охорони. Тут скрізь мої люди!

Котовський. Ви гадаєте? *(Робить знак)*.

Офіціанти, що протягом вечора обслуговували відвідувачів, вихоплюють зброю. Входять Іван, Нечай та інші підпільники.

Мишка *(чіпляє собі до грудей червоний бант)*. Ура!

Наші прийшли! *(Бадьорим кроком марширує разом зі своїми ад'ютантами)*. «Смело мы в бой пойдем за власть Советов...» *(Дійшовши до Котовського, знігився і заспівав на мотив похоронного маршу)*. Цум-та-ра-ра-ра!

Котовський. Взяти усіх!

Картина дванадцята

Швидко зміна світла. На скелі стоять Марина та Іван.

Іван
Марина } (співають).

Світанку наш, ласкава наша зоре,
Скрізь буду я повторювати знов:
Раптово може обміліти навіть море,—
Та не обміліє наша віддана любов!

Обіймаючи Марину, Іван ніжно цілує її. Схожий на Петрика, невідомий юнак обурено споглядає цю сцену.

Юнак (до Котовського). Цілюються! Люди воюють, а вони... ганьба!

Котовський. А навіщо воюють? Щоб життя було, щоб любов... (До глядачів). Встаньте, друзі, вшануємо тих, хто віддав своє життя за ваше щастя! (Заспіває свою бойову пісню).

Іван, Марина, Нечай, Луковець та інші учасники підпілля співають разом з ним.

Хай лютий гнів
Вогненних днів
Нас в бій веде,
Хай шторм гуде,
Хай вітер свище!
За рідний край
На бій рушай!
В руці багнет,—
Вперед, вперед
І прапор вище!

Завіса

ЧЕТВЕРО З ВУЛИЦІ ЖАННИ

МУЗИЧНА КОМЕДІЯ НА ТРИ ДІЇ

ДІЙОВІ ОСОБИ

Марія Кошуба — артистка.

Катя Бакланова — санінструктор загону морської піхоти.

Сергій Чернега } — молодші лейтенанти за-
Геннадій Маслюков } гону морської піхоти.
Полковник.

Луковець — секретар райкому партії.

Андрій — радянський розвідник (він же у підпіллі — перукар Стасик і перший биндюжник).

Заграва } — червонофлотці.
Гільман }

Фімо́чка — учень музичної школи, син Гільмана.

Отець Василій — священник.

Покусай — віце-президент антикомуністичного інституту, створеного фашистськими окупантами.

Тушкін — м'ясник.

Мадам Чирус } — перекушки на Привозі.
Мадам Перепелиця }

Лещенко — співак, власник ресторану.

Арбатов — царський полковник.

Єлена — королева Румунії.

Герман Пинтя — міський голова.

Мадам Пинтя — його дружина.

Георге Радулеску — румунський солдат.

Курт Гофмайєр — оберфюрер СС.

Евеліна Квак — німецька резидентка.

Грот — німецький офіцер.

Матроси, солдати, командири Радянської Армії, партизани, жителі міста, перекупки, биндюжники, румунські та німецькі солдати.

Дія відбувається в Одесі у роки Великої Вітчизняної війни.

ДІЯ ПЕРША

Одна з одеських вулиць, яка веде до порту. Святковий день. Серед тих, що гуляють, ми бачимо Марію, Сергія, Катю і Геннадія. Вони весело наспівують свою пісню.

На вулиці, де ми зростали *
І зустрічалися з норд-остами не раз,
Веселі сонячні квартали
Щодня тепер вітають нас:
 Уважно за обрієм стеж,
 Гроза щоб не впала неждано.
На вулиці Жанни Лябурб живеш,
Так будь у житті, як Жанна!

Картина перша

Останні слова пісні заглушає могутній вибух. Потужні прожектори бойових кораблів освітлюють берег. Війна. Швидка зміна світла приводить нас на одну з передових ліній оборони Одеси. Марія ховається у бліндажі. Вибігають бійці. Лунають постріли.

Сергій. Одеси вам закортіло? Гади! *(Кидає гранату і вибігає).*

* Музику до п'єси написав заслужений діяч мистецтв УРСР О. Сандлер.

Заграв а (з-за горбка). Ви тільки гляньте, яку погань цей Гітлер посилає до нашого берега! Така Одеса! Що вони в ній розуміють? Це ж музикальне місто! (Махає руками, ніби диригуючи). Гей, Пересип, давай увертюру!

Чути грім артилерії.

Молдаванко, вступай на басах!

Вибух.

Слобідко! Де твої барабанчики? Кулемети — це перша скрипка! (Лягає).

Гільман. Хіба так диригують? Приходь після війни — навчу!

Заграв а. А ти що, консерваторію кінчав?

Гільман. Навіть не починав! Та яке це має значення! Бачиш цю пролетарську ручку? (Показує).

Перший боєць. Сорок четвертий розмір!

Гільман. Її потискував сам професор Столярський... П. С.

Заграв а. Вихователь талантів? Навіщо він це робив?

Гільман. За вирощування нормального вундеркіндера. Коли моему Фімі сповнилось неповних сім літ, я купив йому скрипочку і повів на Сабанеїв міст, до П. С. «Ви, звичайно, будете сміятись, але з цього хлопчика вийде другий Додик Ойстрах! Прийміть Фімочку у школу імені вас!»

Прислухаючись до слів Гільмана, зі сховища виглядає Марія.

Заграв а (помігив Марію). А це що за ангел небесний?

Гільман. Таки справді ангел! (До Марії). Чи давно ви з раю?

Сергій повернувся у бліндаж. Стоїть за спиною Марії.

Марія *(показує)*. Я звідти. У місті такий же рай, як у вас!

Заграва. Будьмо знайомі: моє прізвище — Заграва! Скажіть, ви по Розкидайлівській часом не проходили? Будинок три цілий?

Гільман. Ану тебе з твоєю Розкидайлівською! Ви мені скажіть за школу Столярського!

Марія *(не помічаючи Сергія)*. Я з вулиці Жанни Лябурб. Там і Сергій жив... молодший лейтенант Чернега. Сьогодні вночі бомба розбомбила його дім. Там була мати. Як йому це сказати... не знаю.

Усі мовчать. Сергій чув слова Марії.

Заграва. Товаришу молодший лейтенант!

Марія *(обертається)*. Серьожо!..

Сергій. Не треба! *(Надіває безкозирку, скидає бушлат. На мить відвернувся, каже крізь сльози)*. До бою!

Бійці зосереджено готуються до атаки. В тільняшках і безкозирках, з автоматами в руках, вони справді нагадують «чорних комісарів», як їх називали в ті дні фашисти.

Загін *(наспівує матроську пісню)*.

Бійцям Чорноморського славного флоту

Вітчизна команду дає:

«В атаку, солдати морської піхоти,

До бою за щастя своє!»

Обпалені пожарами

Бували ми не раз,

І чорними комісарами

Фашисти прозвали нас!

Вогням чорноморським у небі палати,

Коричневим гадам на страх:

Коли вони чорні побачать бушлати,

У них потемніє в очах!

Гримить вибух. Марія біжить до сховища. Загін рушає до бою. Виймаючи з кобури пістолет, швидко підходить молодший лейтенант Геннадій Маслюков. За ним біжить санінструктор Катя Бакланова.

Катя. Геночко, любий!

Геннадій. Тихше! Збожеволіла!

Катя. Тебе уб'ють! *(Зупиняє його)*.

Геннадій. Пусти!

Катя. Не пущу!

Геннадій. Дурна!

Катя. Соромишся мене?

Геннадій. Зрозумій... я командир!

Катя. Усе до біса! Я люблю тебе! Розумієш, люблю! *(Обіймає його)*.

Геннадій *(відсторонюючи її)*. Санінструктор Бакланова!

Катя. А ти... любиш мене?

Геннадій *(роздратовано)*. В такий час! *(Цілує її)*.

Катя і Геннадій співають дует.

Катя.

Як це почалось, немає значення,—
Може, це такий щасливий сон!
Зразу після першого побачення
Я відчула, що потрапила в полон!

Відтоді ж і полюбилися до згуби
Цих очей золоті ручаї,
Жаром спалені жадібні губи
І гарячі обійми твої!

Геннадій.

Нащо тривожиш ти мою душу?

Катя.

Повторити можу знов:

Лиш отак, мій любий друже,
Розумію я любов!

Геннадій.

Ти мені з дитинства полюбилася,
В пам'яті пісні твої звучать.
Вірю я, для щастя ми зустрілися,
Та солдати про любов свою мовчать!

Катя.

Я від тривоги нині мов п'яна!

Геннадій.

Повторити можу знов:
Тільки так, моя кохана,
Розумію я любов!

Геннадій покvapно виходить слідом за своїм загоном. Катя кидає вбік сумку з червоним хрестом, бере автомат і біжить за Геннадієм, до бою. Наступна дія йде на тлі музики, що передає бентежний настрій бойової сутички.

Заграва і перший боєць вносять Гільмана.
Заграва. Сестро, сестрице! Мерщій! Де ж вона?
Чорт її забирай!

Зі сховища виходить злякана Марія.

Марія. Живий?

Гільман *(тихо)*. От і вся музика!

Марія. Лежіть спокійно! *(Дістає з Катиної сумки бинт, перев'язує руку Гільманові)*.

Гільман. В окопі, як у трамваї — не висовуйся!
(Важко дихаючи, виймає з кишені фотографію).

Це Фіма Гільман. Його ім'я ще писатимуть на афішах... такими ж буквами, як Давид Ойстрах. Ми жили на Малій Арпаутській, дванадцять... Я завжди йому казав: шість годин на день скрипочка мусить бути у тебе в руках!

Марія. Товаришу Гільман! Товаришу Гільман!

Гільман. Ви таки справді ангел!

Марія. Мене звати — Марія.

Гільман. У Фімошки найулюбленіша пісня —
«Аве, Марія»! Що це? Хіба ангели плачуть?

Марія. Так, так...

Гільман. А ви, здається, з вулиці Жанни Ля-
бурб!

Марія. Так... *(Співає)*.

Є вулиця у нашім місті,
З якою слава поріднилась бойова,
Бринить платан зеленим листям,
І кожен камінь там співа:
Хай молодь, не знаючи меж,
Крокує вперед безнастанно!
На вулиці Жанни Лябурб живеш,
Так будь у житті, як Жанна!
Хоч вулицю вогонь терзає
І почорніла під руїнами трава,
Та знову тут життя засяє
І знов звучатимуть слова:
Ми вийдемо з диму пожеж,
Кривава загоїться рана.
На вулиці Жанни Лябурб живеш,
Так будь у житті, як Жанна!

Під час її співу входять бійці. Марія перев'язує їм рани. Раптом вбігає розпалений босм Сергій.

Сергій. Ти мусиш поїхати!

Марія. До міста?

Сергій. Ні, зовсім! У мене тільки ти зосталась.
Я хочу знати, що ти жива, що навколо тебе не падають бомби. Я хочу одержувати від тебе листи в саморобних трикутних конвертах! Виїжджай негайно!

З'являється Геннадій.

Геннадій. Катю! Санінструкторе! Ніколи немає на місці!

Марія. Вона за вами кинулась... Туди!

Геннадій (*збентежено*). Цього ще не вистачало!

Підходить полковник і Луковець.

Геннадій (*рапортуючи*). Товаришу полковник...

Полковник. Вільно! Молодці! Добре билися. Висші втрати?

Геннадій. Троє поранених.

Полковник. Всі інші тут?

Геннадій. За винятком санінструктора Бакланової. Самовільно пішла в атаку і поки що... не повернулась.

Полковник (*вказує на Марію*). А це хто?

Сергій. Моя наречена. З міста прийшла.

Андрій вносить на руках Катю.

Андрій. Молодець дівчина! Трьох фрідців на той світ відправила.

Геннадій. Жива?

Андрій. Жодної подряпини! Оглушило її трохи.

Катя (*отямлюючись*). Гена! Геночко! Ти живий?

Андрій (*здивовано*). Геночка? (*Озирається, кому передати Катю*). Хто тут Геночка? (*Суворо*). Хто тут Геночка?

Геннадій (*розгублено*). Я... Геночка.

Андрій. Чого ж ти мовчиш? (*Передає йому до рук Катю*).

Луковець. У вас тут, бачу, фронтний філіал загсу.

Андрій (*відходячи убік*). І завжди так, — один рятує, а Геночкою стає зовсім інший!

Катя (*до Геннадія, розгублено*). Товаришу молодший лейтенант... ваше завдання...

Луковець. Не треба! Коханню соромитись не треба!

Полковник. Усі командири — до мене!

Луковець *(до Андрія)*. Ти теж хороший! Хто тобі дозволив лізти під кулі? Маєш доручення лишитись у підпіллі на окупованій ворогом території, а ти... Придивись до хлопців, може, когось до себе візьмеш!

Андрій. Від такого санінструктора не відмовлюсь.

Луковець. Лейтенант від себе не відпустить.
(Усміхаючись). Геночка!

Андрій. Що — він! Вона його не покине!

Луковець і командири виходять. Андрій проходить поміж солдатів, які відпочивають після бою.

Сергій *(до Марії)*. Прощавай! Іди!

Марія виходить. Сергій поспішає туди, де зібрались командири. Андрій придивляється до бійців і, взявши в одного з них гітару, награв і наспівує.

Андрій.

Гуляли ми з тобою
Над берегом не раз,
І музика прибою
В серцях бринить у нас:
В сім сорок вечора
 чекав тебе з роботи,
І небо сяяло в той час
 від позолоти,
Але неждано
 все укрит холодною морок...
Сім сорок!
 Сім сорок!
 Сім сорок!
Суворо сяють зорі
З задимлених висот,
Від моря і до моря
Піднявся весь народ.

В сім сорок
знову ми зустрінемося
з тобою,
Гвинтівки стиснемо
і рушимо до бою,
І пам'ятатиме довіку
лютий ворог:
Сім сорок!
Сім сорок!
Сім сорок!

Андрій, а за ним усі бійці танцюють. В цей час у бліндажі Луковець розмовляє з командирами.

Сергій. Піти з Одеси? Та як це розуміти?

Геннадій. У нас хороші справи на всіх ділянках фронту.

Перший командир. Оборонний район готовий до зими.

Сергій. Можемо триматись до повної перемоги!

Другий командир. Є у нас і теплий одяг, і харчі.

Луковець. І все ж ухвала Ставки: ми повинні залишити Одесу і вивести звідси тридцятип'ятитисячну армію... без втрат, з повним озброєнням.

Сергій. Нічого не розумію!

Полковник. Спокійно, молодший лейтенанте! Севастополю потрібна підмога.

Луковець. Справді. Завдання у нас одне — відстояти Крим. Інакше — ми тут задихнемося. Ясно?

Геннадій. Ясно, товаришу секретар.

Сергій. А мені не ясно! Сімдесят днів усе місто працює на оборону, всі вірять, сподіваються...

Луковець. З Гітлером воює не лише Одеса!

Входить Андрій.

Сергій. Мати ваша в Одесі, товаришу секретар?

Луковець. Ні. Я її поховав три роки тому.

Сергій. А я свою не ховав, але її теж нема. Я залишусь тут і теж загину!

Луковець *(до Андрія, тихо)*. Може, візьмеш його до себе?

Андрій. Ні, надто гарячий. Подумаю.

Геннадій. Мене дивує твоя поведінка, Сергію. Наша справа — виконувати наказ.

Луковець *(до Андрія)*. А цього візьмеш?

Андрій. Ні. Надто розсудливий!

Луковець *(до Сергія)*. Розумію тебе, хлопче. Важко. Але в дев'ятнадцятому було не легше. Антанта з усіх боків, біляки наступають...

Сергій. Кинути Одесу, щоб тут панували вороги?

Луковець. Боляче, дуже боляче!.. Тоді ми співа-ли... *(Починає співати)*.

Хто зуміє цей біль передати?
В чорнім небі не видно зірок,
А в Одесі ворожі солдати
По дорогах карбують свій крок.
Рідне місто, вставай,
Грізну силу збирай, —
Незагоєна рана пече.
Одягнися в броню,
Йди назустріч вогню
І гвинтівку візьми на плече!
Над гаванню знов наїжачені леза
Сталевих заморських штиків,
Та буде щаслива красуня Одеса
І вільна навіки-віків!

Цю пісню підхоплюють усі бійці. Вона звучить широко й урочисто, мов клятва.

З а т е м н е н н я

Картина друга

Приморський бульвар. Ніч. В темряві ледь вимальовуються заціпенілі постаті. Люди з тривогою спостерігають відхід наших військ. Привертає увагу високий худорлявий чоловік у цивільному плащі. Це Грот. Арбатов, одягнений як двірник, мете тротуар. Кульгаючи, проходить жебрачка — Евеліна Квак. В юрбі заворушення. Музична сцена.

Д і д о к. Відходять!

І н в а л і д. Кінець!

А р б а т о в. Не треба штовхатись!

Б а б у с я. Що буде з нами?

М о л о д и ц я. Аж серце щемить!

Проходять колони червонофлотців.

М а й о р (*гукає*). Всім командирам в порту зібратись. (*Проходить*).

Д і д о к. Відходять!

Г р о т. Відходять!

Е в е л і н а. Допоможіть!

М о л о д и ц я. Всім нам потрібна тепер допомога!

Д і д о к. Відходять!

І н в а л і д. Глузуєте?

М о л о д и ц я. Це ви дарма!

Пробігає капітан.

К а п і т а н (*до лейтенанта*). До коменданта мерщій!
Тривога!

Чути далекий вибух.

Г р о т. Електростанції більш нема!

До порту з піснею проходять м о р я к и.

М о р я к и.

Обпалені пожарами
Бували ми не раз,

І чорними комісарами
Фашисти прозвали нас.

Вогням чорноморським у небі палати
Коричневим гадам на страх:
Побачать вони наші чорні бушлати,
У них потемніє в очах!

Іде Геннадій збоку від загону червонофлотців. До нього підбігає Катя.

Катя (*голосно, намагаючись перекричати пісню*).

Геночко, я додому збігаю!

Геннадій. Не встигнеш!

Катя. Коли ти такий серйозний, мені чомусь особливо хочеться тебе поцілувати!

Геннадій. Зрозумій, це останній катер!

Катя. Я вмить! (*Вибігає*).

Геннадій (*їй услід*). У тебе — п'ятнадцять хвилин! (*Проходить*).

Арбатов. Яюсь дивно відходять! Чи не правда?

Евеліна. Вам, як людині військовій, це краще знати!

Арбатов. Господь з вами, який я військовий!

Я тільки двірник. Але... надто вже акуратно відходять. Як переможці!

Грот. А може, вони і є переможці?

Злякано озираючись, Арбатов ховається серед натовпу.

Евеліна. Допоможіть!

Проходить нова група моряків. З юрби виступає Марія.

Моряки.

Бійцям Чорноморського славного флоту

Вітчизна команду дає:

«В атаку, солдати морської піхоти,

До бою за щастя своє!»

Проходить Сергій. Він помічає Марію.

Сергій (*кидається до Марії*). Ти не поїхала?

Марія. Ні.

Сергій. Підеш з нами!

Марія. Ні...

Сергій. За годину тут буде ворог!

Марія. Знаю.

Сергій (*кричить*). Що ти можеш знати? Ти — недоучена актриса! Ходімо!

Марія. Облиш!

Сергій. Я перевів свій атестат в Алма-Ату. До вимоги. Ти будеш забезпечена. Там є театр. (*Тоним наказу*). Ти там чекатимеш на мене!

Марія (*звільняє руку*). Пустити!

Сергій та Марія співають дует.

Сергій.

Ну, як піти? Гуде воєнний вир,
І, що мене в дорозі жде, не знаю,
З тобою разом в місті я, повір,
Понівечене серце залишаю.

Марія.

Хіба в таку хвилину до розмов?
Роз'єднує нас буря небувала.
Якби знаття, що дужим ти пішов,
Мені б на серці трохи легше стало!

Сергій }
Марія } (*співають разом*).

У житті не зломлені журбою
Снили ми про щастя наяву.
Як мені прощатися з тобою?
Як тебе від серця відірву?

Сергій.

Тобі сьогодні слово я даю
Всі перешкоди на шляху здолати!
Я ворогам помщуся у бою
За наші болі і за наші втрати!

Марія.

Ми будем знов щасливі — я і ти!
У нашу зустріч вірю я душею.
Іди, коханий! Час тобі іти!
Загину чи діждусь, — але твоєю!

Сергій

Марія

} (співають разом).

У житті не зломлені журбою
Снили ми про щастя наяву.
Як мені прощатися з тобою?
Як тебе від серця відірву?..

Марія (після паузи). Прощай!

Сергій (злісно). Актриса! (Круто повертається
й виходить).

Проходять останні групи моряків.

Геннадій (на музиці, сержантові).

Шостий причал. На посадку — прямо! (Прохо-
дить).

Молодиця. Донечко, де ти?

Дідок. Як час біжить?

Інвалід. Ох, бідолашна Одеса-мама!

Бабуся. Що буде з нами?

Евеліна.

Допоможіть!

Урочисто загримів духовий оркестр, під звуки якого
відходять наші війська. Оркестранти замикають колону.
Вбігає Геннадій.

Геннадій. Катю! Катюшо! (*Дивиться на годинник*).

Оркестр грає весело і задористо, все віддаляючись і віддаляючись.

Все! (*Вибігає*).

Гудок останнього катера, і — раптом — оглушлива тиша. Усі завмерли. Вбігає Катя. Вона тут одна в червоноармійській формі, з рюкзаком у руках. Бачить, що запізнилася.

Катя (*розпачливо*). Скінчилося моє життя!

Евеліна. Нове життя починається!

Грот (*несподівано*). Хайль Гітлер!

Вбігає Арбатов. Тепер на ньому форма царського полковника з орденами та регаліями.

Арбатов. Ні, тепер старе життя повернеться... таке, як було до революції! (*Падає навколішки й хреститься*). Боже, царя храни!

Затемнення

Картина третя

Святкова арка, на якій написано: «НОВА ЄВРОПА — НОВИЙ ПОРЯДОК». Нижче: «НОВИЙ БАЗАР». Ще нижче: «ТРАНСІСТРІЯ». За аркою видно торговельні рундуки з вивісками: «ЗОЛОТА РИБКА — торгівля мадам ЧИРУС», «ПРИВАТНИЙ ХЛІБ З БУБЛИКАМИ, хазяїн І. ЗЮМЧИК». «РОЗСОЛ І СИРОП — акціонерне товариство Ш. БУРУНДУКОВА», «ОВОЧІ НАСУЩНІ — сестри В. і В. БЛЯХІНІ», «ПИВО, РАКИ І ГАЛАНТЕРЕЯ — власник У. КОСТОМАХЕР», «БИТА ПТИЦЯ — мадам ПЕРЕПЕЛИЦЯ». Окремо стоїть дерев'яна халупка з написом «ЧОРНИЙ ПАРУС — жіночо-чоловіча перукарня, художній керівник мсьє СТАНІСЛАВ». Торговці та перекупки рекламують свій товар.

Музична сцена.

Мадам Перепелиця.

Капітани і майорчики,
Всі купуйте помідорчики!

Заграва (*вслід німецьким солдатам*).

Тільки сволоцюги, тільки хижакі...
Не бажають їсти наші огірки!

Хлопчик.

Риболовний гачок,
Його любить бичок,
Пучок — п'ятачок!

Темна особа.

Тільки у нас — еліксир «фантазія»,
Знають його Європа і Азія!

Покупниця. Я і тут була, я і там була,

А проте мене цікавить тільки камбала!

Мадам Чирус.

Скумбрія! Скумбрія! Скумбрія!

Входить Катя. Вона розвішує свої речі для продажу на фасаді перукарні «Чорний парус».

Катя (*співає*).

Я знову тут, і знов у серці пуста,
І все кругом повите у пільму...
Кому пальто? Кому потрібна хустка?
Купуйте платтячко, недорого візьму!
Нехай базар вирує і сміється,
Тут купиш все —

в пошані тут шахрай.

Та тільки пісенька моя не продається...

І ти про неї краще не питай!

Якщо в тобі сумління є хоч трошки,

Навіщо ти на торжище прийшов?

Давно казали нам: любов — це не картошка!

Картошка коштує дорожче, ніж любов!

Нехай базар, до злигоднів байдужий,

Кипить, немов веселий водограй,
Та тільки пісенька моя сумує дуже...
І ти про неї краще не питай!

Мадам Перепелиця *(до Каті)*. Слухай, нещасна! Ти своїм барахлом затулила Стасику всю рекламу.

Мадам Чирус. Стасик цього не любить!

Катя. Який Стасик?

Мадам Перепелиця. Мадам Чирус, ви бачили таку малахольну? Вона не знає, хто такий Стасик!

Мадам Чирус. Він тут хазяїн. Німці його старостою базару призначили!

Катя. А я сама собі хазяйка!

Мадам Чирус. Ви чули, мадам Перепелиця? *(Глузливо стукає пальцем по лобі, очима показуючи на Катю)*. Дванадцять годин ночі!

Вбігає Заграва.

Заграва. Полундра! Стасик іде!

Мадам Перепелиця. Тьху! Щоб він сюди не дійшов.

Покусай. Наближається кошмар! Кошмар на двох ногах!

Тушкін. Господи, рятуй мою душу! *(Ховає з прилавка м'ясо)*.

З'являється Стасик. Екзотично одягнений, він з «перукарською елегантністю» походжає серед торговельних рундуків, лагідно посміхаючись присутнім. Проте, час від часу, коли він кимсь або чимсь незадоволений, вираз його обличчя раптово змінюється, стає невблаганно-грізним. Майже неможливо впізнати у ньому Андрія.

Стасик *(співає)*.

Хотів би я не помічати,
Та не сліпий, кінець кінцем:
По Дерibaбушці дівчата

Щодня гуляють табунцем.

Оскільки, друзі, не роззява я
І маю вдачу молоду,
До чорноморочки смаглявої
Я пришвартуюсь на ходу.

Не побивайся, не треба гинути,
Як не причалю до тебе знов, —
Я сам не знаю, де якір кинути,
Де тільки жарти, а де — любов!
Моряк і майстер «перманенту»,
Всі моди вивчивши нові,
Роблю порядок я клієнту
На голові і в голові.

Любов'ю путь моя осяяна
І є вогонь в моїй душі, —
Мене вважають за хазяїна
Усі базарні торгаші.

Не побивайся, не треба гинути,
Як за податком прийду я знов,
Я сам не знаю, де якір кинути,
Де тільки жарти, а де — любов!

(До м'ясника). Пане Тушкін, куди ви ховаєте таке красиве тіло?

Тушкін *(улесливо)*. Я хотів зберегти цю розкіш саме для вас.

Стасик. Мене більше влаштовує готівка.

Тушкін *(зігхаючи, передає гроші)*. Останні копійки!

Стасик *(витягує з його кишені інші гроші)*. І передостанні карбованці? *(До Заграви)*. Шкалик, візьми і цей сувенір! Людина може образитись!

Заграва забирає у Тушкіна свинячу тушу.

Тушкін. Яка делікатність!

С т а с и к *(хапає за руку Покуся)*. Ти знову бігав до комендатури, капав на мене?! *(Штовхає його. До Заграви)*. Шкалик, нагадай йому потім про це! П о к у с а й. Це насильство!

С т а с и к *(показує кулак)*. Доведеться освіжити! *(До жінки, яка продає рибу)*. Мадам Чирус, за яким курсом ви сьогодні відпускаєте вашу тюльку?

М а д а м Ч и р у с *(сідає на корзину)*. Не дам!

С т а с и к. Підніміть вашу фігурку! Товар зіпсується.

Заграда «конфіскує» її корзину.

М а д а м Ч и р у с. Краще б він забрав мене! Це ж золота рибка!

С т а с и к *(вказуючи на речі, розвішані біля входу до перукарні)*. Шкалик, що це таке?

З а г р а в а. Шмутки.

С т а с и к. Якої статі?

З а г р а в а. Жіночої... тобто прекрасної!

С т а с и к. Стать прекрасна, але якість... *(Скривився)*. Хто розвішав ці жахливі прикраси?

К а т я. Я.

С т а с и к *(придивляється до неї)*. Ти?

К а т я. Я завісила рекламу? Бий!

С т а с и к *(упізнавши Катю)*. Навіщо? Мою фірму й так знають!

К а т я *(забравши речі)*. Пальто! Їому зимове пальто? *(Виходить)*.

З а г р а в а *(до Стасика, пошепки)*. Упізнала вас?

С т а с и к. Навряд... вона ж думає, що її з бою інший виніс. Геночка! Цікаво, чому вона опинилась тут.

З а г р а в а. Розвідаю. Вона вам потрібна?

С т а с и к. Потрібна... І я їй, мабуть, потрібен, тільки вона сама іще цього не знає!

З'являються румунські солдати, обвішані різними товарами.

Георге. Європейські товари!

Перший солдат. Королівська білизна!

Другий солдат. Пілюлі для сладострастя!

Покусай. Цей товар мене цікавить!

Георге. Переносні клозети для бомбосховищ!

Свистки, загальна тривога. Торговці ховають своє добро.

Заграва. Облава!

З'являється Евеліна Квак. На ній мундир офіцера СС. За нею іде Грот у формі німецького обер-лейтенанта.

Евеліна (*стріляє у повітря*). Ахтунг!

Грот. Всі залишаються на своїх місцях!

Евеліна. На світанку партизани висадили в повітря німецьку комендатуру. Хто скаже, де переховується партизанський керівник «товариш Андрій», одержить п'ятдесят тисяч марок. Мовчите? Тоді буде розстріляно п'ятдесят заложників. (*Вказуючи на одного з покупців*). Айн!

Солдати хапають вказану жертву.

Цвай!

Поліцаї підводять ще одного заложника.

Драй! Фір!

Серед заложників опиняється Катя.

Фюнф!

Заграва (*до Стасика*). Що робити? Як їй допомогти?

Стасик. Спокійно! (*Підбігає до Грота*). Панове, на базарі порядок, як у найкращій перукарні! Усіх я причесав і підстриг!

Евеліна. Хто такий?

Грот. Староста базару. Наша людина.

С т а с и к. Ці комерсанти до Андрія не причетні!

Хай вони продовжують свою торгівлю. Хайль!

Е в е л і н а. Геть! (*Продовжує*). Зекс! Зібен!

Заграва (*кидається до Грота*). Стійте!

Г р о т. Геть! (*Відштовхує його*).

Заграва (*хапає Грота за рукав*). Ні! Відпустіть їх! Я — Андрій!

Есесівці хапають Заграву. Грот жестом наказує відпустити затриманих. Ті розбігаються.

Е в е л і н а (*люто*). Ти? (*Уважно оглядає Заграву*).

Найн! Ти не є Андрій, але ти є теж партизан.

Взяти! (*Виходить*).

Грот іде за Евеліною. Солдати виводять Заграву. Повертаються торговки.

М а д а м Ч и р у с. Гей, як тебе... Катька! Давай по маленькій!

М а д а м П е р е п е л и ц я. За твій порятунок!

М а д а м Ч и р у с. Пане Стасику, хоч ви мій кровопивець, може, підтримаєте кумпанію?

С т а с и к. В робочий час? Алкоголіки! (*Проходить до перукарні*).

З'являється Марія. У модному вбранні вона нагадує зірку екрана.

К а т я (*радісно*). Маріє!

М а р і я (*стримано*). Пробачте, я...

К а т я. Не впізнаєш? Я... Катя.

Марія знизує плечима.

Забула свою подругу? Ні, це неможливо! Ти Марія!

М а р і я. Ви щось плутаєте...

К а т я. І що жили ми на одній вулиці, я теж плутаю? І що любили двох друзів, ти — Сергія, а я

Генку... І обоє мріяли актрисами стати! Це я теж плутаю?

Марія. Але ж мене звать Жанна.

Катя (*критично оцінюючи Марію*). Жанна? Справді, колись ми з тобою мріяли зіграти роль Жанны Лябурб, комуністки французької, яку в дев'ятнадцятому Ленін до Одеси прислав...

Мадам Перепелиця (*до мадам Чирус*). Ви чуєте?

Мадам Чирус. Якщо я це почую, ви мене вже не побачите!

Торговки прикладають пальці до вуст і завбачливо розходяться.

Катя (*продовжує*). Це не я, це війна все переплутала... І от я тут. Ти не віриш мені? Я запізналась на катер, а Гена...

Марія. Не ображайся, але зустрічатись нам тепер незручно: я — примадонна в ансамблі Петра Лещенка, а ти... торгуєш якимсь шматтям.

Катя. Так, я продаю свої речі, щоб якось прожити, але... не продаю себе! (*Круто обертається*). Пальто! (*Крізь сльози*). Кому зимове пальто?

Марія. Катю! (*Засмучено зітхнула*).

Стасик (*вийшовши з перукарні*). Мадмуазель Жанна!

Марія (*підходить до нього, каже пошепки*). Луковець просив передати: зараз тут буде королева Єлена.

Стасик. Знаю. Буде освячувати базар.

Марія. Гофмайер готує спектакль з жертвоприношенням.

Стасик. Хочуть показати велич нової влади. (*Замислився*). Шкалика теж схопили.

Марія. Заграву? Що ж робити?

Стасик. Не гарячкувати! Хто вітатиме королеву від населення?

Марія. Шукали охочих, та, крім кількох биндюжників, нікого не знайшли!

Стасик. Он як! Ну, ми їм покажемо свій спектакль! У тебе все?

Марія. Купіть у Каті її пальто!

Стасик церемонно цілує руку Марії. Вони покvapно розходяться в різних напрямках. Лунає урочистий марш. Солдати женуть на базарну площу перехожих. З'являються Пинтя з дружиною та інші представники міських властей.

Мадам Пинтя. Фі! Ти знову нализався! Від цього запаху у королеви буде мігрень!

Пинтя. Не хвилюйся! Її величність знає: справжній мужчина мусить пахнути конячим потом, сигарою і коньяком!

Мадам Пинтя. Так то справжній мужчина! А ти — міський голова!

Пинтя (*командує*). Готуйтеся, солдати, пошану віддати! Завмерти сталеву — іде королева!

У супроводі Грота, Евеліни та іншого почту входить королева Єлена. Мадам Пинтя шанобливо чимчикує за нею. За королевою йде священник отець Василій з кропилом та хлопчики-служки, які несуть посудину зі святою водою.

Єлена. Хай ваша торгівля буде бажана для бога і вигідна для вас! Благословляю!

Отець Василій. Амінь! (*Обходить рундуки, хрестить їх і кропить святою водою*).

Пинтя. Хай славиться її величність Єлена, мати Михая Першого, короля всіх румунів!

Гомін юрби, грім оркестру.

Панове! Сьогодні ми відзначаємо велику подію: старовинна Румунська область, яка довгий час

помилково звалася Одеською, нарешті дістала своє справжнє ім'я — Трансїстрія. На честь цього ми освячуємо новий базар! Розумію, які радощі сповнюють ваше серце! Про це розповість лідер місцевих політичних діячів, віце-президент антикомуністичного інституту мсьє Покусай.

П о к у с а й. За радянського режиму я томився в психіатричній лікарні на Слобідці — Романівці. Більшовики звинуватили мене в пшизофренії, маніакально-депресивному психозі і, якщо хочете в паранойї! Нова влада, без принизливого медичного огляду, вирвала мене на волю і залучила до політичної діяльності. Віват! Хай живе королівська монархія як вищий прояв демократії! Якщо хочете, тричі віват! (*Цілує мантію Єлени, потім з криком «Віват!» кидається до кожного з королівського почту цілуватись. Лише перед Гротом і Евеліною зніяковіло зупиняється і, замість «віват!», вигукує*). Вивуват!

П и н т я. Благаю вас, пане Покусай, зупиніться! (*До Єлени*). Вашу величність прийшли вітати працівники транспорту!

П о к у с а й. Віват!

Наближається строкатий натовп одеських биндюжників.

Перший биндюжник (*це переодягнений Андрій*). Делегація одеських биндюжників має дещо сказати на пару слів!

П о к у с а й. Хай живе наш місцевий люмпен-пролетаріат! Віват!

Перший биндюжник (*до одного зі своїх колег*). Штимц, погаси цю копилку і поясни, хто тут король!

Є л е н а. Що таке?

Перший биндюжник. Я маю, пробачте, фамілію Король. Нічого?

Покусай. Я кажу: тричі віват!

Перший биндюжник. Чш! Інтелігентні биндюжники не перебивають один одного! Мадами і мосьє! Більшовики душили нас технікою: автомобілями, автобусами, полуторками і тритонками. Але тепер прийшла нова влада, і ми знову на коні! Тобто на кобилі... *(Співає)*.

Ех, знову ми сьогодні на кобилі!
І знову дух наш прокидається живий,—
Бо там, де не пройдуть автомобілі,
Спокійно прійде транспорт гужовий!
Нно! Нно! Нно! Вйо! Поїхали по вулиці!
Фірма наша славиться, мадам!
Вам не до вподоби балагули ці?
Хто ж тоді сподобається вам?
Нехай мороз чи спека полуднева,
Бувало, їду, мене чують за квартал.
Кобилу мою звали Королева,
І я при ній був майже генерал.
Нно! Нно! Нно! Вйо! Поїду по Одесі я,
Чарку перекинувши усмак,—
Ця найблагородніша професія
Буде знов давати нам сармак!

Загальний танок биндюжників. Несподівано поліцаї, на чолі з Арбатовим, вводять трьох заарештованих. Один з них — Заграва. Другий — маленький хлопчик, який притискує до грудей скрипку. Третій — в обідраному червоноармійському одязі, побитий і знічений. Нелегко упізнати в ньому Геннадія. Вступає музика.

Єлена.

А хто ці люди?

Арбатов.

Державні злочинці.

Евеліна.

Я б їх на клаптики всіх розтерзала!

Єлена.

Хто наказав їх сюди привести?

Грот.

Так наказав оберфюрер Гофмайєр.

Арбатов.

Може, їм зразу на шию мотузку?

Чи ради свята великого куля?

Перший биндюжник. Ви надто поспішаєте, папуля! Погляньте, громадяни, кого сюди пригнали! Ці жахливі державні злочинці ледь-ледь стоять на ногах. Вони зовсім охляли з голоду. Невже хто-небудь їх боїться? Ха-ха!

Биндюжники погрозово регочуть.

А нова влада міцна і милостива. Чи не так, ваша величність? Що? Одеса певна, що побачить від вас не батіг, а пряник!

Биндюжники дружно схвалюють його слова.

Грот *(до Єлени)*. З ними треба обережно. Це Одеса. Варто було б їх помилувати.

Єлена. Якщо знайдуться добрі душі, які згодяться дати притулок цим нещасним, я готова помилувати їх!

Перший биндюжник *(показуючи на Заграву, говорить на музиці)*.

Цього віддайте ви мені,
У нього мускули міцні.
Я ним натішусь досхочу,
До праці ледаря привчу!

Заграва *(до Грота)*.

Ми ще зустрінемося, гаде!

Перший биндюжник.
Він каже, що безмежно радий!

Грот.
Беріть його в свої лабеті!..
А хлопчик звідки?

Арбатов.
Він утік із гетто.

Грот.
Як це вдалось йому?

Арбатов.
Свиня,
Мовчить!

Евеліна *(злісно)*.
Візьму його до себе!

Грот.
Нащо?
Йому у мене буде краще!
Відмити хлопчика мерщій,
З ним говоритиму я сам,
Пограє Вагнера він нам.

Евеліна.
Який ви добрий! Боже мій!

Арбатов *(вказує на Геннадія)*.
А цей — контужений і кволий...
Кому такий, скажіть, потрібен?

Катя *(вибігає з натовпу, придивляється до заарештованого)*. Мені віддайте! Я його візьму!

Геннадій. Катю? Ти?

Катя. Не плач! Не треба! Ти завжди сильний був!

Геннадій. Катю!

Грот. Ти його знаєш? Хто він? Жених твій? Може, чоловік?

Перший биндюжник. Яка різниця, хто він!
Головне, вона хоче бігти з ним в одній упряжці!
Єлена. Рятуй його! Рятуй!
Мадам Пинтя. Милість королеви безмежна!
Пинтя. Королеві слава! Хайль!
Гості (*з поважних*).

Всі ваші вчинки зостануться в вічності,
Згадані будуть людьми.
Вашій величності, вашій величності
Славу співаємо ми!

Перший биндюжник. Моя покійна кобила...
Її теж звали Королева... вона теж була дуже лагідна, та котлети з неї вийшли чомусь тверді, як наждак. (*Співає*).

Від радощів душа затрепетала,
І ви послухайте, що кажуть між людьми.
Нам тільки королеви бракувало,
І як могли без неї жити ми!

Здогадуючись, що з неї глузують, Єлена підводиться і повапно виходить.

Биндюжники (*разом з усім натовпом, співають їй услід*).

Нно! Нно! Поїхали по вулиці!
Фірма наша славиться, мадам!
Вам не до вподоби балагули ці?
Хто ж тоді сподобається вам?!

Хор одеситів.

Трансністрія, Трансністрія,
Крути назад колеса,
Бо все одно Одесою
Залишиться Одеса!

Завіса

ДІЯ ДРУГА

Картина перша

Одеські катакомби. Андрій, Луковець і Сергій співають.

Сергій.

Нас зустрічає місто кварталами розбитими,
Та впізнаєм одразу ми душу його щиру.
Себе в боях суворих звемо ми одеситами,
Народжені в Одесі, в Полтаві чи в Сибіру.

Луковець.

Бачиш, як здригаються вапнякові плити,
Над глухою площею туча пропливла.
Б'ються за Одесу невтомні одесити
Нині під Моздоком, десь біля Орла.

Андрій.

Адольф зіграє в ящик, і дуче перекинеться,
Останнього фашиста ми викуримо з танка,
І з попелу постане Одеса-іменинниця,
Пересип заспіває, станцює Молдаванка.

Сергій

Луковець

Андрій

} (співають разом).

Іскри від пожарища, вітре, рознеси ти,
І сюди на свято злетяться одесити } (Дівці).
Прийде з перемогою радісна пора,
Із Москви і Мінська, з Волги і Дніпра!

Сергій (дещо розчаровано). Гадав, розповім новину, а ви усе вже знаєте!

Луковець. Зв'язок з Великою землею у нас непоганий. Це таки для нас не новина, що наше командування вже готується до наступу!

А н д р і й. Противник це почувас. Нервує! Вони розробили план знищення Одеси.

С е р г і й. Без цього плану мені наказано не повертатись.

Л у к о в е ц ь. Мене і про це попередили. Обміркуємо.
А ти поки що відпочинь з дороги. Іди!

С е р г і й. Спробую. *(Виходить)*.

Л у к о в е ц ь. Усі документи вищої секретності зберігаються у Гофмайєра в окремому сейфі.

А н д р і й. А де він, цей сейф?

Л у к о в е ц ь. Цього не знають навіть найближчі його помічники. Гофмайєр!

А н д р і й. Доручить мені! Я піду до нього. Перукар усюди проб'ється.

Л у к о в е ц ь. Ні, у мене інша задумка! Нам допоможе маленький скрипаль. Його щодня приводять з тюрми тішити Гофмайєра музикою.

А н д р і й. Фімочка? Але як з ним зв'язатись?

Л у к о в е ц ь *(рішуче)*. До Гофмайєра піде Марія.

А н д р і й. Це небезпечно.

Л у к о в е ц ь. Якщо Марія довідається, де розташовано сейф, ми використаємо відкриття ресторану Лещенка...

А н д р і й. Щоб виманити Гофмайєра з його резиденції?

Л у к о в е ц ь. Найважче — затримати його в ресторані стільки часу, скільки треба для операції.

Входить Заграва. Він несе на плечах свинячу тушу, в руках — важкі корзини з продуктами.

З а г р а в а. На війні харч — перше діло.

А н д р і й. Смачні сувеніри від громадськості Привозу. *(Киваючи на Заграву)*. Ось людина, що може відімкнути сейф навіть у Швейцарському банку! *(До Заграви)*. Про Катю довідався?

З а г р а в а. Так. Шукає зв'язку з партизанами.

Андрій. А Геннадій?

Заграва. Більше вдома сидить.

Луковець. Ти цьому Геннадію віриш?

Заграва. Звичайно! Воювали разом. У полон поранений потрапив.

Луковець *(до Андрія)*. А ти що скажеш?

Андрій *(після паузи)*. Я довіряю Каті.

Луковець. А я покладаюся на тебе. Поговори з ними.

Андрій. Мені не можна. Я для них мушу лишитись Стасиком.

Луковець *(до Заграви)*. Приведи їх на берег до нашої скелі.

Заграва. Єсть!

Луковець. А потім підеш на судноремонтний.

Заграва. Навіщо?

Луковець. Я тобі все поясню. Ходімо! *(До Андрія)*. Ти допоможеш йому влаштуватись туди слюсарем.

Андрій. Починаю здогадуватись.

Входить Сергій.

Сергій. Не спиться!

Входить Марія. У простій ватянці вона нічим не нагадує артистку Жанну. Луковець, Андрій і Заграва, переглянувшись, тихо виходять.

Марія *(розгледівши Сергія)*. Що-о? А я думала, навіщо мене у катакомби викликали! Це буває не часто!

Сергій. Мабуть, нелегко бути Жанною?

Марія. Так. Але справжній Жанні було набагато важче! Ну, Серьожко! Здрастуй, Серьожко!

Марія і Сергій, щасливі, розглядають одне одного. Зникають похмурі склепіння катакомб, і з сердець, здається, сама собою, виривається пісня. Сергій та Марія співають.

Сергій.

В ту ніч негадано-неждано
Тебе залишив я самотню вдалині,
Та і в розлуці ти, кохана,
Такою снилася мені.

Марія.

В усьому щирі і єдині,
Були з тобою нерозлучні ми весь час,
І вже ніяка тінь віднині
Не ляже більше поміж нас.

Сергій.

Зріднились ми у пеклі бою,
Навіки здружені, кохана, я і ти,
Ми скоро зможемо з тобою
По нашій вулиці пройти!

Сергій }
Марія } (*співають разом*).

Хай молодь, не знаючи меж,
Крокує вперед безнастанно:
На вулиці Жанни Лябурб живеш,
Так будь у житті, як Жанна!

Зміна світла. Вздовж берега біжить Заграва. За ним з пістолетом у руці женеться румунський солдат Георге Радулеску.

Георге. Стій! Стрілятиму! Руки вгору!

Заграва (*підіймає руки*). Я стою.

Георге. Підійди ближче!

Заграва кидається на нього. Бійка. Нарешті солдатові вдається знову навести на Заграву пістолет.

Заграва. Ну, що ти від мене хочеш?

Георге. Купи пістолет.

Заграва. У мене грошей немає.

Георге. А листівки?

Заграва. Які листівки?
Георге. Ті, що на базарі розкидають.
Заграва. А тобі навіщо?
Георге. Я їх продаю.
Заграва. Кому?
Георге. Нашим солдатам. Якщо давати безкоштовно — не вірять. За гроші — більше довір'я!
Заграва. А ти знаєш, що у тих листівках?
Георге. Який продавець не знає свого товару?
Заграва. А якщо тебе схоплять?
Георге. Неможливо! Начальство мені вірить, а наші солдати не вірять начальству!
Заграва. Я до тебе приглядався. Ти мені подобався!
Георге. А ти мені давно подобався!
Заграва. Чому ж ти продавш пістолет?
Георге. Ніж оцей мертвий метал, краще живий капітал!
Заграва. У тебе комерційна голова!
Георге. На жаль, ця голова ніяк не може стати на ноги. Так сказав Георге Радулеску. Слухай... я служу в особистій охороні домнула Пинті. Дещо знаю. Пинтя — це товар!
Заграва. Хороша людина?
Георге. Пройдисвіт вищої марки.
Заграва. Чому ж ти його вихваляєш?
Георге. Якщо хочеш продати протухлу свинину, кажи, що вона пахне фіалками! Так вчить Георге Радулеску!
Заграва. Цікаво!
Георге. Скінчиться війна, візьму тебе у торгівлю. Свій трест відкриємо!
Заграва. Смішник! Гадаєш, у мене в Одесі після війни інших справ не буде?
Георге. Інші справи? А що вони можуть дати для життя? Торгівля облагороджує людину, привчає до

чесності і до чемності. Так говорить Георге Радулеску.

Заграва. Георге Радулеску, Георге Радулеску...
Хто це такий?

Георге. Георге — це я.

Заграва. Георге? Жора! Я це одразу зрозумів за виразом твого обличчя! Жора!

Георге і Заграва співають.

Георге.

Дістану все, що треба для крамнички,
Або ми вдвох відкриємо свій трест!

Заграва.

Ти позабудь свої купецькі звички,
Бо це Одеса, а не Бухарест!
Поставлю я тобі питання прямо,
Ти дати вірну відповідь зумій:
Одеса — мама?

Георге.

Мама!

Заграва.

Мама?

Георге.

Мама!

Заграва.

А маму треба поважати, друже мій!

Георге.

До ваших лав я з радістю пристану,
Я вірю, прийде Гітлеру кінець!

Заграва.

Від Чумки до Великого фонтана
Усі про тебе скажуть: «Молодець!»,
Бо знають люди від часів Адама,
Що наше місто кривдити не смій!
Одеса — мама?

Георге.

Мама!

Заграва.

Мама?

Георге.

Мама!

Заграва }
Георге } (співають разом).

А маму треба поважати, друже мій!

Танок, після якого Заграва і Георгі виходять.

Ідуть Катя і Геннадій. Він ще кволий, спирається на ціпок.

Геннадій. Навіщо ти мене сюди привела?

Катя. Ти не віриш Заграві? Разом воювали.

Геннадій. Ми з тобою відвоювались. Тепер голівне — вижити!

Катя. Не вижити, а жити! Так, щоб не було соромно людям у вічі глянути.

Геннадій. Я чесна людина. Я не винен, що потрапив у полон. Я був поранений.

Катя. Заспокойся! Я теж в окупації лишилась.

Геннадій. В цьому я винен.

Катя. Я не дорікаю тобі!

Геннадій. Ходімо звідси!

Катя. Ти стомився, ти змучений, але ти такий, як колись... Генко! (*Цілує його*).

З'являється Луковець. Він у брилі, в руках вудлице.

Луковець. З моря дме холодний вітер.

Катя. Нічого! Незабаром буде спека!

Луковець. Здрастуйте, товариші!

Катя. Санінструктор Бакланова. Ось посвідчення, ось комсомольський квиток. А це — лейтенант Маслюков.

Геннадій. Нічого пред'явити не можу. Ви самі розумієте...

Луковець. Так. Треба тобі, товаришу Маслюков, на роботу влаштуватись.

Катя. Це нелегко.

Луковець. Так. На завод не візьмуть: кволий ти поки що. А може, у ресторан, до Лещенка? На кухню або офіціантом.

Катя (*розчаровано*). На кухню? Його?

Луковець. А що хіба?

Катя. Туди ще важче.

Геннадій. А якщо Марію попросити?

Луковець. Це хто?

Геннадій. Дружили колись. Тепер вона у Лещенка головна артистка, Жанна.

Луковець. Не відмовить?

Катя. І просити цю продажну шкуру не буду!

Луковець. А якщо треба?

Катя. Треба? Тоді менше, як на посаду метрдотеля для нього, я не згодна.

Луковець (*сміється*). Не заперечую.

Катя. А я?

Луковець. Поки що на базарі залишишся. Торгівлю розширити треба.

Катя. А товар де взяти?

Луковець. Компаньйона підшукаємо. Грошовитого.

Катя. Можна було б комісійну крамницю відкрити... та Стасик, староста базару, не дозволить.

Луковець. Підеш до Пинті. Даси йому хабара, усе дозволить!

Катя. Це вірно!

Іде Сергій.

Луковець. А ось і компаньйон твій.

Катя (*радісно*). Серьожо!

Геннадій. Сергій! (*Обіймає його, плаче*).

Катя (*докірливо*). Геночко!

Геннадій. Я в полоні був... таке бачив! (*Плаче*).

Сергій. Ми знову разом! (*Обіймає Катю і Геннадія, сміється*).

Геннадій. Тільки Марія твоя...

Сергій. Про неї не треба!

Катя. Вона ще намучиться!

Луковець. Дійсно. Усім про Сергія правду кажіть:
на одній вулиці зростали, разом на флоті служили.
Наречена покинула. На могилу матері приїхав.

Геннадій. Сусіди усі підтвердять.

Луковець. От і добре. Зв'язок через Сергія. До побачення!

Сергій. Привіт!

Луковець і Сергій ідуть до тасмного сховища у катакомбах.

Катя. А ти... не хотів сюди йти!

Геннадій (*щасливий*). Катюшо! Навіть не віриться.

Катя. Любий! Ти знову такий, як колись... (*Співає дуєт з Геннадієм*).

Геночко, повір моему слову:
Все тобі віднині по плечу!

Геннадій.

Силу ти мені вернула знову,
Чим тобі за це я заплачу?!

Катя.

Хай в очах твоїх засяє небо,—
Серцю веселіше знов.
Тільки за любов платні не треба,
Адже це любов!

Геннадій }
Катя } (*співають разом*).

Зустрічаючи і радість і тривогу,
У житті все з тобою ділю.
Ми знайшли нарешті знов свою дорогу!
Люблю! Люблю! Люблю!

Г е н н а д і й.

Більше не боятимусь нічого,
Знову буду я тепер в строю.

К а т я.

Мужнього, красивого такого,
Я тебе сьогодні впізнаю!

Г е н н а д і й.

Хай в очах твоїх засяє небо,—
Серцю веселіше знов.
За любов життям платити треба,
Адже це любов!

Катя і Геннадій ідуть вздовж берега, назустріч сонцю. Їм услід уважно дивиться Андрій. На Андрія співчутливо поглядає Луковець. Зміна світла: знову катакомби.

А н д р і й *(зняжковівши)*. Їм тепер жити б і жити!

Л у к о в е ц ь. І тобі на той світ поспішати немає потреби!

А н д р і й. Що — я! Мене все одно ніхто не жде!

Л у к о в е ц ь. Одеса жде! Жде, коли вже ми вийдемо з катакомб і пройдемо по її вулицях, просто до моря...

Андрій заспіває пісню про катакомби. Луковець підхоплює, а згодом до них приєднуються десятки невидимих у темряві мешканців підземного партизанського сховища.

Путі-дороги наші кам'яністі,
Та скрути ми не бачимо у тім,
Ми не пірати, не контрабандисти,
Та катакомби — наш підземний дім.
Гуркотять над нами вражі бомби,
Опадає темряви іржа.
Катакомби, катакомби,—
Ось де міста непокірного душа!
Ми ідемо на битву з ворогами,

Фашистську погань знищимо дотла.
Горить земля у фріців під ногами,
Вона від нашого вогню пала.
Дав народ нам вивірений компас,
І крізь тьму дорога нам ясна.
Катакомби, катакомби,
Наша рідна чорноморська сторона!

З а т е м н е н н я

Картина друга

Штаб-квартира гестапо в старовинному одеському особняку. Клітчаста підлога, стіни оздоблені бронзою. В кутку маленький хлопчик — Фіма Гільман — грає на скрипці. Біля письмового столу у глибокому фотелі сидить Гофмайєр. Грот подає йому папери на підпис.

Гофмайєр. Чш-ш! *(Прислухається до музики).*
Вагнер! Його так любить наш фюрер! *(Витирає сльозу).*

Грот. Якби я знав, що музика так впливатиме на вас, я б не насмілюся привести цього скрипаля...
(Робить крок до Фіми).

Гофмайєр. Ні, ні! Нехай грає! Сльоза очищає серце арійця... *(Пише резолюцію на одному з паперів).* Повісити! *(Проглядає інший документ).*
А цих... можна розстріляти.

Грот. Ви стомились, екселенц... Варто було б трохи розважитись. До речі, сьогодні пан Лещенко нарешті відкриває свій ресторан.

Гофмайєр. Це правда, що у нього там непогані дівчатка?

Грот. О, суперлюкс! *(Гаряче).* Ви дістанете справжню втіху!

Гофмайєр. Ви легковажна людина, Грот! Як я можу собі таке дозволити, коли й досі нічого не

з'ясовано, а наші кораблі після ремонту щоразу хтось висаджує в повітря!

Г р о т. Екселенц...

Г о ф м а й е р. Мовчіть! Ви відповідаєте за судноремонтний завод. Чому не розстріляно жодного заложника?

Г р о т. Тому що мертві мовчать.

Г о ф м а й е р. А кораблі йдуть на дно? «Товариш Андрій» глузує з нас! Боюсь, я не зможу врятувати вашу голову, Грот!

Г р о т. Екселенц, більше вибухів не буде! *(Підійшовши до дверей, вводить Заграву).*

Г о ф м а й е р. Партизан? Вас іст дас?

Г р о т. Дивіться, що він знайшов у топці крейсера «Берлін».

Г о ф м а й е р. Вугілля.

Г р о т. А всередині? *(Розламує вугілля).*

Г о ф м а й е р. Вибухівка? Хто підклав? Ви розшукали?

Заграва уважно оглядає приміщення.

Г р о т. Поки що ні. Але він нам допоможе.

З а г р а в а *(схоплюється)*. Так точно. Маю деякі мислі.

Г о ф м а й е р. Ви молодець, Грот! Я вас представляю до залізного хреста. *(До Заграви)*. А тобі — талончик на шнапс.

З а г р а в а. Бігте-дрітте! Вип'ю за успіх нашої справи.

Г о ф м а й е р. Чудово. *(До Грота)*. Хто там у приймальні?

Г р о т. Міський голова гер Пинтя.

Г о ф м а й е р. Будь ласка!

Грот і Заграва виходять. Входить Пинтя.

П и н т я. Добридень, домнуле Гофмайер!

Гофмайєр. Що у вас?

Пинтя. До мене звернувся комерсанти пан Сергій Чернега. Просить дозволу відкрити комісійну крамницю.

Гофмайєр. Ваша думка?

Пинтя. Дозволити, тобто ні...

Гофмайєр. Я питаю вас про вашу думку.

Пинтя. Моя думка... у вашій голові.

Гофмайєр (*подумавши*). Можна дозволити. (*Відкладає документ*).

Пинтя. Сигуранца перевірила.

Гофмайєр. Тепер перевірить гестапо. Все?

Пинтя. Прийміть, будь ласка, мою дружину. Вона каже, ніби у неї важлива справа.

Гофмайєр. Чому не передала через вас?

Пинтя. Боїться, я все переплутаю. У мене, мовляв, ранній склероз і пізній нервоз.

Гофмайєр. Покличте.

Пинтя підходить до дверей, кличе дружину. Входить мадам Пинтя.

Мадам Пинтя. Хвилиночку! Півхвилиночки! В місті немає спокою. Розваг ніяких. Нудьга, нудьга і ще раз нудьга! Ми так чекали, що нарешті пан Лещенко відкриє свій ресторан... і раптом — це під загрозою!

Гофмайєр. Хто вам сказав?

Мадам Пинтя. Мсьє Станіслав, художній керівник чоловічо-жіночої перукарні «Чорний парус». Він одержав запрошення, але дуже хвилюється: ходять чутки, ніби цей жахливий «товариш Андрій» готує напад на ресторан. Чи не пішли б ви з нами? Ваша присутність гарантувала б повну безпеку!

Гофмайєр. «Товариш Андрій» буде в ресторані? Чудово!

Пинтя (до дружини). Ми його там і схопимо!

Я посилив охорону.

Мадам Пинтя. З твоїми вояками ще небезпечніше, ніж без них!

Гофмайєр (до мадам Пинті). Не хвилюйтесь!
Я вживу заходів.

Мадам Пинтя. Спасибі! Ви вірна людина!

Гофмайєр (задоволено). Авжеж. Хайль Гітлер!

Пинтя, мадам Пинтя і Гофмайєр співають.

Мадам Пинтя.

Покірні вашому керму,
Так само щирі і відверті,
Цінуєм вірність ми тому,
Що вірні вам самі до смерті!

Пинтя.

Бринять на серці ніжні струни,
Воно стрибає, мов лоша:
Хоч, вибачайте, ми румуни,
Але арійська в нас душа!

Гофмайєр.

Є в дружбі з вами небезпека,
Та вас не викинеш за борт.
Вам до арійців ще далеко,
Але існують, хай вам чорт!
Ми живемо в тривожну пору,
Спокою на душі нема.

Мадам Пинтя

Пинтя

Гофмайєр

} (співають разом).

Щасливі ми, бо з нами поруч —
Відданість сама,
Відданість сама!

Союз наш возвеличуйте
І славте з краю в край,

Всіх вірних перелічуйте:
Айн, цвай, драй!
Айн, цвай, драй!

Мадам Пинтя.

Від імені румунських дам
За вас я господа просила,—
Належати приємно нам
Тому, у кого справді сила!

Пинтя.

Моя позиція незмінна,
Я не шахрай і не крутій:
Вам вірний, як мені дружина,
І навіть більше, ніж я їй!

Гофмайєр.

Тоді, звичайно, геть тривогу!
Здолаєм будь-який бар'єр!
З такою вірністю, їй-богу,
Непереможні ми тепер.
Віднині підете ви вгору,
Тож не хвилюйтесь ви дарма!

Мадам Пинтя

Пинтя

Гофмайєр

} (співають разом).

Щасливі ми, бо з нами поруч
Відданість сама!
Відданість сама!
Ми фюрером приречені
Потрапити у рай.
Ми служимо Німеччині!
Айн, цвай, драй!
Айн, цвай, драй!

Вклонившись, Пинтя і його дружина виходять. Повертається Грот.

Грот. До вас артистка... від пана Лещенка.
Гофмайєр. Саме до речі. Пропустіть!

Грот виходить. З'являється Марія.

Марія (*вклоняючись*). Петро Костянтинович Лещенко просить нагадати: без вас він не мислить відкриття ресторану.

Гофмайєр. Я зворушений його увагою, але справи...

Марія. А якщо і я наважусь вас попросити?

Гофмайєр. Я змушений буду подумати і, мабуть, капітулювати.

Грот (*входить*). Рейхсміністр Гімmlер викликає вас до прямого проводу.

Гофмайєр (*робить крок до телефону, але передумав*). Піду до апаратної. (*До Марії*). Сподіваюсь, обер-лейтенант Грот не дасть вам нудьгувати. (*Виходить*).

Марія (*оглядає кімнату, помічає Фімочку*). Кумедний хлопчик! (*До Грота*). Дозвольте з ним поговорити?

Грот (*знизавши плечима*). Говоріть!

Марія (*до Фімочки*). Де ти вчився музики? У Столярського?

Хлопчик мовчить.

Я знала одного морського піхотинця, він завжди казав синові: «Фімочко, що б не трапилось, шість годин на день скрипочка мусить бути у тебе в руках!»

Хлопчик мовчить.

Його прізвище — Гільман... Гільман! (*До Грота*). Цей хлопчик тут стовбичить з ранку до вечора, усе бачить... знає, де карти, плани, сейф...

Г р о т. Пана Гофмайєра це не турбує: незабаром цього скрипаля пошлють до Освенціму.

М а р і я. Якби він розповів про все партизанам, це була б катастрофа, — більшовики цього тільки й чекають!

Хлопчик продовжує мовчати.

Ану, малий, заграй мені «Аве, Марія!» Я дуже люблю цю річ. *(Починає наспівувати).*

Хлопчик на скрипці підхоплює мелодію, невдовзі вступає оркестр.

(Проникливо співає, не спускаючи очей з хлопчика).

Аве, Маріє! Пречистая діво!
Слухай мене і яви мені диво!
Їличу тебе від зорі до зорі я:
— Аве, Марія! Аве, Марія!
Світлим проханням твій спокій порушу,
Ти зрозумій мою віддану душу!
Сяє у тебе в очах зоряниця,
Бачиш ти все, що для нас — таємниця.
Буде твій погляд для нас як дарунок,
Страдникам він принесе порятунок.
Швидше облиш недоречні вагання,
Адже на тебе усі сподівання!
Ти допоможеш приреченим людям,
І ми ніколи тебе не забудем.
Перед добром хай відступить стихія...
Аве, Марія! Аве, Марія!

Хлопчик смичком вказує на одну з кліток у підлозі, де заховано сейф. Входять збуджені Гофмайєр і Евеліна.

Е в е л і н а *(до Гофмайєра)*. О, у вас дама!

- Марія. У нас тут був імпровізований концерт. Здібний хлопчисько, але...
- Гофмайєр. Радий, що ви розважились. *(Проводжаючи її)*. До речі, ви — Марія? Так? Чому стали Жанною?
- Марія. Акторський псевдонім.
- Гофмайєр. Жанна? *(Клацає пальцями)*. Жанна! Я нещодавно читав про Жанну... *(Пауза)*. У Мопассана.
- Марія. До побачення! *(Виходить)*.
- Гофмайєр. У цього Лещенка непоганий смак!
- Евеліна. Що він у ній знайшов?
- Гофмайєр. Каже, вона для нього уособлює батьківщину.
- Евеліна. Я це розумію. Я прожила в Росії десять років, зневажаючи, ненавидячи усіх, хто мене оточував. Як я мріяла про той день, коли зможу голосно сказати: «Я — німкеня», — і належати тільки німецькому мужчині!
- Гофмайєр. За ті гроші, що ти одержуєш від Гімлера, можна належати навіть чорту!
- Евеліна. Це моя професія. Я агент міжнародного класу.
- Гофмайєр. Тому ти стежиш навіть за мною?
- Евеліна. Лише з почуття самозбереження. Якщо ти надумаш мене покинути...
- Гофмайєр. Багато в тебе матеріалів проти мене?
- Евеліна. Цілком достатньо, щоб Гімлер тебе повісив. Сподіваюсь, ти зараз це зрозумів там, в апаратній?
- Гофмайєр. Я ніколи тебе не покину! *(Цілує її)*. Так ось чому рейхсміністр говорив зі мною таким тоном! Він даремно хвилюється: план знищення Одеси ніколи не потрапить до рук більшовиків! Я умію зберігати подібні документи. *(Нервово походжає вздовж кабінету)*.

Евеліна. Але ти чимсь занепокоєний!

Гофмайєр. Обер-лейтенант Грот настійно радить мені трохи розважитись... у ресторані Петра Лещенка. Мадам Пинтя благає мене прибути туди для забезпечення порядку, побоюючись нападу «товариша Андрія». Цю дурепу налякав перукар Станіслав. Нарешті, щойно ця артистка... фройлен Жанна. Дивовижний збіг обставин!

Евеліна. Чи не мишоловка?

Гофмайєр. Можливо. Що ж, побачимо, хто в ній опиниться. Ми поїдемо, Евеліно!

Евеліна. За хвилину я буду готова. *(Виходить)*.

Входить Грот.

Грот. Полковник Арбатов.

Гофмайєр. Нехай знайде!

Грот виходить. Входять Арбатов і Геннадій.

Гофмайєр. О, молодший лейтенант! Я радий бачити вас.

Геннадій. Чого вам треба від мене?

Гофмайєр. Це нечемно. Я вам подарував життя.

Геннадій. Я не просив милості...

Гофмайєр *(люто)*. Тоді поверніть йому червоноармійське дрантя і відправте до табору полонених.

Арбатов. Краще — мотузку на ший!

Геннадій. Смерті я не боюсь!

Гофмайєр. Усі бояться смерті. І я боюсь, і він... і ви!

Геннадій. Навіщо мене сюди привели?

Гофмайєр. Три дні тому ви зустрілися на базарі з літнім чолов'ягою у солом'янім брилі. Протягом дванадцяти з половиною хвилин тривала ваша бесіда. Про що ви говорили?

Геннадій. Він влаштував мене на роботу... до ресторану.

Гофмайєр. Неправда. Це зробила Жанна-Марія.
А я не заперечував.
Геннадій. Я відмовляюсь від цієї посади.
Гофмайєр. Не поспішайте! Чи давно ви знаєте
компаньйона Катерини Бакланової? (*Показує фото-
графію Сергія*).
Геннадій. З дитинства. Разом на флоті служили.
Наречена його покинула. Мати загинула під час
бомбардування.
Гофмайєр. Навіщо він приїхав сюди?
Геннадій. На могилу матері.
Гофмайєр. Ніколи не слід розраховувати, що
співрозмовник дурніший за вас.
Геннадій. Я не знаю.
Гофмайєр. Отже, повинні довідатись.
Геннадій. Як ви смієте? Я чесна людина!
Гофмайєр. Припустимо. Більшовицька пропаган-
да, мабуть, залякувала вас: гестапо — це звірства,
катування?! Усе це правда. Нічого не вдієш —
війна! (*Киває Фімі*).

Фіма починає грати на скрипці.

Війна! (*Сідає у фотель*). Вагнер! (*Заплющивши
очі, до Арбатова*). Візьміть його! Якщо нічого не
скаже, — ліквідуйте!

Геннадій (*виходячи під конвоєм Арбатова*). Я ні-
чого не знаю. Я чесна людина! Чесна!

Скрипка продовжує грати.

Гофмайєр (*втирає сльози*). Чш! Вагнер!
Затемнення

Картина третя

Ресторан Петра Лещенка. Геннадій в одязі метрдотеля зустрічає гостей. Їх обшукують румунські солдати. На естраді стоїть Пинтя під охороною двох солдатів.

Пинтя *(співає)*.

Панове, з дозволу СС-комендатури,
У місті вільнім, для розваг і для утіх,
Ми відкриваємо тут вогнище культури,
Я прошу вільно веселитися усіх!

Гості *(співають хором)*.

Коли стрічають нас прихильно,
У серці радість ожива,
І розважаємось ми вільно,
Як закликає голова!

Входить Стасик, його обшукують.

Стасик. Обережно, панове. Я з дитинства боюсь лоскоту!

Мадам Пинтя. Це мсьє Станіслав. Не чіпайте його!

Стасик. Ви казали, тут буде пан Гофмайєр.

Мадам Пинтя. Він запевнив мене.

Стасик. Кожен боїться за свою шкуру!

Пинтя. Партизанам потрібна моя шкура. Читайте!
(Передає Стасику листівку).

Стасик *(читає)*.

«Ти, Пинтя, злодій і шахрай,
Тебе пристукнемо — і край!
З Одеси нашої мерщій
Тікай під три чорти!
Андрій...»

Мадам Пинтя. Звідки у тебе ця листівка?

Пинтя. Я її купив у нашого солдата за великі гроші.

Геннадій проводить Катю до одного з столиків.

Геннадій *(до Каті, вказуючи на Стасика)*. Звідки я його знаю?

Катя. Його знає уся Одеса. Базарний староста.

Геннадій. Ні, я десь бачив його раніше.

Входять Гофмайєр і Евеліна.

Мадам Пинтя *(біжить їм назустріч)*. Слава богу, ви прийшли! *(Рекомендує Стасика)*. Це мій перукар. Золоті руки.

Гофмайєр. Мсьє Станіслав? З радістю готовий стати вашим клієнтом.

Стасик. Краще, щоб ви були моїм клієнтом, ніж я вашим!

Гофмайєр. Мою резиденцію ви знаєте?

Стасик. Дім, до якого легко потрапити, але з якого важко вийти? Дай, боже, мені винести звідтіля свою голову!

Гофмайєр. Перукар, як скрипаль... Йому потрібні тільки руки!

Стасик. І серце, пане Гофмайєр!

Геннадій *(знайомлячи)*. Катерина Бакланова.

Гофмайєр. А де ваш компаньйон?

Катя. Мабуть, зараз прийде.

Геннадій *(відводить Стасика)*. Мені треба з вами поговорити.

Стасик. Поруч з гестапо я почуваю себе спокійніше.

Гофмайєр і його супутники проходять в глиб ресторану.

Геннадій *(до Стасика)*. Вас можуть схопити. Тікайте негайно!

Стасик. Кинути таку компанію?

Геннадій. Ви приїздили відбирати людей для підпілля. Ви — Андрій!

Стасик. Втягни язик назад!

Геннадій. Я можу вас викрити. А я не хочу, не хочу!

Стасик. Слухай, метр, якщо ти не відчепишся, я від тебе залишу сантиметрів десять, не більше!

Катя (*підходить*). Тут вам не Привоз! Ідіть звідсіля!

Гофмайєр (*повертається*). Що трапилось?

Стасик (*до Каті*). Він у вас такий ревнительний і психонервований! (*До Гофмайєра*). Я таких боюсь. У мене був один клієнт, дружина якого мала на мене точку зору... Так коли я його стриг, він завжди намагався вкусити мене у вухо. (*Проходить*).

Гофмайєр (*до Евеліни*). Стежте за перукарем. (*Сідає до столика*).

Евеліна, кивнувши Гофмайєру, іде за Стасиком.

Катя. Що з тобою, Геночко?

Геннадій. Боюсь... Після того як вони мене викликали, я всіх боюсь, Катю!

Катя. Але ж ти їм нічого не сказав?

Геннадій. Так, так... звичайно.

Починаються танці. Геннадій і Катя виходять. З'являються Стасик і Евеліна.

Стасик. Боже мій! Хто б міг подумати, що за цим вошивим дрантям «прошу допомогти» криється така розкіш! (*Вклонившись, хоче йти*).

Евеліна. Куди ви? Я хочу танцювати!

Стасик. Ви не стомились? Серце у вас міцне, як тюрма!

Евеліна. Чому ви так хочете покинути мене?

Стасик. Боюсь закохатись.

Евеліна. Хіба це страшно?

Стасик. Не так страшно, як неприємно. Я хронічний холостяк і звик мати душевну рівновагу.

Евеліна. А чому б вам не одружитись?

Стасик. Узяти чужу людину у свій дім, годувати, напувати і одягати? Мені це треба?

Евеліна. А може, ви боїтесь, що дружина довідається про які-небудь ваші таємниці?

Стасик. Про таємниці сімейного чоловіка спочатку дізнається весь базар, потім все місто, а дружина — в останню чергу!

Евеліна. Прихиліться до мене!

Стасик. А що на це скаже пан Гофмайер?

Евеліна. У нас тільки службові взаємини.

Стасик. Так сказав один перукар, коли дружина застукала його з манікюршею, на ім'я Жєка.

Евеліна. Ви мені подобаєтесь.

Стасик. Як перукар чи як мужчина?

Евеліна. Як своєрідна особа.

Стасик. А по жіночій лінії ви теж маєте до мене інтерес?

Евеліна. В мені жінка невіддільна від...

Стасик. Від офіцера СС? Як це приємно: танцюєш з дамою і відчуваєш себе в надійних ручках секретної служби!

Евеліна. У неслужбовий час мене цікавить зовсім інше! *(Співає зі Стасиком дуєт).*

Сьогодні особливо я в екстазі,

А серце у жінок не кам'яне.

Благаю вас, шановний пане Стасик,

Не гайтеся і викрадіть мене!

Стасик.

Украсти вас? Тремтять у мене жижки.

На все ладен я ради ваших чар,

Відмовитись нелегко від крадіжки,

Та важче збути крадений товар.

Евеліна.

О, ви не пожалкуєте,
Бо зовсім не рискуєте!

Стасик.

Признатися вам змушений,
Що дуже я зворушений.

Евеліна.

Для вас я лиш фарбована блондинка,
А ви такий галантний кавалер!
І тане моє серце, мов крижинка,
Від перукарських лагідних манер.

Стасик.

Від ваших слів — приплив нової сили,
І в цьому сумніватись я не дам:
Я вірний вам до самої могили...
До вашої, звичайно, о мадам!
Я, можете повірити,
Не схильний лицемірити!

Евеліна.

Признатися вам змушена,
Що дуже я зворушена!

Стасик та Евеліна виходять.

Входить Сергій. Геннадій поспішає йому назустріч.

Геннадій. Навіщо ти прийшов? Тут дуже небезпечно! Іди!

Гофмайєр (*помітивши, що Сергій ладен піти, підводиться з-за столу*). Якщо не помиляюсь, пан Чернега?

Сергій. Пан Гофмайєр? Дуже приємно.

Гофмайєр. Усі так говорять, хоч думають інакше.

Сергій. Мої слова і мої почуття — нерозривні.

Гофмайєр. Чому запізнились?

Сергій. Довкола така охорона, пройти майже неможливо.

Проходить Марія.

Гофмайєр. Фройлен Жанно, сідайте!

Сергій (*встає*). Пробачте, я не хочу сидіти з нею поруч.

Марія. Я теж.

Гофмайєр (*затримує їх*). Наречені — це так зворушливо!

Сергій. Заради неї я кинув усе. Перейшов на ваш бік, загубив матір і добре ім'я.

Марія. Тепер ви розбагатіли і знайдете своє щастя.

Сергій (*палко*). Моє щастя — ти.

Марія. Але я покохала іншого! (*Плаче*).

Гофмайєр. Як зворушливо!

Сергій. Я не хочу тебе бачити! Йди!

Марія (*гордо*). Незабаром мій виступ. (*Виходить*).

Сергій (*до Гофмайєра*). Пробачте, нерви.

Гофмайєр. Ви дуже натурально страждаєте. Але я вам не вірю.

Сергій. Я краще піду. (*Підводиться*).

Гофмайєр. Вам краще залишитись тут! (*Наповнює фужер*). Давайте поговоримо, як розвідник з розвідником!

Сергій. Я вас не розумію.

Гофмайєр. Спокійно. Я знаю все. Ви радянський розвідник. Навіщо вас прислали сюди?

Сергій. Я радянський розвідник? (*Регоче*).

Гофмайєр. Так! (*Теж регоче*). Я міг би вас заарештувати раніше, але не хочу, щоб про це довідалось ваше начальство. Скажіть, навіщо вас прислали, і ви спокійно покинете ресторан і повернетесь до своїх.

Сергій. Але ж ви помиляєтесь, я тільки комерсант. Стасик (*він уважно стежить за столиком Гоф-*

майєра). Нехай живе комерція на базі нового порядку!

На підмостки виходить Лещенко у супроводі циганського хору.

Лещенко (співає).

Пройдя тропинки узкие,
Скитаясь тут и там,
Мои березки русские,
Я вновь вернулся к вам!
И над пустою чарою
Сижу я день-деньской
Со старою гитарою
И старою тоской.

Хор.

Пусть наши дни звенят былою славой,
Будет весна, как прежде, хороша.
Чубчик, чубчик! Чубчик кучерявый,
Развевайся, чубчик! Гуляй, моя душа!

Лещенко.

К тебе тянусь несмело я,
Тянусь издалека,
Ты, как березка белая,
Крылата и легка!
Увы, тебе не пара я,
Измученный такой,
Со старою гитарою
И старою тоской!

Хор.

Пусть наши дни звенят былою славой,
Будет весна, как прежде, хороша.
Чубчик, чубчик! Чубчик кучерявый!
Развевайся, чубчик! Гуляй, моя душа!

Циганський танок.

Гофмайєр. Отже, навіщо ви тут?

Сергій. Не знаю, що вам відповісти.

Гофмайєр. Ви дасте мені відповідь на усі запитання! *(Встає)*.

Катя. Куди ви забираєте мого компаньйона?

Гофмайєр. До мене. Ми обоє трохи сп'яніли. Машину! *(Рушає до виходу)*.

Сергій *(до Каті)*. Хто зрадив? Ти чи Геннадій?

Катя. Ти збожеволів!

Стасик *(до Марії)*. Якщо Гофмайєр повернеться до свого штабу, операцію буде зірвано.

Марія. Невже Сергій не розуміє?..

Стасик. Здається... йому зараз нелегко.

Марія. Треба його виручити.

Стасик. І провалити усіх?

Марія. Що ж робити?

Стасик. Затримати Гофмайєра тут.

Марія. Я це зроблю. За всяку ціну!

Стасик. Тільки обережно.

Музична сцена.

Леценко.

Коронний номер ресторану —
Послухайте, панове, Жанну!

Гофмайєр *(до Сергія)*.

Прошу сюди!

Леценко.

Панове, п'ять хвилин!
Вона співає так натхненно!

Гофмайєр.

Складіть пробачення за мене!

Мадам Пинтя.

Залиштесь, ми благаєм вас.

Пинтя.

Андрій наскочить у цей час!

Гості (*співають хором*).

Залиштеся! Просимо! О боже!
Які іще знайти слова?
Без вас загинути ми можем,—
Сказав міський наш голова!

Стасик.

Це ж для актриси буде драма,
Провалиться уся програма!

Гофмайєр (*до Лещенка*).

Цей номер... Як недовгий він,
Я залишаюсь.

Лещенко. О, прекрасно!

Гофмайєр (*до Сергія*).

Ви маєте ще п'ять хвилин
Для роздумів. Вам ясно?

Сергій.

Ясно.

Лещенко (*до Марії*).

Хай допоможе тобі бог!

Марія (*співає*).

Зостанься тут! Облиш слова холодні,
Моя душа до тебе промовля,
Тебе я рада бачити сьогодні,
Я вірю, ти не підеш відсіля!
Зостанься тут! Забудь життя буденне!
Нема нічого спільного між нас,
Але дорожче над усе для мене,
Щоб ти лишився поруч у цей час!
Зостанься тут! Ми зв'язані судьбою,
Хоч мріємо звільнитися від пут,
Не можна розлучатись нам з тобою,
Востаннє прошу я: зостанься тут!
Зостанься тут! Ми будемо гуляти,
Обридливих позбудемось химер...

Ні, відсіля не підеш ти, проклятий,
Зі мною ти зостанешся тепер!

Марія закінчує свою пісню. Музика набирає тривожного звучання. Гофмайер, Марія, Стасик, Сергій, Геннадій і Лещенко говорять речитативом.

Гофмайер (*підозріло оглядаючи Марію*).

Минуло п'ять хвилин якраз.

(*До Марії*). Я вас дослухаю в свій час!

(*У бік Марії*). Взяти!

(*Рушає до виходу*).

Марія стріляє в Гофмайера. Стасик поквально закриває Гофмайера своїм тілом.

Стасик.

Що ти робиш!

(*Вибиває з рук Марії пістолет*).

Марія (*до Сергія*).

Біжи мерщій!

Сергій.

Маріє, це безумство!

Пинтя.

Убито десять чоловік!

Гофмайер (*до Стасика*).

Спасибі! Ви мій рятівник!

Арбатов (*показуючи на Марію і Сергія, яких схопили солдати*).

Повісити?

Гофмайер.

Вони мені живі потрібні!

Геннадій.

У цьому я не винен!

Гофмайер.

Геть!

Геннадій.

Сказати хочу я...

Гофмайєр.

Ви все сказали!

Лещенко.

Берізно! В серці темна ніч!
Вона моя артистка!

Гофмайєр.

Пріч!

Гості (*співають хором*).

Ось несподіваний фінал!
Ще не було таких подій!
Її чекає трибунал!
Ах, боже мій! Ах, боже мій!

Гофмайєр. Годі вам тремтіти! Пане Лещенко,
продовжуйте концерт! (*Виходить*).

Солдати виводять Марію і Сергія. Лещенко, оточений
циганським хором, співає нову пісню.

Лещенко.

Дай на тебе мне наглядеться вволю,
Ну, до чего, Маруся, ты мила!
Я никому тебя обидеть не позволю,
Эй, девонька, девонька, куда же ты
ушла?

Лети, голубушка,
эх, сизокрылая!
Пусть будет весело сегодня нам.
Моя Марусечка,
моя ты милая,
Я за тебя, поверь, и жизнь отдам!

Хор.

Две гитары, самовар,
Девушки-красотки!..

На фоні пісні Лещенка йде сцена Каті і Геннадія.

Катя.

Гено... (*Пошепки*). Гено!

Геннадій *(задкуючи)*.
Чого ти дивишся на мене?
Катюшо, ти мене уб'єш?
Чи не тебе колись,
Забувши всякий страх,
Я з бою виніс на руках?!

Катя. Мовчи!

Геннадій. Женеш мене куди?
Я чесний, чесний... так!

Катя. Іди!

Задкуючи. Геннадій виходить. Катя йде за ним.

Лещенко. *(Продовжує співати)*
Вернись, голубушка ты сизокрылая,
Ведь дожидается нас божий храм,
Моя Марусечка, моя ты милая,
Я за тебя, поверь, и жизнь отдам!

Хор. Две гитары, самовар,
Девушки-красотки!..

Завіса

ДІЯ ТРЕТЯ

Картина перша

Одеський базар. Деякі рундуки зачинено, забито дошками.

Заграва *(співає)*.
Ой не скорить Одесу
Носителям «прогресу»,—
Вона тепер сміється досхочу,—
Хвилини ваші злічено,

І на прощання зичимо!
Всього вам прогресивного,
Аж до паралічу!

У с і.

Трансністрія, Трансністрія,
Крути назад колеса,
Бо все одно Одесою
Залишиться Одеса!

Мадам Чирус. Рачкі варені, рачкі...

Входить Арбатов у супроводі двох поліцаїв — Покусая і Тушкіна.

Арбатов. Хазяйка комісіонки не приходила?

Мадам Чирус. Хочеш свій мундир на комісію поставити?

Арбатов. Я тебе, паскуду, запитую, як людину.

Мадам Перепелиця. А вона вам відповідає, як колишньому двірнику.

Арбатов. Ви чого тут розсілися?

Мадам Чирус. Ви тільки подумайте, мадам Перепелиця: я повинна кожному підмітайлові пояснювати, чому ми тут сидимо! А може, нам лікар прописав дихати свіжим базарним повітрям? А може, ми чекаємо на кавалерів, щоб сказати їм за любов?

Мадам Перепелиця (до Арбатова). Вам подобається мій півник?

Арбатов киває.

Так він кусається і може зіпсувати вашу дурацьку вивіску!

З'являється Пинтя.

Покусай. Тричі віват!

Пинтя. Знайшли?

Тушкін. Мабуть, її переховує населення.

П и н т я. Гаразд, я сам говоритиму з населенням.
Ідіть!

Арбатов і поліцаї ідуть геть.

Дороге моє населення! Я певен, ви з приємністю
вислухаєте мене.

Усі розбігаються. Пинті вдається затримати лише мадам
Чирус і мадам Перепелицю.

До вас звертається голова!

Мадам Перепелиця. Ви іще голова?

П и н т я. Так, але моя голова тримається на воло-
синці! Якщо ви мені допоможете, я вас озолочу!
(*Тицяє їй намісто*).

Мадам Перепелиця (*розглядаючи*). Золотар!

Мадам Чирус (*приймаючи від Пинті бюстгаль-
тер*). І ви сподіваєтесь знайти в Одесі жінчину на
такий номер? Наївняк!

Мадам Перепелиця. По якій лінії вам потріб-
на допомога?

П и н т я. По інтимній. Тепер, коли мадам Бакла-
нова власноручно зробила себе вдовою і стала віль-
ною, я хочу освідчитись...

Мадам Чирус. Звиняюсь, це може не зовсім
сподобатись вашій дружині.

П и н т я. Хіба у мене дружина? Це мій персональний
кат!

Мадам Чирус. Ви мене зворушили: знали по
якому місцю мене бити! Босяк!

Мадам Перепелиця. Приходьте ввечері, ви
одержите свою красуню в найкращій тарі.

П и н т я. Я знав, що населення мене зрозуміє! (*Спі-
ває з дамами куплету*).

Жив в Кишиньові я,
жив в Бухаресті я,
І скрізь услід мені

кричали «бестія»!
Ладен ділитися
я хліба скибкою
З такою ципкою,
з такою рибкою!

Мадам Чирус.

Погляньте, любонько,
ви на рахітика,
Чи зрозуміла вам
його політика?!
Хай він повірить нам
і очі витріщить,—
Продемонструємо
військові хитрощі!

Мадам Перепелиця.

Навіщо, боже мій,
ви нас тривожите,
Таким виттям собі
не допоможете!

Пинтя.

Від згоди вашої
я вмить очуняю
І вас, мадамочки,
візьму в Румунію!

Танок.

Пинтя і «дами» розходяться. За деякий час мадам Чирус і мадам Перепелиця повертаються.

Мадам Чирус (*відкриває ящик*). Ну, нещасна, ти можеш трохи освіжитись!

Зі свого сховища виходить Катя.

Мадам Перепелиця (*виймає вузлик з харчами*). Почнемо ранкову зарядку.

К а т я. Спасибі, тітоньки! Ви через мене життям ризикуєте!

М а д а м Ч и р у с. Хороше було б наше місто, якби не змогло заховати одну жертву обставин!

К а т я. Я ввесь час чую його голос: «Я чесний... чесний!»

М а д а м П е р е п е л и ц я. Навіщо так побиватись? Знищила гада — і слава богу!

К а т я. Тітоньки, я ж його любила!

М а д а м Ч и р у с. Я теж любила одного мужчину, а він виявився фінінспектором. Водила його в кіно, годувала морозивом, а він раптом прислав повістку: платіть податки за три роки!

К а т я. Прийдуть наші... кому я потрібна така?

М а д а м Ч и р у с. Хоч би швидше вони вже прийшли!

М а д а м П е р е п е л и ц я. Ви їх так чекаєте, мадам Чирус?

М а д а м Ч и р у с. Що ви від мене хочете, мадам Перепелиця! Я таки погавкувала на Радянську владу, але ж хіба я їй справді бажала щось погане?

М а д а м П е р е п е л и ц я. Тепер ви хазяйка, маєте свою торгівлю...

М а д а м Ч и р у с. Так, я спекулянтка, але радянська!

М а д а м П е р е п е л и ц я. Гляньте, хто іде! Колишній кошмар!

М а д а м Ч и р у с. Він! Стасик! *(До Каті)*. Ховайся! Катя лізе під ящики. Торговки, ніби нічого не трапилось, наспівують свою пісеньку, не звертаючи уваги на Стасика.

С т а с и к. Снідаємо?

М а д а м П е р е п е л и ц я. Вечеряємо! *(Демонстративно забирає харчі)*. Чому це у вас, пане циркульнику, в очах похоронний марш?

Мадам Чирус. Одне з двох: або наші близько, або ж їхні далеко!

Стасик. Розійдись!

Мадам Чирус. Одна моя знайома вже розійшлася, так на одного паразита стало менше!

Мадам Перепелиця. Мадам Чирус, облиште його! За таке, вибачайте, добро, вам навіть медаль не дадуть!

Мадам Чирус. Невже ви думаєте, я почну бруднити свої трудові руки? Краще я збережу своє життя на потім! (*Гордо виходить разом з мадам Перепелицею*).

Стасик. Такі слова приємно чути!

Входить Луковець. В руках у нього черевики на продаж. Його супроводить Заграва.

Луковець. Постріл Марії тільки пошкодив: Гофмайер повернувся передчасно і ми нічого не встигли зробити з сейфом.

Стасик. Але ж я тепер у Гофмайєра перший друг. Рятівник!

Луковець. Так, саме тому комітет прийняв твій план, товаришу Андрій. Починайте сьогодні. Де зараз Марія і Сергій?

Стасик. Гофмайєр перевів їх до тюрми. Тепер він шукає Катю.

Луковець. Не треба було їй чинити самосуд!

Стасик. А могла вона повести себе інакше!?

Проходить Грот і патруль. Грот уважно дивиться на Луковця.

Луковець. Мені треба йти. Зв'язок — через Заграву. (*Виходить*).

Заграва і Стасик сідають на ящик, під яким переховується Катя.

Заграва. Ви її дуже любите?

Стасик. Кого?

Заграва. Катю.

Стасик. Хіба помітно?

Заграва. Усі давно знають!

Стасик. Ми з нею зайвого слова не сказали одне одному, а здається — ближче ніж вона у мене нікого нема. Лірик. *(Киває Заграві, іде геть)*.

Зі свого сховища вибігає Катя.

Заграва. Катя!

Катя. Де він?

Заграва. Хто?

Катя. Стасик проклятий! Що він тут зараз говорив?

Заграва. Що любить тебе.

Катя *(розпачливо)*. І чому я така нещасна... що мене тільки запроданці люблять!

Заграва. Заспокойся, Катюшо!

Катя. Веди мене у катакомби. Нехай мене судять!

Заграва. Тобі вірять. І він вірить.

Катя. Стасик?

Заграва. Він не Стасик! Луковець дозволив тобі пояснити...

За рундуком з'являється поліцай, прислухається.

Катя. Хто ж він?

Заграва. Андрій. Пам'ятаєш, коли ми залишали Одесу, він до нас на передову приїздив. Він же тебе з бою виніс!

Катя. Він? Згадала! Наче крізь туман... усе згадала!

Заграва. Чого ж ти плачеш?

Катя. Не варта я його. І жити не маю права, коли Марія, коли Сергій... *(Співає)*.

Більше так ніколи не наплутаю,
Вірю я, позбудусь самоти,

Тільки як тепер з моєю скрутою?

Що робити і куди мені іти?

Хай попереду — незвідана дорога,

Знаю, все відшумить, як вода.

Та залишиться навіки тривога

І, як тінь, невідступна біда.

До вас я, друзі, шлях відшукаю

І дійду в глухій імлі,

Бо інакше — я не маю

Права жити на землі!

(Виходить).

З'являються румунські солдати.

Георге. Шкалик! Ти що тут робиш?

Заграва. Регулюю сердечний рух.

Георге. У тебе добре серце.

Заграва. Я одесит, Жоро!

Георге. Знайомся — мої друзі. А це Шкалик,
я вам розказував.

Перший солдат *(потискує руку Заграві)*. Дуже
приємно! Щоб я завжди бачив тебе ходити по Де-
рібасівській!

Заграва. О, ви вже непогано навчилися говорити
по-одеському!

Другий солдат. Одеса-мама!

Заграва. Мама?

Третій солдат. Мама.

Георге. А коли мама, маму треба шанувать!

Заграва. Бачу, твоя торгівля листівками йде
успішно!

Георге. Без дотації нема агітації! Але зараз не до
жартів! Фріци хочуть висадити Одесу в повітря.

Заграва. Ти звідки знаєш?

Перший солдат. Ми за ними стежили.

Другий солдат. На Дерібасівській на п'яти будинках відмітки зробили.
Третій солдат. Зараз біля оперного театру товчуться. Тварюки!
Заграва. А навіщо ви у їхнє стадо пішли?
Другий солдат. Силою нас погнали.
Заграва. Давно плюнути треба — і по домівках!
Георге. А я що казав?
Заграва (*передає Георге листівки*). Бери, розводи свою комерцію! Ввечері побачимось. (*Виходить*).
Георге. Сьогодні безкоштовно! (*Роздає листівки*).
Третій солдат (*читаючи листівку*). Союзнички!
Другий солдат. Вірно написано: ми теж винні!
Перший солдат. Було б нам дома сидіти!
Солдати (*співають разом*).

Голодний вовк прийшов до чабана
І каже: «Ми з тобою два солдати,
Нам добру здобич принесе війна,
Ходім чужу земельку добувати!»
Вони прийшли в країну чарівну,
В село вступили, захопили місто,
І наказав «союзник» чабану:
«Паси овець, а я їх буду їсти!»

Лист зелений винограду
І пшениця, мов стіна,
Та лежить гірка досада
На душі у чабана.

П'яніє вовк: «В новий похід ходім!»
А чабана затискує тривога:
«Навіщо ти покинув отчий дім,
Тобі, їй-богу, все це ні до чого!»
А рідний степ гукає іздаля,
І сива мати сину шле привіти:
«Чабане, в тебе є своя земля,
Невже бажаєш ти, як вовк, прожити?!»

Лист зелений винограду
І зів'янув, і пожовк,
Прагне миру, прагне ладу
Наш чабан, бо він не вовк!

З а т е м н е н н я

Картина друга

Резиденція гестапо. Гофмайєр слухає доповідь Евеліни.

Евеліна. Закладання мін закінчено о десятій нуль-нуль. Ліквідація заводу Гена забере чотири цілих і дві десятих хвилини. Судноремонтний, Січневий, а також вокзал і оперний театр — відповідно.

Гофмайєр. Дев'яносто хвилин — і замість Одеси зона пустелі!

Евеліна. Що робити з Сергієм Чернегою і його нареченою? Розстріляти?

Гофмайєр. Ні, цього замало! Треба придумати таке, щоб уся Одеса здригнулася!

Евеліна. Повісити?

Гофмайєр. В Успенському соборі! Зберіть на це видовище якомога більше глядачів! І щоб церковний хор, і музика... Кожна акція мусить викликати глибокі емоції!

Евеліна. Чудово! «Товариш Андрій» прийде до Успенського собору рятувати своїх друзів... або я погано знаю психологію руських. *(Виходячи)*. У приймальні — міський голова.

Гофмайєр киває. Евеліна виходить і за мить пропусає до кабінету Пинтя, якого супроводжує Георге.

Пинтя *(схвильовано)*. Пане оберфюрер, я тепер житиму у вас.

Гофмайєр. Що це означає?

П и н т я. Під мій будинок підкладено пекельну машину.

Г о ф м а й е р. Хто вам сказав?

П и н т я. Ця листівка. (*Читає*).

«Ти, Пинтя, злісний лиходій,
Помреш від вибуху.

Андрій»

Г о ф м а й е р. Дурниці! Усі міни заведено на певний час. Вони вибухнуть, коли ви будете вже далеко. Там годинниковий механізм.

П и н т я. Але в моєму домі усі годинники чомусь починають поспішати!

Г о ф м а й е р. Хто вам дав цю листівку?

П и н т я. Моя особиста охорона.

Г е о р г е. Так точно. Ваші солдати хочуть висадити пана Пинтю в повітря.

Г о ф м а й е р. Романіше тойфель! Ти хочеш спровокувати конфлікт поміж мною і міським головою, а може, більше — між великим фюрером і вашим Антонеску?!

П и н т я (*до Георге*). Негідник! Я віддам тебе під суд!

Г е о р г е. Якщо встигнете до вибуху!

Г о ф м а й е р. Де він узяв цю листівку? (*Натискує кнопку*).

З-за портєри виходять двоє есесівців.

Нехай його допитає Грот.

Есесівці виводять Георге.

П и н т я. Пробачте його, пане обер-фюрер.

Г о ф м а й е р. Хто вам дозволив приходити до мене у супроводі свого охоронника?

Пинтя. Боюсь залишати самого: втече, падлюка, і я залишусь без охорони.

Входять ад'ютант та есесівці. Есесівці займають місце при вході.

Ад'ютант. Прибув перукар Станіслав.

Гофмайєр. Пропустіть.

Ад'ютант виходить. З'являється Стасик.

Стасик. Завжди до ваших послуг, як казав мій знайомий могильник.

Пинтя. Представникам базарної інтелігенції — наш привіт!

Гофмайєр. О, мій рятівник... радий вас бачити!

Стасик *(до Пинті)*. Як ся має мадам Пинтя?

Пинтя. Сидить на чемоданах і от-от вибухне.

Стасик. Не жінка, а пороховий погріб.

Пинтя. Погріб? *(До Гофмайєра)*. Скажіть, а якщо ми заховаємось у погріб... ми залишимось цілі?

Гофмайєр. Облиште паніку! Ідіть додому!

Пинтя. Індивідуально? Без охорони?

Гофмайєр *(вказує на есесівців)*. Вони вас проведуть!

Пинтя. О, з такою охороною не страшно і на той світ! *(Виходить у супроводі есесівців)*.

Стасик *(услід)*. Приємної подорожі!

Гофмайєр. Я готовий до гоління.

Стасик *(розкладаючи перукарський інструмент)*.

Дивовижна людина ви, пане Гофмайєр! В ресторані у вас стріляли,— ви навіть не здригнулися. Зараз більшовики наступають. У місті веремія, внизу ваші солдати так дружно стукотять, пакуючи ящики, що мимоволі пригадується кладовище у дні масових міроприємств... а ви — наводите туалет, ніби нічого не трапилось!

Гофмайєр. Німецька акуратність.

С т а с и к *(розводячи мило)*. Якби мені сказали, що я коли-небудь намілю шию самому панові Гофмайєру, я нізащо б не повірив!

Г о ф м а й е р. Обережно! У мене тут бородавка!

С т а с и к *(тримаючи його за носа)*. Дякую, що попередили! Я ж міг до неї поставитись, як до звичайного прищика!

Г о ф м а й е р. «Товариш Андрій!» Скажіть, мсьє Станіслав, ви ніколи його не зустрічали?

С т а с и к. Стасик і Андрій ніколи не можуть зустрітись! Один обов'язково мусить знищити другого! Уявіть собі: вчора я підходжу до моєї перукарні, і що я бачу? До дверей почеплено записку. *(Декламує)*.

«Стасю, йди під три чорти,
Бо догавкаєшся ти!
Ти і пройда, і крутій,
Я уб'ю тебе!

Андрій»

Г о ф м а й е р. Не хвилюйтесь, пане Станіслав. Ви в гестапо.

С т а с и к. Саме тому я і хвилююсь.

(Пауза)

А цуцика овчарної системи у вас немає? Дуже допомагає.

Г о ф м а й е р. Облиште дурниці!

С т а с и к. Легко сказати! Якщо вас, не дай боже, евакуюють з Одеси, я залишусь сам на сам з НКВД!

Г о ф м а й е р. На випадок тактичного відступу ми заберемо вас з собою, але... я відкрию вам одну військову таємницю. Партизани замінували все місто. Уявляєте, дев'яносто хвилин — і замість Одеси зона пустелі!

Стасик. Який жах!

Гофмайєр. Загине мирне населення — жінки, діти... *(Витирає сльозу)*.

Стасик. Що ж робити?

Гофмайєр. Нам відомо: план знищення міста переховується у «товариша Андрія». Ви увесь час на Привозі, там збирається багато людей. Розкажіть їм про це, і населення само приведе до нас Андрія.

Стасик *(рішуче)*. Коли так, ви сьогодні ж побачите Андрія, як зараз бачите мене.

Гофмайєр. Я радий, що не помилився, оцінюючи вас.

Стасик. Ради бога, не смикайтесь, я можу ненароком чикнути вашу унікальну бородавку!

Гофмайєр. У вас тремтять руки?

Стасик. Зараз я вам скажу таке, від чого у вас затремтять навіть ноги... як під час землетрусу на Молдаванці.

Гофмайєр. Цікаво.

Стасик. План знищення Одеси переховується у вас!

Гофмайєр. Заберіть бритву!

Стасик. Схему закладення мін, швидше!

Гофмайєр. Що це за жарти?

Стасик. Мені не до жартів. Щохвилини ви можете знищити жінок, дітей, стариків... План! Відімкніть сейф! Ну! У мене в руках не шоколадка! *(Виймає у Гофмайєра з кобури пістолет і наводить на нього)*.

Гофмайєр. Гаразд. Опустіть зброю! Ви одержите все! *(Робить крок ніби у бік сейфа, і раптом підбігає до дверей)*. Чергового офіцера!

Входять Грот, Заграва і Георге.

Грот. Черговий офіцер Грот!

Гофмайєр (*вказує на Стасика*). Взяти його!
Грот (*наводить пістолет на Гофмайєра*). Екселенц,
рекомендую поводити себе розумно!
Гофмайєр (*вражений*). Зрада! Ви німець...
Грот. Так, німець. Тому і дію згідно інтересів Ні-
меччини. (*Разом з Загравною відмикає сейф і пере-
дає Стасикові план*).
Стасик. Сволота! (*Ховає план*). А тепер накажіть
звільнити Марію і Сергія.

Гофмайєр мовчить.

Здається, я вас іще не доголив!

Гофмайєр. Солдата фюрера не можна залякати!
Стасик. Але його можна обміняти!
Грот. Я виведу вас!
Стасик. Швидше! (*Гофмайєру*). Пам'ятайте, нам
губити нема чого,— ми рятуємо місто! Ну, марш!
Затемнення

Картина третя

Успенський собор. Невелика група богомольців
з обуренням спостерігає, як німецькі солдати си-
люю женуть сюди перехожих.

До собору входять Евеліна, ад'ютант і Арба-
тов.

Евеліна. Стежте за кожним, хто сюди прийде.
Арбатов. Єсть! «Товариш Андрій» тепер не ви-
крутиться! Ми його схопимо живцем!
Евеліна. Одесити на все життя запам'ятають Еве-
ліну Квак!

Підходить священник отець Василій.

Отець Василій. Кого я повинен відспівати?
Евеліна. Покійники незабаром будуть тут.

Отець Василій. Як записати їх у нашу книгу?
Евеліна. Сергій Чернега і його наречена Марія.

Входить Пинтя, урочисто ведучи свою дружину.

Мадам Пинтя. Ти певен, що церква не злетить
у повітря?

Пинтя. У свій час! Годинниковий механізм! Не
хвилюйся!

Конвоїри вводять Марію і Сергія. Приречені
на страту востаннє співають свою пісню.

Марія.

Хай вулиця мовчить імліста
І найважливіші не сказано слова...

Сергій.

Та певні ми, що рідне місто
За нас цю пісню доспіва.

Марія. }
Сергій. } (*співають разом*).

Хай молодь, не знаючи меж,
Крокує вперед безнастанно:
На вулиці Жанни Лябурб живеш,
Так будь у житті, як Жанна!

Отець Василій. І камінь від цього заплакати
може!

Евеліна. Починайте похоронну відправу!

Отець Василій. Але ж... я не бачу покійників!

Евеліна. А це хто? Зараз вони стануть покійни-
ками.

Ад'ютант (*до Евеліни, передаючи папірця*). Пан
Андрій пропонує обміняти їх на пана Гофмайера.

Евеліна. Я так і знала. Ні! Вони зараз помруть!

Ад'ютант. Але... партизани не пощадять обер-
фюрера!

Евеліна. Бідолашний Гофмайер! Шануючи його,

я почеплю траурну пов'язку. (*До священника*). Починайте!

Катя (*з наговну*). Чого ж ви мовчите? Люди!

Пинтя. А... Бакланова! Де Андрій?

Евеліна. Дивись, як вони будуть вмирати!

Катя (*поривається до друзів*). Маріє... Серьожо!

Я з вами!

Евеліна (*шмагає Катю*). Геть! (*До священника*).

Починайте! Ну!

Отець Василій і хор.

Зі святими упокой,
Христе, душі рабів твоїх...
Алілуйя! Алілуйя! Алілуйя!

Отець Василій. Ні, це не угодно богові! Живих не буду відспівувати!

Евеліна. Він збожеволів! Геть! Забрати його!

Солдати виводять отця Василія.

Отець Василій (*виходячи*). Антихристи! Антихристи!

Евеліна. Вони помруть без похоронної відправи. Солдати!

Солдати, піднявши автомати, роблять крок уперед.

Андрій (*виходячи з наговну*). Ні! Вони будуть жити! І місто наше теж ніхто не знищить!

На вулиці, все наближаючись, лунає матроський марш. Біля Андрія з'являються Заграва, Георге, Грот, партизани. Вбігають Луковець, радянські десантники. Вони оточують Евеліну, Арбатова, німецьких солдатів і поліцаїв.

Луковець. Одеса підіймає прапор!

Зникає склепіння собору, і над містом, осяваючи півнеба, майорить червоне знамено.

Завіса

КИЇВСЬКА БАЛАДА

П'ЕСА НА ДВІ ДІЇ

З музикою, піснями і танцями

ДІЮТЬ

У наш час:

Віталій Ковальчук — льотчик-випробувач.

Оксана Бережна — його наречена, аспірантка історичного факультету.

Степан Іванович Бережний — її батько, генеральний авіаконструктор.

Марія Андріївна Сєдих — вчителька.

Карел Пулінек — генерал чехословацької армії, учасник боїв за Київ.

Жанетта де Курсель (вона ж Ельза Бауер) — іноземна туристка.

Петро Гнусс — майстер еньського фотоательє, колишній гравер.

Капітан радянських прикордонних військ.

Міліціонер.

Перший швейцар }
Другий швейцар } — у київському готелі.

Екскурсовод.

Ветерани Великої Вітчизняної війни, пасажир в київському аеропорту.

У дні Великої Вітчизняної війни:

Степан Іванович Бережний — радянський військовий льотчик.

Галина — його дружина, лікар, учасниця підпілля.

Марія Андріївна Сєдих — вчителька, учасниця підпілля.

Ісаак Мендельович Лерман — бухгалтер споживспілки.

Роза Борисівна — його дружина.

Ельза Бауер — власниця кабаре «Бліндаж-інтим».

Петро Гнусс — бармен у кабаре «Бліндаж-інтим».

Геня Шварцберг — дочка київського ювеліра.

Штурмбанфюрер Ланге.

Майєр — есесівець.

Антон — зв'язківець партизанського загону імені
М. Щорса.

Заарештовані жителі міста, німецькі офіцери та солдати, гості в кабаре «Бліндаж-інтим».

Дія відбувається в Києві.

ДІЯ ПЕРША

Мальовнича панорама Києва. Наче позивні славного міста-героя, лунають перші такти пісні «Каптани Києва».

Хай весна осяває квітучі поля*
Від підніжжя Карпат до Паміру, —
Ми тобі, наша рідна плането Земля,
Щиро зичимо щастя і миру.

Де колись клетотіла свинцева гроза,
Де гула неприкаяна хвища,
Ми сьогодні прозорі свої небеса
Підіймаємо вище і вище.

Ясною метою окрилені,
Тримаючи міцно кермо,
Незвіданий простір відкрили ми
І світові мир несемо!

* Музика заслуженого діяча мистецтв УРСР О. Сандлера.

Картина перша

Алея одного з київських парків. З різних боків, назустріч одне одному, вибігають Оксана і Віталій.

Віталій *(стрімко обнявши Оксану, гаряче цілує її)*. Ну от! *(Витираючи сльози на її очах)*. Не треба, Оксаночко! Годі!

Оксана *(співає)*.

Чому не дочекався, мій соколе коханий?
Чи я тобі сказала б: «Не лети!»,—
Якщо тебе покликав цей простір довгожданий
В обійми голубої висоти?!

Віталій.

Де б не був, зі мною твій неспокій,
У польоті, в синяві глибокій
Завжди чую серця позивні...

Оксана.

Я живу турботою земною,
Мрію, щоб ти завжди був зі мною
Отакий, як снишся ти мені!

Віталій }
Оксана } *(співають разом)*.

Крізь гори і долини
До тебе серце лине,
Стискаючись тривожно знов і знов,—
В далекому польоті
Щодня і щохвилини
З тобою моя трепетна любов!

Оксана. Віталію, любий ти мій... я так боялась за тебе!

Віталій. І даремно!

Оксана. Батько розповів, якого коника ти викинув!

Віталій. Нічого особливого: льотчик-випробувач мусить сам створювати для себе аварійну ситуацію. Інакше — нічого не з'ясуєш!

Оксана. Сподіваюсь, ти сьогодні з'ясував усе, що треба?

Віталій. Так, Оксаночко, я з'ясував головне: твій батько — не тільки генеральний, але й геніальний конструктор. Про такий літак можна було тільки мріяти!

Жваво розмовляючи, з'являються Ельза і Гнусс.

Гнусс (*з докором*). Мадам, я ж вам пропоную сіамських кошеният... всіх систем. Такі поштові марки на вулиці не валяються!

Ельза (*обурено*). Але ж ви не роздивився моя марка.

Гнусс (*розкривши клясер*). Звичайна дохла петля.

Ельза. Петля не є дохла, вона, пардон, є мертва. Киньте своє око сюди! Це обличчя є російський льотчик Нестеров. Марка має шістдесят років.

Гнусс. Я теж маю шістдесят років, але від цього не став ціннішим!

Ельза (*голосно*). Але ж тут — Нестеров, льотчик Нестеров. Унікальний поштовий знак від князівства Ліхтенштейн. Існує лише троє штук: айн, цвай, драй, тобто: уан, ту, срі! Ву компрене? Нестеров!

Віталій (*прислухаючись до їхньої розмови*). Цікаво! (*Підходить до Ельзи і Гнусса*). Пробачте, я випадково почув... Чи не можна глянути на вашу марку? З Нестеровим.

Ельза (*передаючи клясер*). Любовайтесь!

Віталій (*розглядаючи марку*). Здорово! Я давно її шукаю.

Ельза. Ви пропонуєте обмін? Де маємо вашу колекцію?

Г н у с с (*з награним обуренням*). Мадам, а я? Ми ж не закінчили розмови! Я приймаю ваші умови.

Віталій (*до Гнуса*). Дуже прошу вас! Ви самі казали, що ця марка вам ні до чого! А всі мої блоки — «Розвиток авіації».

Г н у с с. Ну і що? Мені потрібен обмінний фонд.

О к с а н а (*до Віталія*). Здається, він збирає кошенят. Може, йому сподобаються твої собаки.

Г н у с с (*до Ельзи*). Вам зі мною вигідніше піти на обмін.

Е л ь з а. Вигідніше! Я не є гендляр, я є філателіст, член асоціації великого герцогства Люксембург... (*Вручаючи Віталію картку*). Мій візитний картушка.

Віталій. Я принесу свою колекцію.

Г н у с с. Я теж принесу!

Е л ь з а. О другій годині я шпацірен біля готель «Київ». Прошу вас з'явитись там. Я розглядайт, я обміняйт.

О к с а н а (*до Гнуса*). Невже ви не поступитесь? (*Вказуючи на Віталія*). Для нього авіація — над усе!

Г н у с с. Ні, айн, цвай, драй буде моя: для мене авіація теж над усе!

Віталій. З якого це часу?

Г н у с с. З цієї хвилини. (*Співають з Ельзою дуєт*).

Я просто зачарований — ця марка дивовижна
Цінніша, безумовно, за всі скарби землі.
Любити авіацію — і модно, і престижно,
Не могу далі жити без «Мертвої петлі»!

Г н у с с }
Е л ь з а } (*співають разом*).

Коли душа від захвату шаліє
І сивий дід в азарті, мов юнак,

Таке безумство ми зємо — філателія,
Нехай живе поштовий знак, поштовий знак!

Ельза.

Я маю groscoleкцій, я маю щедрю душу,
Люблю філателізмус, і це моя мета,
Та на поштових марках, я вам признатись мушу,
Не бачила портретів сіамського kota!

Гнусс }
Ельза } (*співають разом*).

Коли душа від захвату шаліс
І сивий дід в азарті, мов юнак,
Таке безумство ми зємо — філателія,
Нехай живе поштовий знак, поштовий знак!

Дует завершується танцем, після якого Ельза і Гнусс розбігаються в різні боки.

Оксана. Страшні люди — філателісти: за якусь нікчемну марку готові один одному очі видряпати.

Віталій. Нікчемна марка! (*Роздратовано*). Коли чогось не знавш, краще помовч.

Оксана. Ми ще не побували в загсі, а вже у нас назріває сімейний конфлікт!

Віталій. Пробач, Оксаночко! Ти мене в таких випадках зупиняй. З мене штраф! (*Обнімає й цілує її*).

З'являється Бережний.

Віталій (*стрепенувшись*). Тато! (*Здивовано*). Що він тут робить?

Оксана. Сьогодні дев'яте травня. В цей день він завжди приходиться сюди. Відійдемо вбік! (*Разом з Віталієм, ховається за деревом*).

Пісня Бережного.

Тут — бентежної долі начало начал,
Тут я стрівся з любов'ю своєю;

І з тих пір, наче серця жаданий причал,
Мене кличе ця світла алея.

Вчуваю я шерех твоєї ходи

Крізь гуркіт смертельного бою...

Хоч ти вже ніколи не прийдеш сюди,

Я тут, як і вчора, з тобою!

На схилі Дніпра, у п'ятьмі голубій

Тріпоче душа, як бувало:

Для мене повторює тихий прибіій

Ту пісню, яку ти співала.

Спалила війна твої світлі сліди,

Затиснула серце журбою...

Хоч ти вже ніколи не прийдеш сюди,

Я тут, як і вчора, з тобою!

Оксана підходить до Бережного.

Оксана (*лагідно*). Татуню!

Бережний. Донечко, як добре, що ми зустрілись!

Сьогодні до нас прилітає гостя з Іркутська...

Оксана (*радісно*). Тьотя Маша? Ой, молодець!

Бережний. Так. Тепер вона вже не просто тьотя

Маша, а заслужена вчителька Марія Андріївна

Сєдих. Щойно дзвонила мені із Внукова, чекає на

посадку.

Оксана. Ми встигнемо її зустріти!

Бережний (*помігивши Віталія*). А що тут робить товариш Ковальчук?

Віталій. Степане Івановичу, я вже давно хотів сказати вам...

Бережний. Про те, що ти давно хотів мені сказати, я вже давно сам здогадався. Дуже радий, що ти просиш руки моєї доньки саме тут... Багато років тому і я тут знайшов своє щастя. (*Зітхнувши*).

Воно було недовгим, але справжнім.

Оксана. Мама загинула на початку війни...

Бережний. Востаннє ми з нею зустрілися вже в окупованому Києві... У вересні сорок першого року.

Затемнення

Картина друга

Глибокий підвал зруйнованого будинку. Роза Борисівна перев'язує руку пораненому льотчикові Бережному. Допомагаючи їй, Ісаак Мендельович високо тримає лампу летюча миша.

Роза Борисівна (*закінчуючи перев'язку*). От і все, шановний Степане Петровичу!

Бережний. Я не Петрович, а Іванович.

Ісаак Мендельович. Знов переплутала! Важко запам'ятати!

Роза Борисівна (*до Бережного*). Ви вже пробачте, я так звикла: у нашій лікарні був Степан Петрович. Хірург, але дуже порядна людина. (*Вказуючи на перев'язку*). Тугувато?

Бережний. Ні, саме якраз. Ви, Розо Борисівно, молодець.

Роза Борисівна. Все ж таки я медичний працівник.

Ісаак Мендельович. Санітарка... в родильному домі.

Роза Борисівна. Не можеш не підкусити?! Такі, як ти, герої стояли під нашими вікнами, шанобливо чекаючи на моє слово: хлопчик чи дівчинка.

Бережний. А у вас є діти?

Роза Борисівна. Двоє.

Ісаак Мендельович (*гордо*). Сини!

Роза Борисівна. І які удатні! Коли Льовушка

сидів за піаніно, можна було схопити розрив серця!

Ісаак Мендельович. За моїми підрахунками, він, мабуть, вже виписався з госпіталю.

Роза Борисівна. А Рудик, наш меншенький? Всі казали — це буде великий механік. У домі не було жодного гвинтика, якого б він не відкрутив!

Бережний. Усе відкрутив? А що ж він тепер відкручує?

Ісаак Мендельович. Гвинтики у військовій машині Гітлера. Можете мені повірити, сержант Рудик Лерман у нашій артилерії — не остання фігура. *(Наспівує)*. «Артиллеристы, точнее прицел!..»

Роза Борисівна *(до Бережного, киваючи в бік Ісаака Мендельовича)*. Як вам подобається мій вокаліст? Ісаак Мендельович Карузо.

Ісаак Мендельович *(до Бережного)*. Її не влаштовує мій слух! А, між іншим, кого запрошував на роботу оперний театр?

Роза Борисівна. На посаду бухгалтера. *(До Бережного)*. Коли Марія Андріївна вас привела сюди... мені аж моторошно стало. А зараз колір обличчя у вас хоч трішечки... змінився на краще.

Бережний. Я ж за декілька годин до того з неба звалився. Якби Марія Андріївна не натрапила на мене, я б тепер сидів не тут.

Роза Борисівна. Ця скромна вчителька — дорога людина. Наш Рудик розповідав: у школі про неї казали «сибірський характер». Це тому, що вона родом з Іркутська.

Ісаак Мендельович. Коли бомба зруйнувала наш будинок, хто, ви думаєте, нас розшукав і допоміг переселитись сюди? Вона, Марія Андріївна Сєдих!

Роза Борисівна *(захоплено)*. Тут, як в готелі: і ліворуч і праворуч — окремі сарайчики.

Ісаак Мендельович. Над цим підвалом був колись ювелірний магазин знаменитого Шварцберга. Якби цей непман був живий і дізнався, що ми з Розочкою тут, він зажадав би від нас такої квартирної плати, що вам і не спиться!

Бережний (*озираючись*). Що ж... цілком пристойний підвал.

Роза Борисівна. Залишайтеся тут. Будемо дуже раді такому сусідові.

Бережний. Дякую, але в мене є свій дім.

Ісаак Мендельович. Свій дім! Коли ж ви іще його побачите?!

Бережний. Сподіваюсь, сьогодні вночі.

Роза Борисівна. Так ви киянин! Чому ж ви одразу не сказали? У вас велика родина?

Бережний. Дружина і донечка... зовсім маленька. (*Вийнявши з кишені фотокартку*). Ось вони.

Роза Борисівна (*розглядаючи фотокартку*). Дві красуні!

Ісаак Мендельович. Дружина — просто артистка!

Бережний. Ви майже вгадали. Вона дійсно виступала в нашому військовому ансамблі. Співала і танцювала.

Ісаак Мендельович (*до Рози Борисівни*). Чувш? Оце жінка!

Роза Борисівна. Так у неї ж і чоловік — орел! (*До Бережного*). Уявляю собі вашу зустріч! А ваш будинок... далеко звідси?

Бережний. Не дуже. Вулиця Карла Маркса, чотири.

Ісаак Мендельович (*схвильовано*). Поблизу від Мерінгівської? Фасад з такими... обертасами? (*До Рози Борисівни, роздратовано*). Ну, чого ти на мене так дивишся, Розо?

Роза Борисівна. Я вже не маю права дивитись на власного чоловіка! Підвальний філософ!

Бережний (*щось запідозривши*). Ви знаєте цей будинок?

Ісаак Мендельович (*сухо*). Хто ж його в Києві не знав!

Роза Борисівна. Не слухайте його, Степане Петровичу... пробачте, Івановичу! Він завжди все плутає.

Ісаак Мендельович. Ах, Розочко... Якби ж ти хоч на цей раз була права!

Чути чийсь кроки.

Бережний (*прислухаючись*). Хтось іде! (*Вихопивши пістолет, командує*). У сховище!

Роза Борисівна і Ісаак Мендельович покvapно ховаються у темряві. Притулившись до стіни, Бережний напружено чекає. Пауза. Нарешті входить бабуся. На голові у старенької чорна хустка, в руці — кошик.

Бережний (*опустивши пістолет*). Що це ви, бабусю, кращого місця для прогулянки не знайшли?

Стара скидає хустку, поправляє зачіску і перед нами постає молода вродлива жінка. Це — Галина.

Галина (*кидається до Бережного, пригортається до нього*). Стьопо, рідний!

Бережний (*вражений*). Галочко! (*Заспівує, Галина підхоплює*).

Хоч важка нас чекає дорога,
Вірю: знов далечінь засія.
Здрастуй, щастя моє і тривого,
Невгасима надіє моя!

Галина.

Щоб ясної діждатися миті,
Знов пройду крізь імлу самоти,—
Найдорожчий у цілому світі,
Наймиліший для мене — це ти!

Бережний }
Галина } (*співають разом*).

Розлучені суворою судьбою,
Здолаєм перешкоди на путі;
І після бою
 пройдемо з тобою
Ми крізь ворота наші Золоті!

Галина.

Незабаром ті дні довгождані,—
Знов ми стрінемо синь весняну
І у затінку рідних каштанів
Я до серця тебе пригорну!

Бережний.

Блискавиці прорізують небо
І віщують смертельну грозу,
Та крізь морок проб'ює я до тебе
І згорьовану витру сльозу!

Бережний }
Галина } (*співають разом*).

Не скорені розлуками й журбою,
Висоти завоюємо круті;
І після бою
 пройдемо з тобою
Ми крізь ворота наші Золоті!

Бережний. Як ти довідалась, що я тут?

Галина. Одна добра душа вказала мені твої координати.

Бережний. Марія Андріївна?! Ти знайома з нею?

Галина. Маша керує п'ятіркою, до якої входжу і я.
Коли ти лежав непритомний, вона у твоїй кишені
знайшла адресний патрон... а в ньому — папірець
з моїм іменем і прізвищем. Ось. (*Показує папірець*).
Побачила я твій почерк і... (*Плаче*).

Бережний. Ну, Галочко!

Г а л и н а (*виправдовуючись*). Це я від радості.

Б е р е ж н и й. Подумати тільки: як усе щасливо переплелось! А наша Оксаночка? Що з нею?

Г а л и н а. Я перевезла її до бабуні. Не хвилюйся!

Б е р е ж н и й. Коли я дізнався, що нашого будинку вже нема... ти розумієш? (*Обіймаючи Галину*).

Невже це не сон? (*Скривився від болю*). Ой!

Г а л и н а. Рана?

Б е р е ж н и й. Трошки в... але я швидко прийду в норму. Треба пробитись до наших. Ти підеш зі мною..

Г а л и н а. Поживемо — побачимо. А поки що мої друзі вже потурбувалися про тебе. (*Глянувши на годинник*). Молодець: військова точність!

Б е р е ж н и й (*здивовано*). Ти про що?

Г а л и н а. А ти прислухайся!

Б е р е ж н и й. Чиїсь кроки.

Г а л и н а. Це Антон. Зв'язківець з загону імені Щорса.

Входить А н т о н. Це зовсім юний хлопчисько. Тримається поважно, наслідуючи когось із дорослих.

А н т о н (*діловито до Галини*). Я прибув. (*Вказуючи на Бережного*). А товариш іще не переодягнувся!

Г а л и н а. Антоне, голубе, тільки не треба сердитись. Все буде гаразд. (*До Бережного*). Побачила тебе й про все забула! (*Дістає з кошика речі*). Костюм старенький, саме такий потрібен.

А н т о н (*вручаючи Бережному ціпок*). Ваш ціпок.

Б е р е ж н и й. А це навіщо?

А н т о н. Будете постукувати, як це роблять сліпі. Візьміть і це. (*Передає йому чорні окуляри*). Як тільки вийдемо нагору, чіпляйте їх на ніс. Я ваш поводитир. На вулицях безлюддя. Доберемося.

Б е р е ж н и й. Куди?

Г а л и н а. Антон відведе тебе до загону.

Бережний. У вас, бачу, все продумано... Що ж...

Я швиденько! (*Взявши речі, виходить*).

Антон (*до Галини*). Марія Андріївна прийде сюди.

Чекатиме на вас після концерту.

Галина. Ясно. Ех... краще б я з вами пішла!

Антон (*поважно*). Усе в свій час!

Галина. Давненько я не була в Бучанському лісі!

Антон. Чш-ш! (*Озираючись*). Звідки ви знаєте, що ми там?

Галина. А фрідам, гадаєш, це не відомо?

Антон. Бучанський ліс вони обходять десятою дорогою.

Галина. А чому? Знають, що там для них небезпечно.

Повертається Бережний, одягнений у цивільний костюм.

Бережний. Я готовий. Хочеться швидше знову побачити Київ.

Антон. Ви його тепер не впізнаєте! Скрізь — руїни.

Галина. Тут усе горіло — дороги, будинки, дерева...

Бережний. Наші каштани! (*На мить гірко замислився*). Що ж...

(*Наспівує*).

Хоч розлучились так неждано ми,
Але настане знову світлий час,

Бережний }
Галина } (*співають разом*).

І знову стрінемося
ми під каштанами,
І тінь гілок з'єднає нас!

До їхнього співу приєднується Антон.

Каштани Києва,
вітрами розтривожені,
Над вами тануть хмари грозові...
Каштани Києва,
на синю даль помножені,
Ви стоїте, мов щастя вартові!

Галина, Бережний і Антон виходять. За деякий час, озирнувшись, повертається Ісаак Мендельович.

Ісаак Мендельович (*у темряву*). Розочко, ти вже можеш іти сюди, але ти стій на місці: я йду за тобою і присвічу! (*Виходить*).

З протилежного боку в темряві затапцював тонкий промінець кишенькового ліхтарика. З'являється смертельно перелякана Геня. Крадькома вона підходить до стіни і вистукує її.

Геня. Здається, тут. Так, помилки бути не може! Господи, як темно тут! А проте, яка дурниця: я скаржусь на підземний морок в той час, коли все місто в темноті... (*Співає*).

Усюди тьма — від краю і до краю,
І в серці теж — холодна й вогка тьма.
Немов сновиди, я навпомацки блукаю,
Куди веде мій шлях — не відаю сама.
Гуде земля, розпечена добіла,
І кожна мить несе мені біду:
Життя рятуючи, себе я загубила
І вже ніколи, мабуть, не знайду!

Усюди тьма! Усі чотири світи
Поглинула смертельна каламуть...
Щоб тільки вижити і далі животіти
Все найдорожче мушу я забути!

Гуде земля! Розбита рідна дома,
Серед руїн похована сім'я,
Та хочу жити я! Навіщо? Невідомо!
І невідомо — я це чи не я!

Обережно витягнувши зі стіни дві цеглини, дістає з тайника якусь скриньку.

Геня. Ось він, мій порятунок! (*Відкривши скриньку, присвічує ліхтариком*). Не думала, що доведеться забрати і це, останнє! Більше нічого не лишилось, але ж натомість у мене тепер є право на життя! (*Збентежено*). Де воно? Боже мій, невже я загубила аусвайс?! (*Жахнувшись цієї думки, гарчково нишпорить у кишенях своєї куртки*). Ні, цього не може бути! (*Раптом, згадавши, полегшено зітхає*). Зовсім памороки забило! (*Витягує з-за пазухи невеличку, світлого кольору папку, тремтливими руками розкриває її та притискає до грудей*). Документ! (*Прислухається*). Хтось іде! Що ж робити? (*Розначливо озирившись, шукаючи, де сховати паспорт, нарешті кладе його до скриньки і зникає в затемненій ніші*).

Повертається Роза Борисівна у супроводі Ісаака Мендельовича.

Роза Борисівна (*сумно*). Ми знову самі!
Ісаак Мендельович (*поставивши лампу на місце*). І це якраз непогано!

Роза Борисівна. Вони тобі заважали, Ісаак?
Ти ж ніколи не був егоїстом!

Ісаак Мендельович. Якби ці люди лишились тут, ти почала б їх розпитувати про те і про се. Вони могли подумати, що ти серйозна людина і умієш тримати язика за зубами. І дуже просто могли б довірити тобі якусь військову таємницю!

Роза Борисівна. Ну і що?

Ісаак Мендельович. Хіба там, нагорі, ти не читала плакатів: «Болтун — находка для шпiona»?!

Роза Борисівна. Гарязд, припустимо, я — «болтун»! А де ж ти дістанеш в цьому підвалі «шпи-

йона»? Кому спаде на думку спускатися в цю могилу?

Ісаак Мендельович. Розочко, стіни тут є? А стіни мають вуха. Коли ми були тут відсутні, хтось міг стати присутнім! (*Голосно, для власного самозаспокоєння*). Гей, хто тут є? Виходь! (*Прислухавшись*). Тихо? Все одно перевіримо! Розочко, де мій найбільший автомат? Я мушу прочесати всі закутки! (*Вдаряючи цінком об стіл*). Почали!

Чути, як у темряві впав якийсь металевий предмет. Схопивши лампу, Ісаак Мендельович біжить у той бік і натрапляє на Геніну скриньку.

Роза Борисівна. Ой, що це там?

Ісаак Мендельович. Я ще не відкрив вогонь, а з цієї китайської стіни вже почали вивалюватись цеглини. (*Нагнувшись*). Гм... це навіть не цеглина. Це залізна скринька. (*Струсонувши скриньку, прислухається*). О, щось почало тікати! Перевіримо!

Роза Борисівна. Ісаак, не ризикуй! Мабуть, це пекельна машина! Пригадай, що Рудик нам розказував! Міна уповільненої дії.

Ісаак Мендельович. Не кажи мені під руку! Сапер помиляється лише один раз у житті. Оскільки я вже один раз помилився, коли зробив тебе своєю дружиною, помилка з мінами для мене дрібниця! (*Намагається відкрити скриньку*). Щось заїло. Мабуть, іржа. Доведеться розрубати.

Роза Борисівна (*з трагічною урочистістю*). Я тебе попередила, з мене відповідальність знято.

Ісаак Мендельович. Розочко, ти ж добре знаєш, я людина допитлива! (*З розмаху стукає скринькою об камінь і здивовано розглядає ювелірні вироби, які випали з неї*). Годинники, браслетки, серезки, золоті десятки. Просто підземний банк!

- Геня (*вибігаючи з темряви*). Віддайте! Це все, що зосталося від мого батька.
- Роза Борисівна. Генічко! Боже мій, кого ми бачимо! Хто б міг подумати: Геня Шварцберг з нами разом у цій сирості! Між іншим, Ісаак не дасть збрехати, зовсім нещодавно ми згадували вашого татуся.
- Геня (*полегшено зітхнувши*). Боже, як я злякалась, думала — кінець! І раптом ви! Найсимпатичніші з усіх сусідів.
- Роза Борисівна. Отже, ми й тепер сусіди? Ви теж вирішили ховатися тут?
- Геня (*вказуючи на скриньку*). Ні, я прийшла у справах.
- Ісаак Мендельович (*діставши зі скриньки документ*). А це що? Технічний паспорт до останків бідолашного татуся? (*Читає*). Аусвайс! Видано: Черногоровій Генрієтті Михайлівні. Національність — росіянка. Хто ця дама?
- Геня (*розгублено*). Я.
- Ісаак Мендельович. А хто ж тоді Геня Мойсєївна Шварцберг?
- Геня. Це єдина можливість врятуватися від загибелі. (*Збирає розкидані вироби із золота*). Усі ці коштовності, до останньої дрібниці, я змушена віддати людині, яка зробила мені цей документ. «Черногорова, дочка репресованого...»
- Ісаак Мендельович. Хіба ваш тато сидів за політику? Він був звичайний аферист, щоправда, з валютним акцентом.
- Геня. Згідно радянських законів, спекуляція золотом — не економічна контрреволюція!
- Ісаак Мендельович. А-а... ви таки маєте заслуги перед Гітлером!
- Геня. Доводиться чіплятися за будь-яку соломинку! Такий тепер час. Між іншим... ви теж можете при-

дбати собі аусвайси. Розо Борисівно, ви ж розумна жінка, у вас двоє дітей... Ви зовсім не схожі на єврейку, а Ісаак Мендельович — типовий караїм. Я вас познайомлю з одним спеціалістом, він усе зробить. Ви не маєте чим заплатити? Він погодиться на боргову розписку... Ви знайдете з ним спільну мову.

Ісаак Мендельович (*рiшує*). Цить! За Радянської влади у нас не було потреби приховувати свою національність! Ви хочете сподобатись фашистам, а ми цього не хочемо!

Геня (*закінчивши збирати свої коштовності*). Не подумайте, що цей чоловік підсуне вам фальшивку. Паспорт буде справжній, тільки в ньому хімічним способом витравлюється прізвище колишнього власника і вписується ваше. Повірте мені, хімія здатна робити чудеса! Вона має великі перспективи!

Ісаак Мендельович (*розлютовано*). Які перспективи має хімія — не скажу: мій батько був тільки Мендель, а не Менделєєв, а я — Ісаак, а не Гей-Люсак. Але ж ви, пані Чорногорова, маєте одну перспективу — лишитися тут з нами, в цьому затишному гніздечку.

Геня. Зараз не до жартів, пане Лерман! Мене безумовно почнуть розшукувати, і якщо доберуться до вашого сховища... я не зможу вам нічим допомогти.

Ісаак Мендельович (*загороджуючи вихід*).
Назад!

Роза Борисівна (*злякано*). Ісаак, що ти надумав?

Ісаак Мендельович. Вона викаже нас усіх!
Вона все чула.

Геня. Як ви можете навіть подумати таке?!

Ісаак Мендельович. Не пущу!

Роза Борисівна. Ісаак, тобі не можна хвилюватись!

Ісаак Мендельович. Розо, сховай свої шипи і... не шипи!

Геня. Навіщо ви так! Псуєте своє здоров'я, воно вам ще знадобиться. Зрозумійте, я все одно піду... Що ви мені зробите?

Ісаак Мендельович *(затримуючи її)*. Замурюю! І вас, і нас!

Роза Борисівна. Ісаак, отямся! Вона забуде, що бачила нас. Чи не так, Генічко?

Геня. Я вже забула! І ніколи не згадаю. Клянусь!

Роза Борисівна. Ісаак, вона клянеться! *(До Гені)*. Ідіть з богом!

Геня. Дорогі мої! Я ніколи вас не забуду! *(Вибігає)*.

Роза Борисівна *(після паузи)*. Ісаак, чому ти мовчиш?

Ісаак Мендельович. Я думаю.

Роза Борисівна. У таку хвилину? Про що ти можеш думати?

Ісаак Мендельович. Ех, Розочко... В розвідку я б з тобою не пішов!

Роза Борисівна. Тридцять років я слухаю твої хохми!

Ісаак Мендельович. Тридцять років? А чому не тридцять один? Ти не враховуєш рік, який я змарнував на женихання!

Далі їхня розмова йде у супроводі музики.

Роза Борисівна.

За що я так покарана судьбою?

Ісаак Мендельович.

І я судьбі належне віддаю!

Роза Борисівна.

Я стільки літ промучилась з тобою!

Ісаак Мендельович.

Гадаєш, я прожив їх у раю?

Роза Борисівна.

Мене ти скоро заженеш у домовину,—
Убити може кожна витівка твоя!

Ісаак Мендельович.

Не бійся, Розочко, тебе я не покину:
У домовині будем разом — ти і я!

Роза Борисівна

Ісаак Мендельович } *(співають разом).*

Сімейне щастя наше у zenіті,
Хоч є немало суперечок і тривог:
На цьому світі і на тому світі
Ми завжди разом, завжди ми удвох!

Ісаак Мендельович.

Любов мою цінуєш ти не дуже!

Роза Борисівна.

Твоя любов — це просто сміх і гріх!

Ісаак Мендельович.

Я від твоїх нотацій занедужав!

Роза Борисівна.

Стомилась я від дотепів твоїх!

Ісаак Мендельович.

Втекти б від тебе на дрейфуючу крижину,
Де тільки вітер і холодна течія!

Роза Борисівна.

Не бійся, друже мій, тебе я не покину,
На тій крижині будем разом — ти і я!

Ісаак Мендельович

Роза Борисівна } *(співають разом).*

Щоб з'ясувати все цієї миті,
Не варт було нам від вогню тікати в льох:
На цьому світі і на тому світі
Ми завжди разом, завжди ми удвох!

Затемнення

Картина третя

Кабаре «Бліндаж-інтим». Біля стойки — бармен Г н у с с розставляє на полицках пляшки зі спиртними напоями. Помітивши на одній з пляшок строкату етикетку, з ніжною увагою розглядає її, а потім наповнює фужер, хреститься і жадібно п'є.

Г н у с с (*співає*).

Ледь на ногах тримаюся,
Та в мене зір сія,
Тому що обертаюся
Навколо себе я!
Хай в мене повадки хижі
І справи роблю я брудні,
Та спритність усюди в ціні —
І в Жмеринці, і в Парижі,
І в Жмеринці, і в Парижі...
Щоб лиха не боятися,
Не відати біди,
Знай лиш, кому вклонятися
І вітер дме куди!
Хай серце хвилюють брижі
І скрутно буває мені,
Та спритність усюди в ціні —
І в Жмеринці, і в Парижі,
І в Жмеринці, і в Парижі...

Г н у с с (*цокаючись з пляшкою*). Ваше здоров'я, гер штурмбанфюрер! (*Змінивши голос*). Чому ж ви не п'єте, пане бармен? (*Своїм голосом*). Я на службі... (*Знову змінивши голос*). А я наполягаю! (*Своїм голосом, запобігливо*). Коли так, не смію відмовити! Зіг хайль! (*П'є до дна*).

Е л ь з а (*підійшовши до стойки*). Що ти робиш, тепленьку?

Г н у с с. Репетирую, дорога Ельзо!

Ельза (*сухо*). Фройлен Ельза! Вже надудлився?

Гнусс (*догідливо*). Надегустировався. Я мушу знати, що я пропоную гостям: а раптом якась пляшка отруєна? Що тоді буде з кабаре і з тобою особисто?

Ельза (*іронічно*). Ах, ти оберігаєш мене! Дякую! Але ж вартість дегустації доведеться утримати з твого заробітку... А тепер — до діла. Де скарби покійного ювеліра?

Гнусс. З хвилини на хвилину будуть тут. Ця стервозна чомусь затримується.

Ельза. Ти всіх своїх полюбовниць називаєш стервозами?

Гнусс. Усіх... крім тебе.

Ельза (*дає йому ляпаса*). Гнус!

Гнусс. Моє прізвище вимовляється з двома «с»: Гнусс. Спочатку — «Гну», а потім — «сс»: Гнусс! (*Хоче обняти її*).

Ельза. Ну, ну! Не забувай: штурмбанфюрер Ланге ревнивий до нестями. Одне моє слово — і тебе нема!

Гнусс. Ти цього не зробиш!

Ельза. Звідки така упевненість?

Гнусс. Я тобі потрібен... Інакше ти будеш не потрібна йому.

Ельза. Не розумію твоїх паскудних натяків.

Гнусс. Свята наївність! Якщо я не буду фабрикувати й збувати аусвайси, ти не зможеш доводити до відома штурмбанфюрера прізвища тих, хто придбав ці документи. А якщо штурмбанфюрер позбудеться такого каналу інформації, він може пошкодувати, що дозволив тобі відкрити оце кабаре... «Бліндаж-інтим!» Ти ж не думаєш, ніби цього зубра приваблює тільки твоє божественне тіло і нічого більше!

Ельза. Який ти справді гнус!

Гнусс. З двома «с». Тобто закінчуюсь на «сс». Гнусс!

Ельза. Припини! Налий мені трохи цієї гидоти. (*Пригубивши келех*). Нові бланки аусвайсів одержиш тоді, як розрахуєшся за всі попередні. (*Звернувши увагу на те, що Гнусс не п'є*). А ти?

Гнусс (*глузуючи*). Не положено. Я на службі.

Ельза. Годі кривлятися! Пий!

Гнусс. Не смію відмовити своїй хазяйці! (*Наливає і п'є*).

До них підходить Галина.

Галина. Пана Гнусса питає якась жінка.

Гнусс. Де вона?

Галина. Там, біля чорного ходу.

Гнусс. Фройлен Ельза дозволить мені на хвилинку зникнути?

Ельза киває. Гнусс, шанобливо вклонившись, виходить.

Ельза (*до Галини*). Ти чому й досі у цьому вбранні?

Галина. Мундир обер-лейтенанта на мене трохи тіснуватий.

Ельза. Тим краще: тісний одяг вигідно підкреслює жіночі форми. (*Помітивши зніяковілий погляд Галини*). Соромишся? Мадонни мені тут не потрібні! Мої актрисулі мусять поважати смак гостей — бути спокусливими і водночас люб'язними. На агресію кавалера відповідати кокетливими жартами. Опір чинити можна, але... знати міру: переможці не люблять упертих. Тобі все ясно?

Галина. Так.

Ельза. І ще! Закінчивши свій виступ, зробиш рукою широкий жест... (*Показує*). Отак. Щоб мундир, нібито ненароком, розстебнувся... Швиденько скинеш його і порадуєш публіку своїм декольте.

Галина. А якщо мундир не розстебнеться?

Ельза. Все продумано: гудзики там декоративні, низу — кнопки. До речі, пілотку теж треба зняти,

щоб волосся хвилями впало на плечі. Іди, відрепетируй! Часу лишилось небагато.

Г а л и н а. Слухаюсь, фройлен! *(Виходить)*.

Світло на сцені пригасає. Промінь прожектора висвічує чорний хід, біля якого стоять Г е н я і Г н у с с.

Г е н я. Невже ти мені не віриш? Більше там нічого не було!

Г н у с с. Якби я не служив гравером в магазині твого скнаристого татка, я б міг повірити, що він залишив після себе лише ці дрібнички.

Г е н я. Дрібнички? Тут лише золотих десятків п'ятсот штук!

Г н у с с *(зважаючи в руках скриньку)*. Зрозумій, ця сума не може задовольнити того, хто дістає для мене паспорти людей, ліквідованих у гестапо. А хімікати? Без них я б нічого не міг... А скільки вони тепер коштують на чорному ринку!

Г е н я *(розпачливо)*. Що ж мені робити?

Г н у с с. Підшукай мені нових клієнтів — людей твоєї колишньої національності. Я допоможу їм врятуватись, вони компенсують мої витрати.

Г е н я. Де ж я знайду для тебе таких людей?

Г н у с с. А ти пометикуй, пригадай! Можливо, комусь з твоїх колишніх сусідів потрібен надійний аусвайс? Ну? *(Б'є її по щоці)*. Пригадала?

Г е н я *(нерішуче)*. Я знаю тільки двох... подружжя. Я хотіла їм допомогти з документами. Вони відмовились.

Г н у с с. Запропонуй ще раз!

Г е н я. Ні, ні! Вони мене уб'ють. Я поклялась... Крім того, у них, я певна, ані грама золота.

Г н у с с. Це вони тобі кажуть. Де переховуються? *(Знову б'є її)*.

Г е н я. В підвалі під нашим колишнім магазином.

Г н у с с. Знаю цей підвал. Їхнє прізвище?

Геня. Навіщо тобі?

Гнусс. Я інтелігентна людина, звик звертатись до людей на ім'я й по батькові. Ну? (*Розлютовано штовхає її*).

Геня (*майже безтямна від хвилювання*). Тільки не бий у живіт! Прізвище — Лерман. Вона — Роза Борисівна, він — Ісаак Мендельович. Тільки благаю — не кажи, що це я послала! Не скажеш? По-клянись нашою майбутньою дитиною!

Гнусс. Клянусь! (*Схопившись*). Що за безглуздя! У нас буде з тобою дитина? Чому ж ти мовчала? (*Змінюючи тон*). Ну, знаєш, приховувати від мене таку... радість!

Геня. Я не знала, як ти до цього поставишся.

Гнусс. Як положено батькові. Хіба ти не відчуваєш, як я тебе люблю. Кажуть, у батьків різних національностей бувають дуже талановиті діти. Я зроблю все, щоб наша дитина була щасливою. (*Поцілувавши її*). А поки що... чекай на мене вдома, приготуй вечерю. Я мушу випити за нашого майбутнього спадкоємця!

Знову освітлюється зал кабаре. Усі столики зайняті відвідувачами. На почесному місці — штурманфюрер Ланге. Біля нього, мліючи від шанобливого захоплення, сидить Ельза.

Ельза (*до Ланге*). Я так нервувала... боялась, ви не прийдете. А для нашого кабаре ваша присутність — це свято.

Ланге. Свої обіцянки я завжди виконую. На жаль, сьогодні у мене багато інших... розваг. Тому я лише на декілька хвилин.

Ельза. О, ми вас так швидко не відпустимо!

Ланге (*підводячись*). Інтереси рейху — над усе!

Ельза. Великий рейх не постраждає, якщо штурманфюрер Ланге відпочине іще півгодинки.

Ланге (*вагаючись*). Є речі сильніші від мене.

Ельза (*кокетуючи*). Але не сильніші від нашого кохання.

Ланге (*знову сідаючи*). В тобі сидить диявол, Ельзо!

Вступає музика. У темпі маршу від куліс до центру сцени прямують дві шеренги екстравагантно зодягнених молодих жінок. Вітально помахавши руками гостям, вони зупиняються і завмирають у чеканні. З'являється Галина у формі німецького офіцера. Ніби приймаючи парад, вона проходить повз виструнчені лави свого «ансамблю» і починає співати рекламну пісеньку кабаре «Бліндаж-інтим».

Г а л и н а.

Віднині сум на знищення приречений

І вашу душу не роз'їсть лиха іржа!

Вперед, сини великої Німеччини,

Мерщій до нашого заходьте бліндажа!

Любов гріхи із совістю узгоджує,

Стає тут враз жонатий холостим,

Бо всіх п'янить, чарує, омолоджує

Притулок радості — «Бліндаж-інтим»!

Вдень і вночі готові танцювати ми,

У тютюновім задихаючись диму, —

Арійський дух у нас торжествуватиме,

Усі фортеці наші скоряться йому!

Хай відчуття легкої безтурботності

Вам дасть бокал з наповн золотим, —

Від болісних тривог і від самотності

Всіх виліковує «Бліндаж-інтим»!

Танок.

Ланге (*до Ельзи, вказуючи на Галину*). Непоганий

офіцерик! Відкомандируй у моє розпорядження...

Ельза. Але ж ти, здається, поспішав?

Ланге. А ти, якщо не помиляюсь, переконувала мене, що й штурмбанфюрер має право трохи перепочити.

Ельза. Не сподівалась, що зможу так швидко тебе переконати!

Ланге (*знову вказуючи на Галину*). А я не знав, що в тебе такі переконливі аргументи.

Ельза. Це в тобі, Отто, сидить диявол! Ну що ж... (*Гукає*). Галю! На хвилинку!

До них підходить Галина.

Ланге (*до Галини, наспівує*). «Во шейн ві ду, во ліб ві ду...»

Ельза. Вона по-пімецькому нічого не розуміє.

Ланге. Зовсім?

Ельза. Ані-ні!

Ланге. Нічого! (*Жестом запрошуючи Галину сісти*). Зетцен зі зіх, фройлен! (*Галина сідає*). О, зер гут! (*До Ельзи*). Ми з нею швидко знайдемо спільну мову!

Ельза хоче щось відповісти йому, але в цей час біля стойки бару з'являється Гнусс зі скринькою в руках. Здалека на мигах кличе Ельзу.

Ельза (*до Ланге*). Прошу пробачення! Я зараз! (*Прямує до Гнусса*).

Ланге (*до Галини*). Ви знаєте, хто я такий?

Галина. Так.

Ланге. І ви не боїтесь мене?

Галина. Боятися гестапо мусить лише той, хто робить шкоду новій владі.

Ланге. Браво! Люблю сміливих жінок. Недаремно фройлен Ельза поручилася за вас.

Галина. Вона знає мене давно, ми вчилися в одній школі.

Ланге. Тобто ви з нею познайомилися набагато

раніше, ніж з вашим чоловіком... радянським льотчиком? Як бачите, мені відомо все.

Г а л и н а. Я цього не приховую.

Л а н г е. Знаю. Тому й дозволив прийняти вас на службу до офіцерського кабаре.

Г а л и н а. Дякую за довір'я.

Л а н г е. Я довіряю лише собі. А ваша присутність тут просто вигідна для гестапо: «Бліндаж-інтим» у Києві на видноті. Розшукуючи вас, друзі вашого чоловіка обов'язково прийдуть сюди. А далі... все елементарно.

Г а л и н а. Навіщо ж їм розшукувати мене?

Л а н г е. Можуть бути два варіанти: або щоб завербувати до свого підпілля, або щоб помститися зрадниці. В обох випадках я виграю.

Г а л и н а. Дотепно й винахідливо!

Л а н г е. Якщо ви завербуєтесь, вам доведеться передавати їм відомості, які будете одержувати від мене.

Г а л и н а. Дезінформацію?

Л а н г е. О, вам не можна відмовити у кмітливості! Якщо ж вони надумують помститися вам...

Г а л и н а. Ви мене врятуєте?

Л а н г е. Це залежить від обставин. Та їх ми безумовно схопимо і повісимо за звіряче вбивство популярної артистки. Звичайно, газети належно вшанують вашу пам'ять.

Г а л и н а. Заманлива перспектива!

Л а н г е. Ваша іронія недоречна. Свої обіцянки я завжди виконую. А проте я не тільки начальник гестапо, але й мужчина. І в мене серце — не камінь. Отже, вибір за вами!

Г а л и н а. Вибір? Я його вже зробила.

Л а н г е. Цікаво.

До них підходить есесівець М а й є р.

М а й е р. Гер оберштурмбанфюрер, дозвольте доповісти?

Л а н г е. Слухаю. *(Помігивши, що Майєр на мигах показує, що в нього секретна справа)*. Фройлен німецької мови не розуміє. І взагалі... Вона нікуди від нас не динеться! Чи не так, фройлен?

Г а л и н а *(підводячись)*. Я піду.

Л а н г е. Ми ще не закінчили нашої бесіди. *(Після того як Галина знову сіла, до Майєра)*. Що там у вас?

М а й е р *(передаючи йому папірець)*. Рацію нарешті запеленгували. Нагляд за будинком встановлено. Звідти питочка веде до підпільного комітету.

Л а н г е. А вчителька як?

М а й е р. Марія Седих вже третій день не повертається додому. Обшук на квартирі нічого не дав. Та ми залишили засідку...

Г а л и н а *(знову підводячись)*. Я все ж таки піду...

Ланге хоче спинити її, але раптом повертається Ельза зі скринькою в руках.

Е л ь з а *(до Галини)*. Ти й досі тут? *(До Ланге, ревниво)*. Моя актриса, виявляється, дуже цікава співрозмовниця! *(До Галини)*. До нового номера — десять хвилин, а ти ще не переодягнулась.

Г а л и н а. Біжу! *(Поквапно виходить)*.

Е л ь з а. А гер штурмбанфюрер, здається, дуже поспішав...

Л а н г е *(невдоволено)*. Так... а зараз іще більше!

Е л ь з а. Хвилиночку! *(Передає йому скриньку, одержану від Гнуса)*. Свої обіцянки і я виконую! *(Вручає папірець)*. Тут список і адреси. Крім того — сімейка Лерманів. Де саме цей підвал, добре знає мій бармен. Покликати його? *(Після того як Ланге кивнує, гукає)*. Гнусс, сюди! Чуєш мене? Гнусс з двома «с»!

Г н у с с (підбігши, догідливо). До ваших послуг!

Л а н г е (до Майєра). Цей Гнусс проведе вас до підвалу. Всіх, кого захопите... на збірний пункт! За півгодини я теж буду там.

М а й е р і Г н у с с (разом). Хайль Гітлер! (Покванно виходять).

Л а н г е (ховаючи скриньку в портфель, до Ельзи).

Молодець! (Підводиться). Мені справді треба йти!

Е л ь з а (піднявши бокал). Іще хвилинку! (Вступає музика. Ельза співає. Пісню підхоплюють Ланге і гості).

У добрий час я піднесу
Оцей бокал двома руками —
За вашу мужність і красу,
За перемоги над жінками!

О ф і ц е р и.

Вагомі є і в нас причини,
Щоб розділити цей екстаз:
Хоч, вибачайте,
 вибачайте,
 ми мужчини,
Але закохані у вас!

Л а н г е.

Ви до розваг, панове, здібні,
Та я не бачу в тім біди,
Бо і любов, і шнапс потрібні
Солдатам фюрера завжди!
Зіг хайль!
Я вірю вам і знаю точно —
Не підведе в бою солдат,
Навіки нашим остаточно
 Стане Київштадт,
 Впертий Київштадт!

Ельза
Ланге
Офіцери

(співають разом).

Ми зневажаєм зморених
І не шкодуєм куль.
Хай ллється кров нескорених —
Буль! Буль! Буль!
Буль! Буль! Буль!

Гримить могутньої сили вибух. Гасне світло, і в темряві грізним прибоєм клекоче партизанська пісня «Дума про Київ».

Чорний дим над берегом курився,
Кров змішалася із попелом доріг.
Ворог до Хрещатика пробився,
Та в серця людей пробитись він не зміг.
Шуми, Дніпро,
І голос твій бринить нехай
На радість нам, на щастя, на добро!
Шуми, Дніпро!
Вперед за рідний край!
Шуми, Славуто!
Шуми, Дніпро!

Картина четверта

Тривожна ніч оповила київські вулиці. Шарудіння тисяч ніг час від часу зливається з гавканням вівчарок і розлютованими вигуками конвоїрів, які підганяють колону заарештованих киян, скупо освітлену спалахами навколишніх пожеж.

Голос Ланге. Ді драйцен колоне штильштеен!
Контроль.

Колона завмирає. Здоровенний есесівець підраховує приречених на страту людей.

Есесівець (*проходячи вздовж колони*). Цванціг, драйціг, фіурціг...

Ісаак Мендельович (*до Марії Андріївни*).
Благаю вас, тікайте!

Марія Андріївна. Вони ж на кожному кварталі перевіряють кількість голів!

Ісаак Мендельович. Лише одне в цій халепі терзає мою душу: адже ви, Маріє Андріївно, вклепалися через нас! Навіщо ви надумали рятувати мене і Розочку? Яка з нас користь — старі, кволі?! Краще було б вам подумати про себе: ви ж потрібні людям... отак! (*Жест*). А я і Розочка — лише одне одному!

Роза Борисіва. А може, вони передумають і справді повезуть нас до Німеччини?

Ісаак Мендельович. Звичайно! Гітлер вже купив квіти і покvapно чистить парадний мундир, щоб тебе зустрічати!

Роза Борисівна. Боже мій, боже мій!

Ісаак Мендельович. Заспокойся, Розочко!

Роза Борисівна (*розпачливо наспівує*).
Невже на смерть погонять за хвилину?
Мені від розпачу розради не знайти!

Ісаак Мендельович.
Не бійся, Розочко, тебе я не покину,
В обіймах смерті будем разом — я і ти!

Роза Борисівна }
Ісаак Мендельович } (*співають разом*).
Та не погасне сонце у блакиті
Лише тому, що хмарить день чортополох!
На цьому світі і на тому світі
Ми завжди разом, завжди ми удвох!

Розштовхуючи заарештованих, до них наближається Геня.

Геня (*упавши навколішки перед Ісааком Мендельовичем і Розою Борисівною*). Простіть мене! Молю вас! Простіть! Це я в усьому винна! Страх, страх, страх... скаламутив мені розум...

Ісаак Мендельович. Пані Черногорова, припиніть істерику, постарайтесь хоча б померти як людина! (*До Розі Борисівни*). Розочко, ти знаєш, лікарі заборонили мені хвилюватись!

Роза Борисівна. Ідіть, Геню, на своє місце! Мій Ісаак, як завжди, мав рацію... Це я перешкодила йому замурувати і вас, і нас!

Геня (*співає*).

Гуде земля розпечена добіла
І кожна мить несе тепер біду:
Життя рятуючи, себе я загубила
І вже ніколи, звісно, не знайду!
(*Зникає в темряві*).

Прибігає Галина. На ній офіцерський одяг. Вона схвильовано озирається. Нарешті, помітивши Марію Андріївну, кидається до неї.

Галина. Маріє... Машо! Вони раптом натрапили на слід когось із наших. Готуються до розгрому підпілля.

Марія Андріївна (*вкрай схвильована*). Треба негайно попередити, змінити явки...

Галина. Я ж нікого не знаю, крім тебе. А якби і знала, хто повірить співачці з кабаре?!

Марія Андріївна. Що ж робити? Тікати? Але ж вони за двадцять хвилин будуть знову перелічувати кожен ряд. Якщо тут чи там буде менше бодай на одну голову, знищать усю колону!

Галина. Я стану в колону замість тебе... Біжи, Машо! Зараз саме підходящий момент, потім буде пізно!

Марія Андріївна. Облиш! У тебе маленька дитина, їй потрібна мати...

Г а л и н а. Бабуся не дасть її скривдити. Я все обміркувала й вирішила. Це Степанові (*передає записку*)... Нехай береже себе, він знайде нашу донечку! Це мій наказ! (*Скинувши з себе офіцерський плащ, мундир та інші речі*). Переодягнись у темноті. Ось нічна перепустка. (*Поквапно обнявши Марію Андріївну, заміняє її в колоні*). Біжи! Поясни Степану... інакше я зробити не могла!

М а р і я А н д р і ї в н а (*немов уві сні*). Галочко! (*Хоче щось сказати, але, не знайшовши потрібних слів, змахує сльозу і вибігає*).

Г а л и н а (*співає*).

Коханий мій, всім серцем вірю я,
Що ти здійсниш останній мій наказ.
Твою мужністю я долю міряю
І не здригнусь у смертний час!

Каштани Києва,

над сонячними кручами,

Навік прощайте, чорні від сльоти!

Каштани Києва,

я знала вас квітучими,

І зичу вам я знов і знов цвісти!

І знову звучить партизанська пісня.

Чорний дим над берегом курився,
Кров змішалася із попелом доріг.
Ворог до Хрещатика пробився,
Та в серця людей пробитись він не зміг.

Шуми, Дніпро,

І голос твій бринить нехай

На радість нам, на щастя, на добро!

Шуми, Дніпро!

Вперед за рідний край!

Шуми, Славуто!

Шуми, Дніпро!

З а в і с а

ДІЯ ДРУГА

Картина перша

Поблизу від парку, в якому стоїть пам'ятник генералові М. Ф. Ватутіну, біля входу до готелю збираються ветерани Великої Вітчизняної війни — учасники героїчної оборони Києва, легендарної битви за визволення його від німецько-фашистських загарбників, колишні підпільники й партизани. Серед них — гість з Чехословаччини, бригадний генерал Карел Пулінек. Радісні зустрічі, обійми фронтових друзів. Лунає пісня.

Каштани Києва,
вітрами розтривожені,
Вас не затьмарять хмари грозові!
Каштани Києва,
на синю даль помножені,
Ви стоїте, мов щастя вартові!

Пулінек *(до Марії Андріївни, радісно)*. Чест праце, Машенько!

Марія Андріївна *(піднявши окуляри, здивовано)*. Пробачте...

Пулінек. Не впізнали? Згадаймо трішечки осінь сорок третього... Партизанський загін «Щорс» і розвідника від бригади полковника Свободи...

Марія Андріївна *(вражена)*. Карел?! *(Обіймає його)*. Поручник Пулінек! *(Кинувши погляд на його погони)*. Тепер...

Пулінек. Просимо... генерал Пулінек.

Марія Андріївна. Вітаю! Від усієї душі.

Пулінек. Я маю велике щастя, бо ви є жива. Коли я повернувся до бригади, у нас був офіцер зв'язку від генерала Ватутіна. Дуже прекрасний лейтенант Володя. Хвилиночку! *(Діставши з кишені декілька фотографій, показує одну з них)*. Ось! Він. Між іншим, Володя подарував мені не тільки фото, але

й пісню. Співаючи ту пісню, я завжди думав про вас, Маріє...

Марія Андріївна. Спасибі, Карел! Яка ж це пісня?

Пулінек. «Киянка», просимо... (*Заспіває*).

Я вдивляюсь безнастанно
У задимлену блакить,
Знаю я: моя кохана
На тім березі стоїть.
Поміж нами швидкоплинні
Хвилі рідної ріки,
І ховаються в них сині
Замасковані зірки.

Ніжні світанки
І спів солов'я,
Люба киянко,
Надіє моя!

Часто сниться берег правий
І над ним тривожна вись,
Золоті ворота слави,
Де прощались ми колись.
Проклада любов прозорі
Над Славутичем мости,
Прийде час і рідні зорі
Будуть знов для нас цвісти!

Ніжні світанки
І спів солов'я,
Люба киянко,
Надіє моя!

Останній рефрен Марія Андріївна співає разом з Пулінеком. Ветерани схвально аплодують.

Пулінек (*знову показує Марії Андріївні фотографії*). Це, так би мовити, моя дружина Густа, а це діти — Ян і Людвіг. Я їм трішечки розповідав про вчительку, яка стала партизанкою...

До них підходить Гнусс. На лапкані його піджака якийсь дивовижний значок на червоній стрічці.

Гнусс. Увага! (*Піднявши фотоапарат*). «Друзі зустрічаються знов». Фотоетюд. (*Клацає затвором*).
Прошу дубль!

Марія Андріївна. Скільки можна! Ох, ці газетчики!

Гнусс. Я не від газети. Я від... енського фотоательє.

Пулінек. Одрозу видно: колишній військовий службовець.

Гнусс. Дійсно, колишній, але не військовий, а підпільник. Маю довідку.

З'являється екскурсовод з мегафоном у руці.

Екскурсовод (*у мегафон*). Товариші ветерани!
Усіх, хто бажає взяти участь в екскурсії, просимо до автобуса.

Жваво розмовляючи між собою, учасники зльоту виходять. Марія Андріївна уважно придивляється до Гнусса, який прямує у протилежний бік. У глибокій задумі вона зупиняється.

Марія Андріївна (*проводжаючи очима Гнусса*).
Кого ж це він мені нагадує? Де я могла чути цей голос? А проте... Зараз хочеться думати про інше. (*Співає*).

Ми знов зустрілись, Києве, з тобою
У цей святковий вимріяний час,
І тепле небо шаллю голубою
Сьогодні радо огортає нас.

Тут, де колись у гуркоті металу
Ядучим димом нас душила тьма,
Я впізнаю відроджені квартали
І наново знайомлюсь з багатьма.

Є сила чарівна в твоїм цвітінні
І тішать зір осяяні сади,

Та в пам'яті спливають чорні тіні,
Минулого скривавлені сліди.

І вибухів зловісні перекази,
І посвист куль у хижій тишині,
І той гугняво-сиплий голос ката,
Який ніколи не забудь мені...

Вбігає Оксана, за нею поквашо йде Бережний.

Оксана (*радісно обіймаючи Марію Андріївну*).
Матусенько моя! Тьотю Маша!

Марія Андріївна (*зворушено цілуючи Оксану*).
Дівчинко моя люба! Оксаночко! (*Помігивши Бе-
режного*). Степан! (*Йде йому назустріч*). Просто
не віриться! (*Цілується з Бережним*). Літак при-
був трохи раніше. (*Вказуючи на Оксану*). Як вона
стала схожа на Галю!

Бережний. Ти вже пробач... ми так хотіли зустрі-
ти тебе в аеропорту!

Оксана. Вранці оголосили, що ваш рейс затри-
мується на три години. А коли ми знову приїхали,
виявилось, що в довідковому наплутали!

Марія Андріївна. Не переживайте!

Бережний. Дзвонив я в усі готелі, доки дізнався,
що ти тут. Як ти сюди доїхала?

Марія Андріївна. Усіх, хто прибув на Свято
Перемоги, зустрічає Рада ветеранів.

Бережний. Скільки ж це років ми не бачились?

Марія Андріївна. Ти прилітав до мене з Окса-
ночкою у п'ятдесят восьмому... не важко підраху-
вати!

Оксана (*глянувши на годинник*). Ой, я запізнююсь!
У нас в інституті зустріч з фронтовиками, я ви-
ступаю перша... (*До Марії Андріївни*). Тато зараз
відвезе тебе до нас, а ми з Віталієм будемо години
за дві. (*Поцілувавши обох*). Біжу! (*Швидко ви-
ходить*).

Марія Андріївна. А хто цей Віталій?

Бережний. Наш льотчик. Чудовий хлопець. Сподіваюсь, ти приїдеш на їхнє весілля?

Марія Андріївна. Дивне запитання!

Бережний. Ну, а поки що... поїхали!

Марія Андріївна. Зараз! Я тільки забіжу до готелю, переодягнусь. (*Прямує до готелю, але, знову помітивши Гнуса, зупиняється*). Знаєш, Стьопо... Я й забула: в мене тут одна невідкладна справа. Рушай додому сам, а я невдовзі приїду.

Бережний. А може, все ж таки разом?

Марія Андріївна. Повір мені, не можу.

Бережний. Ну, що ж... Тільки пам'ятай: без тебе ми не сядемо до столу. (*Виходить*).

Кивнувши Бережному, Марія Андріївна відходить убік. З'являється Ельза і Гнусс. Вони її не бачать.

Ельза (*до Гнуса*). У тебе все готово?

Гнусс. Порядок! (*Діставши з фотокофра папір, передає їй*). Чиста робота?

Ельза. Непогано.

Гнусс. Де ти примудрилася дістати його фотографію?

Ельза. У нашій фірмі все є. Між іншим, твоя фізіономія теж. (*Помітивши Віталія, який наближається*). Тихше! (*Голосно*). Я ж вам подвійно казала: кошенята, навіть сіамські, мене зовсім не хвилюють.

Віталій (*підійшовши до Ельзи*). Добрий день!

Ельза. О, бонжур, месє!

Віталій (*передаючи клясер*). Ось мої марки... на обмін.

Гнусс. Можливо, мадам іще подумає?

Ельза. Навіщо подумувати? (*До Віталія*). Мертва петля буде вам! (*Вручає йому марку*).

Гнусс. Мадам, ви мене убили. Прощайте! (*Виходить*).

Марія Андріївна, ніби прогулюючись, йде за ним.

Віталій (до Ельзи). Велике вам спасибі! (Хоче піти).

Ельза. Момент! (Передаючи йому папір, одержаний від Гнуса). Це теж вам.

Віталій (здивовано розглядаючи папір). Що це таке?

Ельза (офіційним тоном, без акценту). Фотокопія листівки, яку в січні сорок четвертого року підписав ваш татко, перейшовши на бік гітлерівської армії. Заклик до радянських солдатів наслідувати його приклад.

Віталій. Мій батько? (З глибоким обуренням).

Неправда! Це фальшивка! Він загинув на фронті.

Ельза. Не загинув, а, за офіційними відомостями, пропав безвісти. Цей документ проливає світло...

Віталій. Це казна що! (Розриває листівку).

Ельза. Наївно! У нас є оригінал і негатив.

Віталій. Хочете мене шантажувати?

Ельза. Боже борони! Але, на жаль, ця листівка може випадково потрапити до вашого відділу кадрів або до іншої компетентної організації. У ваших анкетах ви про вчинок батька не згадуєте. До вас можуть звернутися з вимогою дати пояснення. Було б дуже прикро, якби така вимога захопила вас зненацька.

Віталій. Яка зворушлива турбота про мою долю!

Ельза. Гадаєте, до вашої долі не байдужа лише дочка авіаконструктора Бережного?

Віталій. Ви... Хто ви така?

Ельза. Людина, яка зичить вам щастя в особистому житті. Незабаром ви станете членом такої шанованої родини. Вам будуть відомі всі плани і задуми вашого тестя. Це збагатить вас духовно, а можливо, — не тільки духовно...

Віталій (*жахнувшись*). Що ви хочете від мене?
Ельза. Нічого особливого. Я вас, як друг, попередила про можливі неприємності... І хочу вам допомогти їх уникнути.

Віталій. Мені ваша допомога не потрібна!

Ельза. Навіщо так гарячкувати? Йдеться про цілковиту дрібничку: ви сьогодні випробовували новий літак Бережного. Пам'ять у вас відмінна і, якщо ви поділитесь зі мною відомостями про деякі основні характеристики нової машини, вам буде забезпечено... світле майбутнє.

Віталій (*стримуючись*). А ви не боїтесь, що я виведу вас на чисту воду?

Ельза. Уявіть собі, ні. Мій батько не зраджував батьківщини.

Віталій (*стиснувши кулаки*). Ах ти сволото!

Вступає музика.

Ельза.

Заспокойтесь! У мене в руках ваше щастя!
Зрозумійте, що вибору вам не дано.

Віталій.

Домогтись вам від мене нічого не вдасться,
Марно сили не тратьте, спускайтесь на дно!

Ельза.

Годі вам! Не треба сварити!
Не робіть ви глупоти!

Віталій.

За оцей шантаж від кари
Вам, повірте, не втекти!

Ельза.

Не мені, а вам від кари,
Запевняю, не втекти!

Віталій.

«Піклуватись» про мене отак не дозволю!
Не хизуйтеся, пора вам на смітник давно!

Ельза.

О, нещасний! У мене в руках твоя доля,
Не відкрутишся, голубе, ти все одно!

Віталій.

Не боюся я неслави,
Оббрехать себе не дам!

Ельза.

Не втручаюсь в ваші справи,
Але я не заздрю вам!

Віталій.

Знову зичите добра ви?
Розберусь в усьому сам! (*Виходить*).

З протилежного боку, крадькома, повертається Гнусс.

Гнусс (*глянувши на розгублену Ельзу*). Гм... не вигоріло?

Ельза (*роздратовано*). Не мороч мені голову!

Гнусс. Суду все ясно. Що ж тепер робити?

Ельза (*подумавши*). Гм... (*Багатозначно*). Поставити крапку.

Гнусс. Це не так просто: тут не Захід.

Ельза. Плоди західної цивілізації можуть бути корисними і на Сході. Дай-но мені твій «Зеніт»!

Гнусс (*передаючи їй свій фотоапарат*). Тут дарчий напис. (*Читає*). «Дорогому ювілярові тов. Гнуссу...» З двома «с», звичайно! (*Знов читає*). «Від співробітників енського фотоательє».

Ельза. Цікаво, який гравер вирізьбив ці слова?

Гнусс. Яке це має значення? Навіщо тобі мій «Зеніт»?

Ельза. Коштовними речами обмінюються не тільки філателісти. (*Передає йому свій фотоапарат*). «Ролленфлекс», остання модель. Працює з трьох кроків.

Гнусс. З трьох кроків? Знімок буде не в фокусі.

Ельза (*перекинувши через своє плече «Зеніт» Гнуса*). За фокус я можу поручитись. (*Показує*). Як тільки натиснеш оцю кнопку, потужний струмінь безколірного газу вирішить усі проблеми: дихання клієнта паралізується, він без будь-яких мук вмирає від серцевої недостатності.

Гнусс (*захоплено*). Культура!

Ельза. Ти його сфотографуєш.

Гнусс. А чому не ти?

Ельза. Оскільки те, заради чого я приїхала, зірвалося, мені треба, не потрапляючи йому на очі, зникнути. Негайно.

Гнусс. А що буде зі мною? Я більше не можу тут залишатись. Стомився. Стільки років постійного страху і кривляння. Гіпертонія, діабет, у пирках — цілковита каменоломня, а в очах — мушки... у сніпх кашкетах.

Ельза. Годі тобі скиглити! Завтра — ми у Москві, а за тиждень — в Амстердамі. Чого тобі іще треба?

Гнусс. А твій московський приятель? Ти певна, що він зробить мені виїзну візу?

Ельза. Не віриш? Ти що... не знаєш мене?

Гнусс. Знаю. Тому й не... (*Схопившись*). Вірю, вірю!

Ельза. Зараз я дам замовлення і сервіс-бюро зв'яжеться з Аерофлотом.

Гнусс. Два квитки! (*Піднявши два пальці*). Не забудь — два!

Ельза. Усе залежить від тебе!

Гнусс. Сьогодні цей Віталій припинить своє існування.

Ельза. З богом!

Вони розходяться в різні боки.

Затемнення

Картина друга

Куточок парку, в якому на початку вистави глядач уперше побачив Оксану і Віталія. Тепер Віталій тут сам.

Віталій *(співає)*.

Не зберіг я у пам'яті димних заграв,
Але пройнятий їх неспокоєм,
Я сліди свого батька усюди шукав
І пишався загиблим героєм.

Він бився в огні перехресних атак,
Смертельне долаючи коло,
І я не повірю, що все це не так.
Ніколи! Ніколи! Ніколи!

Я відвертість його, прямоту і любов
Часто кликав в житті на пораду,
Бо таким він навек в моє серце ввійшов —
Непідкупним, не здатним на зраду!

Для мене в усьому він був, як взірець,
І знають про це всі навколо.
Ні, я не повірю у той папірець!
Ніколи! Ніколи! Ніколи!

Обурено розмахуючи якоюсь запискою, вбігає Оксана.

Оксана. Ти що тут написав! Даєш мені цілковиту свободу? Не вийде! Я тебе про цю свободу не просила!

Віталій. Оксаночко, ти мушиш мене зрозуміти.

Оксана. Що ж тут розуміти? *(Іронічно)*. Ти не хочеш кидати тінь на моє добре ім'я! Вбиваєш мене своїм благородством!

Віталій. Ні, це ти хочеш мене вбити своїм благородством: мовляв, незважаючи на цю страшну новину, в наших стосунках нічого не змінилося.

Оксана. А ти... через якийсь ідіотський шантаж ладен одразу відмовитись від усього!

Віталій. Я надто люблю тебе, щоб тепер зв'язувати твою долю з моєю!

Оксана. Але ж ти сам допіру казав: усе це просто брехня. Треба негайно піти куди слід і все розповісти.

Віталій. Я піду, обов'язково піду. Але ж які в мене докази? Зі сторони можуть подумати: син зрадника вирішив пролізти у родину славетного авіаконструктора!

Оксана. Сам створюєш для себе аварійну ситуацію? Випробувач! Скільки ти іще будеш випробовувати моє терпіння?

Вступає музика

Оксана.
Ну, чого себе караш ти
І мене так мучиш безсердечно?

Віталій.
Найстрашніше — втрата висоти,
Падати зненацька — небезпечно.

Оксана.
Хочу я, щоб ти переборов
Сам себе і ми зітхнемо вільно.

Віталій.
Але право на твою любов
Від моєї честі невіддільне!

Оксана }
Віталій } (*співають разом*).

Холодним смутком самоти
Нас не здолає даль тривожна,—
Хай до мети

нелегко йти,
Та зупинятися не можна!

Віталій.

Та гроза іще не відгула,
Хмара не розвіялася чорна!

Оксана.

Вірю: син загиблого орла
Свої крила боязко не згорне!

Віталій.

Спробую триматись висоти,
Падати — це завжди небезпечно!

Оксана.

Ой, дарма себе караєш ти
І мене так мучиш безсердечно!

Оксана

Віталій

} *(співають разом).*

Холодним смутком самоти
Нас не здолає даль тривожна,—
Хай до мети

нелегко йти,

Та зупинятися не можна!

Обнявшись, вони з ніжністю дивляться у вічі одне одному. Віталій нахилиється, щоб поцілувати Оксану. В цей час за його спиною виникає Гнусс, який намагається націлити на Віталія свій фотоапарат. Але закохані закружляли в танці, і Віталій вийшов з поля зору об'єктива. Тоді Гнусс пробує забігти з іншого боку, та знов без будь-якого успіху. Так триває декілька разів. Нарешті, скориставшись зі зручного моменту, Гнусс ззаду наближається до наміченої жертви, відряховуючи кроки.

Гнусс. Сім... шість... п'ять... чотири... три! Спокійно, знімаю!

Віталій *(повертається до Гнусса)*. Що ви тут робите?

Гнусс *(приховуючи свій переляк)*. Фотоетюд: «Ось воно, кохання!» *(Удаючи, ніби лише зараз упізнав*

Віталія). Ах, це ви! Щасливий власник «Мертвої петлі!» Коли ця марка опинилась у ваших руках, я ладен був убити вас.

Оксана. А зараз?

Гнусс. Сфотографувати. (*Піднявши апарат*). Дозвольте?

Віталій. Іншим разом! Зараз ми поспішаємо.

Гнусс. Я вас не затримаю: одна секунда, раз — і готово! (*Наближаючись до Віталія*). На відстані трьох кроків я не думаю про фокус!

Віталій (*відштовхуючи апарат*). Облиште ваш фокус! Мені цей знімок не потрібен.

Гнусс. Але ж... він дуже потрібен мені.

Оксана. Навіщо?

Гнусс. Як філателіст, самі розумієте, я збираю все, так би мовити, сіамське. А, як фотограф, усе, так би мовити, знамените. Коли Алла Пугачова була в Києві, я її клацнув у профіль...

Віталій. Але ж я ніяка не знаменитість.

Гнусс. Це не має значення! У мене є серія «Советский простой человек».

Віталій. У вас є серія, а в нас немає настрою...

Оксана. Ти за мене не розписуйся! У тебе немає настрою, в мене він є. (*Обнявши Віталія, до Гнусса*). Знімайте!

Гнусс. Обох? Це вже занадто! Тобто мій об'єктив... не зовсім об'єктивний. Він, так би мовити, індивідуального наведення. Прошу вас по черзі, а потім я змонтую. (*Підштовхує Віталія*). Сюди!

Віталій (*до Гнусса, вказуючи на Оксану*). Ви не дуже ввічливі!

Гнусс. Кожній дамі, самі розумієте, треба підготуватись.

Оксана (*ставши у позу*). Я готова. Можете починати.

Гнусс. Жіноча зйомка потребує більшої уваги. Спо-

чатку я покінчу з цим товаришем, а потім візьмуся за вас.

Оксана. Потім ви скажете, не лишилось жодного кадру.

Гнусс. Усе, що залишиться в апараті, я використаю для вас.

Оксана. Ні, першість завжди мусить належати жінці. Не згодні? Тоді зйомка не відбудеться! *(Узявши під руку Вігалья, виходить разом з ним).*

Гнусс. Ну от, жіночий пріоритет! Нехай йому грець!

До Гнусса підходить Марія Андріївна.

Марія Андріївна. Чим це так стурбований колишній підпільник?

Гнусс *(розгублено)*. Мій фотопарат... раптом зіпсувався.

Марія Андріївна. Дозвольте глянути на нього? Я теж захоплююся фотографією.

Гнусс *(після короткого вагання)*. Будь ласка! *(Передає їй апарат)*. Тільки обережно. «Ролленфлекс», остання модель. Мій приятель, відомий дипломат, привіз мені з Нью-Йорка. Натискуємо кнопку, раз — і готово!

Марія Андріївна. Блискуче! Як такий апарат знадобився б вам тоді — у підпіллі. Знімали б усе, що треба і кого треба!

Гнусс. Тоді я ще нічого не тямив у фотографуванні.

Марія Андріївна. А що ж ви робили? Сподіваюсь, тепер про це вже можна розповідати?

Гнусс. Взагалі ми, підпільники, не любимо багато розводитись на цю тему, але ж вам, колишній партизанці, можу сказати: я фабрикував фальшиві аусвайси для наших людей.

Марія Андріївна. Ви смілива людина! Якби гестапівці пронюхали... Як вам вдавалося водити їх за ніс?

Гнусс. Конспірація, конспірація і ще раз конспірація! У підпіллі мене знав лише один чоловік. Він для мене був Іванов, а я для нього — Петров.

Марія Андріївна. А для всіх інших ви були — Сидоров?

Гнусс. Зараз легко жартувати, а тоді... Усі знали, що я, Петро Авенірович Гнусс... наприкінці з двома «с», — бармен в офіцерському кабаре «Бліндажінтим».

Марія Андріївна (*насторожено*). «Бліндажінтим»?

Гнусс. Вас дивує ця назва?

Марія Андріївна. Ні, просто я згадала... Одного разу до нас у загін потрапила газета. В ній була обява про це кабаре: «Виступає відома артистка Галина...» Здається, Бережна.

Гнусс. Так, так, Галочка! Чарівна жінка! Але ж виступила вона лише один раз і зникла. Усі вирішили, що потрапила до гестапо. Страшний був час! Саме в ті дні загинула і моя дружина, моя бідолашна Генічка... (*Імітуючи схлипування*). Збиралася стати матір'ю, та раптом з'явилися вони і забрали її, — раз і готово!

Марія Андріївна. Уявляю собі, як вам було тяжко.

Гнусс. Не кажіть! Мене й зараз душать сльози.

Марія Андріївна. У вас дуже чутлива душа. Недаремно я з першого погляду... зацікавилась вами.

Гнусс. А я тепер... теж відчув до вас інтерес.

Марія Андріївна (*наводячи на нього фотоапарат*). Спокійно!

Гнусс (*злякано*). Що ви робите?

Марія Андріївна. Хочу мати ваш портрет...

Гнусс (*збентежено*). Навіщо?

Марія Андріївна. На згадку про нашу приємну зустріч.

Гнусс. Але ж ... апарат зіпсутий!

Марія Андріївна. Зараз перевіримо! Не рухайтесь!

Гнусс. На жаль, я дуже поспішаю! (*Хоче піти, але Марія Андріївна затримує його*).

Марія Андріївна. Я лише один раз клацну -- і все!

Гнусс (*хоче вихопити у Марії Андріївни апарат, але вона не віддає його*). Крім усього, я не фотогенічний!

Марія Андріївна. Заради жіночої примхи!

Вступає музика.

Марія Андріївна.

Невже відмовите? Лише одну хвилиночку!

Чи, може, привід я для втечі вам дала?

Гнусс.

Пардон, мадам! Таку, як ви, блондиночку,

Я не покинув би ніколи, та діла...

Не ображайтесь, але ви марнуєте

І ващ, і мій дорогоцінний час!

Марія Андріївна.

Одну лиш мить мені ви подаруєте!

Гнусс (*панічно*). Ні, ні, ні, ні!

Марія Андріївна. І все ж я клацну вас!

Гнусс.

Найкращу плівку позабув у себе в шафі я,

Крім того, в мене розболілась голова...

Марія Андріївна.

Чого вас так лякає фотографія?

Вона, повірте, на здоров'я не впливає!

Гнусс.

Ну що робить мені? Куди від вас подітися?

В житті ми з вами ще зустрінемось не раз!

Марія Андріївна.

Спокійно! Прошу вас не ворушитися!

Гнусс. Ні, ні, ні, ні!

Марія Андріївна. І все ж я клацну вас!

Затемнення

Картина третя

Вестибюль готелю. Сцена йде у супроводі музики.

Перший швейцар.

Стою біля дверей,

Стрічаю тут гостей.

Пишаюсь я посадою,

На долю не досажую.

Тут люди звідусюди,

І добре їм в готелі,

Тому що ми, швейцари,

І привітні, і веселі.

Другий швейцар.

Нудна робота ця:

Клієнти без кінця,—

Стрічаються, вітаються

І знову повертаються.

Та слухаєм уважно

Слова одноманітні,

Тому що ми, швейцари,

І веселі, і привітні.

Підходить Ельза з валізкою в руці.

Ельза *(до першого швейцара)*.

Вас буду славословити
За сервіс і комфорт...
Просила я замовити
Таксі в аеропорт.

Перший швейцар. Машина жде. Щаслива путь!

Ельза. О, це дарунок неба! *(Хоче вручити йому карбованця)*.

Перший швейцар. Ні, чайових в нас не беруть!

Ельза. Не треба? *(Знизавши плечима)*. Не треба!
(Виходить).

Перший швейцар *(передражнюючи її)*. Не треба? Не треба!

Пробігає Гнусс.

Гнусс *(на ходу)*.

Привіт! Я сподіваюся,
Що добре ніч пройшла?
Пробачте, не спиняюся —
Діла, діла, діла! *(Зникає в ліфті)*.

Другий швейцар. Людина, бачиш, ділова!

Перший швейцар. Кульгає, мов каліка.

Другий швейцар. Біжить, аж вітром обвіва!

Перший швейцар. Базіка! Базіка!

Другий швейцар *(погоджуючись)*. Базіка! Базіка!

Входять Оксана і Віталій.

Оксана *(до першого швейцара)*.

Ми просимо пробачити.
Скажіть, будь ласка, нам...

Віталій *(показуючи візитну картку)*.

Чи довелось вам бачити
Сьогодні цю мадам?

Перший швейцар.

Курсель? Шкодную вас, невдах,—
Вона вже попрощалась...

Другий швейцар.

В аеропорт на всіх парах
Помчалась!

Оксана. Помчалась?

Перший швейцар. Помчалась!

Другий швейцар. Помчалась!

Віталій.

Ну, що ж, ми вас вітаємо,
Здорові будьте всі!

Оксана.

Ми час даремно гаємо,
Мерщій лови таксі!

Перший швейцар.

Мерсі, як кажуть на Русі,
Вам треба поспішати!

Другий швейцар.

Бажаєм щастя і таксі
Впіймати! Впіймати!

Перший швейцар.

Впіймати! Впіймати!

Оксана і Віталій вибігають. Повертається Гнусс.

Гнусс.

В готелі завертілася
Суцільна карусель.
Скажіть, куди поділася
Жанетта де Курсель?

Перший швейцар.

Зодягнена у пух і прах,
Вона вже попрощалась...

Другий швейцар.

В аеропорт на всіх парах
Помчалась!

Гнусс (*розпачливо*). Помчалась?!

Перший швейцар. Ви нам не довіряєте?

Другий швейцар. Нервові стали всі!

Гнусс. Часу не можна гаяти! (*Вибігає. З вулиці
долинають його крики*).

Таксі! Таксі! Таксі!

(*Без музики*). Ах ти, сучий сину!

Усі наступні репліки знову йдуть під музику.

Перший швейцар.

Мерсі — говорять на Русі,
А цей там лихословить!

Другий швейцар. Він ловить щастя і таксі!

Перший швейцар. Хай ловить! Хай ловить!

З різних боків входять Бережний і Пулінек.

Бережний і Пулінек (*одночасно, до різних
швейцарів*).

Ви тут гостей стрічаєте
І шлях до вас веде.
Скажіть, можливо, знаєте
Сєдих Марія де?

Другий швейцар. Нам зараз не до ваших
справ!

Перший швейцар. Ну що за істерія?!

З'являється Марія Андріївна.

Марія Андріївна. Фотограф тут не пробігав?

Бережний (*радісно*). Марія?

Пулінек (*захоплено*). Марія!

Марія Андріївна.

Фотографу розшукаю,
Стомила — ледь жива.
Ганяюся за тварюкою...
Він, кажуть, тут бува!

Перший швейцар.

Допіру промайнув цей чорт,
Ні з ким не попрощався...

Другий швейцар.

На всіх парах в аеропорт
Помчався!

Марія Андріївна (*вражено*).

Помчався?!
Ми час даремно гаємо!

Пулінек. Чому нервуєш ти?

Марія Андріївна.

Якщо не упіймаємо,
Він може утекти!

Пулінек.

Але чому, скажи, за ним
Ми гнатися повинні?

Бережний.

Моя машина тут. Ходім!
Та що з тобою нині?

Марія Андріївна.

Усе вам, друзі, розповім
В машині! В машині!

Бережний, Пулінек і Марія Андріївна виходять.

Перший швейцар }
Другий швейцар } (*співають разом*).

Ми тут біля дверей
Стрічаємо гостей.
Усі спішать знервовані,
Мов наелектризовані.
Їх суєта і чвари
Бентежать наші душі,
Тому що ми, швейцари,
До прибульців не байдужі!

З а т е м н е н н я

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Зал для чекання у Бориспільському аеропорту. Мелодія пісні «Капітани Києва», яка лине з репродукторів, час від часу зливається з гуркотом повітряних лайнерів. Нервово поглядаючи на годинник, Ельза прислухається до радіопередачі. Нарешті пісня змовкає і замість неї звучить голос адміністратора довідкового бюро.

Г о л о с. Пасажирів, які вилітають рейсом шістсот вісімдесят першим, за маршрутом Київ — Відень, просимо підготуватися до посадки...

Біля виходу на льотне поле швидко утворюється черга пасажирів. Ельза покvapно прямує туди. З'являється Г н у с с. Побачивши Ельзу, жестом запрошує її вийти з черги. Ельза відвертається, удаючи, ніби не помітила його. Гнусс забігає з другого боку і повторює свій жест. Ельза знову відвертається.

Г н у с с (*з награною радістю*). Мадам де Курсель!
Яка зустріч!

Ельза. Пардон, мес'є, я вас не розумію і не знаю.
Г н у с с (*пошепки*). На хвилиночку... Нам треба поговорити.

Ельза. Месьє помиляється: я не є дама, яка йому потрібна.

Гнусс. Падло! Якщо ти не впізнаєш мене... дехто впізнає тебе!

Ельза (*пошепки*). Влаштуєш скандал? Це тобі не вигідно.

Гнусс. Навіщо скандал?! (*Видійшовши на деяку відстань, підіймає фотоапарат і починає відміряти кроки*). Шість... п'ять... чотири... три. Стоп! Спокійно, знімаю!

Ельза (*жашнувшись, вибігає з черги*). О, П'єр! Мон шер амі! Бон конфуз: я спочатку вас не впізнав-
жайт, а тепер впізнавайте!

Гнусс. Хотіла втекти від мене у Відень? А Москва? А приятель, який допоможе мені отримати виїзну візу? Усе це брехня?

Ельза. Я ніколи не брехайт. Я тільки тимчасово вилітайт!

Гнусс. Годі тобі! Говори по-людському!

Ельза. Ах ти, негіднику! Не забувай: я іноземна піддана!

Гнусс. Петро Гнусс нічого не забуває. Ти в цьому іще переконаєшся! (*Рішуче повертається і швидко виходить*).

Ельза (*збентежено*). Куди ж ти? Вернись, я все прощу!

Входять Оксана і Віталій. Окинувши швидким поглядом зал, Віталій вказує Оксані на двері кімнати, в якій міститься пункт прикордонної охорони. Усе зрозумівши, Оксана прямує до тих дверей. Віталій підходить до Ельзи.

Віталій. Добрий вечір, мадам де Курсель!

Ельза. О, месьє Ковальчук! Ви теж кудись вилітайт?

Віталій. Хотів би з вами поговорити.

Ельза. Я дуже поспішайт.

Віталій. Розмова буде недовга. Ваша пропозиція мене дуже схвилювала і я, мабуть, надміру гостро зреагував...

Ельза. Я вам пропонувайт тільки поштові марки. Же філателіст.

Віталій. Тоді пробачте... мені здалося, ніби вас цікавлять технічні характеристики нового літака Бережного.

Ельза (*вагаючись, уважно дивиться йому в вічі і нарешті улесливо посміхається*). Приємно, що я не помилилась... (*Схопившись*). Але часу в нас обмаль. Якщо обмін, то негайно. Ваш товар тут?

Віталій. Так, але я хотів би знову глянути на листівку.

Ельза (*діставши з сумочки листівку*). Прошу.

Віталій. Дякую. (*Взявши листівку, повільно перечитує її*).

Ельза. Швидше, будь ласка!

Віталій. Зараз я дочитаю.

До них підходить Оксана у супроводі капітана прикордонної охорони.

Оксана (*до капітана*). Ось ця філателістка.

Капітан (*козирнувши, звертається до Ельзи*).

Прошу пред'явити ваші документи.

Ельза. Он як! (*До Віталія*). Це вас не врятує! (*Передає паспорт капітанові*).

Голос по радіо. Оголошується посадка на літак, що вилітає рейсом шістсот вісімдесят один за маршрутом Київ — Відень. Пасажирів просимо зайняти місця в автопоїзді...

Ельза (*тягне руку за паспортом*). Мені починають посадку!

Капітан (*гортаючи сторінки паспорта*). Хвилиночку!

Повертається Гнусс у супроводі міліціонера.

Гнусс (*до міліціонера, вказуючи на Ельзу*). Ця жінка вкрала мій фотоапарат. Затримайте її!

Ельза. Це є неправда. Я протестую.

Гнусс (*до міліціонера*). На апараті — дарчий напис. Перевірте!

Міліціонер (*до Ельзи*). Дозвольте глянути, мадам! (*Піднявши апарат, який висить у неї на ремініці, читає*). «Дорогому ювілярові тов. Гнуссу...»

Гнусс. З двома «с»!

Міліціонер (*дочитує*). «Від співробітників енського фотоательє».

Ельза (*вказуючи на репродуктор*). Мені час на посадку!

Міліціонер. Справді... Вам час на посадку. Дозвольте речовий доказ! (*Знімає з неї фотоапарат*).

У приміщенні аеровокзалу з'являються Марія Андріївна, Бережний і Пулінек.

Марія Андріївна (*вказуючи на Гнусса*).

Сюди! Мерщій! Злочинець перед вами!

Ви тільки гляньте, затремтів, як лист!

Він в дні війни злигався з ворогами!

Хапайте його швидше! Він фашист!

Хоч він боїться глянути у вічі,

Ніщо не допоможе сатані,—

Цей хижий голос, це гидке обличчя

Навік запам'яталися мені!

Гнусс. Це наклеп! Я підпільник! У мене є довідка.

Марія Андріївна.

Тут помилки не може бути, друзі,

Відповідаю за свої слова!

Вже час катюзі дати по заслугі!

Мене послав на смерть, та я жива!

На совісті його — криваві драми,

До темних справ цей нелюд має хист.
Товариші! Злочинець перед вами!
Хапайте його швидше! Він фашист!

Міліціонер *(до Гнуса)*. Ваші документи!

Гнусс тремтячими руками передає йому паспорт.

Марія Андріївна *(до капітана)*. Ось його фотоапарат!

Гнусс *(з жахом)*. Це не мій фотоапарат!

Капітан. А чий він?

Гнусс *(вказуючи на Ельзу)*. Її!

Ельза. Це є неправда! Це є брехня!

Марія Андріївна *(до Гнуса)*. Ви ж цей апарат залишили в моїх руках і втекли.

Гнусс. Апарат залишив. Але він належить цій дамі.
(Вказує на Ельзу).

Капітан. А як же він потрапив до вас?

Гнусс. Ми з нею обмінялись. Бачите, на моєму дарчий напис.

Міліціонер. Обмінялись? А ви ж запевняли, що ця громадянка не обмінялася з вами, а вкрала ваш апарат.

Гнусс. Від своїх попередніх свідчень я відмовляюсь.

Капітан *(до Ельзи, протягуючи апарат)*. Візьміть ваше майно.

Ельза *(злякано)*. Це не моє майно. Я не обмінювалась...

Міліціонер. Не обмінювались? Отже, визнаєте, що його апарат ви дійсно... викрали?

Ельза. Ні! Цей громадянин мені його подарував.

Капітан. Таким чином, щодо апарата з написом є три версії одразу: викрадення, обмін, подарунок. А цей, що без напису? *(До Ельзи і Гнуса)*. Не ваш і не ваш? Нічий? *(Ельза і Гнусс кивають)*.

Цікаво, що ж це за апарат такий? *(Наводить об'єктив на Ельзу і Гнуса).*

Ельза *(злякано присівши)*. Він зіпсутий!

Гнусс *(склавши руки за спиною, до капітана)*.

Гражданин начальнику, куди я повинен пройти?

Капітан *(вказавши Гнуссові напрям, до Ельзи)*.

Вам по дорозі!

Віталій *(до Ельзи)*. Дорогувато вам обійшлася «Мертва петля»!

Ельза. Рано ви, молодий чоловіче, зраділи! Так, у нас попереду — дальня дорога й казенний дім.

А що буде з вами, синочок зрадника батьківщини?!

Міліціонер виводить Ельзу. За ними виходить капітан.

Бережний *(обурено)*. Що таке?

Віталій *(передає йому листівку)*. Ось подарунок від цієї дами.

Пулінек *(зазирнувши у текст листівки)*. Момент, момент! Це ж Володя! Володя... Ко-валь-чук! *(Забравши листівку)*. Хто є зрадник? Лейтенант Володя загинув смертю хоробрих на моїх очах... селище Ірпінь, там є братська могила. Це був листопад сорок третього року!

Оксана *(взявши у нього з рук листівку)*. А тут стоїть січень сорок четвертого!

Марія Андріївна. Яка гидота!

Віталій. А де ж вони дістали фотографію?

Пулінек. Момент, момент! Цю фотографію було надруковано в червоноармійській газеті «Защитник Родины». Дома у Празі вона в мене є!

Бережний. Спасибі, Карел! Завдяки вам я нарешті познайомився з батьком мого майбутнього зятя.

Марія Андріївна. Який чудовий день! Та боляче, що до нього не дожило стільки славних бойових друзів!

Вступає музика.

Оксана. Погляньте... вже зацвіли каштани!
Бережний. Тож нехай на них ніколи не впаде
чорна тінь минулого! І нехай над нами завжди
буде чисте весняне небо! (*Заспівує*).

Каштани Києва,
вітрами розтривожені,
Вас не затьмарять хмари грозові!
Каштани Києва,
на синю даль помножені,
Ви стоїте, мов щастя вартові!

Хор.

Хай весна осяває квітучі поля
Від підніжжя Карпат до Паміру.
Ми тобі, наша рідна плането Земля,
Щиро зичимо щастя і миру!
Ясною метою окрилені,
Тримаємо міцно кермо,
Незвіданий простір відкрили ми
І світові мир несемо!

Завіса

НЕБО ЗАЛИШАЄТЬСЯ З НАМИ

П'ЄСА НА ДВІ ДІЇ

ДІЙОВІ ОСОБИ

Сергій Уточкін — спортсмен-універсал, один з перших вітчизняних авіаторів. Рудий, трохи заїкається.

Лариса — його дружина.

Федір Литвицький — батько Лариси, присяжний повірений.

Михайло Томашенко — матрос-потьомкінець, підпільник.

Олександр Копнін — відомий художник, друг Уточкіна.

Інокентій Урбанський — «просто граф».

Артур Анатра — банкір і промисловець, одесит італійського походження.

Барон фон Каульбарс — командуючий військами Одеського округу, президент аероклубу.

Діна Дальська — артистка, виконавиця циганських пісень.

Олександр Васильєв — авіатор, конкурент Уточкіна.

Слюсаренко } — учасники перельоту Петер-
Янковський } бург — Москва.

Сонька Золота ручка (вона ж Дама з вуаллю, богомолка, Раймонда де Ларош) — міжнародна аферистка.

Доктор Барамбуц — «мозкові явища і душевні страждання».

Жабєєв-Жабін — агент таємної поліції, за сумісництвом — комендант пансіону «Блакитна хвилина».

Цицаркіна Лизавета Степанівна — дирек-
триса пансіону «Блакитна хвилинка».

Марфуша }
Клеопуша } — дівці з пансіону «Блакитна хвили-
Есмеруша } на».

Еммануїл Сатана — власник газети «Одеська
пошта».

Адик }
Едик } — рознощики газет.

Публіка на іподромі, учасники маскараду,
городяни, гості, учасники таємних збо-
рів.

Дія відбувається в Одесі і в Петербурзі на початку
XX століття.

ДІЯ ПЕРША

Вдивляючись у зоряне небо, стоїть Уточкін.

Уточкін (*на тлі музики*). Сьогодні або... ніколи!
У кожної людини буває свій зоряний час. Ось він!
Ще трохи — і я п-полечу! Риск? Звичайно. Пере-
копане поле, телеграфні стовпи, канави — все це
проти мене. Найменша необережність, один неточ-
ний рух — і кінець! Але... людина все може! (*Pi-
шуче*). Сьогодні або ніколи! (*Співає*).

Мій час настав. Я це збагнув достоту
І вже свої не зречусь мети.
Для нас життя немає без польоту,
Без гордої, п'янкої висоти...

В його уяві виникає образ Лариси. Йому здається,
що він чує її голос.

Голос Лариси (*співає*).

Поєднались наші зоряні путі,
Стрілися ми в добрий час.
Знаю, що ніколи у житті
Щастя не залишить нас!

Уточкін (*на тлі музики*). Ларисо, рідна моя, пробач! Я знову трохи затримався...

Голос Лариси. Я вже звикла.

Уточкін. Щойно закінчили монтаж. Аероплан готовий. На цій м-машині я п-піднімусь у п-повітря. Розумієш?

Голос Лариси. Скільки можна ризкувати?

Уточкін. Я мріяв про це все життя!

Голос Лариси. Благаю тебе, опам'ятайся! Заради нашого щастя!

Уточкін. Щастя не може бути безкрилим! (*Співає*).

Нам зоря золотая
Світить з п'тьми.
Птах у небі літає, —
Зможем і ми!
Наша воля крута,
Кличе нас висота,
Висота, висота, висота...

Опускається інтермедійна завіса. Одеський бульвар. Юні газетярі Адик і Едик намагаються привернути до себе увагу перехожих.

Адик }
Едик } (*разом співають*).

Є сьогоднішні газети —
Сто новин за дві монети!
О мадам! О месье!
Все в газетах є!
Кожен день,

Повсякчас
Вісті є для вас!

А д и к (*вижує*). Чудо двадцятого віку! Над іподромом — Сергій Уточкін!

Е д и к. Кращий велогонщик Росії, перший автомобіліст Одеси сьогодні злетить у повітря на моноплані пана Анатри! Читайте «Одеську пошту»!

А д и к. Улюбленець одеситів — боксер, плавець, фехтувальник... наш Серьожа складає іспит на звання пілота-авіатора! (*До Едика*). Вони вже знають усе без наших газет!

Е д и к. Зараз я їх полоскочу! (*Вижує*). На Пересипу лопнув меридіан! Лопнув меридіан!

У р б а н с ь к и й (*посміхнувшись, зупиняється*). І в жертви?

Е д и к (*пропонує газету*). Читайте!

У р б а н с ь к и й. Навіщо? Меридіан все одно вже лопнув! (*Проходить*).

А д и к (*йому вслід*). Тьху!

Е д и к. Аристократ!

Чути цокіт копит. Голос Сатани: «Стоп! Хвилиночку!»
Цокіт припиняється. Входить розлючений С а т а н а.

С а т а н а. Отак ми торгуємо? Господи, вони хочуть, щоб я став банкрутом!

Е д и к (*шанобливо*). Мсьє Сатана? Всі поспішають на іподром.

А д и к. Їм не до нас!

С а т а н а. Слухайте сюди, вилупки! (*Вижує*). Загибель Уточкіна! Загибель Сергія Уточкіна... (*Пошепки*). Може статися сьогодні над іподромом. (*Знову на повний голос*). Читайте фейлетон Сатани! Сатана знає все! (*До покупців, які збіглися на його крик*). Панове, не всі одразу! Порядком живої черги! Одна газета в одні руки! (*До газе-*

тярів). Бачили? Так тримати! (*Покванно виходить*).

За сценою знову чути цокіт копит. Адик і Едик швидко продають газети. Підіймається інтермедійна завіса, відкриваючи одну з трибун одеського іподрому. До краю збуджені гості стежать за польотом аероплана. Час від часу, щоб не прогавити чогось цікавого, вони з вигуками перебігають ліворуч, згодом повертаються і зникають у правій кулісі і т. ін.

Городяни (*співають*).

Гляньте наліво!

Гляньте направо!

Просто у небі людина летить!

Чудо, їй-право!

Уточкіну — браво!

Хто забуде оцю історичну мить?!

Дами захоплено махають різноколірними парасольками. Чоловіки підкидають у повітря свої кепки і котелки, циліндри і кашкети, безкозирки і канотьє.

Барамбуц (*до Урбанського*). Все одно він упаде! Урбанський. Як вам не соромно!

Барамбуц. Аероплан важить сорок два пуди! Не вірите? Парі!

Урбанський. Парі? З такого приводу? Фі!

Барамбуц. Чому — фі? Вся Одеса розкололась надвоє. Всі б'ються об заклад: упаде чи не упаде?

Урбанський (*приклавши до очей бінокль, стежить за рухом аероплана*). Мені казали, ніби нещодавно Уточкін вже літав...

Барамбуц (*зневажливо*). Е... на повітряній кулі!

Урбанський. Але з ним підіймався і його друг, художник...

Барамбуц. Копнін? Наш одеський Леонардо да Вінчі! Між іншим, його останню картину збирається придбати сам барон фон Каульбарс за грандіозну суму. Не чули? Ви не одесит?

Урбанський. Не чув. І справді не одесит.
Барамбуц. Що ви кажете! *(Зацікавлено)*. Будьмо знайомі! Доктор Барамбуц, мозкові явища і душевні страждання. Клінічна санаторія на Малому Фонтані. Якщо у вас виникне... *(Кругить пальцем біля скроні)*. До ваших послуг!
Цицаркіна *(почувши останні слова Барамбуца)*. Доктор, як завжди, вербує пацієнтів!
Барамбуц. О, мадам Цицаркіна! І ви тут!
Цицаркіна *(вказуючи на дівуць, які її супроводять)*. Я ж не могла не показати моїм крихіткам цей кошмар: вони ще нічого в житті не бачили! *(До дівуць)*. Споглядайте небо, а не мужчин!
Урбанський. Ваші донечки?
Цицаркіна. Мої, гм... вихованки. *(Знайомлячи)*. Марфуша, Клеопуша і, звісно, Есмеруша.

Дівці по черзі роблять кніксен.

Барамбуц. Лизавета Степанівна — директриса...
Урбанський. Учебного закладу?
Цицаркіна. Учебно-розважального. Пансіон «Блакитна хвилина».
Барамбуц. Короткотермінові курси благородних дівуць. *(До Цицаркіної, умліваючи від захоплення)*. Шкода, що я не дівуця! Коли зустрічаю вас, у мене виникають позитивні емоції. *(Схопившись)*. Пробачте, я вас не познайомив. Мій давній друг... *(До Урбанського)*. Як вас?
Урбанський *(рекомендуючись)*. Урбанський Інокентій Вікентійович.
Барамбуц. Усім відомий... *(Жде, що Урбанський назове свій фах або посаду)*.
Урбанський *(скромно)*. Граф. Просто... граф!
Барамбуц. Просто граф? Грандіозус!
Цицаркіна. Просто граф? Боже мій!

Дівиці (*навперебій*). Просто граф! Просто граф!
Просто граф!

Схвильовано вказуючи на аероплан, який пролітає, глядачі вибігають з правої куліси і поквапно прямують до лівої. Цигаркіна і дівиці приєднуються до них.
З'являється Жабєєв-Жабін, одягнений у цивільний костюм.

Жабєєв-Жабін (*намагаючись стримати наговн*).
Назад!

Барамбуц. Хіба аероплан упаде там?

Жабєєв-Жабін (*штовхаючи його*). Сюди зволить
прибути командуючий одеським військовим округом,
генерал від кавалерії, його превосходительство барон фон
Каульбарс. Назад, панове! (*До Томашенка*). А ти чого
стовбичиш? Бидло!

Томашенко. А ти — падло!

Урбанський (*підійшовши до них*). Такі слова! Фі!

Жабєєв-Жабін. Так точно, ваш сіясь, фі! Я йому
зараз покажу! (*Біжить у протилежний бік сцени, свистить*).

Томашенко (*до Урбанського, радісно*). Іване Петровичу!

Урбанський (*пошепки*). Здурів? Конспіратор!
(*Вдивляючись у небо*). Ти чому не в порту?

Томашенко. Там порядок: почали на всіх ділянках.
Настрій бойовий. А я тут чекаю на Копніна: обіцяв
передати нам гроші за свою картину. Сума — дай боже!

Урбанський (*збентежено*). Повертається твій
свистун. Будь обережний: ніяких скандалів!

Томашенко ствердно киває. Підходить Жабєєв-Жабін.

Жабєєв-Жабін. Не чують! (*Ховаючи свисток*).

Ну й помічники! (*До Томашенка*). Отже, я — падло? Так?

Томашенко. Боже борони! Не тільки не падло, навіть не бидло!

Жабєєв-Жабін (*задоволено*). Здогадався, хто я такий?!

Томашенко. На жаль, не здогадливий. Пробачте!

Жабєєв-Жабін (*відвернувши лацкан свого піджака, показує значок агента таємної поліції*). Бачив?

Томашенко (*показуючи такий же значок*). Бачив!

Жабєєв-Жабін (*вражений*). Що-о? Колега? (*Рекомендуючись*). Жабєєв-Жабін, Єпіфан Митрофанович. А ти?

Томашенко (*таємниче*). Моє прізвище не підлягає розголошенню. Називай мене просто Вася. Ти чого в моєму квадраті опинився?

Жабєєв-Жабін. Пильную. (*Пошепки*). Томашенка розшукую. Клятий потьомкінець обов'язково сюди причапає. Вони з Уточкіним — друзки.

Томашенко. А ти хоч раз бачив цього Томашенка?

Жабєєв-Жабін. Отак, як тебе.

Томашенко. Чому ж не затримав?

Жабєєв-Жабін. Наказано було тільки стежити. А тепер — хапати.

Томашенко. Отак ти зберігавш службову таємницю!

Жабєєв-Жабін (*розгублено*). Хіба ж ми не одну рибку ловимо?

Томашенко. Як тобі сказати? Інтереси наші сти-каються.

Жабєєв-Жабін. А ти, Васю, мені когось дуже нагадуєш!

Томашенко. І ти мені нагадуєш... (*Убік*). Сучого сина!

Жабєєв-Жабін. Де я міг тебе бачити?

Томашенко. Ходімо! Після другої чарки одразу згадаєш!

Жабєєв-Жабін. З радістю! Та... я ж виконую обов'язки.

Томашенко *(багатозначно)*. Так треба!

Жабєєв-Жабін. Слухаюсь! *(Виходить слідом за Томашенком)*.

У супроводі свого ад'ютанта поважно входить Каульбарс.

Каульбарс *(глянувши вгору)*. Ще не розбився? Урбанський. Ну й жарти у вас, пане барон!

Каульбарс. Граф? А я гадав, що ви, так би мовити, вже в Італії.

Урбанський. Не мені пояснювати вам причину цієї затримки.

Каульбарс. Чортові портовики! Я б їх усіх перевішав, та, на жаль, тепер не п'ятий рік!

Урбанський. Не розумію, який гедзь їх укусив.

Каульбарс. З-за кордону знову хтось привіз їм газетку «Соціал-демократ».

Урбанський. І це привело до страйку?

Каульбарс. Статті цього емігранта, пана Ульяновва... Леніна діють, мов динаміт. Недаремно ж одесити обрали його своїм делегатом на Третій партійний з'їзд!

Урбанський. Сподіваюсь, і ви не сидите склавши руки?

Каульбарс. Децо готуємо. Через це я навіть сюди, як бачите, запізнився. Голова обертом іде. А тут іще Уточкін!

Урбанський. Самородок.

Каульбарс. Самогубець! Ми відрядили до Франції достойну людину навчатися льотної справи. От-от цей дипломований авіатор має повернутися і стати інструктором у нашому аероклубі... Але ж панові

Уточкіну, бачте, кортить, не чекаючи, без належної підготовки, на свій, так би мовити, страх і на свій, так би мовити, ризик!

Урбанський. Чому ж ви, президент аероклубу, дали дозвіл на цей політ?

Каульбарс. Якщо людина так поспішає на той світ... навіщо її затримувати? Ге-ге, це я знову пожартував! Звичайно, справа не в цьому! Пан Анатра, наш вельмишановний Артур Антонович, повірив у креслення цього рудого неука і збудував на своєму заводі літаючу етажерку. Примха мільйонера!

Урбанський. Гадаю, не примха, а розрахунок: якщо Уточкін доведе, що польоти можливі, така етажерка для Анатри може стати золотою!

Каульбарс. Дурниці! Перш ніж пускати російського мужика в повітря, треба навчити літати городових! *(Прислухаючись до вигуків городян)*. Чуєте? Мабуть, нарешті розбився!

Входить схвильована Лариса.

Лариса *(втираючи сльози)*. Живий!

Каульбарс. Он як! *(Подумавши)*. Тоді... ходімо! *(Виходить разом з Урбанським)*.

Лариса *(співає)*.

Захоплює всіх небезпечний твій шлях
І кожна твоя перемога,
Та тільки за мною бреде по п'ятах
Тривога, тривога, тривога.

І простір, і небо твоє золоте
Для мене повиті журбою.
І страшно подумати навіть про те,
Що трапитись може з тобою...

Підходить Литвицький.

Литвицький. Ларисо, донечко моя! У мене буквально серце розривається... Скільки можна так мучитись? Час тобі зробити належні висновки!

Лариса. Я люблю його!

Литвицький. Чуєш? Вуличні хлопчаки знову кричать йому: «Уточкін — рудий пес!»

Лариса. Вони теж люблять його.

Литвицький. А тебе любить така людина... Артур Антонович Анатра!

Лариса. У мене є чоловік!

Литвицький *(злісно)*. Голодранець!

Лариса. Сьогодні він розбагатіє.

Литвицький. Суму, яку він отримає за свої польоти, Артур Антонович кожного вечора просаджує в казино.

Лариса. Анатра зарахував тебе на посаду юриста своєї фірми чи повіреного в особистих справах?!

Литвицький. Бачиш... іще коли я служив товаришем військового прокурора...

Лариса. Я це знаю напам'ять!

Литвицький *(похитавши головою)*. Нерви! І все через нього! Нещасна! *(Ображений виходить)*.

Вбігає Сатана.

Сатана. Найщасливішій дамі Одеси привіт від нашої преси! Ларисо Федорівно, коротке інтерв'ю. Ваш чоловік сьогодні одержить дуже великі гроші. Які у вас плани і перспективи?

Лариса. Сергій обіцяв подарувати мені поїздку до Парижа.

Сатана. Париж? О, же ву зем! Бастілія! Мулен руж! Гризетки, кокотки, людовіки! Кожні десять хвилин там народжується новий Бурбон, а всі биндюжники парлекають виключно по-французькому! Моя стаття матиме назву: «Весільна подорож через два роки після одруження»!

Лариса (*посміхнувшись*). Сатана!

Сатана. Впізнали? Еммануїл Сатана, власник газети «Одеська пошта».

З новою силою лунає хор городян. Захоплені поклонники виносять на руках свого улюбленця. Уточкін у ледве вдається вирватись з цього полону.

Біля Уточкіна — Копнін.

Уточкін (*до Лариси*). Я трохи там затримався.

Пробач! (*Гаряче обіймає її*).

Лариса. Сподіваюсь, на цьому крапка?

Уточкін. П-поки що... кома!

Лариса (*нервуючи*). Подумай про мене!

Уточкін. Я думаю про тебе завжди: вдень і вночі, вранці і ввечері, на землі і в небі!

Лариса (*зітхнувши*). Якби ж це було так!

Сатана (*розкривши блокнот*). Сергію Ісайовичу, кілька слів для «Одеської пошти». Навіщо кожної хвилини ви ризикуєте життям? Звичайно, всім потрібні гроші... Люди гинуть за метал? «Все куплю», — сказало золото?

Уточкін (*співає*).

Ніколи я не поклонявся золоту,
А скрізь шукав незвідані світи,—
Для нас життя немає без польоту,
Без гордої, п'янкої висоти!
І з давніх літ у темряві глибокій,
Як вірний друг, мене оберіга
Моя любов — одвічний мій неспокій,
Душі моєї пристрасть і жага.
Мій час настав. Я це збагнув достоту
І вже своєї не зречусь мети:
Для нас життя немає без польоту,
Без гордої, п'янкої висоти!

Нам зоря золотая
Світить з пітьми.

Птах у небі літає,
Зможем і ми!
Наша воля крута,
Кличе нас висота,
Висота, висота, висота...

Усі присутні аплодують Уточкіну.

Сатана (*підбігає до Копніна*). Пане Копнін...
Я — Сатана.

Копнін. Сатана? Тільки нечистої сили мені зараз
бракує!

Сатана. Що ви, як художник, відчуваєте в цю хви-
лину?

Копнін. Мене нудить.

Сатана (*готуючись записувати*). Від хвилювання?

Копнін. Від вашого питання...

Сатана (*запобігливо*). Ви, як завжди, жартуєте.
Оригінал! (*До Діни*). А ви, мадемуазель Даль-
ська... що ви, як співачка, відчували, спостерігаю-
чи цей політ? Вам хотілося співати?

Діна. Мені хотілося розцілувати Уточкіна. На жаль,
він був там! (*Глянувши вгору, прямує до Уточ-
кіна*).

Лариса (*зупиняючи її поглядом*). А тут я це зроб-
лю сама.

Діна. Ревнуєш?

Лариса (*знизавши плечима*). Анітрішки.

Каульбарс (*підходить*). Браво, Уточкін! Браво!
Захоплююсь і, так би мовити, аплодую! (*Плескає
в долоні*). Талант! Його слід шліфувати, так би
мовити, у Франції. Практика у Фармана, Блерію,
Буазена — ось що, так би мовити, вам потрібно!

Уточкін. Ми з дружиною збираємось до Парижа.
Днів на десять.

Каульбарс. Десять днів? Ха-ха! (*До Урбанського*).
Що ви на це скажете, граф?

Урбанський. Для практики треба місяців три.
Каульбарс. Шість! Півроку, так би мовити! (*До Уточкіна*). Не вистачить коштів? Наш аероклуб може взяти, так би мовити, на себе...

Лариса (*до Уточкіна, радісно*). Серьожо, любий!
Уточкін. Не п-поспішай! За таку турботу доведеться платити!

Каульбарс. Платня невелика: ще один політ.
Зараз.

Уточкін. Я готовий.

Каульбарс. Я знов, так би мовити, аплодую. Сподіваюсь, ви зможете взяти з собою скромний вантаж — фунтів двадцять?

Уточкін. Не проблема!

Каульбарс. Тоді... ближче до діла! В порту почались безпорядки. Моє звернення до страйкарів щойно надруковано. Тисяча примірників. Якщо їх буде скинуто з неба, і зробить це сам Уточкін...

Уточкін (*до Лариси*). Чула? (*До Каульбарса*). Ми не поїдемо до Парижа за рахунок одеського аероклубу.

Каульбарс. Уточкін відмовляється від польоту?

Уточкін. Це був би не політ, а п-падіння!

Барамбуц (*до Урбанського*). Злякався! Не вірите? Пари!

Урбанський. Ви знову? Фі!

Копнін (*до Каульбарса*). Уточкін — сокіл, а не стерв'ятник!

Каульбарс. Російський сокіл мусить служити двоглавному орлу! А вам, пане художник, не слід забувати, що ви, так би мовити, під наглядом поліції!

Копнін. До її піклування я звик.

Каульбарс (*не тямлячи себе від гніву*). Ви... ви...
Ваша картина перестала мені подобатись. Шукайте іншого покупця!

С а т а н а. Сенсація! Моя газета вийде подвійним тиражем!

У р б а н с ь к и й (до Каульбарса, пошепки). Чуєте? Почнуться непотрібні пересуди: барон зводить рахунки з живописцем! Фі!

К а у л ь б а р с. Не фікайте, граф! Ви, так би мовити, залишаєтесь?

У р б а н с ь к и й. На жаль, і мені час. (Вклонившись Уточкіну і Ларисі, поквапно виходить).

К а у л ь б а р с (невдоволено). Гм! (Іде в протилежний бік).

К о п н і н (услід Каульбарсові). Солдафон!

Входить Литвицький.

Л и т в и ц ь к и й (до Уточкіна). Артур Антонович доручив мені розрахуватися з тобою за сьогоднішні польоти. (Розкривши теку, дістає голубий конверт). Загальний збір — п'ять тисяч двадцять три карбованці сімдесят чотири копійки.

Присутні задоволено аплодують.

Л а р и с а (радісно). Ми все ж таки будемо в Парижі!

У т о ч к і н. Укладати чемодани поки що ранувато.

Л и т в и ц ь к и й (продовжує). З цієї суми утримується вартість контрамарок для почесних гостей — п'ятсот сорок шість карбованців дев'яносто одна копійка. Міський податок на боротьбу з пацюками — сто сорок три карбованці сімнадцять копійок. Оренда іподрому — три тисячі. Тобі залишається чистими — одна тисяча триста тридцять три карбованці шістдесят копійок. (Вручаючи конверт). Перевіriamo?

У т о ч к і н. Н-не треба! Ваша порядність — поза підозрою.

Л а р и с а. Ось тобі й Париж!

У т о ч к і н. Не хвилюйся! П-париж у нас іще буде!

Лариса. А борги?

Уточкін (*безжурно*). Вони вже є!

Литвицький (*помігивши у наговні Анатру*). А от і наш вельмишановний Артур Антонович!

Наговп розступається, пропускаючи Анатру вперед. Захоплені оплески дам. Вигуки: «Анатра! Анатра!» Шанобливі поклони місцевих ділків.

Анатра (*довго, з децю награним захопленням, тисне руку Уточкіну*). Чудово! Мій аероплан піднявся в повітря! І не тільки піднявся — літав! І благополучно приземлився! Історія запам'ятає ваш подвиг, дорогий друже! (*До всіх присутніх*). Панове! На честь Сергія Уточкіна сьогодні ввечері в залі фондової біржі я даю бал-маскарад!

Опускається інтермедійна завіса. Одеський бульвар. Біля пам'ятника Дюку де Рішельє сп'янілий Жабєєв-Жабін обіймає Томашенка.

Жабєєв-Жабін. І де я тебе все ж таки бачив? Томашенко. І досі не згадав? Ходімо ще тяпнемо! Жабєєв-Жабін. Я можу, але не можу: я ж виконую обов'язки!

З'являються Діна і Копнін. Томашенко і Жабєєв-Жабін їх не помічають.

Діна. Я казала, Михайло буде тут! Його слово — закон!

Копнін. А цього дружка... він теж обіцяв сюди привести?

Діна (*розгублено*). Я його вперше бачу.

Копнін. А я з ним трохи знайомий. На жаль! Як нам його позбутися?

Діна. Хвилиночку! (*Підбігає до Томашенка й дає йому ляпаса*). Знов набрався! Де твоя совість? (*До Жабєєва-Жабіна*). А ви, мусью, свиня: на-

поїли порядну людину і викаблучуєтесь! Дома, либонь, жінка чекає? Геть відсіля, доки я тобі бланжів не наставила!

Жабєєв-Жабін. Васю, що це за відьма?

Томашенко. Моя...

Діна (*перемиваючи*). Наречена!

Жабєєв-Жабін. Он як? Тоді — янголяточко!

Томашенко. Знайомтесь...

Діна. З п'яницями не знайомлюсь. Ех, Мишко, Мишко...

Жабєєв-Жабін (*стрепенувшись*). Мишко? Ти ж Вася!

Томашенко (*йому на вухо, таємниче*). Чш-ш!

Так треба! Вона не повинна знати, хто я насправді.

Діна (*вказуючи на Жабєєва-Жабіна, який похитнувся*). Впаде! Треба його посадити.

Жабєєв-Жабін. Посадити? Мене? (*Показує дулю*). Я тебе посаджу! Усіх вас посаджу... джу... джу!

Томашенко (*допомагаючи йому сісти*). Ось лава...

Жабєєв-Жабін. Лава? Підсудних? (*Сідає*). За віщо? Я трішечки не при собі, але при спольненії... (*Розлігшись, починає хроніти*).

Томашенко. Тепер його і гарматою не розбудиш!

Діна. Хто такий?

Томашенко. Звичайний шпик. Розшукує мене. (*У відповідь на здивований погляд Діни відвертає лацкан свого піджака*). Показав йому цю бляху, він і повірив, що ми одного поля ягоди. Все розбазікав.

Діна. Звідки в тебе поліцейський значок?

Томашенко. На одеському базарі можна купити тата і маму!

Копнін (*підійшовши*). І вигідно продати свою тещу? (*Вказуючи на Жабєєва-Жабіна*). Хитрун. Будьте обережні!

Томашенко. Не хвилюйтесь, Олександрє Івановичу! *(З радісною надією)*. Ви принесли гроші?

Копнін *(зігнувши)*. Зірвалося, дорогий Михайле Андрійовичу! Каульбарс відмовився купити мою картину... Скільки днів портовики можуть іще протриматись?

Томашенко. Без хліба людина довго не протягне.

Копнін *(подумавши)*. Є в мене одна ідея. Та для початку треба мати хоч декілька червінців. А втім... *(Рішуче)*. Сьогодні в біржі бал-маскарад. Ти мушиш бути там. Обов'язково!

Томашенко *(здивовано)*. Я? На маскараді?

Копнін *(до Діни)*. У ваших акторів який-небудь костюм для нього знайдеться?

Діна. Ми його зробимо циганом!

Томашенко *(до Копніна)*. А далі як? Ви теж прийдете?

Копнін *(кивнувши)*. До зустрічі! *(Виходить)*.

Томашенко *(наспівує)*.

Забавна роль судилася мені!

Але хіба я схожий на артиста?

Діна *(йому в тон)*.

Ми прийдемо в циганському вбранні:

Строката хустка, бубон і намисто!

Томашенко }
Діна } *(співають разом)*.

Гей, летить, як шалені коні,

Молоді тривожні літа!

Не забудуться ночі безсонні

І далеких доріг прямота.

Буйний вітер і хмара темна

На шляху не стримають нас,

Серце в грудях бринить недаремно:

Настає наш зоряний час!

Сповнені радості, вони швидко виходять. Жабєєв-Жабін одразу схоплюється на ноги. На бульварі з'являється *Урбанський*. Зупинившись, прислухається.

Жабєєв-Жабін (не помічаючи *Урбанського*, *виголошує цілком тверезим голосом*). Так ось який ти, Михайле Томашенку! Накачати мене хотів! Хе-хе! Жабєєв-Жабін, виходячи на діло, заправляє у свій шлунок фунт вершкового масла: ніякий спиртний напій не всмокчється! Щось вони затівають... Нічого! Візьмемо під нагляд кожного цигана. На маскарадї схоплю обох — і Васю, і Копніна. Дуплетом. На гарячому. Ха-ха, панове! Гадаєте, Жабєєв-Жабін — це хвіст собачий?!

Урбанський (*проходячи*). Що з вами, шановний? Такі слова? Фі!

Жабєєв-Жабін. Винуват, ваш сіяє! Вирвалось. *Урбанський* (*поблажливо*). Буває! (*Проходить*).

Жабєєв-Жабін (*зробивши глузливу гримасу, тихо*). Чистоплюй! (*Замислившись*). Маскарад! У такому вигляді вони мене одразу впізнають. Вирядитись котом у чоботях? Чоботи є, а все інше? Приліпити борідку і стати козлом? Не можна: скажуть, глузую з пана градоначальника. А може, прийти ослом? Здогадаються, що це я. (*Лягнувши себе по лобі*). Вдягнуся дамою! Дістати б тільки жіноче причандалля! (*Помітивши Цицаркіну і дівиць, які, прогулюючись, пропливають повз нього*). Сам бог послав мені цю корову! (*Солодкаво*). Лизаветочко Степанівно! Симпомпончику мій!

Цицаркіна (*до дівиць*). Крихітки, дихайте там! Дівиці неохоче відходять у вказаний бік.

Жабєєв-Жабін. Лизунчику, сонечко моє! Мрія городового! Не можу ані хвилини прожити без тебе! (*Однією рукою поривчасто обіймає Цицаркіну за шю, другою вимірює ширину її плечей*). Якраз! Мій розмір!

Цицаркіна *(намагаючись вирватись з його обіймів)*. Барбос!

Жабєєв-Жабін *(томливо)*. Колись ти мене називала Кандибобиком!

Цицаркіна. Коли мужчина зникає на чотири дні і три ночі, це означає — у нього щось десь завелось!

Жабєєв-Жабін. Отеллочка моя ревнива! У мене службові справи.

Цицаркіна *(відштовхуючи його)*. Що ти хочеш від мене?

Жабєєв-Жабін. «Хочу быть дерзким, хочу быть смелым, хочу одежды с тебя сорвать...» *(На її обурений погляд)*. Так сказав поет.

Цицаркіна. Він сказав, що це треба робити на бульварі?

Жабєєв-Жабін. Тоді — марш до тебе! Мерщій!

Цицаркіна. Не поспішай! *(Оглядаючи його)*. Ти за ці дні так постарів! Тобі з твоєю сивиною треба шукати сиву подругу, а не таку квітучу даму, як я!

Жабєєв-Жабін. Зовсім нещодавно і ти була сивою!

Цицаркіна. Не пам'ятаю, коли це було.

Жабєєв-Жабін. Яка коротка пам'ять! *(Настівує)*.

Я тобі належу!
Скинь свою одіж
І до щастя шлях відкрий!

Цицаркіна *(йому в тон)*.

Ах, облиш надію,
Сивий лиходію,
Адже ти старий,
старий,
старий!

Жабєєв-Жабін. Для тебе я готовий помолодшати, почорнішати... від кохання.

Цицаркіна. Коли почорнішаєш, тоді прийдеш! *(До дівуць)*. Крихітки, за мною! *(Виходить у супроводі дівуць)*.

Жабєєв-Жабін. Тьху, ідіотка! *(Схаменувшись)*. А проте... розумну не так швидко знайдеш і не так швидко роздягнеш! *(Вийнявши з кишені люстерко, критично оглядає себе)*. Мордоворот!

З'являються Урбанський і Копнін.

Копнін *(вказуючи на Жабєєва-Жабіна)*. Цей?

Урбанський. Так. Але раджу... не показувати йому, що вам відомо.

Копнін. Не хвилюйтесь, пане...

Урбанський. Граф. Просто... граф! *(Вклонившись, виходить)*.

Копнін *(до Жабєєва-Жабіна)*. Ай-я-яй, Єпіфане Митрофановичу! Вам наказано стежити за мною, а ви стежите тільки за своєю красою!

Жабєєв-Жабін. Трагедія, пане Копнін. Сивина заїла!

Копнін. Оце і все? Позбутися її — раз плюнути!

Жабєєв-Жабін. Плюньте, Олександрє Івановичу! Тобто замажте її до бісової матері... заради усього святого!

Копнін. Є у мене чудова голландська фарба, та колір, мабуть, занадто вже... як вороняче крило.

Жабєєв-Жабін. Вороняче? Крило? Ви окрилюєте мене! Я молитимусь за вас!

Копнін. Молитвами тут не відбудешся! Ця фарба коштувала мені тридцять п'ять цілкових... Вам, звичайно, я міг би скинути п'ятірку: все ж таки ви мій наглядач!

Жабєєв-Жабін *(виймаючи гроші)*. Ось!

Копнін. Може, незручно...

Жабєєв-Жабін. Дуже зручно! Завдяки вам я поверну ці гроші... з непоганими процентами! Тільки благаю — швидше!

Копнін. Що ж... зараз ви себе не впізнасте! (*Взявши запропоновані гроші, виходить разом з Жабєєвим-Жабіним*).

Підіймається інтермедійна завіса. Одне з приміщень одеської фондової біржі. На порталі плакат: «Авіатика — душа прогресу». Гості в масках і екзотичних костюмах юрмляться перед підмостками, де виступають місцеві куплетисти.

Куплетисти (*співають*).

Увечері і вранці
У нас на Молдаванці
Запитує сестричка братика:
«Скажи, чому це тут і там
Такий жахливий тарарам
Зчинила в місті авіатика?»
Стомившись від безсоння,
Вмирає тьотя Соня,
Але тепер нові порядочки, —
Йй каже дядя: «Не вмирай,
Ми з Молдаванки прямо в рай
Полетимо без пересадочки!»

Гості.

Треба, треба вирішити нам:
Досягнувши неба, що робити там?
Недаремно люди твердять кожну мить:
Хто живе пристойно, той не полетить!

Кокетливо помахуючи віялом і уважно придивляючись до чоловіків, одягнених циганами, дефілює Жабєєв-Жабін. На ньому сукня і капелюшок Цицаркіної, на обличчі — чорна маска.

Умліваючи від захоплення, Барамбуц, одягнений Арлекіном, розглядає цю «даму».

Б а р а м б у ц (*до Жабеева-Жабіна*). Маско, я тебе знаю! Парі?

Ж а б е є в - Ж а б і н (*жіночим голосом*). Іди ти зі своїм парі! (*Проходить*).

К о п н і н (*одягнений піратом*). Цю дамочку так просто на абордаж не візьмеш: клоунів терпіти не може.

Б а р а м б у ц. Що ж робити? Мені потрібні позитивні емоції!

К о п н і н. Сіра людина! (*Вказуючи на Томашенка*). Бачиш того цигана? Візьми його на буксир і обміняйся барахлом!

Б а р а м б у ц (*розгублено*). На буксир? А якщо він не згодиться?

К о п н і н (*підходить до Томашенка*). Полундра, хлопче! Толай за цим опудалом до найближчого трюму і віддай йому своє циганське манаття!

Т о м а ш е н к о. Навіщо?

К о п н і н (*грізно*). Три холери, дві чуми!

Т о м а ш е н к о. А... так відразу б і сказали! (*До Барамбуца*). Ну?

Б а р а м б у ц. Моє вбрання буде вам до лиця. Не вірите? Парі! (*Виходить слідом за Томашенком*).

К у п л е т и с т и (*декламують*).

Путі відкрили неозорі ми,—
Літає Уточкін під зорями,
Злетіти міг би і на Марс,
Та чи дозволить Каульбарс?

Входить Каульбарс. Він чув останні рядки куплета.

К а у л ь б а р с. Дозволить! І не тільки на Марс: навіть світ за очі! Але... (*Озирнувшись*). Бал на честь Уточкіна, а Уточкіна нема! Дивно! Дуже дивно. А проте, веселіться, панове! Чому ніхто не танцює?

Д і н а. Тут — тільки дивертисмент. Танці в сусідньому залі. (*Непомітно киває своїм партнеркам*).

Зграйка молодих циганок оточує Каульбарса.

Циганки (*співають*).

Ви нас усіх взяли в полон
Своїми мужніми словами,
Барон, барон, барон, барон,
Ми всюди з вами, всюди з вами!

Танцюючи, вони відступають все далі й далі, наче магнітом притягуючи до себе завороженого ними Каульбарса.

Каульбарс (*похитуючись у такт циганському танцю*).

Ах, ні для кого не секрет,
Що я шаную вашу вроду.
Вперед, вперед, вперед, вперед,
За вами я — в огонь і воду!

Нарешті циганкам вдається вивести Каульбарса із залу. За ними сліднують всі інші гості, крім Діни і Копніна.

Копнін. Ну от! Треба було позбутися тільки Каульбарса.

Діна. Коли вам знадобиться публіка, я заспіваю, всі почують і повернуться сюди.

Копнін. І він теж?!

Діна. Все передбачено. Дівчата його так затанцюють, що він не скоро отямиться. Встигнете!

Входить Лариса. Вигляд у неї засмучений.

Копнін. Ларисо Федорівно!

Діна (*збентежено*). Ти сама?

Лариса (*зітхнувши*). Як завжди... Ти ж його знаєш!

Копнін. Знову щось накоїв?

Лариса. Ішли ми сюди. Удвох. Настрій святковий. Раптом підбігають якісь хлопчачки. Поклонники. Шум, гвалт. Один з них простягнув Сергієві свою скрипку: ви все вмiєте, заграйте нам що-небудь!

Копнін. А Сергій?

Лариса. Узяв смичок і загравав їм «Чардаш» Монті. Зібралася юрба — ні пройти, ні проїхати. І досі не відпускають його. Мені набридло чекати.

Діна *(захоплено)*. Доросле дитя! Це просто чудово.

Лариса. Можливо. Але я вже не витримую цього. Так хотілося розважитись, повеселитись, потанцювати...

Копнін. Танцюють в сусідньому залі. Чи не подаруєте ви мені один тур вальсу?

Лариса *(заперечливо хитає головою)*. Дякую.

Діна *(до Копніна)*. Здається, ви щойно запрошували мене і я дала згоду танцювати.

Копнін *(з жаргівливим розпачем)*. Боже мій! Як мені спокутувати свою провину?! *(Запропонувавши Діні руку, виходить з нею)*.

Лариса *(задумливо дивлячись їм услід)*. Доросле дитя! Здалеку — все чудово. Та ніколи не можна вгадати, що спаде йому на думку завтра, сьогодні, за хвилину! Інколи мені здається, я готова зненавидіти його! *(Зітхнувши)*. Та це тільки здається. *(Співає)*.

Я стомилась від своїх тривог
І не згодна з долею такою,—
Вже мені несила, бачить бог,
День і ніч не відати спокою!
Кохую, і в серці твій образ встає,
Радію, здолавши розлуку,
Та з мукою схоже кохання моє,
І радість нагадує муку...

Входить А н а т р а. Завмирає, шанобливо прислухаючись.

А н а т р а. Ви... чимось засмучені?

Лариса. Помиляєтесь: у мене чудовий настрій!

А н а т р а. Коли так, я скажу вам без будь-яких компліментів... *(Співає)*.

Подумки я вам вклоняюсь низько,
Бачу наяву бентежні сни
І тремчу, повірте, мов хлопчисько...
Ви собі не знаєте ціни!
Подаруйте хоч малу надію,
Щоб я жити недаремно міг,
І усе, чим в світі володію,
Радо покладу до ваших ніг!
Я б не смів, моя мадонно,
Набридять так безпардонно,
Але серце повсякчас
Хоче бути біля вас!

Лариса *(зняжковіло)*. Я починаю вас боятись.
Анатра. Даремно! *(Пропонує їй руку і, вальсуючи, виводить її з залу)*.

З'являються Барамбуц і Томашенко. Вони вже обмінялися костюмами.

Барамбуц. Тепер я циган, не паяц! Вашої послуги ніколи не забуду. Якщо у вас почнеться... *(Крутить пальцем біля скроні)*. Я ваш!

Томашенко *(помігивши Жабєєва-Жабіна, який, оглядаючись, проходить повз них)*. Яка розкішна дама!

Барамбуц. Вона вас теж хвилює?

Томашенко. Дуже. Та я не стану вам на перешкоді: третій мусить піти! *(Виходить)*.

Жабєєв-Жабін *(жіночим голосом)*. Здрастуй, цигане!

Барамбуц *(радісно)*. Ви мене впізнали? Нарешті!

Жабєєв-Жабін. Хотів сховатися від мене?

Барамбуц. Ховатись від кохання? *(Хоче обняти його)*.

Жабєєв-Жабін *(своїм басом)*. Ну, ну! Руки геть! Ти в моїх руках!

Б а р а м б у ц (*приймавши це як гру*). Мадам, не беріть мене на бас!

Ж а б е є в - Ж а б і н. Кінчай базар, Мишо!

Б а р а м б у ц. Чому ви називаєте мене Миша?

Ж а б е є в - Ж а б і н. Тому що ти Вася!

Б а р а м б у ц. Не Вася, а Йося. Йосип Вуколович

Барамбуц, мозкові явища і душевні страждання.

Клінічна санаторія на Малому Фонтані.

Ж а б е є в - Ж а б і н. Що ти верзеш? Ану, скидай маску!

Б а р а м б у ц. Яку маску? Це моє обличчя!

Ж а б е є в - Ж а б і н (*придивляючись*). Не бреши! Не допоможе!

Б а р а м б у ц. Істинний хрест, це моє справжнє обличчя. Не вірите? Парі!

Ж а б е є в - Ж а б і н. Тьху! З таким обличчям тільки горобців лякати!

З фойє долинають звуки циганської пісні. Повертається Діна, ведучи за собою натовп захоплених гостей, серед яких К о п н і н.

Д і н а (*співає*).

Гей, ви, крила соколині,

Молоді мої літа!

Недаремно серце нині

В небо трепетно зліта!

В нас на двох одна дорога

Серед зоряних дібров, —

Я для сокола ясного

Бережу свою любов!

Ц и г а н к и й ц и г а н и.

Врозтіч, хмари! Вбік, вітруго!

Звідсіля до виднокруга

Хай співає, і гуля,

Й ходить ходором земля!

Пісня завершується вогневим танцем усього ансамблю. Несподівано на підмостки підіймається Копнін. Вихопивши з-за пояса свій піратський пістолет, він тричі стріляє в повітря. Упізнавши відомого художника, публіка замовкає, чекаючи від нього якоїсь витівки.

Копнін. Свистати всіх нагору! Панове негоціанти, інтересанти і комерсанти! Сьогодні Уточкін підняв до небес славу нашої Одеси. Кожному ясно: ще трохи — й вона стане вільним містом. Отже — порто-франко: торгівля без митних ускладнень, контрабанда без переслідувань. Ця ідея для своєї реалізації на рівні сучасної цивілізації потребує деталізації і в першу чергу стимуляції. Збережемо Одеський порт від деградації! Не шкодуйте асигнації на благородні імпровізації! *(До Діни)*. Гей, циганко! Вношу тридцять карбованців. *(Кидає гроші у залізну карнавку, яку Діна тримає в руках)*.

Жабєєв-Жабін *(тяжко зітхнувши)*. Моя тридцятка!

Анатра *(хизуючись перед Ларисою)*. Вношу сто!

Оплески, схвальні вигуки. Гості навперебій кидають гроші у карнавку, називаючи внесені суми. Стрімко входить Уточкін.

Голоси. Уточкін! Уточкін!

Уточкін *(підійшовши до підмостків)*. Вношу все, що одержав сьогодні за свої польоти! *(Кидає у карнавку голубий конверт)*.

На якусь мить усі замовкають, вражені цим вчинком. І враз — вибухає нечувана овація. Лариса, наче закам'яніла, мовчки дивиться на Уточкіна.

Анатра *(до Лариси)*. О, ма шер! Вам погано?

Лариса. Ні, я, мабуть, стомилась... і цей галас...

Уточкін *(підбігає до Лариси)*. Я трохи затримався. Пробач!

Лариса (*сухо*). Я звикла до твоїх пробачень.

Уточкін. Що з тобою? (*Вражений несподіваною здогадкою*). Невже ці гроші зіпсували тобі настрої?

Не хвилюйся, гроші у нас будуть! Попереду стільки змагань... заради тебе, клянусь, я завоюю всі призи. Ти б-будеш найбагатшою жінкою в Одесі!

Лариса. Навіщо я взагалі тобі потрібна? Що ти вигадась завтра?

Уточкін. Завтра? «Тебя я, вольный сын эфира, возьму в надзвездные края...»

Лариса. Мені не до жартів?

Уточкін. Я н-не в-вірю, що столиця Франції може стати приводом до н-нашого конфлікту!

Анатра (*підійшовши до них*). Дозвольте запросити вашу даму?

Уточкін. Якщо дама не заперечує...

Лариса (*екзальтовано*). З великою приємністю!

Церемонно вклонившись, Анатра веде Ларису танцювати. Уточкін засмучено дивиться їм услід. До нього підходять Томашенко і Копнін.

Томашенко (*повертаючи Уточкіну його конверт*).

Ми цього не візьмемо.

Уточкін (*відштовхуючи його руку*). Не кажи д-дурниць!

Копнін. Я пишаюсь тобою, Серьожо! Та я хотів потрусити зовсім не тебе.

Уточкін (*рішуче*). Годі!

До них підкрадається Жабєєв-Жабін.

Жабєєв-Жабін. Усю трійцю прошу слідувати за мною.

Уточкін. Троє кавалерів на одну даму... чи не з-забагато?

Жабєєв-Жабін. Дуже дотепно, хе-хе... але від мене втекти вам не вдасться!

Молоді циганки вводять до залу зовсім очманілого від танців Каульбарса. Бравий генерал ледве пересуває ноги.

Циганки (*співають*).

Ви нас усіх взяли в полон
Своїми піжними словами,
Барон, барон, барон, барон,
Ми всюди з вами, всюди з вами!

Жабєєв-Жабін (*до Томашенка, Уточкіна і Копніна*). Ну? (*Одчайдушно кричить*). За мною — марш!

До Томашенка підходить Урбанський, теж одягнений циганом.

Урбанський (*Томашенкові, пошепки*). Тобі тут нема чого робити!

Томашенко зникає в натовпі. Урбанський залишається на його місці.

Каульбарс (*до Жабєєва-Жабіна*). Мадам, що з вами?

Жабєєв-Жабін. Ваше превосходительство, серед нас — Вася... тобто Йося!

Барамбуц (*почувши цю фразу*). У цієї дами мозкові явища!

Жабєєв-Жабін (*до Каульбарса, вказуючи на Урбанського*). Накажіть цьому зухвалому циганові скинути маску!

Барамбуц (*зважаючи, що ці слова адресовані йому*). Я вже казав, це не маска, це моє справжнє обличчя!

Жабєєв-Жабін (*до Барамбуца*). Ти знов? (*До Каульбарса*). Не цей! (*Вказуючи на Урбанського*). Ось він, матрос Томашенко!

Копнін. Дрімуча дурепа! (*Зриває з Жабєєва-Жабіна жіночий капелюшок, під яким — волосся зелене, як свіжа трава*).

Загальний регіт.

Каульбарс. Яка... квітуча, так би мовити, шеверюра!

Жабєєв-Жабін. Голландська фарба...

Уточкін. Щось голландське в ньому є!

Жабєєв-Жабін. Воропяче крило!

Уточкін. Воропяче? Це крило папуги!

Копнін смикає Жабєєва-Жабіна за сукню, вона падає.

Жабєєв-Жабін (*показуючи Каульбарсові свій значок*). Винуватий, ваше ство! Зараз ви побачите матроса Томашенка! (*Простягує руку до Урбанського, щоб зірвати з нього маску*).

Урбанський (*даючи йому ляпаса*). Фі! Філер! (*Знявши маску*). Хто пустив на маскарад цього бовдура?!

Жабєєв-Жабін (*з жахом*). Винуват, ваш сіясь! Урбанський. Цей зелений баран компрометує таємну поліцію.

Каульбарс (*до Жабєєва-Жабіна, рішуче*). Геть! Голоси. Геть! Геть!

Жабєєв-Жабін. Слухаюсь, ваше ство! (*Задкуючи, виходить під веселе улюлюкання гостей*).

Загальні оплески. Після танцю повертаються Лариса й Анатра. З протилежного боку з'являється Литвицький.

Анатра (*до Лариси*). Я йому допоможу. Звичайно, заради вас!

Лариса. Навряд чи Сергій погодиться прийняти допомогу від вас!

Анатра. Хвилиночку! (*До Литвицького*). Принесли?

Литвицький *(передаючи документ)*. Тут усе.
Анатра. Мерсі! *(До всіх)*. Увага, панове! Сергій
Уточкін мусить літати! Аероплан, збудований на
моєму заводі,— в його розпорядженні!
Копнін. Уточкіну подачка не потрібна!
Литвицький. Яка ж це подачка? Звичайний конт-
ракт. Сергій Ісайович вирушить у гастрольне тур-
не. В кожному з перелічених тут міст він демон-
струватиме польоти. Це буде найкращою рекламою
нашої фірми. Виручка від польотів належатиме
авіатору, за винятком суми, яка піде на покриття
вартості аероплана...
Копнін *(до Уточкіна)*. І ти дозволиш зв'язати свої
крила?
Уточкін. Щоб літати, я мушу піти і на це! Пара-
докс?
Лариса *(скрикує)*. Ні! Ні! Ти не покинеш мене!
Нізащо!
Уточкін. Усе б-буде гаразд.
Лариса. Серьожо, любий! Благаю!
Уточкін. З-заспокойся! Я знаю, що роблю. *(Під-
писує контракт)*.
Лариса *(розпачливо)*. Боже мій!
Анатра *(потискує руку Уточкіну)*. Поздоровляю
вас, дорогий друже!

Уточкін стоїть понуривши голову. На підмостках знову
з'являється Діна та її ансамбль.

Діна *(співає)*.

Нам давно зустрітись треба
На щасливій висоті!
Подаруй мені це небо,
Ці простори золоті!
Гей, ви, крила соколині,
Молоді мої літа!

Недаремно серце нині
В небо трепетно зліта!

Цигани й циганки.

Врозтіч, хмари! Вбік, вітрюго!
Звідсіля до виднокруга
До нестями хай гуля
Й ходить ходором земля!

Уточкін (*намагаючись посміхнутися*). Для нас
життя немає без польоту, без гордої, п'янкої висо-
ти! Наша воля крута, кличе нас висота, висота,
висота...

Завіса

ДІЯ ДРУГА

Перед інтермедійною завісою — Адик і Едик.

Адик }
Едик } (*співають разом*).

Є сьогоднішні газети, —
Сто новин за дві монети!
О мадам! О мосьє!
Все в газетах є:
І нові паризькі моди,
І якої ждуть погоди,
Кожен день,
Повсякчас
Вісті є для вас!

Адик. Страйк в Одеському порту! Перемога пор-
товиків!

Едик. Гроші Уточкіна допомогли портовикам ви-
стояти!

Адик. Триумфальне турне Уточкіна: Київ — Моск-
ва — Нижній Новгород... сімдесят міст Росії. Уточ-
кін піднявся на сто метрів!

Едик. Сімферополь, Варшава, Вінниця, Мінськ, Тифліс, Воронеж аплодують Уточкіну. Двісті п'ятдесят метрів висоти — новий рекорд!

Адик. Одеський сокіл над єгипетськими пірамідами!

Едик. Вісім польотів над Сахарою на аероплані пана Анатри!

Городяни проходять поза хлопців, не звертаючи на них уваги. З'являється Сатана.

Сатана (*до газетярів*). Отак ми торгуємо? Халамидники!

Адик. Одесу тепер нічим не здивуєш!

Едик. Люди звикають до всього.

Сатана. Побачимо! (*Вигукує*). Банкір Анатра придбав цінний подарунок дружині Уточкіна. Читайте інтимну хроніку!

Перехожі вмить утворюють чергу і скуповують газети.

Дама з вуаллю (*розгорнувши газету*). Чергова плітка?

Сатана. Мадам, «Одеська пошта» — це солідний орган. Я персонально брав інтерв'ю у швейцара ювелірного магазину пана Пурица. Подаруночок — будьте певні!

Дама з вуаллю. Якесь брязкальце?

Сатана. Діамантове кільце за п'ять тисяч — це, по-вашому, брязкальце? Звичайно, в газеті ми суму не вказуємо...

Дама з вуаллю. Чому?

Сатана. Не здогадуєтесь? (*Пошепки*). В Одесі знову бачили Соньку Золоту ручку. Якщо вона дізнається про вартість подарунка...

Дама з вуаллю. Я не дуже вірю легендам про цю аферистку.

Сатана. Звичайно, благородним людям важко навіть уявити, на що здатна Сонька! Вона може зняти

золоту коронку з будь-якого зуба самого барона фон Каульбарса, і той не помітить, як це сталося! Дама з вуаллю. Жах! Дякую за попередження. Сатана (*галантно вклонившись*). Радий вам служити, мадам...

Дама з вуаллю. Ось моя візитна картка. (*Вручає йому картку і, поважно кивнувши, виходить*).

Сатана (*прочитавши картку*). Боже, яка честь! (*Замріяно*). Ангеліна Серафимівна Мангубі, вдова негоціанта, уроджена княжна Джевахова, в розмові з нашим кореспондентом заявила... Звучить!

Підіймається інтермедійна завіса. Дача присяжного повіреного Литвицького. На веранді — плетені крісла, стіл, шезлонг. На столі, біля великої корзини червоних троянд, — шкатулка, оправлена оксамитом. Лариса радісно обіймає Діну Дальську.

Лариса. З усіх наших подруг по гімназії тільки ти згадала про день мого народження!

Діна (*розгорнувши пакунок, кладе на плечі Лариси барвисту циганську хустку*). За прикметами, хустка означає щасливу дорогу.

Лариса (*захоплено розглядаючи подарунок*). Чудово!

Діна (*помітивши на Ларисі діамантове кільце*). О боже! Така розкіш! Можна засліпнути.

Лариса. Сеньйор Анатра на це й розраховував: засліпити мене своєю щедрістю. Вранці, коли батько передав мені від нього цей подарунок, у мене перед очима пішли рожеві кола.

Діна. Боюсь... Сергія це не дуже порадує.

Лариса. Сергій знав, що й мене аж ніяк не порадує його від'їзд, і все ж не захотів нічого слухати...

Діна. Він пішов на це заради тебе.

Лариса. А може... заради своєї слави?

Діна. Слава Уточкіна належить і його дружині.

Лариса. Уточкін, Уточкін! Всі бачать в мені лише

додаток до нього. Але ж я й сама людина... зі своїми бажаннями, захопленнями, інтересами!

Діна. Сергій любить тебе до безтями!

Лариса. Це небезпечна любов.

Діна. В його житті все пов'язано з безпекою.

Лариса. Здається, ти мені заздриш.

Діна. Хіба для тебе це новина? Заздрю.

Лариса. Мабуть, на мою постійну самотність?

Діна. Усе залежить від тебе. Я б на твоєму місці помчала до нього навіть на край світу. А від пана Анатри не прийняла б і ламаного гроша!

Лариса (*роздратовано*). Ну, знаєш... Це вже моя справа.

Діна. Пробач! Я думала, ти мене зрозумієш. (*Прямує до виходу*).

Лариса (*збентежено*). Куди ж ти?

Діна. У мене репетиція. Забігла на хвилинку... поздоровити тебе. Прощай! (*Вклонившись, виходить*).

Лариса (*заціпеніло дивлячись їй вслід, ніби від холоду, кутається в хустку*). Гм... Думала, я її зрозумію! (*Сумно*). Якби ж я себе могла зрозуміти! (*Наспіває*).

Ти в синьому небі, а я, ледь жива,
Землею блукаю несміло,
І сниться вогненна твоя голова,
Яка мені серце спалила.
Захоплює всіх небезпечний твій шлях
І кожна твоя перемога,
Та тільки за мною бреде по п'ятах
Тривога, тривога, тривога...

(*Рішуче*). Ні, ні! (*Знімає з себе кольє і майже гидливо кладе його до шкатулки*).

Входить Литвицький.

Литвицький *(з жахом)*. Що ти робиш? Мені щойно телефонував Артур Антонович. Він вже виїхав до нас, а ти... це неповага до його подарунка!

Лариса. Краще б він у цей день подарував мені зустріч з моїм чоловіком! Сергій у кожній телеграмі благає його: дозвольте хоч на кілька годин до Одеси! Але наш бездушний благодійник не бажає дати своєї згоди. Десятий місяць Уточкін змушений ганяти по світу, рекламуючи аероплан пана Анатри.

Литвицький *(розвівши руками)*. Контракт!

Лариса. Але ж польоти в Кишиневі сьогодні закінчуються. Звідтіля сюди — рукою подати!

Литвицький. А хто в понеділок літатиме над Житомиром?

Лариса. Що ж... тоді я поїду до Сергія. У Кишинів. Сьогодні. Зараз! Я ще встигну на поїзд. *(Виходить)*.

Литвицький. Що вона зі мною робить! Моя доля в руках Артура Антоновича, а їй на це наплювати! *(Розначливо)*. Що я скажу йому? Що він скаже мені? *(Прямує до дверей, за якими зникла Лариса)*.

До хвіртки підходить старенька богомолка. На ній чорне вбрання, на грудях — масивний хрест.

Богомолка. Мир дому цьому! Нехай зійде на нього благодать господня!

Литвицький. Тьху ти, господи! *(Підходить до хвіртки)*. Ось вам, бабусю, двогривений. Помоліться за здоров'є раби божої Лариси: нехай всевишній поверне їй розум!

Богомолка *(відштовхнувши його руку)*. Молитва, сину мій, не має ціни. Не зобиджай прочанку перехожу. Мені ще стільки днів іти! Аж до Києво-

Печерської лаври: мощі святі оглянути, іконі чудотворній вклонитися.

Л и т в и ц ь к и й. Гм... чого ж вам треба від мене? Б о г о м о л к а. Ніженьки мої бідолашні вже гудуть піді мною. Перепочити б отут, а на світанку рушити далі!

Л и т в и ц ь к и й. На жаль... сьогодні в нас гості.

Б о г о м о л к а. Вони мені не заважатимуть, я тихенька! *(Кинувши погляд на шкатулку)*. А проте, на все воля божа! Вірю: пошле він мені нові сили. От тільки б водички напитись...

Л и т в и ц ь к и й *(зрадівши)*. Водички? Це й будь ласка! *(Входить у будинок)*.

Богомолка стрімголов підбігає до столу, озирється. Схопивши шкатулку, збирається втекти, але, передумавши, виймає з неї кільце і ховає в торбині. Поклавши зачинену шкатулку на стіл, вмить опиняється біля хвіртки і приймає попередню принижену позу.

Повертається Л и т в и ц ь к и й. Шанобливо подає їй кучоль з водою.

Б о г о м о л к а *(низько вклонившись і перехрестивши кучоль)*. Господь не забуде тебе! Піду звідси збагачена добрим спомином! *(Виходить)*.

Повертається Л а р и с а з валізкою в руці.

Л и т в и ц ь к и й *(заступаючи їй дорогу)*. Через мій труп!

Л а р и с а. Годі блазнювати! Я поспішаю.

Здалека долинає гуркіт мотора.

Л и т в и ц ь к и й *(прислухаючись)*. Мабуть, це він! *(Схопивши зі стола шкатулку)*. Вдягни! Благаю тебе! *(Відкривши шкатулку, розгублено дивиться на Ларису)*. Ти... взяла з собою?

Л а р и с а. Що?

Л и т в и ц ь к и й. Кільце.

Лариса. Хіба ти не бачив? Я поклала його сюди.
Литвицький. Але ж тут... його немає!
Лариса (*нетерпляче*). Ти мене затримуєш!
Литвицький (*розпачливо*). Де ж воно? (*Гарячково пересуває крісла, навкарачки нишпорить під столом*). Коли я служив товаришем військового прокурора...

Гуркіт мотора затихає. Лариса зупиняється, прислухаючись.

Лариса. Невже?..

Литвицький (*навколішки підповзає до неї*). Що невже? Я служив!

Лариса (*думаючи про своє*). Так, так!

Входить Уточкін. На ньому шкіряна куртка, кашкет з прикріпленими до нього захисними окулярами. В руках — букет польових квітів.

Уточкін. Що це? Мій тесть і справді н-народжений повзати?

Лариса (*підбігши до Уточкіна, гаряче цілує його*). Я відчувала: ти будеш сьогодні зі мною!

Литвицький (*підвізшись*). Ти? Яким чином?

Уточкін. Прилетів. У моєї дружини — день народження.

Лариса. Я мало не збожеволіла від самоти, від тривоги.

Уточкін. Терпіти лишилось н-недовго!

Чути, під'їхав автомобіль.

Литвицький (*збуджено*). Він! Боже мій, він! Він!

Входить Анатра.

Анатра. Неймовірно! Це казна-що! (*До Уточкіна*). Справді, ви тут?!

Уточкін (*посміхаючись*). У вас є з цього приводу сумнів?

Анатра. Пробачте, Ларисо Федорівно, я не приві-

тався. *(До Уточкіна, стримуючи лють)*. Цього разу ваша екстравагантність обійдеться вам недешево. *(До Литвицького)*. Нагадайте, будь ласка, Сергію Ісайовичу деякі пункти...

Литвицький. Контрактом передбачено: якщо пілот самовільно припинить оголошені заздалегідь польоти, він зобов'язаний сплатити власникові аероплана неустойку — двадцять п'ять тисяч карбованців.

Лариса *(запально)*. Артуре Антоновичу, ви цього не зробите!

Анатра. Ви такої думки, Ларисо Федорівно? *(До Литвицького)*. А що на це скажете ви, пане юрист?

Литвицький. Цивільний кодекс, стаття сорок шість, «г». Несплата обумовленої неустойки протягом трьох діб карається ув'язненням до боргової тюрми на строк від двох до п'яти...

Лариса. Двадцять п'ять тисяч! Де ми їх візьмемо?

Литвицький. Слід було думати раніше!

Уточкін. Я й п-подумав. *(До Анатри)*. Згідно з вашим телеграфним розпорядженням, одержаним з Одеси, я понад програму їздив до Єгипту і там літав над пірамідами. За це — окремий гонорар. Ця сума п-підє на покриття неустойки. Ви про це заб-були?

Анатра. Ні, Сергію Ісайовичу, поки що я на свою пам'ять не скаржусь. А от ви, мабуть, забули, що згідно з вашим телеграфним розпорядженням, одержаним нами з Нижнього Новгорода, саме цю суму було переказано у фонд побудови пам'ятника Мініну і Пожарському.

Лариса *(до Уточкіна)*. Впізнаю свого чоловіка!

Анатра. Мені дуже прикро, шановна Ларисо Федорівно, але неустойка, як бачите, залишається непокритою!

Уточкін (до Лариси). Т-тільки не плач! Я не м-можу б-бачити твоїх сліз. Але ж я... ні про що не шкодую!

Затемнення. На просценіумі в промені прожектора — Уточкін. Вступає музика.

Уточкін. Отже, ще три дні... три дні свободи! А далі? Навіки розлучитися з небом? Та хіба тільки з небом? (Співає).

Невже отак довіку на приколі
Приреченим лишитися тепер?
Ні, не скорюся я химерній долі
І ще здолаю підлості бар'єр!

Нам зоря золота
Світить з п'тьми.
Птах у небі літає,
Зможем і ми.
Наша воля крута,
Кличе нас висота,
Висота, висота, висота!

Промінь прожектора вихоплює інший куток просценіуму. До освітленого вікна підходить знайома глядачеві бог о-молка. Тричі вона плеще в долоні і насторожено прислухається. Не дочекавшись відповіді, кладе два пальці до рота і пронизливо свистить. На цей сигнал вибігає Цицаркіна.

Цицаркіна. Сонечка? Слава богу! (Обіймає бог о-молку).

Сонька (скинувши з себе чорне вбрання, передає його Цицаркіній). Порядок! (Показує їй кольє).

Цицаркіна (захоплено). Діамантова мрія! Знайти покупця буде нелегко.

Сонька. Ваші комісійні — десять процентів.

Цицаркіна (захоплено). У вас не тільки золота ручка — золота душа!

Задоволено посміхнувшись, Сонька починає співати свої куплети. Цицаркіна клацає пальцями у такт її співу.

Сонька.

Всі маровіхери й бандити,
Уся шахрайська мілкота
Переді мною — просто діти,
Кваліфікація не та!
І дня в тюрмі я не сиділа,
Туди ніхто не зажене,
Недаром ті, що знають діло,
Зовуть артисткою мене!

Цицаркіна.

Сонька, Сонька Золотая ручка,
Розум, елегантність і краса!
Ах, Сонько, Сонько, загадкова штучко,
Вмієш ти робити чудеса!

Сонька.

Моя робота — вищий сорт,
Клянусь тобі, о боже,
Зашухерити навіть чорт
Мене ніяк не зможе!

Спів завершується танцем, після якого Цицаркіна ледве переводить подих.

Цицаркіна. Покупець у нас буде! Клянусь!

Сонька виходить. З'являється Жабєєв-Жабін.

Жабєєв-Жабін. Лизунчику! Отеллочко! Фрикаделлочко моєї душі!

Цицаркіна. Що? Ти насмілився прийти? Нездара, який споганив мою кращу сукню. Брудний нікчема!

Жабєєв-Жабін. Вже чистий. Щойно з бані.

Цицаркіна (*принюхуючись*). Надушився керосином?

Жабєєв-Жабін. Відмивав голову.

Цицаркіна. Зелений бовдур!

Жабєєв-Жабін. Вже не зелений!

Цицаркіна. Дозрів?

Жабєєв-Жабін. Поголив. *(Скидає котелок, показуючи виголену голову, на якій лишилися смуги і плями різної форми).*

Цицаркіна *(сплеснувши руками)*. Глобус! Мої дівиці можуть по твоїй голові вивчати географію.

Жабєєв-Жабін. Виходить, я вам потрібен!

Цицаркіна. Ти? Барбос, якого вигнали навіть з поліції!

Жабєєв-Жабін. Не вигнали, а перекинули на іншу дільницю!

Цицаркіна *(зігхнувши)*. Чого тобі треба від мене?

Жабєєв-Жабін. Ти завжди мені допомагала. Я мушу впіймати...

Цицаркіна. Золоту рибку?

Жабєєв-Жабін. Золоту ручку. Соньку.

Цицаркіна. Ти? Соньку? Я істерично сміюсь: ха-ха! *(Виходить)*.

Жабєєв-Жабін *(обурено)*. Фрикаделлочка?!

Опускається інтермедійна завіса. На бульварі, поблизу палацу Каульбарса, стоять схвильовані Діна і Томашенко.

Діна. Іншого виходу нема. Тільки барон може вплинути на градоначальника...

Томашенко. Припустимо, той дозволить ваш концерт. Все одно, навіть найбільший збір Уточкіна не врятує.

Діна. Це буде перший внесок, а там подумаємо.

Томашенко. На думання лишився один день.

Діна. А портовики?

Томашенко. Зібрали все, що могли. Та це — крапля в морі!

Діна. Тим більше треба переконати Каульбарса!

Томашенко. До цього старого пса я вас не пущу!
Діна. Ваші ревниці мене захоплюють. Але... годі!
Томашенко. Тоді... ходімо разом!
Діна. Мишенько, ви ж розумна людина!
Томашенко. Дякую за комплімент.

Чути, як під'їхав автомобіль.

Томашенко. Хто це?
Діна (*придивляючись*). Анатра. Мені казали: у барона сьогодні званий обід.
Томашенко. Чудово! Ідіть звідси! Швидше!
Діна (*збентежено*). Що ви надумали?
Томашенко. Чекайте на мене вдома!

Знизавши плечима, Діна виходить. З'являється Анатра. Томашенко погрозово підходить до нього.

Анатра (*розгублено*). Що вам потрібно?
Томашенко. Облиште ваші претензії до Уточкіна!
Анатра. Що? Хто ви такий?
Томашенко. Пробачте, забув відрекомендуватись. Моє прізвище — Томашенко. Михайло Андрійович.
Анатра (*збентежено озирнувшись*). Яке зухвальство!
Томашенко. Не надумайте кликати поліцію: на бульварі мої люди. Якщо зі мною щось трапиться, я вам не задрю.
Анатра. Я не можу відмовитись від неустойки!
Томашенко. Ви одержите її. Але в меншому розмірі.
Анатра. Що ви маєте на увазі?
Томашенко. Артисти Одеси дадуть концерт на користь Уточкіна. Виручка — вам.
Анатра. Якщо ви не читали наказ градоначальника, можу нагадати: після подій у порту Одесу переведено на воєнний стан. Концерти та інші видовища тимчасово заборонені.

Томашенко. Скасувати цей наказ може генерал-губернатор барон фон Каульбарс.

Анатра. Зверніться до нього!

Томашенко. Навіщо? Ви маєте на нього достатній вплив: його превосходительство, як відомо, отримує від вас... певні субсидії.

Анатра. Мені незручно говорити з ним на цю тему.

Томашенко. Незручно? Гм! Мені теж незручно... хвилювати вас. Але на вашому заводі може відбутися такий концерт, що ви його надовго запам'ятаєте. Портовики подали непоганий приклад.

Анатра. Ви забуваєте: у розпорядженні барона — війська.

Томашенко. А в нашому розпорядженні — робітники Одеси.

Анатра. Що ж... *(Подумавши)*. Мабуть, барон зробить усе, що треба.

Томашенко. Здається, ви запізнюєтесь на обід? Бажаю вам приємного апетиту!

Затемнення. Вступає музика. Чути голос Копніна.

Копнін. Світло! Дайте світло! Фільтри! Зняти жовтий!

Освітлюється сценічний задник, на якому зображено аероплан Уточкіна серед легких хмар. На підмостках — Діна і Копнін.

Діна. Концерт в декораціях Олександра Копніна! Сенсація! Одесити вже розвідали, що картина, яку відмовився купити Каульбарс, сьогодні прикрашає нашу сцену.

Копнін. Це копія тієї картини, Діночко!

Діна. Нічого! Вона відіграє свою роль.

Входить Лариса.

Лариса *(у захваті)*. Я готова розцілувати весь світ!

Копнін. Коли так, починайте з мене!

Лариса (*цілуючи його у щоку*). Хочеться і сміятись, і плакати! (*Втерши сльозу, кидається до Діни, цілує її*). Це найщасливіший день у моєму житті!

Вбігає Сатана.

Сатана. Зал хвилюється, а вони цілуються!

Копнін. Генеральна репетиція!

Діна. За кілька хвилин будемо починати.

Сатана. Ясно. Піду заспокою публіку. (*Вибігає*).

Діна. А де ж Сергій?

Лариса. Вірний собі. Не встигли ми вийти з дому, як його оточили студенти, портовики, авіатори, матроси: ура, віват, слава!

Копнін. Купрін визначив точно: в одеситів є два кумири, — бронзовий Дюк і вогневолосий Уточкін.

Лариса. Загальна радість: Сергію вже ніщо не загрожує!

Діна (*до Лариси*). Віднині Уточкін буде належати не Анатрі, а тільки тобі!

Лариса. Важко повірити.

Пританцьовуючи, входить Уточкін.

Уточкін (*радісно наспівує*). «Для нас життя немає без польоту!» (*До Лариси*). Я знову трохи затримався? Пробач. Але в мене така новина! Сьогодні фортуна п-повернулася до мене обличчям, і я хочу зробити тобі дійсно царський п-подарунок.

Діна (*до Лариси*). Тобі щастить на подарунки!

Уточкін. Щойно прийшло повідомлення. Оголошено переліт Петербург — Москва.

Копнін. Фантастика!

Уточкін (*до Лариси*). Цей переліт я присвячую тобі... як і все своє життя!

Лариса (*розгублено*). Ти остаточно збожеволів!

Уточкін. Не хвилюйся, я здобуду п-перемогу!

Лариса. Не треба мені твоїх перемог! Через них ми ледве ноги не витягнули.

Уточкін. П-полетять десять кращих пілотів!

Лариса. Нехай летять! А ти... вже час тобі лишитися дома!

Уточкін. «Мой дом везде, где есть небесный свод!»

Лариса. Досить з мене поезії! Досить неба! Я хочу жити на землі! Жити, а не мучитись! Я звичайна земна жінка, якій хочеться трішечки щастя. Мені набридло випрошувати його в тебе, як милостиню!

Діна. Сергій мусить літати!

Копнін. Він інакше не може.

Лариса. А я можу?! Ледь врятували його від одного зашморгу, він тут же лізе у другий!

Уточкін. Ларисо, рідна! Я гадав, ти мене хоч трохи любиш...

Лариса. Так, я люблю тебе, Уточкін. Дуже люблю. Але більше не можу!

Уточкін. Заспокойся! Ти ж... знаєш: я все одно п-полечу!

Лариса (*розпачливо*). Лети! Даю тобі цілковиту свободу. Але знай: тепер і я абсолютно вільна!

Уточкін. Час пролетить, і я п-повернусь!

Лариса (*у нестямі*). Повертайся до кого завгодно, тільки не до мене! Більше я тобі не дружина! Я йду від тебе, Уточкін! Розумієш? Йду назавжди! Щасливого тобі літання! (*Ледве стримуючи сльози виходить*).

Загальне замішання. Знову вбігає Сатана.

Сатана. Чому не починаєте? Каульбарс вже у залі.

Копнін. Анатра теж?

Сатана. Анатра не прийде. Кажуть, зараз у нього якісь дуже важливі справи!

Зміна світла. Вітальня пансіону «Блакитна хвилина». У м'якому фотелі сидить Анатра, нетерпляче поглядаючи на годинник. Цицаркіна і дівиці грайливо наспівують свою пісеньку, намагаючись розважити гостя.

Цицаркіна *(до дівиць)*.

Ах, крихітки, либонь, не без причини
Шанують вас так пристрасно мужчини!

Дівиці.

Моральність наша на високім рівні,
Ми дуже соромливі і наївні.

Цицаркіна.

До флірту я підкреслено байдужа,
Вульгарність викликає в мене лють.

Дівиці.

Марфуша, Клеопуша, Есмеруша
Ніколи вас, мадам, не підведуть!

Цицаркіна

Дівиці

} *(співають разом)*.

Хай закохані падають ниць,—
Репутація наша відмінна:
Пансіон благородних дівиць,
Незабутня «Блакитна хвилина».

Цицаркіна і дівиці танцюють.

Анатра *(поблажливо аплодуючи)*. Непогано! Але я прийшов сюди не для цього!

Цицаркіна. На все свій час! *(Глянувши на годинник, до дівиць)*. Ану, мишки, марш по своїх вірках! І не підглядати! І не підслуховувати!

Марфуша *(боязко)*. Але ж нам цікаво!

Клеопуша. Хоч би одним оком...

Есмеруша. Ми живі люди!

Цицаркіна. Живі? А тиша хай буде мертва!
(Гукає). Комендант!

Вбігає Жабєєв-Жабін.

Жабєєв-Жабін. Я тут, ваша бродь!
Цицаркіна *(гидливо)*. Фельдфебель! *(Вказуючи на дівиць)*. Заарештувати! Зачинити в карцері до особливих розпоряджень!

Жабєєв-Жабін. За віщо їх так?

Цицаркіна. Цить! Я тебе взяла сюди на півставки за сумісництвом не для того, щоб вислуховувати ідіотські запитання!

Жабєєв-Жабін. Слухаюсь, ваша... чарівність! *(До дівиць, показуючи кулак)*. Глядіть мені! Кроком руш! *(Виводить дівиць)*.

Анатра. А ця дама не передумає?

Цицаркіна. Я їй натякнула: кращого покупця, ніж мосьє Анатра, вам не знайти!

Анатра. Гм... хто ж вона така?

Повертається Жабєєв-Жабін.

Жабєєв-Жабін *(доповідає)*. Вдова негоціанта Мангубі, уроджена княжна Джевахова. *(Виходить)*.

Цицаркіна. Не буду вам заважати! *(Виходить у другий бік)*.

З'являється Сонька Золота ручка.

Сонька. Мсьє Анатра? Дуже приємно.

Анатра. І я дуже радий познайомитись з такою чарівною дамою! *(Цілує їй ручку)*.

Сонька *(поклавши на стіл колье)*. Товар перед вами.

Анатра *(вражений)*. Не може бути!

Сонька. Чудо! Чи не так?

Анатра. Дійсно, чудо! Кілька днів тому я подарував одній дамі таке саме колье.

Сонька. У вас непоганий смак.

Анатра. Але батько цієї дами повідомив, що мій

подарунок загадково зник... Поліція нічим не змогла допомогти. Я кинувся знову до мосьє Пурица, хотів купити щось подібне, але він запевнив, що другого такого кольє немає.

Сонька. У нього. А в мене, бачте, є!

Анатра. Скільки ви хочете за цю річ?

Сонька. З вас я візьму не більше, ніж мсьє Пуриц.

Анатра (*жашнувшись*). П'ять тисяч?

Сонька. Гадаєте, воно тепер стало коштувати дешевше?

Анатра (*подумавши*). Гаразд, я заплачу цю суму, але скажіть, як воно потрапило до вас.

Сонька (*зухвало*). Вважайте, що я його вкрала.

Анатра (*з недовірою, розгублено*). Ха-ха!

Сонька (*глузуючи з нього*). Ха-ха-ха!

Анатра (*нервуючи*). Ви ж не Сонька Золота ручка!

Сонька. Ви в цьому певні?

Анатра (*задихаючись*). Ви? Ви?

Сонька (*передражнюючи його*). Я! Я! Покличете поліцію?

Анатра (*несподівано*). Ні в якому разі! Сам бог мені вас послав.

Сонька (*вперше розгубившись*). Не розумію.

Анатра (*викладаючи гроші*). Ось вам п'ять тисяч.

А ось іще п'ять. (*На її здивований погляд*). Мені потрібна ваша допомога.

Сонька. Моя спеціальність — золоті вироби.

Анатра. От-от! Мова у нас піде про золоту етажерку!

Сонька. Збудовану на вашому заводі?

Анатра. Ні, на заводі конкуруючої фірми «Дукс».

Про ту етажерку, на якій збирається летіти Уточкін.

На матовому склі вхідних дверей вимальовується силует Жабеєва-Жабіна. Сищик завмирає, прислухаючись до розмови Соньки й Анатри.

Зміна світла. Петербург. Вечір. У скромному ресторанчику за довгим дубовим столом учасники завтрашнього перельоту безжурно співають застольну.

Вітер, вітер, вітер, вітер
Деся за вікнами бринить.
Вилітаємо до світа
В путь-дорогу...

А в цю мить —

Доки геть розтануть хмари
І розквітне далина,
Ми свої веселі чари
Піднесемо і —

до дна!

Небо, небо, небо, небо
Завтра сонячну блакить
Нам відкриє і до себе
Нас покличе...

А в цю мить —

Під бентежний дзвін гітари
Пісня дружби хай луна!
Ми свої веселі чари
Піднесемо і —

до дна!

Уточкін (*піднявши келих*). За наші етажерки!
Васильєв. Ти свою встиг перевірити?

Уточкін. Зробив усе, що міг. Залишив механіка —
трохи підтягнути кріплення.

Слюсаренко. Підтягуй чи не підтягуй... Після
усіх змагань вони ледве дихають!

Васильєв. Взагалі дикунство: жодного дня на
підготовку!

Слюсаренко. Ти міг відмовитись від участі в пе-
рельоті!

Васильєв. Відмовлявся, та один у полі не воїн!
Мене запитали: пане Васильєв, а хто іще вас під-

тримує в цьому? Що я міг відповісти? (*До пілотів*).
Ти? Ти? (*До Уточкіна*). Чи, може, ти?

Уточкін. Ні в якому разі!

Васильєв (*з гіркотою*). Любиш славу!

Уточкін. П-помиляєшся: це вона любить мене.

Усі (*співають*).

Слава, слава, слава, слава
Подолає млу століть,
Може, ми на неї право
Завоюєм...

А в цю мить —
Хай палких сердець удари
Спільна доля об'єдна,
Ми свої веселі чари
Піднесемо і —

до дна!

Входить схвильований Копнін.

Копнін. Зборище безумців! Отямтесь, доки не пізно!

Уточкін (*радісно*). Я знав: у ці дні ти не всидиш в Одесі!

Копнін. Хіба ж я один? Одесити штурмують Петербург.

Уточкін. Ти просто з поїзда?

Копнін. Ні, вже їздив на аеродром, сподівався, що ви усі там. Але побачив тільки ваші аероплани... Ну і ну! Не витримав і побіг до комітету по організації перельоту...

Уточкін. Який очолює твій друг Каульбарс. Скучив за ним?

Копнін. Я заявив йому рішучий протест.

Васильєв (*до Уточкіна*). Бачиш?!

Уточкін. Б-бачу! Та все одно полечу! Радіщев подорожував з Петербурга до Москви на перекладних, а ми — на крилах. Прогрес!

- Копнін. Не заперечую. Але подумай, що може трапитись у повітрі!
- Уточкін. Н-неба я не боюсь. На землі — небезпечніше!
- Копнін. Я серйозно.
- Уточкін. Я теж. Якщо ми сьогодні не відступимо, завтра люди літатимуть далі і вище!
- Васильєв (*іронічно*). Навколо земної кулі?
- Уточкін (*запально*). Так! І навіть — у космічні простори!
- Васильєв. Красиві слова! А насправді — звичайна зажерливість! Кортить тобі узяти перший приз?
- Уточкін. Н-не відмовлюсь.
- Васильєв. Ми ризикуємо життям, тому що тобі потрібні гроші!
- Уточкін. Т-ти дурень чи просто б-боягуз?
- Васильєв (*розлючено*). Якщо ти негайно не перепросиш мене...
- Уточкін (*посміхаючись*). Ти мене уб'єш?
- Васильєв (*вийнявши з кишені газету*). Так. Читай! (*Передає*).
- Уточкін (*розгорнувши газету, читає*). «Події і люди». Телеграми. Так... «Трагедія рогатого сокола. З Одеси повідомляють, що Сергія Уточкіна покинула дружина. Неважко здогадатись, хто полонив її серце...» (*До Васильєва*). Мерзотник!
- Васильєв (*кидається до нього з кулаками*). Ну, знаєш...
- Уточкін (*нокаутуючи його*). Знаю!
- Копнін (*до Уточкіна*). Я від тебе цього не чекав!
- Васильєв (*з підлоги*). Я теж! (*Ледве підводиться*).
- Копнін. Знайшли час!
- Янковський. Краще розкажіть, що з вашим протестом.
- Копнін. Каульбарс відповів: протестуйте скільки

завгодно, але о четвертій нуль-нуль шестидюймова гармата сповістить про початок перельоту. Відкла-дати не можна: гроші сплачено, глядачі з'їхалися звідусюди. Навіть з-за кордону.

Янковський. Серед них — перша жінка-пілот Раймонда де Ларош.

Слюсаренко. Запримітив!

Янковський. Заслуговує на увагу. Справжня па-рижанка. Коли всі розійшлися, крутилася біля ангарів, оглядала наші аероплани, жартувала. (До Уточкіна). Ваш аероплан ніжно погладила ручкою: «Вів ля Серж Уточкін!» І почепила до фюзеляжу червону квітку.

Слюсаренко (до Уточкіна). Ще одна поклон-ниця!

Входить Сонька, одягнена, як пілот: шкіряна куртка, рукавички з розтрубами, захисні окуляри, кокетливо зсу-нутий набік берет.

Сонька. Бон суар, месье! Добрий вечір!

Янковський (стрепенувшись). Вона!

Васильєв (до Соньки). Мадемуазель де Ларош розуміє по-нашому?

Сонька. Вуй, вуй! Люблю рюс парле... Ха-ха! Сьогодні я потрапив анекдот-комік. Іду на ваш готель, там пасаж: зовсім інша мадемуазель реко-менде своя особа, ніби вона є Раймонда де Ларош. Гран бум, сенсаціон! Я викликати поліс: маде-муазель де Авантюр! Рюс ажан, поліс, городовик — шарман! Тет-на-тет, коман сава? Мадемуазель де Авантюр — арешт, ха-ха. Же сві — перед вас.

Янковський. Все зрозуміло: якась аферистка запевняла, що вона — це ви? Ха-ха!

Сонька. Вуй, вуй, мон шер амі! (Сніває).

Гарде парсі, гарде парля,
Як швидко крутиться земля!

Я вчора там, сьогодні — тут.
Коман тру ве! Салют, салют!

Гарде туди, гарде сюди,
Усюди є мої сліди,
І в небесах, скажу я вам,—
Шерше ля фам! Шерше ля фам!

Гарде парсі, гарде парля,
А звідтіля — все тру-ля-ля!
Шарман, месье! А в серці дроз:
Же сві — Раймонда де Ларош!

Танцюючи, Сонька на мить зупиняється перед Уточкіним і трохи злякано дивиться йому у вічі.

С о н ь к а. Мсьє Уточкін? Щасливого польоту! (*До всіх*). Бон вояж!

Світло поступово пригасає, і глядачам вже не видно учасників застілля. Вихоплена променем прожектора, Сонька завершує свій ексцентричний танок, після чого вже у цілковитій темряві лунає гарматний постріл. Чути голос Адика: «Історичний переліт Петербург — Москва розпочався!» Едик доповнює його: «Слава Уточкіну!»

Опускається інтермедійна завіса. Одеський бульвар. У супроводі Барамбуца повільно проходить Лариса. Газетярі викрикують останні повідомлення про політ.

А д и к. Першим на аероплані фірми «Дукс» летить Сергій Уточкін!

Е д и к. Уточкіну аплодує весь світ! (*Проходить слідом за Адиком*).

Б а р а м б у ц (*до Лариси*). Ви правильно зробили. Уточкіну давно вже треба було вказати на двері! Не шкодуйте ні про що! Ви забудете про ваші душевні страждання, коли я вам відкрию очі на його мозкові явища. Не вірите? Парі! (*Не дочекавшись відповіді*). Скажіть, хто з'їхав на автомобілі по великих бульварних сходах? Мовчите? Я відповім:

Уточкін. А навіщо? Нормальна людина може спуститися пішки. Далі! Хто стрибав у море з тридцятиметрової висоти і лише завдяки чуду не загинув?! Уточкін. А кому спало на думку їхати до Азії, щоб там полювати на ні в чому не винних тигрів? Йому, Уточкіну!

Лариса (*холодно*). Навіщо ви про все це згадуєте?

Барамбуц. Для діагнозу і прогнозу. Продовжимо! Кого винесли з рингу після смертельної бійки з англійським боксером Снейком?

Лариса. Уточкіна. Але ж його винесли на руках як переможця!

Барамбуц. Це вже деталі! Ролики, фехтування, велогонки, футбол, повітряна куля, двадцять видів спорту, а тепер — аероплан! Хіба нормальна людина може так розпорошувати свою увагу? Мовчите? Я відповім: ні, не може! Висновок: Уточкін людина ненормальна, тобто божевільна!

Лариса. Йдучи за вашою логікою, можна і вас назвати...

Барамбуц. Звичайно! Цілком нормальних людей у світі не існує! Кожен по-своєму трішечки божевільний. Не вірите? Парі!

З букетом квітів і пакунком в руках підходить Анатра.

Анатра (*з награним хвилюванням*). Ларисо Федорівно, мон анж... Нехай ці червоні троянди будуть моїм білим прапором! Мир? Ця проклятуца неустойка... я перестраждав не менше, ніж ви. Слово честі! Пробачити не можу своєї обурливої впертості. Але зрозумійте: справа була не в контракті, а... у вас!

Лариса (*приймаючи букет*). Я все розумію, Артуре Антоновичу, але навіть ця причина вас аж ніяк не виправдовує.

Анатра (*запально*). Я стану навколішки!

Лариса. Не треба!

Анатра. Тоді прошу... дуже прошу вдруге прийняти мій скромний подарунок. Він так таємниче зник з вашого дому... та мені вдалось його розшукати. Цілком випадково. (*Вручає їй шкатулку*). Ви здивовані?

Лариса. Я звикла до випадковостей: коли немає Сергія, ви щоразу випадково опиняєтесь біля мене...

Анатра (*знизавши плечима*). Він завжди у небі! Барамбуц. Бо в нього мозкові явища. Не вірите? Парі!

Анатра. Облиште, докторе! В цьому перельоті перший приз, безумовно, отримає Уточкін. (*До Лариси*). Ви не радієте?

Лариса (*сумно зітхнувши*). Чому ж... радію.

Повз них проходять газетярі.

Адик. «Одеська пошта», екстрений випуск! Під час перельоту загинув пілот Шиманський!

Едик. Сціпіо дель Кампо потерпів аварію!

Адик. Розбився пілот Янковський!

Входить глибоко засмучений Сатана.

Сатана. Тихше, хлопчики! Скиньте кепочки, і трохи помовчимо!

Скинувши кепки, газетярі співчутливо дивляться на Сатану, який від горя не може вимовити й слова. Лариса та її супутники збентежено зупиняються поблизу.

Адик. А все ж таки... що трапилось?

Сатана. Нова телеграма.

Едик (*жахнувшись своєї здогадки*). Уточкін?!

Сатана, затуливши очі руками, плаче.

Лариса (*кинувшись до Сатани, розпачливо*). Неправда!

Сатана. Якби ж це була неправда! (*Тремтячим голосом*). Зламався пропелер. (*Задихаючись*).

І в моїй душі щось зламалося. Це ж він, Уточкін, у п'ятому році врятував мою Белочку від погромників, а сам дістав ножа в спину!

Анатра (*до Лариси*). Прийміть моє найсердечніше співчуття.

Лариса (*у нестямі*). Ні, ні! Не вірю! Уточкін мусить літати! Мусить! (*Похитнулася знепритомнівши*).

Анатра (*підхопивши її, до Барамбуца*). Докторе, що ж ви стоїте? Допоможіть! Мій автомобіль за рогом. Що з нею?

Барамбуц. Нервовий шок.

Анатра. Негаймо до швидкої допомоги!

Барамбуц. Навіщо? Моя санаторія на Малому Фонтані зробить усе необхідне! (*Допомагає Анатрі вивести Ларису*).

Адик (*розгублено*). Як же ми тепер?

Едик. Що ж нам робити?

Сатана (*розвівши руками*). Торгувати далі! (*До глядачів*). Купіть «Одеську пошту»! (*Тихо*). Загинув Уточкін! (*Ще тихіше*). Уточкін загинув... (*На повний голос*). Переліт Петербург — Москва триває!

Зміна світла. Одеський порт. Опівночі. Біля чавунної причальної тумби стоїть Томашенко в одязі вантажника: брезентова роба, замість головного убору — зібганий сірий мішок.

Томашенко (*наспівує*).

Крізь бурі і шторми по хвилях іти
Доводиться нам.

На крилах надій, наша пісне, лети
Назустріч вітрам...

Обережно озираючись, звідусіль до нього підходять робітники, матроси, студенти, рибалки. Вони підхоплюють його пісню.

Сіяє свободи нескорений стяг,
Єднаючи нас,
І сонячний промінь нам руку простяг:
Вставайте, вже час!

Ласкаве й суворе,
До неба встає
Розгойдане море,
Звихрене море,
Чорне море
Моє!

То машенко (*оглянувши прибулих*). Здається, всі?
Так-от... остання новина про Уточкіна.

Студент (*з надією*). Знайшовся?

Рибалка (*радісно*). Нарешті!

То машенко (*тяжко зітхнувши*). Завтра в газетах
буде повідомлення: розшуки припинено. Півтора
місяця — ніяких наслідків. Суд визнав його за-
гиблим...

Матрос. Що?! Падлюки!

Молода робітниця. Ми не маємо права мов-
чати!

То машенко. Так... вам, керівникам груп, треба
негайно підготувати людей.

Матрос. Вони скажуть своє слово!

То машенко. Починати — за моїм сигналом. Я пе-
редам його через газетярів. (*Почувши гудок паро-
плава*). Зараз будуть виходити пасажири. Давайте
швидше!

Усі розходяться, залишаючи Томашенка самого. Прохо-
дять пасажири, серед яких — Урбанський з са-
квоюлем у руках. За ним — манірна англійка, очі якої
сховано за темними окулярами. Це Діна.

Діна (до Урбанського, вказуючи на Томашенка).

Мілорд, перед вами той сер...

Урбанський (пошепки). Не треба перегравати!

Діна. Мені сподобалася ця роль. (До Томашенка).

Хелло, сер!

Томашенко (не обертаючись). Хелло, хелло! Зустріла?

Урбанський (ставши спиною до Томашенка, милується вогниками кораблів). Здоров, Михайле! (Кладе саквояж на тумбу). Ключ не потрібен.

Томашенко. З прибуттям, Іване Петровичу! (Виймає з саквояжа торбину). Дуже доречно!

Урбанський. На цей раз не тільки для порту.

Томашенко. Будьте певні: прочитає вся Одеса.

Урбанський (прислухаючись). Кроки!

Діна. Я пройду з гостем і одразу повернусь.

Томашенко (до Урбанського). Зв'язок — через Діну.

Урбанський. Мерсі, мсьє! О ревуар! (Виходить).

Діна. Тсенк'ю, сер! Гуд бай! (Виходить за Урбанським).

Наближаються Адик і Едик. У кожного на боці порожня сумка для газет.

Адик (до Томашенка). Наше вам, синьйоре! Все розпродано.

Томашенко. Що-о? Ви продавали наші листівки?

Адик. Боже борони! Платні ми за них не брали!

Едик. У кожну газету вкладали один примірничок.

Адик. Спочатку, як завжди, торгівля йшла туго.

А потім...

Едик. Сатана своїм очам не повірив: за годину принесли йому всю виручку.

Томашенко (сміючись). Здорово! Але більше не ризикуйте! (Вказуючи на торбину). Швиденько!

Адик (вийнявши з торбини пачку газет). Цікаво!

Едик (*посвітивши ліхтариком*). «Соціал-демократ»!
(*Разом з Адиком перекладаючи газети у свої сумки*). Завтра в Одесі буде землетрус! Мамочко моя!

Несподівано від стіни пакгауза відокремлюється напружена постать. Це Жабєєв-Жабін. Наперед торжествуючи свою перемогу, він навшпіньяках наближається до Томашенка та газетярів.

Жабєєв-Жабін. Доброго вам здоров'ячка, панове! А що ми тут робимо в таку годину? (*Упізнавши Томашенка*). Васю! Яка зустріч! (*Вказуючи на газетярів*). Ловив тюльку, а впіймав кита! Сюрприз! Сюрприз!

Томашенко. Не боїшся? Нас троє.

Жабєєв-Жабін (*вийнявши револьвер*). Бог трійцю любить! Тепер вам, голубчики, амба! Для мене ви найкращий подарунок: грошова винагорода — раз, унтерські погони — два...

Адик (*вибивши з його руки револьвер*). А по морді — три! (*Б'є*).

Томашенко (*підхопивши револьвер, до Жабєєва-Жабіна*). Лапи!

Жабєєв-Жабін (*неохоче підіймаючи руки вгору*). А далі що? Стрілятимеш? Почують. А тоді вже тобі, Томашенку, моє шанування!

Повертається Діна. Швидко оцінивши ситуацію, знімає з Томашенка його вантажницький мішок і накидає його на голову Жабєєва-Жабіна.

Діна. Ах, ти, сер собачий! Гуд... бий паскуду!

Жабєєв-Жабін. Іноземне втручання? Я буду скаржитись!

Діна. Он як! Темну йому!

Газетярі завзято колошматять кулаками по мішку.

Томашенко. Зав'язати мішок!

Адик (*виконуючи*). Єсть зав'язати!

Томашенко. Почепити каменюку!

Едик (*прив'язуючи до ніг Жабєєва-Жабіна старий іржавий якір, що лежав поблизу*). Якір надійніше!
Томашенко. На дно його!
Діна. Вері гуд! В темноті жодна душа не помітить!
Жабєєв-Жабін (*з мішка, благально*). Васютонько! Мишенько! Йосенько! Твоя взяла! Не губи мене! Озолочу! У мене є гроші! Багато грошей...
Томашенко. Подавись ти своїми грішми!
Жабєєв-Жабін. Не хочеш? Тоді я розкрию таємницю, яка дорожча від золота. Я знаю, з чибі вини загинув Уточкін. Не топи! Все скажу!
Томашенко. Що-о? (*Вражений*). Говори! Слухаємо тебе.

Зміна світла. Сад у розкішному мактку Анатри. Вечір. Дерева ілюміновано різноколірними ліхтариками. Піднявши бокали, гості вичікувально дивляться на господаря.

Каульбарс. А з якої нагоди це, так би мовити, святкове суаре?
Анатра. На честь нашої чарівної Лариси Федорівни. Вона одужала, панове!
Каульбарс. Одужала? Незважаючи на те, що її лікував доктор Барамбуц?! Ура!

Усі сміються. Входить Лариса в супроводі Барамбуца і Литвицького. Обличчя в неї бліде, змарніле. На скромному чорному вбранні сяє діамантове кільце. Гості захоплено вітають її, п'ють за її здоров'я.

Анатра (*підбігши до Лариси*). Я щасливий!
Литвицький. Лариса безмежно вдячна вам за все... за все!
Анатра. Чи варто про це говорити?!
Литвицький. Пробачте, ми з доктором залишимо вас на хвилинку. (*Взявши Барамбуца під руку, веде його до Каульбарса*).
Каульбарс. Принесли?

Литвицький. Коли я передав доктору ваше прохання, він одразу сів і написав.

Барамбуц (*передаючи папірець*). З натхненням! Не вірите?

Каульбарс. Вірю, вірю! (*Швидко перечитуючи текст папірця*). «Уточкін Сергій Ісайович за своїм психічним станом...» Так, так! Блискуче! Нехай тепер газетні пси дзвякають, що він загинув через наш недогляд! Я їм покажу документ. Докторе, я, так би мовити, наближу вас до себе!

Барамбуц. Радий старатись, ваше превосходительство!

Багатозначно презираючись, гості відходять вбік, залишаючи Анатру з Ларисою на самоті.

Анатра. Звичайно, змиритися з такою трагедією нелегко. Неможливо! Але ж подумайте про себе! Ви молода, чарівна жінка, все життя попереду... Я ніколи не приховував своїх почуттів до вас. Та, врешті, справа не в цьому! Як давній щирий друг, я не можу бачити ваших страждань. Лікарі настійно радять вам змінити обстановку. В цьому — ваш порятунок! (*Перехопивши її байдужий погляд*). Ви мріяли про Париж? Завтра мій пароплав відходить до берегів Франції. Найкраща каюта — у вашому розпорядженні...

Лариса (*з іронією*). А ви маєте намір... теж змінити обстановку?

Анатра. Ваш натяк... (*Ображено розвівши руками*). Зрозумійте мене правильно! Я хочу у Франції придбати креслення нового аероплана і назвати його світлим ім'ям Уточкіна. Мій обов'язок — продовжити життя цієї відважної людини. Почувши гуркіт мотора, всі говоритимуть: гляньте, летить «Уточкін»!

Лариса (*подумавши*). Що ж... тоді я згодна.

Анатра (вдячно поцілувавши їй руку, до гостей). Панове, прошу всіх суди! Не можу не поділитися радісною новиною. Завтра Лариса Федорівна і я відбуваємо до Парижа.

Веселий гомін гостей, дзвін бокалів. Витуки: «Щасливої подорожі!» Раптом з-за дерев з'являється Копнін.

Копнін. Пробачте за несподіваний візит... Я хочу порадувати вас: Уточкін живий!

Анатра (нервово). Такими речами не жартують!

Копнін. Звичайно! Довго мені довелося його шукати, але... (У темряву). Серьоже, де ж ти? На тебе чекають.

Спираючись на ціпок, входить Уточкін. Усі приголомшені його появою.

Уточкін (до Лариси). Ну от... я знову трохи затримався!

Лариса (відмахуючись, як від примари). Ні, ні! (Трохи опанувавши себе). Чому ж... стільки часу — ніяких вістей?!

Уточкін. Б-боявся лишитись калікою... навіщо тобі каліка?!

Литвицький (у замішанні). Бачиш, Сергію...

Уточкін. Бачу! (До Копніна, роздратовано). Якого біса ти вдень і вночі стовбичив у сільській лікарні? Щоб витягти мене з того світу... в цей — вищий світ?!

Копнін (до Лариси). Я примусив його воскреснути... заради вас!

Лариса (з болем). Я... не варта цього!

Литвицький (до Барамбуца). Докторе, що ви на це скажете?

Барамбуц. Мозкові явища і душевні страждання.

Литвицький. Коли я служив товаришем військового прокурора...

Каульбарс. Що? Скажіть нарешті, що тоді трапилось?

Литвицький *(зняковіло)*. Забув!

Анатра *(до Уточкіна)*. Цей переліт був для вас дорожчий, ніж Лариса Федорівна! Ви тоді самі відмовились від неї.

Уточкін. Н-не чую. П-повторіть!

Анатра. Якщо вам потрібне лікування, я готовий допомогти...

Уточкін. Л-лікування? *(Схопивши Анатру за руки)*. Це я т-тебе заразвилікую! Назавжди!

Каульбарс. Він безумний! Докторе!

Барамбуц *(до Анатри)*. Тримайте його, я почну психотерапію!

Анатра. Як я можу його тримати, коли він тримає мене?!

Барамбуц *(до Уточкіна, підлесливо)*. Спокійно, голубчику, спокійно! Вам потрібні позитивні емоції! *(Раптом кричить)*. Вгомоніться, кажу, або зараз може статися таке... Не вірите? Парі!

Темряву неба пронизує блискавка. Гуркоче грім. Водночас здалеку долинає збуджений гомін людських голосів.

(Вражений). Грандіозус! Але я не винен! Йй-богу, не винен!

Гості злякано презираються. Входить Урбанський.

Урбанський *(посміхнувшись)*. Розважаєтесь, панове? Приємно.

Каульбарс *(з награною веселістю)*. Інокентій Вікентійович! Радий знову вітати вас, так би мовити, на одеській землі!

Урбанський. Боюсь, ваша радість зараз розвіється як дим. Щойно мені стало відомо: аероплан Уточкіна розбився не випадково. Пропелер було підпиляно.

Уточкін (*відпустивши Анатру*). Я так і думав!

Гості схвильовано перешіптуються між собою.

Каульбарс. Дурниці! Хе-хе! Хто ж міг таке зробити?

Урбанський. Сонька Золота ручка. За це вона одержала п'ять тисяч від нашого вельмишановного...

Анатра (*істерично*). Це наклеп!

Уточкін. На злодії шапка горить!

Урбанський. Є письмове свідчення поліцейського агента Жабеева-Жабіна. Він підслухав дуже цікаву бесіду Артура Антоновича і Соньки Золотої ручки. В пансіоні «Блакитна хвилинка».

Лариса (*зірвавши з себе кольє, гнівно кидає його в обличчя Анатри*). Який же ви негідник!

Уточкін (*до Анатри*). Понадіявся, що можеш усе купити: і любов моєї дружини, і мою загибель?!

Гомін за сценою посилюється, нагадуючи клетотіння шторму.

Каульбарс (*збентежено*). Що там таке?

Урбанський. Нічого особливого. Ця історія сколихнула все місто. Тисячі людей вийшли на вулицю. Їм, бачте, не до вподоби, коли хтось хоче розтоптати їхню душу, підрізати їхні крила.

Каульбарс. Я покажу їм крила! Я покажу їм, так би мовити, душу! (*Погрожуючи кулаком*). Я їм усе покажу!

Урбанський. Фі!

Каульбарс (*розлютовано*). Хто ви такий, щоб на мене фікати?

Урбанський. Я? (*Посміхаючись*). Граф... просто граф.

Каульбарс. А я, так би мовити, солдат!

Уточкін. С-солдат?

Каульбарс. Мовчіть! У мене є довідка про ваше безумство!

Копнін. Ви звинувачуєте його в безумстві? Що ж... це прекрасне безумство — безумство хоробрих!

Уточкін (*замислившись*). Безумець? (*По паузі*). Так. Але після мене прийдуть нові безумці. І настане для них зоряний час. Вони полетять далі і вище! Небо, чисте й прозоре небо назавжди залишиться з ними!

Голоси городян лунають усе гучніше, вони вже зовсім близько. І в супроводі їхнього могутнього хору з особливим піднесенням дзвенить пісня Уточкіна.

Ми летимо і знаємо достоту,
Що всіх зірок зумієм досягти,—
Для нас життя немає без польоту,
Без гордої, п'янкої висоти!

Завіса

ВТРАЧЕНИЙ ГОРИЗОНТ

ДРАМАТИЧНА ПОВІСТЬ НА ДВІ ЧАСТИНИ,
ВІСІМ РОЗДІЛІВ

ДІЙОВІ ОСОБИ

Михайло Ліфшиць — кандидат технічних наук.
Дора Львівна — його мати.

Борис — його брат, робітник заводу «Ленінська кузня».

Ася — дружина Михайла, лаборантка.

Катруся — дружина Бориса, медична сестра.

Олеся Макарівна Дорошенко — вчителька.
Тимофій Антонович Коляда — директор інституту.

Сергій Карпенко — науковий працівник.

Адик Фукс — друг Михайла, завідуючий галантерейною базою.

Зінуха — дружина Адика, манекенниця.

Рива — тітка Михайла.

Шімон Рашковер — чоловік Риви, рабин.

Янек Затуловський — шофер з Кракова.

Джемал Хабібі — араб, ізраїльський комуніст.

Тхія — сусідка родини Ліфшиців у Хайфі.

Голос дикторки київського телебачення, голос дикторки хайфського телебачення, чоловічий голос по телефону.

Дія відбувається в наші дні у Києві і в Хайфі.

ЧАСТИНА ПЕРША

На авансцені, у промені прожектора — Д о р а.

Д о р а. Мене звать Дора... Дора Львівна. А прізвище моє — Ліфшиць. Тобто це прізвище мого чоловіка, та я ношу його, слава богу, п'ятдесят два роки. Вас цікавить мій вік? Мене він вже давно не цікавить: коли в житті трапляється таке... можна не дивитись на календар! Гадаєте, Арон, мій чоловік, — з тих Ліфшиців, що колись мали в Умані майстерню годинників? Ні, він з тих Ліфшиців, які всюди мали тільки цорес. Ви не знаєте, що таке цорес? Дай вам бог ніколи не знати цього слова! Цорес, єврейською мовою, — горе. Я з ним зустрічалася не один раз!

...Коли фашисти захопили Київ, Боря, наш старший син, був на фронті, а Мишунька — найменший, мав тільки от-от народитись... Постріли, вибухи, бомби! В ті дні раптом зникла Рива, моя молодша сестра. Вранці пішла на роботу і наче крізь землю провалилась. А ввечері на вулиці схопили Арона і Аллочку, нашу доньку. Вона тоді закінчила п'ятий клас. (*Тяжко зітхнувши*). У шостому їй вчитися вже не довелось: Бабин яр!

Звичайно, мене теж спіткала б така доля, якби не Олесья Макарівна, вчителька, наша сусідка, світлої душі людина. (*Зворушено*). Два роки, ризкуючи власним життям, вона переховувала в шкільному підвалі мене й моє дитя, яке в ту страшну годину з'явилося на світ.

...З війни Борис повернувся живий, хоча й двічі поранений. З ним разом приїхала Катруся, медична сестра, яка доглядала його в госпіталі. Звичайно, вони одружились. Мене про це не питали, але й досі живуть дружно і щасливо, а їхня донька-

красуня вже вийшла заміж і поїхала з чоловіком будувати нову електростанцію.

...За сімейними турботами я не помітила, як проминув час і мій маленький Мишунька став Михайлом Ароновичем!

Зміна світла. Великий екран телевізора. На екрані — усміхнене обличчя М и х а й л а.

Г о л о с д и к т о р к и. Надаємо слово Михайлові Ароновичу Ліфшицю, кандидату технічних наук. Розкажіть, будь ласка, телеглядачам про суть вашого винаходу!

М и х а й л о. Це не винахід, а лише деяке удосконалення... Навряд чи треба спинятись на принципі оптичного лазерного зв'язку. Про це ви можете прочитати у вісімнадцятому томі Великої Радянської енциклопедії. Надійність такого зв'язку залежить від атмосферних умов, а тому його дальність поки що обмежується кількома кілометрами. Наш колектив поставив перед собою завдання внести конструктивні зміни до існуючого приладу, щоб лазерні промені могли сягати далі, за горизонт...

1

За святковим столом, разом з родиною Ліфшиців — Доррою, Михайлом, Асею, Борисом і Катрусєю, сидять гості — Коляда, Сергій Карпенко, Адик Фукс і Зінуха. Один стілець вільний.

Д о р а (*підводяться*). А тепер на вас чекають... райські яблучка!

М и х а й л о (*невдоволено*). Знов ти зі своїми яблучками! Я ж тобі казав — пізніше.

А с я (*схоплюється*). Зараз я принесу.

Михайло. Сідай! *(Багатозначно киваючи вбік Коляди)*. Іще не всі гості висловились.

Дора *(зітхнувши)*. Ой, нерви, нерви! Але ж такого варення наші гості, їй-богу, не їли! *(Сідає)*.

Борис. Це питання ми розглянемо в поточних справах. *(До Дори)*. Ти тільки не ображайся, мамочко!

Дора. Я ображаюсь? Я просто... щоб не забути.

Михайло *(до Сергія, знов киваючи вбік Коляди)*.

Ну? *(До всіх)*. Щось наш тамада забуває про свої обов'язки.

Сергій *(підводячись)*. Критику визнаю. Наступне слово надається директорові нашого інституту, професору Коляді Тимофію Антоновичу.

Всі аплодують.

Коляда *(встає)*. Власне... я поки що слова не просив, але... не відмовляюсь.

Зінуха *(до Адика)*. Присунь до мене буженину.

Адик. У тебе ж хвора печінка. Жаднюга!

Зінуха. Іще одне слово, — я встану й піду.

Сергій. Адик, Зінухо, цить! Я вас вимикаю на півгодини. *(До Коляди)*. Пробачте, Тимофію Антоновичу! Ми вас уважно слухаємо.

Коляда. Я оце сидів і думав: як швидко летить час! Здається, тільки вчора аспірант Михайло Ліфшиць одружився з лаборанткою нашого інституту Асею Шевель. Та ось маєте — сьогодні вже перша річниця їхнього щасливого сімейного життя. Від усієї душі приєднуюсь до попередніх промовців, зичу славному молодому подружжю добра і щастя. *(Піднявши бокал)*. Що таке? Рідина у бокалі знов гіркувата!

Усі. Гірко! Гірко!

Ася і Михайло цілуються. Оплески. Дзвін бокалів.

А д и к. Їм гірко, а мені з моєю Зінухою солодко!

З і н у х а. Бачили очі, що купували!

А д и к. Боже, що я чую? У моєї дружини прорізалось почуття гумору.

З і н у х а (до Катрусі). Бачите? Він просто садист.

К а т р у с я. Ми Адика трохи знаємо: на людях він з тебе глузує, а дома виконує кожну твою примху.

А д и к. Бо не хочу, щоб вона мене загризла і стала вдовою.

З і н у х а (розпачливо). Я встану й піду!

С е р г і й. Родині Фуксів оголошується друге попередження. В разі повторення будемо штрафувати.

К о л я д а. А чому це Борис мовчить? На фронті старшина Ліфшиць був більш говіркий. І навіть вірші писав. У нашому полку бійці часто повторювали його слова... (Пригадуючи). Хвилиночку! Зараз! Згадав!

«Солдат рушає в путь свою
І промовляє серцем чистим:
— Якщо загину я в бою,
Вважайте — вмер я комуністом!»

Б о р и с. Ну й пам'ять у гвардії майора!

К а т р у с я (з гордістю). Боря й тепер захоплюється поезією. (До Коляди). Ви передплачуєте «Вечірній Київ»? Першого травня минулого року там було надруковано його пісню.

К о л я д а. Он як! Поздоровляю! На жаль, я прогавив. (До Бориса). А чи не можна зараз почути цю пісню у виконанні автора?

М и х а й л о. Він свій голос прокурив.

К а т р у с я. А ти виручи свого брата! Заспівай замість нього.

М и х а й л о. Та який з мене співак!

А с я. Мишунько, не скромничай! Заспівай! Для мене.

Д о р а (до Михайла). Невже ти відмовиш своїй дружині? В такий день?

М и х а й л о. І в такий, і не в такий... я їй ні в чому не можу відмовити. (До Сергія). Дай, будь ласка, гітару!

С е р г і й (знявши з кілка гітару, передає її Михайлові). Увага! Зараз пісню Бориса Ліфшиця виконає Михайло Ліфшиць. Просимо! (Аплодує, всі підтримують).

М и х а й л о (оголошує). «Київська лірична». (Награє і співає).

Вечори, які ми тут стрічали,
Часто будуть снитись нам обом,
Наші рідні київські причали,
Гомінливі чайки над Дніпром.
Кожне слово згадую твоє,
Жду, тривожусь, а тебе немає.
Може, мій годинник відстає
Чи, можливо, серце поспішає...
Хай розтануть смуток і сльота,
Хай сія за даллю голубою
Ліхтарів алея золота,
Міст, який з'єднав мене з тобою.

Вечори, які ми тут стрічали,
Часто будуть снитись нам обом,
Наші рідні київські причали,
Гомінливі чайки над Дніпром...

Загальні оплески.

Д о р а. Ну... тепер нам ніщо не перешкодить покуштувати райські яблучка!

Хтось дзвонить у двері.

А с я (схоплюється). Зараз я відчиню. (Вибігає).

М и х а й л о. Райські яблучка доведеться ще трохи відкласти!

З коридору долинають збуджені голоси.

Голос Асі. Нарешті! А ми вже тут чекаємо-чекаємо. О, які чудові квіти!

Голос Олесі Макарівни. Повірте, я до вас летіла з космічною швидкістю!

Входить Олеся Макарівна. За нею — Ася з великим букетом в руках.

Олеся Макарівна. Вибачайте, мої дорогі, раніше не могла: лише щойно закінчилися іспити. *(До Асі і Михайла)*. Прийміть моє сердечне поздоровлення! *(Цілує їх)*.

Дора *(захоплено)*. Олесю Макарівно! *(Цілує її)*. Який же ви молодець! *(До всіх)*. Знайомтесь, хто не знайомий!

Адик. Я не знайомий.

Олеся Макарівна. Ах ти, старий двієчнику! Давно не бачились! Де ти зараз?

Адик. На керівній роботі. Завідую галантерейною базою. *(Вказуючи на Зінуху)*. А це — нещасна супутниця мого життя. В минулому теж кругла двієчниця.

Зінуха. Адику, припини! Вони можуть подумати, що це справді так! *(Вклоняючись Олесі Макарівні)*. Зінаїда Семенівна.

Сергій. А моє прізвище Карпенко. Друг і соратник товариша Ліфшиця М. А.

Коляда *(підійшовши до Олесі Макарівни)*. Дозвольте й мені відрекомендуватись. Коляда Тимофій Антонович. А вас я знаю давно: Михайло стільки розказував...

Борис. Оскільки всі вже перезнайомились, у мене є дві пропозиції: по-перше, дати можливість Олесі Макарівні сісти до столу...

Катруся. Правильно!

О л е с я М а к а р і в н а (*сідаючи*). Дякую, Борисе Ароновичу! Ви, як завжди, піклуєтесь про класного керівника.

Б о р и с. Хоч я вже не член батьківського комітету, але вчителів поважаю, як і раніше.

К а т р у с я (*до Бориса*). А яка ж твоя друга пропозиція?

Б о р и с. Хіба не ясно? Випити за Олесю Макарівну! С е р г і й. Сподіваюсь, голосувати не треба?

Оплески, схвальні вигуки. Всі наповнюють бокали.

О л е с я М а к а р і в н а. Ще раз дякую вам, Борисе Ароновичу! (*До Михайла*). Сьогодні і в мене свято: для вчительки найбільша втіха, коли її учні стають достойними людьми. Я з гордістю розповідаю колегам про твої успіхи, Мишунько! Вірю, ти не розчаруєш мене. Будь завжди таким, як ти є! (*Пригублює бокал*).

М и х а й л о (*під загальний дзвін бокалів*). Обіцяю. К о л я д а (*до Олесі Макарівни*). Ще коли Михайло захищав кандидатську, ми переконались — перед нами людина серйозна, здатна творчо мислити. Незабаром наукова рада розглядатиме його нову, на цей раз вже самостійну роботу. Ідея дуже оригінальна і проект цікавий. Щоправда, потрібні додаткові експерименти, уважна перевірка всіх розрахунків.

А с я. Для цього йому необхідна окрема спеціалізована лабораторія.

С е р г і й. Оце дружина! Як солдат, на сторожі сімейних інтересів.

К о л я д а. Не смійтеся, Сергію Петровичу. Асенька, звичайно, має рацію. Але все упирається в копшти. Нам їх відпустять, коли по всіх основних позиціях буде цілковитий ажур.

- Михайло *(досадливо)*. Отже, не раніше наступного року!
- Коляда. Такий порядок. Державну копійку слід витратити обережно.
- Михайло. Через цю обережність ми будемо марнувати час!
- Катруся *(до Бориса)*. Гарячий братик у тебе: все йому подавай негайно!
- Борис. Улюбленець долі, мамин пестун. Звук до того, щоб усе робилося по щучому велінню.
- Зінуха *(пережовуючи пиріжок)*. Між іншим, у нашому Домі моделей теж є лабораторія. Та її відкрили дуже просто: помили підлогу, розвісили фотографії мапекенниць і все... будь ласка!
- Сергій *(стримуючи посмішку)*. Цікава аналогія.
- Зінуха *(не зрозумівши іронії)*. Дуже цікава. Там на одному фото я в синтетичній шубі, а на другому... уявіть собі, в пляжному костюмі «бікіні».
- Адик. Всі зрозуміли? В моєї Зінухи є фігура!
- Зінуха. Ти знову! Я встану й піду!
- Дора. Зіночко, не звертайте уваги!
- Ася. Михайлові потрібна трохи інша лабораторія. Без «бікіні»!
- Зінуха. Ви, Асенько, погано знаєте мужчин.
- Катруся. Ася добре знає свого чоловіка. Цього з неї досить.
- Сергій. Михайла і ми знаємо непогано і, до речі, шануємо його не менше, ніж вона. Я не перебільшую. Він захопив нас своєю одержимістю. Сам працював до нестями і нам не давав спокою.
- Михайло. Справа не в мені. І ти, Сергію, і всі інші, без мого притиску, працювали з максимальною напругою.
- Олеся Макарівна *(до Дори)*. Молодець, Мишунько!
- Дора вдоволено киває.

- Борис. Як вони хвалять один одного! (*До Коляди, жартома*). Клуб взаємного захоплення.
- Михайло. Щодо цього, Боря, можеш не хвилюватися. Щоразу, коли я помиляюсь, мої співробітники кажуть мені правду у вічі.
- Сергій. І я можу це зробити зараз!
- Михайло. Будь ласка!
- Сергій. Не заперечуєш? Тоді слухай! Часто ми чули від тебе красиві слова про сумлінність дослідника, про вимогливість до себе і скромність...
- Михайло. Так, я це казав.
- Сергій. А сам?
- Михайло. Ти про що?
- Сергій. Про твою статтю в «Науковому віснику».
- Михайло. Яку статтю? Я нічого не писав. Кореспондент взяв у мене інтерв'ю.
- Сергій. Яка різниця! Там розрекламовано твій проект, як цілком завершену роботу, вивірену в усіх деталях...
- Адик. Реклама — рушійна сила торгівлі!
- Сергій. Ця самореклама справляє дуже неприємне враження. Можуть подумати, що ти, Михайле, хочеш вплинути на вчену раду.
- Михайло. Вчена рада — от-от, а журнал... Коли він іще вийде друком!
- Сергій. Помиляєшся: сьогодні його вже читали. І обговорювали в усіх коридорах.
- Михайло. Слово честі, я нічого іще не бачив! (*До Дори*). Мамо, нам приносили якісь журнали?
- Дора. Уся пошта на письмовому столі. Ти ж наказав, доки сам не проглянеш...
- Михайло. Хвилиночку! (*Поквапно йде до сусідньої кімнати*).
- Ася. На цьому тижні у нього не було жодної вільної хвилини... не міг навіть вгору глянути.
- Катруся. Його можна зрозуміти.

Зінуха. Я теж, коли готуюсь демонструвати нову модель, не читаю ні газет, ні журналів.

Адик. А в інші дні?

Зінуха. Читаю. Журнал... мод.

Повертається Михайло. У нього в руці журнал і якийсь лист.

Михайло (*похмуро*). Журнал дійсно прибув. І моє інтерв'ю, на жаль, надрукували. В той день у нас був дуже вдалий експеримент і я згарячу наговорив зайвого. Мені здавалося, що все доведено.

Борис. А виступ на телебаченні?

Коляда. Тут Михайло не винен. Я подумав, що непогано було б, якби у «Клубі молодих вчених» прозвучав і наш інститут. І порадив телевізійникам організувати виступ Михайла Ліфшиця. Тому що не маю сумніву: Михайло доведе свою роботу до кінця.

Михайло (*зігнувши*). Це не так просто. (*До Дори*). А тобі, мамо, лист. Лежав у журналі.

Дора. Мені? Хто це може мені писати?

Михайло (*розглядаючи конверт*). Дивно.

Дора. Може, це комусь із сусідів, а поклали до нашої скриньки?

Михайло (*читає*). Ліфшиць Дорі Львівні.

Дора. Де я поділа окуляри? Прочитай, будь ласка! (*Нетерпляче*). Секретів у мене немає.

Михайло (*розкривши конверт, виймає фотокартку і читає напис*). «Дорога моя Дорочко, сподіваюсь, ти іще зможеш упізнати свою сестру. Цілую, цілую, цілую. Твоя Рива...» (*Здивовано*). Рива?

Дора (*вражено*). Вона жива? Покажи! (*Вихопивши з рук Михайла фотографію, уважно її розглядає*). Так, справді Ривочка... Боже, як вона змінилась! Ривочка! Сестричка моя! (*Плаче*).

Олеся Макарівна. Неймовірно! Де ж вона була стільки часу?

Борис (глянувши на фотографію). Ніколи не впізнав би.

Михайло. Тут іще лист.

Дора. Читай, Мишунічко, читай!

Михайло (читає). «У ті трагічні дні бог зберіг мені життя. Я дістала паспорт, в якому записали, що я не єврейка, а вірменка. Мене деякий час не чіпали, але потім все ж відправили на роботу до Німеччини. Що це таке — всім відомо. Та згодом у Мюнхен прийшли американці. Вони допомогли мені виїхати до Палестини. Відтоді я живу в місті Хайфі і вже багато років розшукую вас. Нещодавно мені пощастило знайти вашу нову адресу...»

Якусь мить усі мовчать, приголомшені цією новиною.

Зінуха. Хайфа? Уперше чую. Це далеко?

Адик (роздратовано). В Із-ра-ї-лі! Ясно?

Дора. Боже мій, де я поділа валідол? У кого є валідол?

Кольда. Дійсно... лист з того світу.

Затемнення

На авансцені, у промені прожектора — Дора.

Дора. Після того вечора, мабуть, півроку наша родина жила без особливих новин. Я потроху звикла до мислі, що моя сестричка Рива, слава богу, не загинула, але ми з нею навряд чи колись зустрінемось. Ну, що ж, нехай так, аби вона була жива й здорова!

Мишуньку закордонна тітка не дуже цікавила: він же ніколи її не бачив. А Борис, як завжди, усе перевів на політику: я тебе мамочко, розумію, але там є друзі нашої країни і є вороги. Будемо сподіватись, що Рива — наш друг! Я навіть посміхнулася: хіба може бути інакше?!

Дні минали за днями і от (якраз була неділя) до нас прийшли Боря й Катруся дуже схвильовані і веселі. Вони принесли пляшку шампанського і примусили Мишуньку відкласти роботу, над якою він сидів зранку...

2

Затишна кімната у квартирі Михайла Ліфшиця. Біля вікна — письмовий стіл, завалений книжками, паперами і деталями приладу, над яким працює господар. Одну стіну заповнюють книжкові полиці, в кутку — тахта, на якій лежить знайома глядачам гітара. Біля тахти — невеличкий круглий столик, на якому пляшка шампанського і фужери.

Д о р а. А що трапилось?

К а т р у с я. Бориса нагородили орденом...

Б о р и с (*вручаючи Дорі газету*). Читай!

Хтось дзвонить у вхідні двері.

Д о р а (*цілюючи Бориса*). Синочку, я пишаюсь тобою!

А с я. Я певна була, що Боря отримає нагороду.

Знову чути дзвінок.

Д о р а. Хто це там? Я зараз! (*Поквапно виходить*).

М и х а й л о (*сердечно обіймаючи Бориса*). Ну, братику... це діло треба відзначити!

У супроводі Дорі входять несподівані гості — Р и в а і Р а ш к о в е р. У Рашковера на голові — чорна оксамитова ярмулка.

Р и в а (*екзальтовано*). Це просто сон! Я тридцять років благала бога про цю зустріч... Іду сьогодні Хрещатиком, не можу його впізнати і плачу... Ші-моне, скажи!

Р а ш к о в е р. Вона дійсно плакала. (*Показує*). Отакими слізьми!

Дора (*втираючи сльози*). Ривочка! Я не вірю своїм очам!

Михайло (*до гостей*). Ви вчасно прибули: вся родина тут. Це буває не кожного дня.

Катруся. Ми з Борисом прийшли дві хвилини тому.

Рива (*до Бориса*). Тебе потягнуло сюди? Мабуть, відчув, що сьогодні приїде твоя тьотя!

Рашковер. І привезе з собою нового дядю!

Борис. Чесно кажучи,— й на думці не було.

Катруся. Ми прибігли поділитися радісною новиною...

Дора (*схопившись*). Ой, діти мої! Я ж так і не прочитала! (*Поквапно розгортає газету*).

Михайло (*зазирнувши в газету*). Борю нагородили орденом!

Дора (*читає*). Трудового Прапора! (*Зворушено*). Синочку мій!

Рива (*до Бориса*). Поздоровляю! Ми приїхали у щасливий день! (*До Рашковера*). Шімоне, скажи!

Рашковер. Гм... у вас дають ордени євреям?

Катруся. Це залежить від заслуг, а не від національності.

Рашковер (*піднявши бокал*). Що ж... тоді — лехаїм! (*П'є*). Чого ви так на мене дивитесь, Борю?

Борис (*посміхаючись*). Не думав, що коли-небудь за моє здоров'я питиме духовна особа!

Рашковер. Сподіваюсь, це вас не скомпрометує?

Борис. Мене «захищати» вам не доведеться! Хоч зараз це модно...

Рашковер. Не хвилюйтесь, я не член «Ліги захисту євреїв»!

Рива. Між іншим, у Шімона є своя точка зору. Шімоне, скажи!

Рашковер. Дякую, Риво, ти мене реабілітувала. Тепер Боря зрозуміє, що я, хоча й рабин, але тришечки прогресивний!

Рива (*бажаючи змінити тему розмови, звертається до Катрусі*). Між іншим, Боря і ви дуже схожі... просто як брат і сестра. Шімоне, ти тільки поглянь!

Рашковер. Схожі? Нема нічого дивного: всі євреї — родичі!

Борис. Але не всі родичі — євреї. Катруся — білоруска.

Ася. А моя покійна мати була україркою.

Рашковер. Що ви кажете! (*До Дори*). Мішані шлюби... особисто я нічого проти них не маю.

Борис. Цікаво!

Рашковер. Не сподівались почути такі слова від «духовної особи»? Держава Ізраїль ще сорок восьмого року у своїй декларації оголосила: наш принцип — соціальна і політична рівність усіх громадян, незалежно від релігії, раси і статі!

Борис. І ви цього дотримуєтесь?

Рива (*покwapно*). Авжеж!

Рашковер. Не будемо перебільшувати! Деяких принципів ми дотримуємось, а деяких — не зовсім. Екклезіаст, син Давида, повчав: на все — свій час! Час народжуватись і час вмирати, час насаджувати і час викорчовувати насажене...

Борис. Усе від бога? Хитра філософія: можеш повернути дишло, куди тобі вигідно!

Рашковер. Здається, я потрапив до дискусійного клубу?!

Дора (*відчувши, що назриває конфлікт*). Ви краще покуштуйте наше варення! А я принесу чаю! (*Встає і виходить з кімнати*).

Рива (*передаючи Рашковеру розетку з варенням*). Шімоне, це райські яблучка! Слово честі, Дора готує їх, як професор!

Рашковер (*покуштувавши варення*). Справді, небесний смак!

Ася. А вони у вас хіба не ростуть?

Борис. Там вони пахнуть порохом.

Рашковер. Розумію ваш натяк. Та, хоч вам не до вподоби Екклезіаст, я все ж таки знову його згадаю: на все свій час! Час убивати і час лікувати, час руйнувати і час будувати, час плакати і час сміятись... Дві тисячі років тому бог розсіяв євреїв по всьому світі, оскільки це був час розкидати каміння. А тепер настав час збирати каміння...

Борис. Щоб кидати його у чужий город?

Михайло. Дай дяді договорити!

Рашковер (*ображено*). Я все сказав!

Якусь мить усі зніяковіло мовчать. Повертається Дора. В її руках — таця, заставлена склянками з чаєм.

Дора (*ставлячи на стіл склянки*). Заварка трохи міцна, але Мишунька любить саме таку. Він каже, це бадьорить.

Катруся (*відпивши чаю, до Риви*). Хайфа — велике місто?

Рива. Як вам сказати... У нас інші масштаби. Але місто впорядковане. Ми живемо в центрі, маємо свій будинок, автомобіль, прислугу...

Дора. А як з продуктами?

Рива. Усе, що твоїй душі треба!

Борис. Майже за Чеховим: «У Греції все є!»

Михайло (*іронічно*). У Бориса чітка схема: у нас все добре, за кордоном — усе погано!

Борис (*роздратовано*). Твій брат — дуже примітивна людина!

Михайло. Ти сьогодні перестав розуміти жарти.

Борис. Таких жартів я раніше від тебе не чув!

Рашковер. Не будемо сперечатись! Я розумію, чому виникло це питання. У ваших газетах дру-

кують листи від невдач, яким в Ізраїлі не пощастило влаштувати своє життя. Справді, у нас такі є. Їх навіть чимало, вони бідують. Ну і що ж? У нас не рай, але й не пекло!

Борис. Зворушлива «об'єктивність»!

Рашковер. Тепер я вас не розумію!

Борис. А я вас нібито зрозумів: ви легко визнаєте загальновідоме, те, чого не можна спростувати, щоб надати своїм словам більшої переконливості. Як досвідчений шахіст: жертвуєте пішака, сподіваючись виграти ферзя!

Рашковер (*тамуючи розгубленість*). Ви не згодні? Залишимося кожен при своїй думці! Ми з Ривочкою приїхали, щоб побачитись з дорогими родичами... У нашому віці — не до політики!

Михайло (*до Бориса*). Ти задоволений?

Рашковер (*узявши до рук гітару, перебирає струни*). Єврейські пісні... найчастіше вони такі сумовиті! (*Наспіває мовою іврит молитовну пісню*).

Усі прислухаються до його співу. Після останнього акорду Рива, Дора і Михайло аплодують.

Рива (*до Дори*). Ти не забула? Це співають на пасхальний сейдер.

Рашковер. Ви ж не знаєте івриту... Я вам перекладу:

«Сьогодні ми раби, завтра — вільні,
Сьогодні ми тут, завтра — на свободі!
Дай бог нам цей день наступного року
Святкувати в Єрусалимі!»

Він оглядає присутніх, перевіряючи, яке враження справили на них слова пісні в його перекладі,

Борис. Вокальні варіації на ту ж тему? А казали, що у вашому віці — не до політики!

- Р а ш к о в е р. Якщо молитовна пісня — це політика, вважайте, що я її не співав! (*Поклавши гітару*). І не торкався струн... вашої душі! Омейн! (*Підходить до письмового столу, проглядає книжки*).
- М и х а й л о (*пошепки до Бориса*). Ти все загострюєш!
- Б о р и с (*теж пошепки, кивнувши убік Рашковера*). Штучка!
- Р а ш к о в е р (*примирливо*). Оскільки Боря проти релігії, ми будемо говорити про науку! (*Хитрувати посміхаючись, показує на прилад Михайла*). Лазерний зв'язок?
- А с я (*вражена*). Звідки ви знаєте?
- Р а ш к о в е р. О, ми знаємо про вас більше, ніж ви самі! Наша преса приділяє увагу видатним євреям, які живуть в інших країнах. Нещодавно газета «Джерузалем пост» передрукувала статтю з вашого наукового журналу — інтерв'ю молодого київського вченого...
- Р и в а. Ліфшиця Михайла Ароновича!
- Д о р а. У вас писали про нашого Мишуньку?
- Б о р и с (*іронічно*). Про «видатного єврея»!
- М и х а й л о (*невдоволено*). Годі тобі!
- Р а ш к о в е р. Що я тоді сказав, Риво?
- Р и в а. Ти сказав: «Ривочко, а може, — це наш племінник?» (*Стримуючи сльози*). Я глянула в газету і серце моє обірвалось! Шімоне, скажи!
- Р а ш к о в е р. Воістину так! Я навіть пожартував: Ривочко, бережи свої сльози, може, це зовсім інший Ліфшиць! Та сьогодні, як тільки ми прибули з аеропорту, я попросив «Інтурист» усе з'ясувати...
- Р и в а. І що ви думаєте? Нам дали вашу адресу!
- Р а ш к о в е р. Я там у нас розпитував людей, що мають справу з науковим бізнесом... Робота Михайла — це товар. За такі речі у нас платять великі гроші.

- Михайло *(досадливо)*. Гроші! Мене цікавить ствердження моєї наукової гіпотези!
- Рашковер *(клацнувши пальцями)*. Коли її стверджують дзвінкою монетою... це не так погано! Хто має гроші, той може відкрити своє діло!
- Михайло. Моє діло — це лабораторія, досліди, розрахунки...
- Борис. Михайло ж не комерсант, а вчений.
- Рашковер. Я йому нічого не пропоную: ми просто, як тепер кажуть, обмінюємось інформацією.
- Рива. Я згодна: щастя — це не тільки гроші! *(До Рашковера)*. От ми з тобою, Шімоне, маємо все, але ми самотні: біля нас немає рідних, близьких... *(До Дори)*. Сьогодні ми вас побачили, поговорили по-сімейному, відчули тепло. *(До Рашковера)*. Я просто не уявляю, як ми тепер будемо жити без них! *(Схлипнувши)*. Шімоне, скажи!
- Рашковер. Це дійсно — крик душі, до якого я приєднуюсь.
- Дора. Справді, якби ви постійно жили тут... ми б ходили до вас, а ви до нас!
- Рива. Яка ж ти, Дорочко, наївна! Що робитиме Шімон тут зі своєю професією? А ви у нас — це зовсім інша справа!
- Борис *(іронічно)*. Нарешті! Я все чекав, коли ви перейдете до цієї теми!
- Рашковер *(втрапивши витримку)*. Ваша іронія недоречна! Кожен єврей, де б він не жив, мусить на перший дзвінок з Ізраїлю бути готовий повернутись на землю своїх предків! Кожен мусить знати, де його батьківщина!
- Борис. А ми це знаємо: наша батьківщина — тут!
- Рива. Навіщо сперечатись? Родичі завжди залишаться родичами!
- Михайло. Справді, давайте про інше! *(До Рашко-*

вера). Ви казали про науковий бізнес. Я не зовсім розумію: як можна поєднати ці два поняття...

Рашковер (*скоса глянувши на Бориса*). Приїздіть, побачите!

З а т е м н е н н я

На авансцені, у промені прожектора — Д о р а.

Дора. На другий день Рива й Шімон знову прийшли до нас і знову без кінця повторювали, що ми повинні жити разом. Дітей дома не було і я просто очманіла від цих розмов. Добре, що потім приїхали Адик і Зінуха. Вони мені трохи допомогли розважати гостей.

Освітлюється куточок кімнати, знайомої глядачам з попередньої картини. Біля столика — Р и в а, Р а ш к о в е р, З і н у х а, А д и к і Д о р а.

Зінуха. А чи правда, що Тель-Авів — це маленький Париж?

Рашковер (*поблажливо*). Як вам сказати? Париж чомусь ніхто не називає «великий Тель-Авів»!

Зінуха. Але у вас теж проводять конкурси жіночої краси?

Рива. Ви хочете отримати звання «міс Париж»?

Адик. Михайло її прозвав «міс Шулявка»! Знаєте цей район?

Рива. Шулявка! Колись у Києві я теж там жила!

Дора. Шулявку тепер не впізнати!

Адик. Без конкурсів можна обійтись. Головне, що на землі предків немає ОБЕХАЕСЕС!

Рива. ОБЕХАЕСЕС! Що це таке?

Адик. Це установа... яка «береже державну копійку»!

Рашковер (*йому в тон*). Саме ту копійку, яка потрібна вам?!

Адик. А ви хочете, щоб людина працювала на м'ясі і варила собі суп із кісток?

Д о р а. Адик любить жартувати! Насправді ж, він і Зінуха живуть дуже скромно.

З і н у х а. Доводиться! Могли купити собі «Волгу», а купили «Жигулі»!

Р а ш к о в е р. Чому?

А д и к. Навіщо роздирати людям очі? Краще мати машину маленьку, сіреньку, щоб мелькала у місті непомітно, як мишка...

З і н у х а. Адик працює в торговельній системі і одержує скромну зарплатню.

Р а ш к о в е р (до Адика). Ви, молодий чоловіче, мені одразу сподобались... На вас можна покластися?

А д и к. Зінухо, як ти гадаєш, можна?

З і н у х а. Мій Адик — ділова людина.

Р а ш к о в е р. Тоді він децю зробить для мене... і для себе! (Виймає з кишені і кладе на стіл коробку з сигарами).

А д и к (посміхаючись). Сподіваюсь, там у вас пластикова бомба?

Р и в а (покwapно). Боже мій, як ви могли таке подумати?!

Р а ш к о в е р. Дякую, Ривочко, ти мене, як завжди, реабілітуєш! Тут справді вибуховий матеріал — духовний харч для людей, які національно мислять. (Діставши з коробки сигару, розламус її й дістає звідтіля малесенький згорток).

А д и к. Мікроплівка?

Р а ш к о в е р. На ній сфотографовано чотири дуже цікаві брошури.

А д и к. Хочете, щоб я їх розмножив?

Р а ш к о в е р. Люблю здогадливих людей! (Вручаючи папірця). А це — адреси тих, кому слід передати по примірничку...

А д и к. Усе буде в ажурі. (Багатозначно). Але... Ми вам, а ви — нам?!

Р а ш к о в е р. Омейн!

Світло пригасає. У промені прожектора — Д о р а.

Д о р а. Побачення з рідною сестрою мусило принести мені радість. Та я весь час була у напруженні. І коли Рива з Шімоном поїхали, соромно признатись... я легко зітхнула. Після їхнього від'їзду наша родина кілька місяців жила нормально, кожен був зайнятий своїми справами. І навіть коли прибув папір, в якому повідомлялося, що ребе Рашковер з дружиною запрошують нас до Ізраїлю, Мишунька тільки посміхнувся й закинув цей лист у шухляду письмового стола... Йому взагалі було не до цього: в роботі щось не клеїлось, він ходив заклопотаний і дуже нервував. Щоправда, з Асею вони жили душа в душу. Хіба ж я могла уявити, що на мою голову звалиться нова несподіванка!

Вбігає схвильована до нестями А с я.

А с я (*розпачливо*). Він просто збожеволів!

Д о р а. Що трапилось? Заспокойся! Хто збожеволів?

А с я (*ледь переводячи подих*). Не знаю, з чого й почати. Першу половину дня ми працювали, як завжди, мовчки. І раптом...

3

Зміна світла, Експериментальна майстерня науково-дослідного інституту. За робочим столом, у синіх халатах, А с я і М и х а й л о.

М и х а й л о (*роздратовано відклавши папір з розрахунками*). Нічого не виходить... Голова, мов казан!

А с я. Нічого дивного: Адик весь час тобі підливав, а ти... як хлопчисько!

М и х а й л о. Не гризи! Мені й так нудно. Я ж не міг не підняти чарки за іменинника!

А с я. Поважна причина! Та Адику — що? Головою працювати не треба!

М и х а й л о (*примирливо*). Чому ж ти не спинила мене?

А с я. Я, мабуть, десять разів робила тобі знаки, а ти нічого не помічав. Знайшов цікавого співрозмовника! Що він там торочив тобі?

М и х а й л о. Було б тобі не слухати Зінчині теревені, а пересісти до нас і взяти участь у змістовній бесіді двох інтелігентних мужчин!

А с я. Знаю ваші «змістовні» анекдоти!

М и х а й л о. Ніяких анекдотів! Адик мене вчив «національно мислити»!

А с я. А це хіба не анекдот? Чого ж він тебе навчив? Вчора ти був такий «тепленький», що я й не розпитувала.

М и х а й л о (*посміхаючись*). А тепер я нічого не розповім: уся наука вилетіла з голови! Ех, ніколи не похмелявся... Кажуть, полегшує.

А с я. А мені вчора так хотілося тобі розповісти... дуже важливу новину.

М и х а й л о (*затиснувши голову долоньями*). Що ж тобі перешкодило?

А с я. Ти одразу заснув. (*Збенгтежено глянувши на нього*). Розумієш, саме вчора я відчула... у нас буде дитина!

М и х а й л о (*схопившись*). Ти певна?

А с я (*зніяковіло посміхаючись*). Помилки бути не може.

М и х а й л о (*гаряче цілує її*). Дівчинко ти моя! (*Підхоплює Асю, хоче її підняти*).

З паперами в руках входить Сергій.

Сергій. Гм... здається, я невчасно?

М и х а й л о (*радісно*). Серього, друже! У нас буде син!

А с я. Не гарантую: можливо, дочка...

Сергій. Тим краще: я дочекаюсь, доки вона підросе і одружуся з нею! Скінчиться нарешті моє парубоцьке життя!

Михайло. Маємо зятя!

Сергій *(до Асі)*. Теща буде не дуже сварливою? *(Обнявши Асю і Михайла)*. Поздоровляю! Плодяться і розмножуються!

Михайло *(вказуючи на папери в руці Сергія)*. Що це?

Сергій. А... я й забув заради чого прийшов! *(Підходить до стола, розкладає папери)*. Здається, могу тебе порадувати...

Михайло *(з надією)*. Розрахунки вірні?

Сергій. Твоя помилка... знаєш у чому?

Михайло. А ти певен, що вона є? *(Сідає до столу, поквапно розглядає папери, щось бурмочучи під ніс)*. Так, так... це ж було у мене в першому варіанті!

Сергій *(перегортаючи сторінку)*. Глянь сюди!

Михайло. Що? Стривай, стривай! Так, так... тьху!
Ну, знаєш... це ж так просто!

Сергій. Як усе геніальне!

Михайло *(з нервовим сміхом, до Асі)*. Поглянь, який дурень твій чоловік! Змарнував стільки часу!
Це ж така дрібниця...

А с я *(зазирнувши в папери)*. Дрібниця тут, а в натурі це вийде кілька десятків кілометрів.

Сергій. З кого могорич?

Михайло *(радісно)*. З мене, звичайно! *(Раптом засмутившись)*. Але ж це означає... знов усе спочатку!

А с я. Нічого не вдієш!

Михайло *(роздратовано)*. Гадаєш, я залізний? Ще кілька місяців колупатись! *(До Сергія, похмуро)*. Справді порадував!

Входить Коляда.

Коляда (*привітно*). Моє шанування! (*До Михайла*). Можу тебе порадувати...

Михайло. Ну й день! Сьогодні мене всі радують!

Коляда. Щойно я говорив з Москвою. Рішення нашої вченої ради підтримано!

Сергій. Здорово!

Михайло (*іронічно*). Оптиміст!

Сергій. Ну, знаєш... чого тобі ще треба?!

Михайло. Спитай у Тимофія Антоновича! Він знає.

Коляда (*похитавши головою*). Серйозна людина і... наче хлопчисько! (*До Михайла*). Буде в тебе лабораторія! Можеш мені повірити!

Михайло. В бюджеті наступного року таких витрат не передбачено! Отже, коли вона буде? Господарство у нас планове!

Коляда. Якщо вже так хапаєш за горло, можу пояснити: наш бюджет має значний резерв на розгортання нових досліджень. Завершуй свої розрахунки, а фінанси нехай тебе не хвилюють! Ти готовий до апробації апарату в умовах відкритого горизонту?

Михайло (*похмуро*). Не знаю!

Коляда (*стримуючи роздратування*). Що це з тобою сьогодні?

Ася. Перевтома!

Коляда (*до Михайла*). Бачиш... я повірив у твої запевнення і можу запропонувати чудову базу для цих випробувань! За два тижні дослідницьке судно «Витязь» виходить у черговий рейс. Тебе згодні ввести до складу експедиції. За ці п'ять-шість місяців ти закінчиш усе, що треба! А тоді лабораторія — справа цілком реальна!

Ася (*захоплено*). Мишенько! Ти чуєш?

Михайло (*роздратовано*). Не глухий! (*До Коляди*). Ви мені, мов казковому принцеві, щоразу даєте нову загадку: відгадаєш — отримавш принцесу! А Кузнецов свого часу дістав лабораторію, коли його робота мала більше неточностей!

Коляда. Ми тоді помилились. І це обійшлося нам недешево.

Михайло. Тимофію Антоновичу, ми не діти! Якби мове прізвище було не Ліфшиць, розмова була б зовсім інша!

Коляда (*вражено*). Що? Як тобі не соромно навіть думати так?!

Михайло. А ви думаєте інакше?

Сергій (*до Асі, вказуючи на Михайла*). Здурів!

Ася (*схвильовано*). Мишко... отямся!

Коляда (*до Михайла, ледь стримуючи обурення*). Якби я не був директором... я б тобі сказав кілька слів!

Михайло. Звичайно, після нашого «обміну думками», вам буде нелегко терпіти мене в інституті. Я це передбачив... (*Вийнявши з кишені папірець, кладе його на стіл*). Сподіваюсь... в іншому місці до мене буде інше ставлення!

Коляда (*вражений*). Що це таке?

Михайло (*вказуючи на стіл*). Моя заява про залицення роботи.

Ася (*хоче схопити заяву*). Це безумство!

Михайло (*відштовхнувши її*). Не лізть!

Сергій. Повірте, це від перевтоми!

Михайло (*до Коляди*). З цієї хвилини я вважаю себе вільним.

Коляда. Боря знає про твоє рішення?

Михайло. Я цілком самостійна людина.

Коляда (*несподівано посміхнувшись, м'яко, побатьківському*). Я не вірю, що це серйозно! Твій демарш безпідставний і недоречний. Вважай, що

його не було! Все це перви! Тобі образатись на погане ставлення... та я ж у твої роки про такі умови і не мріяв!

Михайло. Тепер інший час!

Коляда. Цілий колектив уболіває за твій проект, стільки людей беруть в ньому участь... Якщо ти чомусь не можеш піти в експедицію, пошлемо когось іншого. Тобі підготують усі дані, а ти тут, на місці, будеш доводити справу до кінця...

Михайло. Я все обміркував, Тимофію Антоновичу! *(Глянувши на годинник)*. Пробачте, мені треба йти! *(Виходить)*.

Усі присутні, наче закам'янівши, вражено дивляться йому вслід.

Затемнення

На авансцені, біля телефону-автомата стоїть Дора.

Дора *(у трубку, схвильовано)*. Алло! Олеся Мака-
рівна? Слава богу! Я вже вам дзвоню зранку!

В іншому кутку авансцени за столиком, біля телефону, сидить Олеся Макарівна.

Олеся Макарівна *(у трубку)*. Добрий день,
Доро Львівно! Що трапилось?

Дора. Велика біда. Наш Мишунька втратив розум...
Він покинув роботу й подав заяву, щоб ми усі
переїхали до Ізраїлю.

Олеся Макарівна. Що? Мишунька? До Ізраїлю?

Дора. Я й сама не могла повірити, але... *(Тяжко
зітхнувши)*. Він тепер нікого слухати не хоче.
Тільки з Адиком замикаються в кімнаті і щось го-
ворять, говорять, говорять...

Олеся Макарівна. Дайте йому трубку!

Дора. Невже ви думаєте, я могла б говорити про це
в його присутності?! Я дзвоню з автомата.

О л е с я М а к а р і в н а. А як Ася?.. Вона згодна їхати?

Д о р а. Так само, як я! Йй дуже погано. Вранці був лікар і виписав їй нервову мікстуру. У домі — справжнє пекло. Я щойно ходила до начальника ОБІРу, просила, щоб нам не давали дозволу на виїзд... Це, звичайно, між нами: якщо Мишунька дізнається, він мене уб'є!

О л е с я М а к а р і в н а. А що сказав начальник?

Д о р а. Він сказав: у нас лежить підписана вами заява...

О л е с я М а к а р і в н а. Навіщо ж ви підписали?

Д о р а. Нічого я не підписувала. Це Мишунька сам...

О л е с я М а к а р і в н а. Ви заявили, що ваш підпис підроблено?

Д о р а. В останню хвилину стрималась: це ж карна справа. Хіба я можу таке зробити рідному синові?!

О л е с я М а к а р і в н а. Боря знає про це?

Д о р а. Спочатку ми йому нічого не казали, та й від усіх приховували: сподівались, може, Мишунька передумає. Та коли Борисові стало відомо... Не питайте! Він заявив, що знати нас не хоче, що його ноги не буде в нашому домі!

О л е с я М а к а р і в н а. Я його розумію... але я прийду до вас, обов'язково прийду! Спробую перекопати Михайла. І взагалі... ще нічого не відомо: ОБІР поки що дозволу на виїзд не дав? Можливо, й не дасть...

Д о р а (гаряче). Якби ж це було так!

4

Велика кімната, в якій колись господарі святкували першу річницю одруження Асі і Михайла.

У кріслі, в напруженій позі, сидить напівнепритомна А с я. Очі її сповнені жаху. Біля вікна розгублено тупцює М и х а й л о. Прихилившись до стіни, Д о р а розпачливо хитає головою.

Д о р а (*тяжко зітхнувши*). Коли бог вирішує покарати людину, він передовсім віднімає у неї розум! Мишунько, синочку мій, гордість моя! Ще не пізно одуматись!

М и х а й л о. Я тобі вже сказав: облич!

Д о р а. Усе своє життя я присвятила тобі... А ти хочеш його запасти! Я стара людина, багато бачила на своєму віку, та ніколи не думала, що мій рідний, мій улюблений син може так легковажно, єдиним помахом руки зруйнувати усю нашу сім'ю!

М и х а й л о. Досить! Мені набридло це слухати!

Д о р а (*до Асі*). Благаю, зупини його!

М и х а й л о (*роздратовано*). От розвела! Тихше! (*Вказуючи на двері сусідньої кімнати*). Хоч при них не розігруй цю трагедію!

З сусідньої кімнати виходять Адик і Зінуха. В руках у Зінухи блокнот і олівець.

А д и к. Гарнітур — у контейнер!

З і н у х а. Записала. А книжкові полиці?

А д и к. Теж. Вісім штук.

Д о р а (*опустивши руки, розгублено*). Ви сьогодні будете що-небудь їсти?

М и х а й л о. Годі! Я вже ситий твоїми порадами!

А д и к. А я не відмовлюсь! Що у вас там смачного, мамочко?

Д о р а (*ледь стримуючи себе*). Мамочка! (*Демонстративно виходить*).

А д и к (*до Зінухи*). Не журись! В наші дні єврейський чоловік не розкіш, а засіб пересування.

З і н у х а. На жаль, тільки в один бік: до Близького Сходу.

А д и к. Нічого. Доїдемо до станції Чоп, там невеличка затримка, після якої...

З і н у х а (*невдоволено*). Затримка?

Адик. Без неї не можна: ми там перейдемо на нові рейки!

Ася (з гіркою іронією). На вузьку колію!

Адик. Дякую за уточнення! (До Зінухи). А поки що — марш на кухню! Мамочка дуже просила нас перекусити.

Зінуха (схопившись). Я готова! (Виходить слідом за Адиком).

Михайло (вичікувально дивиться на Асю). Тобі краще? (Не отримавши відповіді). Не хочеш зі мною говорити? Коли ти нездужаєш, я... місця собі не знаходжу! Ну, хоч одне слово! Про що ти думаєш?

Ася (з болем). Як ти можеш отак легко... кинути найдорожче?

Михайло (запально). Найдорожче для мене — ти! Це заради тебе я хочу нарешті утвердити себе, як людину, як вченого...

Ася. Це можна зробити тут!

Михайло. Я вже тобі казав: мені там не доведеться марнувати час на різні випробування і узгодження, я зможу займатися тільки наукою!

Ася. Перед тобою тут — відкритий горизонт. Тільки працею! У тебе нема ніяких підстав удавати з себе скривдженого!

Михайло. Я певен: після експедиції тут вигадують нові перешкоди, а там... ти ж чула, про мене вже писали в газеті!

Ася. Не думала, що тебе можна упіймати на таку приманку!

Михайло (ображено). Приманка! Просто... вони з ходу оцінили мій проект.

Ася. І тому ти «з ходу» став пакувати чемодани? Логічно.

Михайло (розвівши руками). Якщо ти не хочеш їхати, я...

А с я. Покинеш мене? І це логічно.

М и х а й л о. Тобі подобається вимотувати мої нерви?

Я вже не можу! (*Раптом згадавши*). А наша майбутня дитина? Про неї ти подумала?

А с я. Я подумала, а ти? Не смій більше згадувати про це!

М и х а й л о. Ти не хочеш мене зрозуміти!

А с я. Хотіла б, та не можу!

М и х а й л о (*розпалюючись*). Звичайно, тому що ти...

А с я. Що? Кажі!

М и х а й л о. Тому що ти... тільки наполовину єврейка!

А с я (*після паузи*). Нарешті ти висловився! Дякую.

М и х а й л о (*схопившись, кидається до неї*). Пробач! (*Гарячково цілує її руки*). Я нічого поганого не думав!

А с я. І хорошого теж!

Чути дзвінок. За хвилину входить Д о р а, пропускаючи до кімнати Б о р и с а і К а т р у с ю.

Д о р а (*тремтячим голосом*). Ось, за... заходьте, вони якраз дома! (*Злякано задкуючи, виходить*).

М и х а й л о (*до Бориса, майже істерично*). Прийшов мене виховувати? Я знаю наперед, що ти мені скажеш!

Б о р и с. Я б не прийшов... це Катруся умовила мене востаннє поговорити з тобою.

К а т р у с я. Ви ж рідні брати!

Б о р и с. Нібито... були рідними братами.

М и х а й л о. Тільки без мітингового пафосу! Я доросла людина і трохи розбираюся що й до чого!

Б о р и с. Маю великий сумнів.

А с я (*схопившись з крісла, підбігає до Бориса*). Благаю... допоможи! Я цього не переживу! (*Плаче*).

К а т р у с я (*до Асі*). Заспокойся! (*Глянувши на Михайла, докірливо хитає головою*).

Дора, яка, мабуть, стояла під дверима, почувши ридання Асі, швидко вбігає до кімнати, хапає зі стола мікстуру й ложку.

Дора (*до Асі, наливаючи мікстуру*). Вищий! Це хороші ліки!

Борис (*до жінок*). Залиште нас удвох!

Катруся (*до Бориса, тихо*). Ти тільки не хвилюйся!

Узявши Асю під руки, Дора й Катруся виводять її з кімнати.

Михайло (*визивно*). Будеш мене бити?

Борис. Якби ж я знав, що ти від цього порозумнішав! (*Зігнувши*). На жаль, мама завжди тільки пестила тебе. (*Підійшовши до стола, проглядає книжки, які там лежать*). Бен-Гуріон, Теодор Герцль... «Ізраїль — держава євреїв». Звідки в тебе фотокопії цих брошур?

Михайло. Забув у тебе взяти список рекомендованої літератури... для домашнього читання.

Борис (*не звернувши уваги на його іронію, м'яко*). Я завжди пишався тобою... А тепер не можу людям у вічі глянути. Вір мені: Тиміш Коляда — це кришталева людина, а ти заявляєш, ніби йому не до вподоби твоє прізвище! Ганьба! Нечесно!

Михайло. Справа не в Коляді. Не він, так інші...

Борис (*гнівно*). Може, Олеся Макарівна, яка врятувала тебе і маму?!

Михайло. Одиниці не вирішують проблеми. Дві тисячі років євреї були розсіяні по різних країнах і скрізь їх оточували одверті або приховані антисеміти. Я навіть не звинувачую ті народи: так склалось. Історія! Це неминуче.

Борис (*вказуючи на книжку Герцля*). Тут вчитав? Сіоністи з давніх давен втокмачують в голови довірливих диваків цю тезу: мовляв, єдиний порятунок для євреїв — їхати на «землю обітовану»!

Там єврейські капіталісти вдень і вночі мріють притиснути вас до свого серця. До речі, антисемітизм вигідний, в першу чергу, їм, сіоністам! (*Вказуючи на книжку Бен-Гуріона*). Не випадково Бен-Гуріон закликав роздмухувати його всіма засобами: це, бачте, сприятиме переселенню...

Михайло. А ти... ти прожив більше, ніж я, і ніколи нічого не відчував?

Борис. У школі, у ФЗУ, на фронті, і ось незабаром тридцять років на заводі, я завжди відчував себе рівноправним членом єдиної сім'ї! Про те, що я єврей, мені вперше нагадали гітлерівці в сорок першому році. А сьогодні про це нагадують сіоністи. Ті твердили, що я, через свою національність, людина нижчого гатунку і тому мене треба знищити. А ці запевняють, що я належу до «богом обраного народу» і тому маю право на якісь особливі привілеї. Це ж дві сторони однієї расистської медалі! Невже ти цього не розумієш?

Михайло. Я теж вчив політграмоту! Мені не треба ніяких привілеїв, але не думаю, що серед людей своєї національності я почуватиму себе погано.

Борис. «Усі євреї — браття!»? Стара сіоністська пісня! У дні війни ці «братики», рятуючи власну шкуру, віддавали в гестапо таких, як ти! До речі, Ейхман признався: якби у нього в апараті не служили сіоністи, він не зміг би виконати свій людожерський план — винищення шести мільйонів євреїв!

Михайло. Запроданці були і серед інших народів! Навіщо ж кидати тінь на всіх євреїв?

Борис. Я кажу про сіоністів, а не про всіх євреїв! До речі, ні я, ні ти, ні п'ятнадцять мільйонів євреїв, які живуть в різних країнах світу і змішалися з тими народами, — нічого спільного не маємо з ізраїльтянами!

Михайло. Ізраїль вважає своїми громадянами всіх євреїв, де б вони не жили!

Борис. Так, бо сїонїстам це вигідно: вони хочуть мати в кожній країні свою «п'яту колону»! Але ж ти, Михайло Ліфшиць, народжений в Києві, вихований Радянською владою... ти мусиш знати, де твоя батьківщина!

Михайло. Годі! У мене вже голова розривається...

Борис. Шкода, що на цю голову дядя Шімон все ж таки надів свою чорну ярмулку!

Входить Адик.

Адик (до Бориса). Моє шанування! Прийшли допомогти нам пакуватися?

Борис (до Михайла). Скажи мені, хто твій друг...

Адик. І ви скажете, що ваша кар'єра... ту-ту!

Парторг цеху, передовий майстер, орденоносець Борис Ліфшиць тепер писатиме в анкетах: родичі за кордоном є! І до того ж — найближчі!

Борис (розлютовано). Подонок! Геть звідсіля!

Михайло. Це мій дїм, і Адик — мій гїсть!

Борис. Он як! (Гукає). Катю, нам час додому!

Входять Катруся і Ася.

Катруся (глянувши на присутніх і все зрозумівши). Ходімо!

Ася (в розпачі). Катрусю... ще хвилиночку! (Пріпадає до неї).

Борис (до Катрусі). Я чекатиму на вулиці! (До Михайла). Ех, ти... Мишунька! (Рішуче повертається й виходить).

Несучи тацю, на якій «закрутки» з варенням, входить Зінуха. За нею вбігає зовсім очманіла Дора.

Дора. Зіночко, що ви надумали?!

Зінуха (до Адика). Райські яблучка... там їх ціла батарея. Що з ними робити?

Надумав «захищати» мене!
Настійно, вперто і завзято
Він прагне довести комусь,
Що дядько Сем замінить тата,
Якщо я матері зречусь.
«Не вийде!» —

відповідь єдина
Й такою буде повсякчас:
Лише Радянська Батьківщина
Живе у кожному із нас.
«Захисникам» такого роду
Протест я заявляю цей
Як син радянського народу,
Як комуніст
і як єврей!

Завіса

ЧАСТИНА ДРУГА

Промінь прожектора освітлює куточок авансцени, де за невеличким столиком сидить Дора й зосереджено пише листа, стиха повторюючи кожне речення. У репродукторі — її голос.

Голос Дори. Рідна моя Олесю Макарівно! Вже третій місяць ми у Хайфі. Нам пощастило, бо Шімон, чоловік моєї Риви, — дуже впливова особа: усіх інших олім (так тут називають новоприбулих) відправляють освоювати пустелю Негев або прикордонні селища, які раніше належали арабам... Щодня збираюсь написати Борисові й Катрусі, та все не наважуюсь: вони ж так були проти нашого від'їзду!

Що я можу розповісти про наше життя? Тут страшенна спека, звикнути до неї нелегко... (*Зітхнувши*). Та й не тільки до спеки!

Тиждень ми гостювали у Риви й Шімона, а потім вони допомогли нам зняти кімнатку недалеко від порту, де зараз працює Ася. В її становищі така робота, ви самі розумієте... але, на жаль, іншого виходу нема. Мишунька сподівався, що його справа тут одразу піде на лад, одначе, не так сталося, як бажалося. Шімон влаштував йому навіть особисте побачення з містером Волченбоймом. Це хазяїн великої фірми, який прилітав сюди з Америки на декілька днів. Він дуже зацікавився роботою Мишуньки, але сказав, що дасть відповідь, коли порадиться зі своїми спеціалістами в Чикаго. Час іде, містер поки що мовчить, і ми дуже хвилюємось. Мишунька став такий нервовий, що навіть описати неможливо... Я часто навідую Асечку в порту — боюсь, щоб їй там не стало погано. Дивлюсь на море і думаю про все, що лишилося там, за горизонтом...

1

Скромна кімнатка в старенькому будинку. Вечір. За вікном — темний силует пальми, за яким — вогні неонових реклам. Над кімнатою — поки що притемнене горіще, де живе Тхія.

В одному з кутків кімнати, на табуретці — миска, в якій Ася, що допіру повернулася з роботи, миє руки. Михайло допомагає їй, ллючи воду з глечика.

Михайло. Щоразу, коли ти приходиш така потомлена, я ладен убити себе!

Ася (*вигираючи руки*). Без роботи я тут просто загниула б. І не тільки я: ми!

Михайло. Робота! Лаборантка Київського наукового інституту з ранку до вечора веде на причалах облік вантажів!

Ася. Там є й вантажники з вищою освітою.

Михайло. Я сьогодні знову ходив до Техніону...
Ася. Навіщо? Це ж учбовий заклад. Науково-дослідна лабораторія їм просто не потрібна.

Михайло. Я просив, доки прийде відповідь з Чикаго, дати мені можливість прочитати курс лекцій.

Ася. Вони, звичайно, захопилися за твою пропозицію?

Михайло (*засмучено*). Усе викладання там провадиться мовою іврит, а на перекладача у них коштів немає. Я вирішив...

Ася. Знову вклонитися в ніжки дядечку Шімону?

Михайло. А що ж мені робити?

Ася. Ти швидко спалахуєш, та ще швидше гаснеш! Ми відмовились жити в їхньому особняку й поселилися в цій халупі, щоб хоч трохи відчувати себе людьми!

Михайло. Між іншим, цю халупу нам найняла тьотя Рива...

Ася (*йому в тон*). Після того як ми підписали зобов'язання повернути їй усі гроші з процентами!

Михайло. А де ми візьмемо ці гроші? З твого заробітку?

Ася. Що ж, піди до дядечка! Але ж він за кожен позичений фунт з тебе душу витрусить!

Михайло. Ти просто ненавидиш його!

Ася. Я й забула: він святий! Ех, Мишо, Мишо... чи не ти мені казав: у будь-якій скруті не треба втрачати своєї гідності!

Михайло. Казав! Але, щоб дістати гроші, не гріх — скинути шапку!

Ася. Он як! Але ж ти — Михайло Ліфшиць, а не Адик Фукс!

Михайло. Дякую! (*Несподівано розпалившись*). Але ж ми з тобою умовились більше не згадувати це ім'я! Адик, Адик!

Входить Дора з посудом в руках.

Д о р а (*ставлячи на стіл тарілки*). А що — Адик? Ви стільки років дружили! Я розумію, Адик — хитрун, крутій, але ж... не падлюка!

М и х а й л о. Раніше й ми думали так.

Д о р а. А тепер? Вам сказали, ви одразу й повірили!

А с я. Ну, як же, мамочко, не повірити, коли ми з вами — тут, у Хайфі, а він і його Зінуха — не відомо де!

М и х а й л о. Забили нам голову рожевими планами, а самі втекли!

Д о р а. Ну, чого ви не хочете послухати мене?

Я ж вам стільки разів починала розказувати...

У Відні, коли нас повезли в аеропорт, ви були в першому автобусі, а в другому... Це ж мені не приснилось, — отут сиділа я, а отут — вони. Може, помилково опинились в іншому літаку?

А с я. А гангстери захопили той літак і примусили пілота зробити посадку в Парижі?!

Хтось стукає у вхідні двері.

Д о р а. Ви, діти, не смійтеся! (*Убік вхідних дверей*).

Іду, іду! (*До Асі і Михайла*). А може — нещасний випадок?! (*Виходить*).

М и х а й л о. Потрапили у Бермудський трикутник і... зникли!

А с я. Хто це до нас? Може, лист від твого Волченбойма?

Михайло знизує плечима. Входить Д о р а, за нею — трохи зняковілий З а т у л о в с ь к и й. В його руці — чемоданчик, у петлиці піджака — біла квітка.

Д о р а (*до Затуловського, привітно*). Заходьте, заходьте!

З а т у л о в с ь к и й. Пшепрашам, панове! Можливо, я невчасно? (*До Асі*). Цілую ренчки чарівній пані! (*До Михайла*). Пан дозволить лише одне запитання?

Михайло (*здивовано*). Пробачте... хто ви?

Затуловський. Янек Затуловський, проше пана!

Два роки мріяв постукати у двері цього дому, і от нарешті...

Ася. Ви, часом, не помилились?

Затуловський (*переконано*). Дім вісімнадцять, квартира три!

Михайло. Тут, крім нас, у сусідніх кімнатах є інші мешканці. Хто саме вас цікавить?

Затуловський. Звичайно, Ружена... Ружена Гольдман, проше пана!

Дора (*здивовано*). Ружена?

Затуловський. Вона теж з Кракера. Служила машиністкою в нашому таксопарку.

Ася. Це ваша родичка?

Затуловський. Поки що... не зовсім. Як вам пояснити? Ви сусіди, все одно, дізнаєтесь... Я прилетів, щоб одружитись.

Михайло. Романтично!

Затуловський (*радісно*). Так, так, проше пана!

Ми давно кохам одне одного, але ж її matka, шепрашам, стара відьма, була проти, бо я... тільки шофер. Вона змусила Ружену переїхати з нею сюди, але ж сама нещодавно віддала душу богові, земля їй пером! Як тільки це сталося, Ружена послала мені виклик. І от... півгодини тому я приземлився у Хайфі.

Михайло. Хто ж серед наших сусідок — Ружена?

Ася. Можливо, та особа, що нагорі?

Дора (*пригадуючи*). Але ж її звать...

Ася. Тільки вона тут без родини. І давно мешкає. Можливо, їй щось відомо.

Михайло (*до Затуловського*). Спробуйте піднятись. За нашими дверима, ліворуч — дерев'яні сходи.

Затуловський. Проше пана, у мансарду?

Михайло. Так, на горище!

Затуловський. Дзенькую бардзо! Гратулюю, панове! *(Виходить)*.

Дора. Здається, в нашому домі буде весілля!

Зміна світла. Зовсім убога кімнатка на горищі. Біля вхідних дверей Тхія зустрічає Затуловського.

Тхія *(перепитув)*. Ружена? Гм... хвилиночку! *(Підходить до ширми, за якою хтось ворушиться, каже пошепки)*. Одягнувся? Виходь он у ті двері, там чорний хід. *(Повернувшись, до Затуловського)*. Ружена жила тут унизу, але... заходьте! Будьмо знайомі, любий! Мене звать Тхія.

Затуловський *(соромливо ступивши вперед на крок)*. Пшепрашам, пані... а де ж вона тепер?

Тхія. Переїхала.

Затуловський. Чи не скаже пані, куди? На яку вулицю?

Тхія *(присуваючи стільця)*. Сідайте!

Затуловський. Не смію затримувати пані. Яку адресу тепер має Ружена?

Тхія. Нью-Йорк, Сорок третя авеню...

Затуловський. Пані жартує? Ружена чекала на мій приїзд!

Тхія *(здогадуючись)*. А... ви — Янек, її жених? Дуже приємно! Можете про неї не хвилюватись: вона добре влаштувалась, вийшла за поважного бізнесмена... Більше їй не треба думати про хліб насущний!

Затуловський *(вражений)*. Цо пані муві?! Моя Ружена... Коли ж це сталося?

Тхія. Одразу після смерті матері. *(Наповнює склянку)*. Випий, любий! Жінки не варті таких переживань! Я допоможу тобі забути твою зрадливу наречену! *(Кладе руки йому на плечі)*.

Затуловський *(здригнувшись, звільняється від її обіймів)*. Пані помиляється... я прийшов не для цього!

Тхія. У тебе мало грошей? Ми домовимось!

Затуловський. Ні! *(Розгублено озирається, його погляд падає на портрет чоловіки у чорній рамці)*. Хто є цей пан?

Тхія. Мій чоловік. Не повернувся з шестиденної війни.

Затуловський *(обурено)*. Пан є жолнеж, солдат, а пані... є шлюндра!

Тхія *(з боєм)*. Шлюндра?! Так! А що мені робити? Скрізь, куди зверталась, на роботу не беруть, усі дивляться, як на товар... Один добрий дивак хотів одружитись, так родичі покійного чоловіка не дають мені халіци...

Затуловський. Халіца? Що то є?

Тхія. Дозвіл вступити у новий шлюб. За це треба заплатити їм великий викуп. У жениха таких грошей не було, у мене теж. От я й пішла... заробляти на викуп! *(Роздосадувана власним визнанням, раптом скрикує)*. А тепер чапай звідсіля... любий!

Затуловський. Хвилечку! Єдну хвилечку! Ружена не могла так вчинити! *(З надією)*. Пані все вигадала... щоб затримати несподіваного клієнта?! Якщо Ружена давно в Нью-Йорку, хто ж прислав мені з Хайфи цей виклик? *(Показує листа)*.

Тхія *(після короткого вагання)*. Я!.. Можеш мене убити.

Затуловський. Ні! То не є правда!

Тхія *(знічена)*. На жаль, я не брешу. Ружена залишила у своїй кімнаті деякі меблі і польську друкарську машинку. У шухляді я знайшла твій лист з адресою. А за кожного дурня, якого вдається заманити сюди, «Сохнут» нам сплачує по двісті фунтів. Зрозумів?

Не тямлячи себе від обурення, Затуловський кидається до Тхії, але наштотується на стіл, з якого вивалюється зламана віжка. Стіл з грукотом падає на підлогу.

Зміна світла. Кімната внизу, де мешкають Дора, Михайло і Ася. Зараз тут, крім них, Рива і Рашковер.

Рашковер (*вказуючи на стелю*). Салют на честь нашого візиту!

Дора (*співчутливо*). Щось, мабуть, там зламалося. Не звертайте уваги! Нарешті ви завітали... ми почували себе так самотньо.

Рива (*стримуючи роздратовання*). Дорочко, я ж не сиджу дома склавши руки: то жіночий сіоністський конгрес, то — засідання комісії допомоги солдатським вдовам, то — прес-конференція... А Шімон? Хіба в нього за цей час була хоч одна вільна хвилинка? Шімоне, скажи!

Рашковер. Ти, Ривочко, як завжди, кажеш тільки частину правди. (*До Дори*). Ми могли провідати вас і раніше, та я утримувався... (*До Михайла*). Як ти гадаєш, чому?

Ася. Ви хотіли, щоб він більше перемучився і став піддатливішим на ваші пропозиції.

Рашковер. Здається, я запитав Михайла...

Михайло. Ви не могли мені пробачити моєї гарчкості тоді... у містера Волченбойма. Та хіба я міг себе стримати, коли він заявив, що треба стільки чекати!

Рашковер. Джошуа Волченбойм — людина великого масштабу. Щоб вкласти гроші в яку-небудь справу, він мусить бути певен, що вона принесе йому нові, ще більші гроші. Отже, ти понервував даремно. Але ми з Ривочкою відкладали свій приїзд не тому. Нам не хотілось, щоб ви подумали, ніби ми квалимо вас зі сплатою процентів за тим зобов'язанням...

- Рива. Адже строк першого внеску давно минув!
- Рашковер (*до Риви*). Що я тобі сказав сьогодні вранці?
- Рива. Ти сказав: Ривочко, це твої особисті гроші, звичайно, вони тобі зараз конче потрібні, але...
- Рашковер (*перебиваючи*). Але з рідними людьми треба делікатно... І ще запитав: невже ти не можеш зачекати ще два-три тижні?
- Рива. І що я відповіла?
- Рашковер. Тьотя Рива — свята людина. Вона відповіла: я чекатиму навіть цілий місяць!
- Рива (*здивовано*). Що-о?
- Дора (*схлипуючи*). Спасибі, Ривочко!
- Рива. Як тобі не соромно! Чи ти мені не сестра? Чи Мишунька мені не племінник?!
- Рашковер. А сьогодні ми все ж таки приїхали, тому що я одержав телеграму з Чікаго...
- Михайло. Від Волченбойма? Що він пише?
- Рашковер. Не гарячкуй! Чекав три місяці, почекаєш іще три хвилини! Я хотів негайно привезти цю телеграму тобі, але обставини змусили нас побувати спочатку в порту...
- Рива. Шімон благословляв солдатів, яких вантажили на корабель.
- Рашковер (*багатозначно глянувши на Асю*). Там тепер наведено повний порядок!
- Михайло (*нетерпляче*). А що трапилось?
- Дива. Дружина тобі не розповідала? Дивно.
- Ася (*з підкресленою ввічливістю*). Пробачте, не встигла! (*До Михайла*). Портовики сьогодні заявили протест проти нових воєнних провокацій. Відмовились вантажити міні.
- Рива. Кажуть, одна дама в журналі обліку вантажів тримала комуністичну листівку!
- Михайло. Ах, який злочин!

- Р а ш к о в е р. Твої жарти не дуже доречні! Морський порт — це особливий об'єкт. Асю Ліфшиць прийняли туди на роботу, як нашу родичку. І, якщо Ася Ліфшиць співчуває комуністам, це для нас не така вже приємна новина!
- М и х а й л о. Вона більше не буде! *(Нетерпляче)*. Три хвилини минуло. Що в телеграмі?
- Р а ш к о в е р *(передаючи бланк)*. Читай!
- М и х а й л о *(проглянувши телеграму)*. Що-о? Він згоден купити... ідею мого проекту!
- Р а ш к о в е р. Ти не задоволений?
- М и х а й л о *(запально)*. Я не торгую ідеями!
- Р и в а. Десять тисяч доларів на вулиці не валяються!
- Р а ш к о в е р. У вільному світі солідні фірми дотримуються саме такого принципу: в одного купують ідею, інших наймають її розробляти. Це прогресивно!
- А с я. Це все одно, як народити дитину і одразу віддати її чужим людям на виховання! Михайло мріяв не про це!
- Р а ш к о в е р. Лабораторія? А навіщо вона йому тепер, коли виключне право на розробку проекту матиме не він, а Джошуа Волченбойм!
- М и х а й л о. Лабораторія мені потрібна для дальших наукових пошуків. А на ці гроші навіть однієї лазерної установки не купиш!
- Р а ш к о в е р. Мені б твій клопіт! Поки що на ці гроші можна вигідно придбати радіотелевізійне ательє. Ти зв'язківець, знаєш цю справу...
- Р и в а. У нас навіть є на прикметі...
- А с я. Замість наукової роботи, ремонтувати зіпсуті приймачі?
- Р а ш к о в е р. На все — свій час: сьогодні — зіпсуті приймачі, завтра — новенькі лазери! Якщо добре поведеш справу, за кілька років матимеш чималенькі прибутки.

Д о р а. Пробачте, Шімоні. Може, я не все розумію, але кілька років для Мишуньки — це надто довгий строк!

Р а ш к о в е р. Ви можете швидше розв'язати цю проблему?

М и х а й л о (*пригнічений усім почутим*). А якщо ательє не дасть мені належних прибутків?

Р и в а. Усе залежить від клієнтури. Її треба залучити!

Р а ш к о в е р. Ривочко, ти ростеш на очах! Саме про це я хотів сказати. Місто у нас не дуже велике, усі знають про всіх усе. І коли хтось, так би мовити, відхиляється від норми, це запам'ятовують.

М и х а й л о. Що ви маєте на увазі?

Р а ш к о в е р. Про твою невитриманість у розмові з такою вельмишановною людиною, як містер Волченбойм, навіть горобці на тротуарах цвірінькають. Це по-перше. А, по-друге, — симпатії твоєї дружини до лівих елементів серед портовиків теж не приховаєш. Це може відштовхнути клієнтів. Дехто просто бойкотуватиме твоє ательє, інші будуть побоюватись мати з тобою справу, щоб не накликати на себе переслідувань...

М и х а й л о (*розгублено*). Що ж мені робити?

Р а ш к о в е р. Перед відкриттям ательє ти мусиш продемонструвати свою лояльність до нашого режиму. Мене вже кілька разів запитували: чи не виступить ваш племінник по телебаченню? Молодий талановитий вчений, приїхавши на землю обітовану, міг би розповісти...

М и х а й л о. Ну, знаєте... це вже занадто!

Р а ш к о в е р. Ніхто від тебе не вимагає наклепів на Радянський Союз! Але можна поділитися радістю...

Мовляв, тут нарешті ти дістав справжню свободу.

М и х а й л о. Я ніколи не займався політикою!

Р а ш к о в е р (*забравши телеграму Волченбойма, хо-*

ває її в кишеню). Моя пропозиція тебе не влаштує? Живи як знаєш! У нас тут багато вчених голодранців...

А с я (*схвильовано, до Михайла*). Не хвилюйся, ми будемо жити на мій заробіток, а тоді...

Р а ш к о в е р. У вас, мадам, вже немає «тоді»!

А с я. Мій заробіток, звичайно, дуже скромний, але...

Р а ш к о в е р. Його вже теж немає: сьогодні, після того, що сталося, начальник порту звільнив з роботи Асю Ліфшиць!

Д о р а (*у розпачі*). Ривочко... Шимоне! Ми ж тепер зовсім жебраки!

Р и в а (*холодно*). Усе залежить від вас! Шимоне, скажи!

Р а ш к о в е р. Омейн!

Затемнення. На авансцені, у промені прожектора — Д о р а.

Д о р а. Минуло ще два чи три тижні, я не можу точно сказати — все в голові змішалось... Ми продали все, що у нас було. Сусіди, жаліючи нас, ділилися, чим могли... Але чи багато могли такі ж злидарі, як ми?! Час від часу приходили якісь люди з порту, що одночасно з Асенькою позбулися куска хліба. Вони підтримували нас добрим словом, дехто приносив дрібні гроші й позичав до кращих часів. Особливо Джемал Хабібі, докер, дуже сердечна людина... З Мишунькою не можна було ні про що поговорити. Я дуже боялася за нього, мені здавалось: від розпачу він от-от втратить розум... Ніколи не забуду той страшний вечір, коли мої побоювання справдилися.

На авансцені спалахує великий екран телевізора. На екрані — зодягнений за останньою модою М и х а й л о.

М и х а й л о (*майже у безтямі*). На закінчення своєї розповіді мені хочеться ще раз сказати усім, хто

мене зараз бачить і чує: я щасливий, що прибув на землю обітовану... Вона зустріла мене, як рідна матір, дала мені справжню духовну свободу, відкрила переді мною світлий горизонт...

Г о л о с д и к т о р к и. Скажіть, пане Ліфшиць, а які ваші найближчі життєві плани?

М и х а й л о. Цими днями я відкриваю в центрі Хайфи...

Г о л о с д и к т о р к и. Свою наукову лабораторію?

М и х а й л о. Ні, поки що — радіотелевізійне ательє. Сподіваюсь, воно принесе мені необхідні прибутки і я зможу тоді придбати обладнання для лабораторії. Без наукової роботи я просто не уявляю свого життя... Користуючись нагодою, запевняю майбутніх клієнтів, що ательє «Михайло Ліфшиць» ремонтуватиме телевізори і радіоприймачі усіх марок — швидко, сумлінно, з гарантією. Ціни помірковані... Шалом!

З а т е м н е н н я

2

Радіотелевізійне ательє. За широченним склом вітрини видно одну з центральних вулиць Хайфи. Поруч — вхідні двері. Безшумно працює, вмонтований у стелю пропелер-вентилятор. Крісла для відвідувачів, журнальний столик, письмовий стіл та інші меблі витримано у стилі західного модерну. На полірованій стойці, півколом, екранами до глядача, стоять телевізори різних марок. Ліворуч — вхід до майстерні.

Сидячи за письмовим столом, А с я робить якісь позначки у конторській книзі.

На другому поверсі, поки що притемнена, квартира, в якій тепер мешкає родина Михайла.

А с я (почувши телефонний дзвінок, знімає трубку).

Ательє «Михайло Ліфшиць».

Ч о л о в і ч и й г о л о с. Я б хотів поговорити з власником ательє.

Ася. Його зараз нема. Якщо вам треба відремонтувати телевізор, я запишу адресу...

Чоловічий голос. Ні, пан Ліфшиць потрібен мені особисто.

Чути характерне клацання і переривчасті гудки: той, хто дзвонив, повісив трубку. Ася здивовано низує плечима. Входить Дора.

Дора (*кладає на стіл гроші*). Ось... усе, що ти мені дала.

Ася (*поклавши телефонну трубку на апарат*). Гроші? Ви не ходили?

Дора. Я обійшла увесь порт. Кожного питала, де можна побачити Джемала Хабібі. І що ти думаєш? Усі боязко озиралися і відходили вбік. Лише один вантажник випадково впізнав мене: ви, каже, приходили, коли тут працювала Ася Ліфшиць? Від нього я дізналась: Джемала на роботі не відновили, його розшукує поліція...

Ася (*підводячись*). Де ж він зараз?

Дора (*затримуючи її*). Ти не маєш права ризикувати! Тебе іще тоді взяли на замітку. І... сховай гроші, Мишунька може тебе не зрозуміти!

Ася (*ховаючи гроші в шухляду*). Його розуміти я перестала давно!

Дора. Гадаєш, він сам не переживає? Так склалося...

Ася. Якби в Києві хтось мені сказав, що Миша здатний таке зробити, я б тому очі видряпала!

Дора. Хіба ж я його виправдовую? (*Зітхнувши*). Та в нас не було й крихти хліба!

Ася. Тепер у нас є хліб... Але ж який він гіркий! Я пробігаю по вулиці, злякано озираючись: а раптом хтось мене впізнає! Сиджу отут і тремчу: а раптом хтось прийде і скаже: «Це дружина того,

який...» (*Затулювши обличчя руками, плаче*). А раніше я так пишалася ним!

Дора (*обнявши її*). Заспокойся! У майстерні можуть почути.

Ася (*вказуючи убік майстерні*). Хіба ж це для них дивина?! Вони принижено схиляються перед нами тільки тому, що від нас залежить їхній заробіток. Але ж вони... мамочко, вони знають нам ціну!

Дора. Благаю, замовкни! Ти розриваєш моє серце!

Ася (*задумливо*). На відстані особливо гостро відчуваєш, що таке справжня Батьківщина... (*Гарячково*). Тут усе чуже: людські взаємини, вулиці, навіть повітря — чуже! (*З болем*). І чоловік мій тут став чужим...

Дора (*злякано прислухаючись*). Чш-ш! Хтось іде! Може, він?

Ледве пересуваючи ноги, входить Затуловський. Спершись на одвірок, він помутнілим зором обводить приміщення, не впізнаючи присутніх жінок. Його колись елегантний костюм тепер припорошено й подерто в кількох місцях. На обличчі — «свіжі» синяки.

Затуловський (*хрипко*). Пшепрашам... трішечки води!

Дора (*схвильовано*). Янек?! (*До Асі*). Це ж Затуловський!

Ася (*покванно наливши у склянку води, подає йому*). Прощу!

Затуловський (*ковтнувши води*). Дзенькую бардзо! (*Упізнавши Асю, кволим голосом*). О... ви? Цілую ренчки! Не сподівався... Пшепрашам, пані! Мій вигльонд не є вельми файний: маленька аварія!

Дора. А машина ціла?

Затуловський (*гірко*). Цо пані муві! Яка тепер у Затуловського машина! Затуловський тепер мис посуд у ресторації...

Дзвонить телефон.

Ася (*до Затуловського*). Пробачте! (*Знявши телефонну трубку*). Ательє «Михайло Ліфшиць».

Чоловічий голос. Можна пана Ліфшиця?

Ася. Він ще не прийшов. Ви, здається, вже дзвонили? Що йому передати?

Чоловічий голос (*роздратовано*). Я ж вам казав, мені він потрібен особисто.

Знову — переривчасті гудки. Ася кладе трубку на апарат.

Дора (*стурбовано до Затуловського*). Що ж з вами трапилось? Де?

Затуловський. Отут на вулиці... Іду з роботи, бачу: двоє молодиків б'ють якусь пані. Вельми жорстоко б'ють... Наближаюсь, — то є пані Тхія, ваша колишня сусідка. Як можна?! Нех пані Тхія — шлюндра, але ж вона є кобета, так би мовити, дама. Гукаю: опаментайтесь, панове! А вони до мене: смердєнний шпек! Мовляв, польський єврей — то є другий гатунек, мовляв, скидай капелюха, коли перед тобою сабра — корінні мешканці!

Ася (*з гіркою іронією*). Рівноправ'я!

Затуловський. То ще нічого! Прибульців з азіатських країн вони, проше пані, звуть чорними євреями і взагалі не вважають за людей!

Дора. Сабра! Стільки прожила на світі й не знала цього слова!

Ася. По-нашому це — кактус. (*Саркастично*). Богом обраний народ придумав для себе таку назву, щоб усі тремтіли: кактус має гострі колючки.

Затуловський. Від цих колючок у мене ребра болять!

З вулиці долинає шум автомобіля, який опинився перед входом до ательє. Стрімко входить радісно збуджений Михайло.

Михайло *(не помічаючи Затуловського)*. Салют!
(Підійшовши до Асі, цілує її й одягає їй на шию золотий ланцюжок, на якому теліпається маленький ключик).

Ася. Що це?

Михайло. Ключ від машини, яку я щойно купив.
Один у мене, другий — у тебе! «Бюїк», остання модель. На таких автомобілях тут їздять лише сабра!

Ася *(глянувши на Дору, багатозначно)*. До чого ми дожили!

Михайло *(ошелешений)*. Я думав, ти зрадієш...
(Лише тепер помітивши Затуловського). Янек?!
Хто це вас так розмалював?

Ася. Ті, що їздять на таких «Бюїках»!

Михайло. Що таке? В тебе знову поганий настрій?

Ася. Ти дуже спостережливий!

Михайло. Я тебе попереджав: у мене теж є нерви!

Дора. Діти, не треба! У нас гість!

Затуловський *(підводячись)*. Пшепрашам, панове!
Я піду...

Ася. Ні, ні! Мій чоловік вас нізащо не відпустить!
(До Михайла). Чи не так?

Михайло. Звичайно! *(До Затуловського)*. Куди ж ви підете... в такому вигляді! *(До Дори)*. Покажи йому, де можна умитись.

Дора *(до Затуловського)*. Пробачте, я розгубилась...
Ви можете прийняти ванну, а я тим часом заштопаю ваш костюм!

Затуловський. О, дзенькую, пані! *(До Михайла)*.
Може, це незручно?

Михайло *(нетерпляче)*. Ідіть, ідіть!

Затуловський *(підвівшись, стогне від болю)*.
Щось вони мені пошкодили... Пшепрашам, панове!
(Хитаючись, виходить у супроводі Дори).

М и х а й л о (*до Асі*). Ну, посміхнися нарешті! (*Обнявши її*). У нас тепер своя машина!

А с я. Ах, Мишо... надто дорого вона коштує!

М и х а й л о (*не зрозумівши підтексту її слів*). Дурниці! Гроші у нас є, а незабаром їх буде ще більше! І взагалі, не думай про це! Уяви собі: народиться дитина, і ми втрюх, з вітерцем, за місто...

А с я. Колись у тебе були інші мрії!

М и х а й л о. Облиш! Передусім, я мушу забезпечити своїй родині нормальне існування. (*Запально*).

Я ж для тебе готовий на все!

А с я (*задумливо*). Тоді... виконаєш моє прохання?

М и х а й л о. Яке?

А с я. Ти ж готовий на все?!

М и х а й л о. На все, що в моїх силах.

А с я. Отже, виконаєш! У нас тепер є машина...

М и х а й л о (*задоволено*). Так!

А с я. А для машини потрібен хороший водій. Ти ж не будеш мазюкатись у моторі і взагалі...

М и х а й л о. Звичайно!

А с я. Затуловський — досвідчений шофер.

М и х а й л о (*після паузи*). У тебе добра душа, але ти не враховуєш деяких обставин... Щоб утриматись на хвилі, яка нас підняла, ми повинні дбати про свою репутацію.

А с я. Янек тебе не скомпрометує!

М и х а й л о. Про цього Янека й досі згадують у Сохнуті: скандаліст, побив там шибки тільки тому, що одержав помилковий виклик!

А с я. Не помилковий, а фальшивий!

М и х а й л о. Якщо я візьму його на роботу, це виглядатиме як демонстрація. А мені не варто псувати з ними стосунки! І ті сабра, з якими він сьогодні затіяв бійку, гадаєш, пробачать йому?

А с я. Він так бідує...

Михайло. Ні, Асенько... про це не може бути й мови!

Ася (*настійно*). Я тебе дуже прошу!

Михайло. Ні в якому разі!

Дзвонить телефон. Ася знімає трубку.

Ася. Ательє «Михайло Ліфшиць».

Чоловічий голос. Він прийшов нарешті?

Ася. Передаю трубку!

Михайло (*взявши трубку*). Слухаю.

Чоловічий голос. Це ти? Скільки срібників ти одержав за свою зраду?

Михайло (*розгублено*). Хто це питає?

Чоловічий голос. Це питають усі чесні люди!

Чути переривчасті телефонні гудки: співрозмовник повісив трубку. Спалахують екрани телевізорів, розміщених на полірованій стойці. На екранах — обличчя Михайла. Одночасно лунає голос дикторки.

Голос дикторки. Зараз ми повторюємо у відеозаписі виступ видатного вченого Михайла Ліфшиця, який покинув Радянський Союз і знайшов своє щастя на землі обітованій. Надаю слово панові Ліфшицю...

Якусь мить Михайло стоїть заціпенілий: власна підлість, повторена і розмножена на багатьох екранах, жахає його. З одчайдушним криком: «Що ви зі мною робите? Сволоцюги!», він прожогом кидається до телевізорів і по черзі вимикає їх один за одним.

Михайло (*у нестямі*). Сволоцюги!

Затемнення

3

Вітальня у новій квартирі Ліфшиців. На вікнах — гратчасті жалюзі, на стінах — картини: двоє біблейських дідуганів несуть важке гроно винограду; морський красвид з затуманеною лінією горизонту. В одному кутку, на тумбочці — семисвічник, у другому, над телевізором, — інкру-

стована перламутром електригітара. Стіл, сервант, крісла — все оздоблено декоративним пластиком.

Біля вхідних дверей Ася здивовано розглядає Адика, на якому мішкуватий одяг солдата ізраїльської армії, і Зінуху, яка на цей раз у скромному вбранні.

Ася. Ну, знаєте... я вже не сподівалася вас побачити! Зінуха *(пробуючи посміхнутись)*. Світ тісний!

Адик. Дуже тісний! *(Оглянувши вітальню)*. Але люди науки не страждають від цієї тісноти!

Ася. Сідайте!

Зінуха і Адик сідають.

Адик. Так... нарешті ми вас розшукали!

Ася *(сідаючи навпроти гостей)*. Як ви тут опинились?

Адик. Чесно кажучи, не за власним бажанням.

Ася. Ви так несподівано зникли... тоді, у Відні.

Адик. Моя парижанка втовкмачила собі в голову, що з її фігурою треба гуляти тільки на Монмартрі. Я знайшов, кому дати на лапу, щоб нас перекинули не сюди, а туди...

Ася. І ви приземлились у Парижі?

Зінуха. На деякий час.

Адик. Галантерейна крамничка, в яку я вгатив решту грошей, прогоріла за два місяці: конкуренти розтоптали мене.

Ася. А Зіна? Знайшла там себе?

Адик. Вона мало не загубила мене: таких манекенниць у них на одне су — цілий пучок!

Зінуха *(ображено)*. Мосьє Шарль був готовий мене прийняти...

Адик *(до Асі)*. Ту роботу, яку їй пропонував мосьє Шарль, нехай вона краще виконує зі своїм чоловіком! З мосьє Адиком!

Зінуха. Через оці ревнощі ми лишилися ні в сих, ні в тих!

Адик. Коли я збанкрутував, мене одразу розшукали

люди з єврейського агентства: або негайно поверніть усі гроші, які вам позичав «Сохнут» на переїзд до Ізраїлю, або...

Зінуха. Довелось летіти у Хайфу, щоб тут усе відробити. Інакше — суд!

Адик. Не встигли ми ступити на землю наших дорогих предків, як мене забрили в солдати.

Ася. Все ясно.

Зінуха. А де Михайло?

Ася. Він... погано себе почуває.

Адик (*взявши у Зінухи сумочку, виймає звідтіля пляшку коньяку*). Зараз ми його підлікуємо! «Наполеон» в наших руках. Це все, що у мене лишилось від Франції.

Ася (*жахаючись*). Ні, ні, ради бога! Сховайте! Йому не можна!

Ася. Трішечки!

Ася. Жодної краплини! Я вас дуже прошу, сховайте!

Зінуха. Коли дружина каже, треба слухати! (*Ховає пляшку у сумочку*). А що з ним?

Ася. Він зачинився в кабінеті й просив навіть до телефону його не кликати!

Адик. Якщо йому заважає телефон, він, мабуть, захворів новою роботою!

Ася (*ухильно*). Звичайно... клопоту в нього багато!

Задкуючи, входить **Дора**. Вона нелюдськими зусиллями намагається стримати п'яного **Михайла**, який, розмахуючи пляшкою віскі, вдирається до вітальні.

Дора (*до Михайла*). Благаю тебе! Що гості подумують?!

Михайло. Гості? Вчора дзвонили, а сьогодні прийшли на квартиру? Я ж казав нікого не пускати!

Ася. Мишо, отямся!

Михайло (*п'яним голосом*). Спочатку вижени Затуловського! Пустили людину умитись, а він тепер відлежується!

Д о р а. Як ти можеш? Янек у такому стані!

М и х а й л о. У мене квартира, а не госпіталь! (*Глянувши на Зінуху*). А це що за фея? (*Вказуючи на Адика*). І чому тут солдатня?

А д и к (*підхопившись*). Мишуню, ти нас не впізнав?

М и х а й л о. А чому я повинен впізнавати всіляку шушваль? (*Хитаючись*). Стр-рунко! До казарми кроком руш!

З і н у х а. Якщо нас так зустрічають, я встану й піду!

М и х а й л о. «Встану й піду!» Знайомі слова! (*Оглянувши помутнілим зором Зінуху*). Стривай, стривай! Міс Шулявка прибула на землю обітовану!

А д и к. Нарешті! (*Хоче обняти Михайла*).

М и х а й л о (*відстороняючись*). З солдафонами я не цілуюсь!

Д о р а. Це ж твій друг, Адик Фукс!

М и х а й л о (*з несподіваною привітністю*). Що ти кажеш? (*Придивляючись*). Справді, Адик! А навіть цей маскарад?

А д и к. Маскарад! Мене посилають на фронт.

М и х а й л о (*весело*). Мамо, фужери!

А с я. Досить тобі!

М и х а й л о (*підходить до серванта, виймає фужери*).

Ні, не досить! Я мушу випити з ізраїльським патріотом і його бойовою подругою!

Д о р а. Краще я принесу чаю!

А д и к. І райські яблучка?

Д о р а (*зітхнувши*). Згадав?!

А с я. У нас тепер не варення, а патентований американський конфітюр.

М и х а й л о. Конфітюр — для дам, а для джентльменів шотландське віскі з тоніком! (*Наповнює фужери*).

А д и к (*відсуваючи фужер*). Давай іншим разом!

М и х а й л о. Служивий, тобі слова не дано! (*До жінок*). Чого ви усі стовбичите? Хіба в домі немає

крісел? *(Сідаючи, до Адика)*. Що ти можеш сказати на своє виправдання?

А дик *(сідаючи)*. Бачиш... у мене трапились деякі непорозуміння з цією капіталістичною системою!

Михайло. Цікаво, хоч і не дуже конкретно! *(До жінок)*. Або ви сядете, або я заберу цього яструба й піду з ним під три чорти!

Ася, Зінуха й Дора покірно сідають до столу.

Дора. Ну от,— усі сидять!

Михайло. На чому ж ми спинилися? А... на капіталістичній системі! Відкіля такий песимізм у наших доблесних збройних силах?!

Адик. Не будемо про це! Ми знов усі за столом, як тоді... в Києві.

Зінуха. Михайло тоді чудово співав.

Дора *(непомітно відсовуючи від Михайла фужер)*. Може, й сьогодні заради такої зустрічі? А, Мишуню?

Михайло *(присовуючи до себе фужер)*. Не хитруй! Усі зі мною хитрують! Набридло! За нашу зустріч! *(П'є)*.

Адик *(піднявши фужер)*. За дружбу! *(П'є)*.

Зінуха *(підходить до стіни, знімає електрогітару й подає її Михайлові)*. А тепер — для душі!

Михайло *(знову наповнюючи свій фужер)*. Душа почекає!

Ася *(рішуче)*. Мишо, спинись! Я не можу цього бачити!

Зінуха *(до Михайла)*. Заспівайте! Дамі не можна відмовляти!

Дора. Ну, Мишуню!

Михайло. Знову хитруєш?

Дора. Щоб так мої вороги хитрували зі мною!

Михайло *(скривившись)*. Починається! *(Взявши гітару, вмикає шнур у розетку й починає наспівувати під власний акомпанемент)*.

Вечори, які ми тут стрічали,
Часто будуть снитись нам обом:
Наші рідні київські причали,
Гомінливі чайки над Дніпром...

Спазми стяскують йому горло, але він змушує себе спі-
вати.

Наші рідні київські причали,
Гомінливі чайки над Дніпром...

(*Раптом, напівістерично*). Годі! Я зірвав голос...
Зінуха. А в Парижі якраз модно співати з надри-
вом. Михайло міг би там заробити великі гроші.

Михайло. Гроші, гроші! Я вже не можу про них
чути!

Адик (*до Зінухи*). Михайло не співак і не торгош!
(*До Михайла*). Я розумію: ательє в тебе, як підсоб-
не господарство, а в основному — ти по своїй лінії...

Михайло (*стукнувши кулаком об стіл*). Дурниці!
Немає в мене ніякої лінії! Нічого немає! Тільки
гроші!

Адик. А наука?

Михайло. Наука? Ти іще смієш про неї говорити?!
(*Схопивши Адика за груди*). Через тебе я дістав
тут велику науку!

Дора (*злякано*). Мишуню, заспокойся!

Михайло (*відштовхнувши Адика*). Це він підбивав
мене їхати сюди! Це через нього я продав ідею!

Зінуха (*до Михайла*). А ваша голова де була?
Вчена людина! Могли б іще Адика відкрити очі!
Він університетів не закінчував!

Ася. Мишенько, звинувачувати ми повинні тільки
себе!

Адик (*до Михайла*). Мені зараз гірше, ніж тобі!

Михайло (*трохи отямившись*). Тобі потрібні
гроші?

Адик (*хвилюючись*). Я ж не знаю, коли зможу по-
вернути.

Михайло. Це не має значення!

Адик. Дякую, але...

Михайло *(з настирливістю п'яної людини)*. Ні-
яких «але»!

Адик. Ну, якби ти міг дати фунтів п'ятсот...

Михайло *(з готовністю)*. Звичайно, я дам... *(Після короткого вагання)*. Триста! *(Підійшовши до серванта, виймає з шухляди папірець і передає Адикку)*. Пиши!

Адик. Що це?

Михайло. Бланк зобов'язання.

Адик *(проглянувши текст)*. Десять процентів за позику?

Михайло. А ти на що сподівався? Я, коли приїхав, підписав таке ж зобов'язання своїй рідній тьоті Риві. А ти ж мені поки що не племінник! Не хочеш? Я не примушую!

Зінуха *(упіймавши розгублений погляд Адика)*. Підпиши!

Адик. Але... якщо мене уб'ють, хто поверне цей борг?

Дора *(опустивши очі)*. Ми ж люди, а не звірі!

Адик. Пробачте! *(Скрушно похитавши головою, підписує документ)*.

Михайло *(відрахувавши потрібну суму, Адикові)*. Перевір!

Адик. Навіщо? *(З приниженою шанобливістю)*. Дякую, Михайле Ароновичу! Мені дуже незручно... я цього ніколи не забуду!

Зінуха. Прийміть наше велике мерсі! *(Засмучено)*.
І — о ревуар!

Ася *(розгублено)*. До побачення!

Вклонившись, Адик і Зінуха виходять.

Дора *(їм услід)*. Я проведу вас! *(Виходить за ними)*.

Деякий час Ася уважно дивиться на Михайла, ніби вперше побачила його. Ніяковіючи від її погляду, Михайло робить кілька кроків по кімнаті, потім, взявши до рук електрогітару, починає знов перебирати струни.

Михайло *(сумно)*.

Вечори, які ми тут стрічали,
Часто будуть снитись нам обом:
Наші рідні київські причали,
Гомінливі чайки над Дніпром...

(Відклавши гітару, до Асі хрипким голосом). Ну, чого ти мовчиш?

Ася. Мені страшно...

Михайло. Боїшся, ці гроші загинули? Не хвилюйся: коли з Адиком щось трапиться, Зінуха мені все відробить з процентами!

Ася *(затуливши вуха руками)*. Припини!

Михайло *(збуджено)*. Ти мусиш мене вислухати! Я вчора так хотів тебе порадувати... і раптом — цей телефонний дзвінок!

Ася *(опустивши руки)*. Ти мене щодня радуєш!

Михайло. Ти тільки послухай! *(Гаряче)*. Віднині нам не страшні конкуренти: я задушу їх японськими кольоровими кінескопами! Дядя Шімон допоміг мені уладнати такий гешефт... м-м! *(Цмокає губами)*.

Ася. Колись ти розповідав про свої наукові плани, про ідею створення лазерного багатометрового кінескопу... я тоді відчувала себе окриленою, мені хотілось жити, діяти, я знала, що у нас є мета!

Михайло. І зараз вона є!

Ася. Ти не помічаєш: я живу у постійній напрузі, наче в мене ввімкнули електричний струм... Якщо тобі не жаль мене, подумай про нашу дитину!

Михайло *(потерши руками скроні, наче бажаючи остаточно звільнитись від хмелю)*. Так, я все розумію! *(Падає навколішки)*. Пробач! Я не мав права

стільки пити... Якби не ця проклятуща телефонна розмова! (*Гаряче цілує її руки*). Я ж люблю тебе! Клянусь, я все зміню в нашому житті! Ти будеш задоволена.

А с я (*погладивши його волосся*). Я хочу тобі вірити... дуже хочу!

Входить З а т у л о в с ь к и й, зніяковіло кахикає. Михайло, здригнувшись, підводиться на ноги.

З а т у л о в с ь к и й. Пшепрашам, панове! Я стукав, стукав...

М и х а й л о (*намагаючись бути привітним*). Будь ласка!

З а т у л о в с ь к и й. Не смію вас більше обтяжувати... вельми дзенькую за пшитулук. Та час і відкланятись. До відзення, панове!

М и х а й л о. А чому ви так поспішаєте?

З а т у л о в с ь к и й. Я другий день не ходив мити посуд... мене вже, либонь, звільнено з ресторації. Тшеба нову працю шукати!

А с я. Здається, Михайло Аронович хоче вам дещо запропонувати. (*До Михайла*). Чи не так?

М и х а й л о. Дійсно! (*До Затуловського*). Я хочу запропонувати вам... доки зовсім не одужаєте, пробути у нас. Іще день чи два, скільки треба!

З а т у л о в с ь к и й. О, дзенькую пана! Мені ще справді важко ходити!

М и х а й л о. Мансарда у вашому розпорядженні! (*До Асі*). Ти просто відгадала мою думку!

А с я з сумом дивиться на нього, як на безнадійно хвору людину.

З а т е м н е н н я

На авансцені, в промені прожектора — Д о р а.

Д о р а. Затуловський прожив у нас іще не день, не два, а цілий тиждень. Мишунька навіть доручав

йому інколи помити машину або щось підкрутити в моторі.

Дуже непокоїло мене, що Мишунька все частіше почав заглядати у пляшку: якісь нові друзі нібито запрошували його і він не міг відмовитись. Та я — мати, й мені було ясно: щось мучить його, щось тривожить...

Спалахує великий екран телевізора. На екрані — поліцейська картка, на якій у профіль і авфас сфотографовано обличчя молодого араба.

Г о л о с д и к т о р к и. Міська поліція розшукує державного злочинця Джемала Хабібі, колишнього юриста, який тривалий час служив докером у хайфському порту. Обов'язок кожного ізраїльського патріота допомогти поліції знайти Джемала Хабібі...

З а т е м н е н н я

4

Приміщення радіотелевізійного ательє. За вітриною — вечірні вогні міста. На екранах телевізорів — портрет Джемала Хабібі. Рива, Рашковер і Михайло прислухаються до останніх слів дикторки.

Г о л о с д и к т о р к и. Хто повідомить про місцеперебування Джемала Хабібі, той одержить значну грошову нагороду...

Р и в а (до Михайла). Твоя дружина, мабуть, з ним знайома?

М и х а й л о. Я теж. Він бував у нас.

Р а ш к о в е р. Ривочко, невже ти думаєш, наш племінник здатний на патріотичний подвиг? Для цього він занадто сантиментальний! (До Михайла). Вимкни, будь ласка! Нам треба серйозно поговорити!

М и х а й л о (вимикаючи телевізори). Сідайте!

Рива. Ні, ні, ми поспішаємо. Сьогодні виконком релігійної партії обиратиме дядю Шімона своїм лідером.

Рашковер (*до Михайла*). А де твоя так звана дружина?

Михайло. Мама повела її до лікаря. Останнім часом Ася багато хвилювалась, це може відбитися на дитині.

Рашковер. Знов сантименти!

Рива. Справжній ізраїльтянин повинен бути мужнім до кінця. Шімене, скажи!

Рашковер (*до Михайла*). Розумієш... хто сказав «алеф», той мусить сказати «бет»! У тебе тепер один шлях. І треба утверджувати себе на цьому шляху!

Рива (*до Михайла*). Ділові кола Хайфи прийняли тебе у своє середовище. А чому? Тому що ти повів себе так, як тобі радив дядя Шімон. Ти переконався, що авторитет ребе Рашковера це справді авторитет!

Рашковер. А віднині, коли ребе Рашковер стає лідером релігійної партії, він мусить особливо дбати, щоб на цей авторитет не впала навіть найменша тінь.

Рива. Племянник лідера мусить бути людиною статечною...

Рашковер. Золоті слова! (*До Михайла*). Час тобі, хлопчику нарешті одружитись!

Михайло (*отегерівши*). Ви про що? Я не розумію!

Рашковер. Зрозумієш! У мене на прикметі є достойна дама... до речі, вона — сабра і має чималий капітал.

Михайло. Ви жартуєте? Хіба ж я не одружений?!

Рашковер. Дурниці! За нашими законами дійсним вважається тільки той шлюб, який оформлено в рабинаті. Ти — людина цілком вільна!

Михайло (*збуджено*). Але ж я люблю Асеньку! Рашковер. Перед цією жінчиною у тебе, згідно закону, — ніяких зобов'язань!

Михайло. Я не уявляю свого життя без неї!

Рашковер. Це твоя інтимна справа. Мені незручно давати поради. В таких випадках деякі мужчини знімають скромне приміщення, поселяють у ньому ту, без якої не можуть жити і час від часу навідують її. А сімейне життя — це зовсім інше! Звичайно, я не схвалюю такої поведінки, але... життя — є життя!

Михайло (*вкрай обурений, кидається до Рашковера*). Що ви сказали?

Рива (*злякано*). Мишуню, це дядя Шімон!

Михайло (*ледве стримуючи себе*). Дядя Шімон!

Якби це сказав мені хтось інший, я б убив його!

Рашковер. Він не хоче породичатися з сабра! Анекдот!

Рива. Якщо кому-небудь розповісти, подумают, що він збожеволів!

Рашковер. Прошу мене вірно зрозуміти... не тому, що я така жорстока людина, але становище зобов'язує: якщо мій племінник триматиме в домі жінчину, з якою перебуває в незаконному шлюбі, я змушений буду зректися його і офіційно проклясти!

Рива. Мишуня цього не допустить. Він піде зі своєю Асенькою до рабинату і оформить цей шлюб.

Рашковер. Не виїде: вона тільки наполовину єврейка!

Михайло. Вона буде матір'ю моєї дитини!

Рива. Тоді нехай вона прийме іудейську віру! (*До Михайла*). Ти ж не хочеш, щоб твою дитину вважали тут момзером... чи як там у вас кажуть? Байстроюком! Шімоне, скажи!

Рашковер. Омейн!

Михайло. Невже ви справді вірите у все це?

Рашковер. У що я вірю і у що не вірю — до цієї справи не має ніякого відношення! Але ти мусиш усвідомити: релігія цементує нашу державу. Без релігії вона розсипалася б, мов картяний будиночок. *(До Риви, показуючи на годинник)*. На мене чекають! *(До Михайла)*. Шалом! *(Іде до виходу)*.

Рива *(на ходу)*. Мишуню, ти мусиш її переконати! Вона скупається у мікві, послухає молитву, дасть обітницю і стане справжньою єврейкою! Шалом! *(Поквапно виходить за Рашковером)*.

Михайло мовчки, мов закам'янілий, дивиться їм услід. З вулиці чути шум машини, яка від'їхала.

Михайло *(у важкій задумі)*. Хто сказав «алеф», той мусить сказати «бет»! Але ж ця проклятуща абетка має ще багато літер! *(Підходить до сейфу, дістає звідти пляшку віскі і фужер)*.

Входить Затуловський з конвертом у руці.

Затуловський. Пан дозволить?

Михайло *(наповнюючи фужер)*. Заходьте, Янеку! Вам налити?

Затуловський. Боронь боже! Коли на душі кепсько, я ніколи не п'ю вудки: від неї стає ще гірше!

Михайло *(піднявши фужер)*. Щоб у вас на душі покращало! *(П'є)*.

Затуловський. Щойно я одержав листа з Нью-Йорка...

Михайло. Від Ружени?

Затуловський. Так, я писав їй туди, просив пояснити...

Михайло *(знов наповнивши фужер)*. І що ж вона відповіла?

Затуловський. Що вийшла заміж за того пана тільки тому, що кохає мене...

Михайло. За жіночу логіку! (*П'є*).

Затуловський. Повернутись до Кракова їй бракувало пеньондзів, а кликати мене до Хайфи не дозволяла совість: не хотіла бачити свого коханого жебраком!

Михайло (*захмелівши*). Нічого, Янеку, ви собі знайдете іншу дружину, з капіталом... Щойно мені сказали, тут є така інтересантка.

Затуловський. Цо пан муві?! То не є можливо! Коханням не гендлюють!

Михайло (*знову наповнивши фужер*). За вас, Янеку! (*П'є*). Я б тебе р-розцілував, але ж мій поцілунок тобі не до шмиги!

Затуловський (*співчутливо*). Панові, либонь, вельми кепсько!

Входять радісно збуджені Ася і Дора.

Дора. Мишуню, слава богу! Лікар сказав: усе нормально!

Михайло. За ц-це треба вип-пити!

Ася (*докірливо*). Мишо, ти ж мені обіцяв!

Михайло. Не буду! Якщо обіцяв,— не буду! Заради тебе... Р-розумієш?

Ася. Тобі треба спочити!

Михайло. А ти здатна з-заради мене піти на жертву?

Ася. Починається! (*Забравши пляшку з залишками віскі, до Затуловського*). Янеку, прошу вас, викиньте це на смітник!

Затуловський, взявши пляшку, запитливо дивиться на Михайла.

Михайло (*до Затуловського*). Так, на смітник! Ми починаємо нове життя!

Затуловський виходить.

- Д о р а. Лікар сказав: тепер особливо треба оберегати Асеньку від хвилювань.
- М и х а й л о. Саме тому я хочу зараз поставити всі крапки над «і»!
- А с я. У тебе якась новина?
- М и х а й л о (*обмірковуючи, з чого почати*). Наша дитина мусить бути щасливою!
- А с я. Це залежить від нас!
- М и х а й л о. Ти м-мене розумієш з півслова! (*Хоче поцілувати Асю*).
- А с я (*відстороняючись*). Ну, Мишо...
- М и х а й л о. Ні, ні! (*Цмокає Асю в щоку*). Отже, ти не хочеш, щоб нашу дитину коли-небудь тут побили, як Затуловського?
- Д о р а (*збентежено*). Боже мій, які в тебе мислі!
- М и х а й л о. Дослухайте мене до кінця! Наша дитина вважатиметься тут незаконнонародженою, доки ми з Асею не оформимо свій шлюб у рабинаті.
- А с я. Це твоє віскі говорить! Чи, може, до нас приходив дядя Шімон?
- М и х а й л о (*благально*). Дівчинко моя, це треба зробити! Обов'язково! З вовками жити — по-вовчому жити!
- Д о р а. Хіба ж ми довіку будемо жити з вовками?
- М и х а й л о (*тяжко зітхнувши*). У нас тепер один шлях! Назад повернутись неможливо: мости спалено!
- А с я (*затиснувши руками голову*). Що ти скажеш іще?
- М и х а й л о. Шлюб наш може бути оформлений лише тоді, коли ти станеш справжньою єврейкою: підеш до синагоги і приймеш іудейську віру! (*Запобігливо*). Дома ти купаєшся у ванні? Там тебе скупають у мікві. Заради нашої дитини!
- А с я. Годі! (*З гіркістю*). Щоразу ми шукаємо благородну причину для виправдання своєї ганьби.

Заради нашої дитини, заради нашого кохання — я скорилась тобі, зробила найжахливішу помилку в житті. Ми розтоптали своє щастя, свої мрії, свою совість і от... докотилися до мракобісся! А далі? Що буде далі? Я не хочу по-вовчому вити! (*Розпачливо*). Не хочу! Не хочу!

Д о р а. Мишуню, не треба її примушувати!

М и х а й л о. Хіба ж це я? Життя нас примушує.

Хтось настійно стукає у вхідні двері.

Д о р а (*підійшовши до дверей*). Хто там? Ательє вже зачинено.

Г о л о с за дверима. Відчиніть, будь ласка! Я до пана Ліфшиця і його дружини...

Дора відчиняє двері. Входить Д ж е м а л.

Д о р а (*вражено*). Ви?

А с я. Джемал?

М и х а й л о. Джемал Хабібі?

Д ж е м а л (*зачинивши двері, переводить подих*).

Все ж таки впізнали мене?

Д о р а. Дивне запитання. Я вас давно шукала, щоб віддати борг.

Д ж е м а л. Дуже прошу... сховайте мене до світанку.

Д о р а (*до Михайла*). Я піду, приготую нашому гостеві кімнату! (*Виходить*).

А с я (*до Джемала*). Що трапилось?

Д ж е м а л. Хіба ви нічого не знаєте?

М и х а й л о. Знаємо тільки те, що за вашу голову поліція обіцяє великі гроші.

Д ж е м а л. Кілька годин тому ізраїльські бузувіри вдерлись у табір палестинських біженців... Винищують всіх: і сивих дідуганів, і жінок, і дітлахів. Бейрутський стадіон залито кров'ю мирних людей, провина яких лише в тому, що вони мріють повернутись на свою землю...

Михайло (*нетерпляче*). А вас чому розшукують? Джемал. Я і мої друзі — Абрам Гуревич, Махмуд Ріаді, Леон Шапіро... ви знаєте їх! Ми підняли портовиків на демонстрацію протесту проти цієї людожерської різни. Спочатку до нас на переговори поліція відрядила свого прислужника Хусейна аль-Ханада. Ми прогнали його. Тоді й почалось...

Михайло. Дивно: ви — араб, проти свого єдиновірця Хусейна?!

Джемал. Я проти ворога, незалежно від того — на ньому іудейська ярмулка чи арабський бурнус!

Михайло. Отже, ви хочете перебути у нас до світанку?

Джемал. Так, на світанку надійні люди допоможуть мені перейти кордон.

Михайло. А ви не боїтесь, що я можу вас продати? Ася (*жашнувшись*). Мишо... як ти можеш кидатись такими словами?

Джемал. Я прибіг сюди, маючи певність, що ваша дружина — мій друг. А щодо вас, пане Ліфшицю... я не такий наївний, щоб вам довіряти. Ваша «порядність» тепер відома усім. Та все ж таки... Ви — колишній вчений, а не поліцейський шпик!

Михайло. Ну, знаєте... це зухвальство!

Джемал. Ні, звичайний розрахунок: надавши мені притулок, ви врятуєте себе від остаточного падіння... хоча б у власних очах.

Михайло. Ах, ви піклуєтесь про мене? Дякую!

Ася. Мишо, не треба корчити з себе блазня!

Джемал. Справді, не треба! (*До Михайла*). Я читав у газеті: ви знову будете виступати по телебаченню. Я б на вашому місці використав цю нагоду і, замість знову наклепувати на Радянський Союз, сказав би людям правду про все, що діється тут!

Михайло. Політика — це не моя справа!
Джемал (*досадливо*). Так... все ясно!

Повертається Дора.

Дора (*до Джемала*). Усе готово. Можете повечеряти і відпочити.

Джемал. Дякую! Я справді ледь тримаюсь на ногах. (*До Асі і Михайла*). На добраніч! (*Виходить у супроводі Дори*).

Ася. Як добре, що на світі є такі люди, як він!

Михайло. Звичайно... поліція не стала б кидати гроші на вітер! Від цієї розмови у мене голова обертом іде...

Ася. Іди відпочинь!

Михайло. Навряд чи я зможу тепер заснути.

Ася. Розумію. І все ж таки спробуй!

Входить Дора.

Дора. Ну, все гаразд. Йому там буде зручно.

Михайло. Ще ніколи так не боліла голова! Піду прогуляюсь.

Ася. Я з тобою!

Михайло. Навіщо? Мені хочеться побути на самоті.

Ася (*затуляючи собою двері*). Я тебе не пущу!

Михайло (*відштовхуючи її*). Що це з тобою?

Дора (*занепокоєно*). Мишуню, ради бога, нікуди не йди!

Михайло (*обурено*). Та ви подуріли, чи що?

Ася. Якщо з Джемалом що-небудь трапиться... я цього не переживу!

Михайло. Набридли ви мені з вашим арабом!
А може, я справді не хочу брати на себе відповідальність... я все ж таки єврей!

Дора. Синочку, отямся! Згадай Олесю Макарівну!
Як вона переховувала нас!

Михайло (*озлоблено*). Людина людині — друг, то-

вариш і брат? Годі! Ми тепер на іншій землі!
(*Хоче піти*).

А с я (*хапаючи його за піджак*). Ти не посмієш!
М и х а й л о (*відштовхуючи її*). До біса! Хочеш за-
служити собі прощення там? Гоешка!

Д о р а (*чіпляється за Михайла*). Ти мені не син!
М и х а й л о (*з силою штовхає її*). Стара дурепал
(*Вибігає*).

Д о р а (*падаючи на підлогу*). Фашист.

Входить збентежений З а т у л о в с ь к и й.

З а т у л о в с ь к и й. Пшепрашам, пані! Я почув кри-
ки. Що тут у вас?

Д о р а (*підводяться*). Янеку, рідний! Біжіть до Дже-
мала! Треба його попередити.

А с я (*покvapно діставши з шухляди стола золотий
ланцюжок з ключиком*). Ось ключ від нашої ма-
шини. Відвезіть Джемала, куди він скаже. Не-
гайно!

З а т у л о в с ь к и й. Слухаюсь, пані Ася! (*Взявши
ключа, вибігає*).

А с я. Краще б нам не дожити до цього дня!

Д о р а. Боже мій! Що про все це сказав би наш
Боря?!

Пригасає світло. На авансцені, в промені прожектора —
Б о р и с.

Б о р и с (*схвильовано*).

В ці дні ядучий дим пожару
У серце проника моє,
І привид Бабиного яру
Мені спокою не дає:
По закривавленій стежинці,
Зникаючи в смертельній млі,
Бредуть безправні палестинці
З своєї зігнані землі.

Знесиленим у тім полоні
Надій на звільнення нема,—
Їх на Бейрутськiм стадіоні
Вогонь пекельний обійма.
Конають сироти і вдови,
Їм горе нелюди несуть,
Що свастика, що могоендовид —
Єдина суть!
Але дарма лихі тенета
Плете ізраїльський павук,—
Вже гнівом повниться планета,
Стискаються мільйони рук:
— Хай на шляхах Близького Сходу
Свинцева вщухне заметіль!
Біль палестинського народу
Це мій,

так, мій пекучий біль!

Затемнення. Чути, як проїхала машина. Наростаючи, в темряві бринить спотворена різкими синкопами мелодія пісні «Київська лірична».

На авансцені, тримаючись рукою за стовп вуличного ліхтаря, стоїть зовсім очманілий і спустошений М и х а й л о.

М и х а й л о (*з панічним жахом*). Що я наробив?

Чоловічий голос (*у темряві*). Спочатку продав ідею, а тепер — живу людину!

М и х а й л о (*в розпачі*). Що мене змусило бігти туди? Страх? Бажання вислужитись? (*Жахнувшись*). Гроші? Гроші! Ось вони, ось! (*Виймаючи з усіх кишень паперові купюри, шпурляє їх перед собою; вітер підхоплює ці гроші й несе їх, немов осіннє листя*). Яка гидота! Як це я міг дійти до такого? (*Вдалині йому ввижається образ Бориса*).

Голос Бориса. Це дядя Шімон надів на твою голову свою чорну ярмулку!

Образ Бориса зникає, натомість з'являється постать Р а ш к о в е р а.

Г о л о с Р а ш к о в е р а. Хто сказав «алеф», той му-
сить сказати «бет»! У тебе тепер один шлях!

Темрява вкриває Рашковера. Михайлові здається, що він
тепер бачить перед собою Д ж е м а л а.

М и х а й л о (безтямно). А-а!

Г о л о с Д ж е м а л а. Надавши мені притулок, ви
врятуєте себе від остаточного падіння... хоча б
у власних очах!

М и х а й л о. Куди ж тепер? Усюди — прірва! Далі —
нікуди! Фініш! (*Схаменувшись*). Що я сказав?
Так, фініш! (*Помігивши фари автомобіля, який
наближається, кидається йому назустріч*).

Фари круто звертають ліворуч. Михайло як заворожений
кидається до них. Водій робить спробу знову відвернути
машину, але йому не вдається уникнути катастрофи.
Скрегіт автомобільних гальм зливається з понівеченою
мелодією «Пісні про горизонт».

Зміна світла. Радіотелевізійне ательє. Заціпенілі від
жаху, стоять перед входними дверима А с я і Д о р а.
Вбігає захеканий, до краю схвильований З а т у л о в -
с ь к и й.

З а т у л о в с ь к и й. Я не винен! Я двічі завертав ма-
шину! Пан Михайло навмисно кинувся під колеса!
А с я (*глибоко засмучена*). Мишо, Мишо... я казала:
ця машина задушить тебе!

Д о р а, закам'янівши від лиха, яке звалилося на її плечі,
опиняється у промені прожектора на авансцені. Світло
за нею потроху пригасає.

Д о р а. Люди! Що я можу вам іще сказати?!

З а в і с а

З М І С Т

На світанку.

Героїчна комедія на 3 дії 4

Четверо з вулиці Жанни.

Музична комедія на 3 дії 86

Київська балада.

П'єса на 2 дії 163

Небо залишається з нами.

П'єса на 2 дії 226

Втрачений горизонт.

Драматична повість на 2 частини 293

Григорій Давидович

Плоткин

ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ
В ДВУХ ТОМАХ

ТОМ ВТОРОЙ

ПЬЕСЫ

Київ, видавництво
художественної літератури
«Дніпро», 1987

(На українському мові)

Редактор Т. В. Карбовнича
Художнє оформлення О. С. Сідавського
Художній редактор С. П. Савицький
Технічний редактор Т. А. Табаченко
Коректор З. П. Шкода

Інформ. бланк № 3937.

Здано до складання 03.03.87.

Підписано до друку 12.06.87.

Формат 70×100¹/₃₂.

Папір друкарський № 1.

Гарнітура звичайна нова.

Друк високий.

Умовн. друк. арк. 14,95.

Умовн. фарбовідб. 15,113.

Обл.-вид. арк. 14,894.

Тираж 2000 пр.

Зам. 7-76.

Ціна 1 крб. 50 коп.

Видавництво художньої літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика «Жовтень».
252053, Київ, вул. Артема, 25.

Плоткін Г. Д.

ПЗ9 Вибрані твори: В 2 т. Т. 2: П'єси.— К.,
Дніпро, 1987.— 367 с.

Політична заостреність, утвердження гуманістичних ідей, поєднання героїчного й ліричного, комічного й сатиричного, динамізм дії — ось характерні риси творів, що ввійшли до другого тому, — героїчної комедії «На світанку», музичної комедії «Четверо з вулиці Жанни», п'єси «Київська балада» і «Небо залишається з нами», драматичної повісті «Втрачений горизонт».

II 4702590200-114
М205(04)-87 114.87

84Ук7